

Львівський державний університет
внутрішніх справ

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

Навчальний посібник

Львів
2013

УДК 343.9
ББК 67.522.1
С48

Рекомендовано Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 28 серпня 2013 р.)

Р е ц е н з е н т и :

Володимир Васильович Лисенко – доктор юридичних наук, професор, перший заступник начальника Науково-дослідного центру з проблем оподаткування НУ ДПС України;

Максим Сергійович Цуцкірідзе – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника управління процесуального контролю ГСУ МВС України.

К о л е к т и в а в т о р і в :

- О. В. Авраменко**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.8);
- Р. І. Благута**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.8);
- Ю. В. Гуцуляк**, викладач (тема 1.3);
- О. М. Дуфенюк**, канд. юрид. наук, доцент (теми 1.7 і 2.7);
- О. В. Захарова**, канд. юрид. наук, доцент (тема 2.2);
- Ю. А. Комісарчук**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.6);
- А. І. Кунтій**, викладач (тема 1.2, розділ 3);
- С. І. Марко**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.1);
- Є. В. Пряхін**, канд. юрид. наук, доцент (теми 1.5, 2.1–2.6, розділ 3);
- С. О. Сорока**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.5);
- А. Я. Хитра**, канд. юрид. наук, доцент (тема 1.4).

Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко,
С48 **Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благути**
та Є. В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.

ISBN 978-617-511-161-1

У посібнику висвітлено питання підстав, процесуального порядку і тактики проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р.

Для курсантів і студентів юридичних вишів та факультетів усіх форм навчання, викладачів, наукових співробітників, аспірантів, практичних працівників правоохоронних органів, а також усіх, хто цікавиться питаннями протидії злочинності.

УДК 343.9
ББК 67.522.1

ISBN 978-617-511-161-1

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП.....	6
Розділ 1. ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	7
Тема 1.1. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій	8
Тема 1.2. Підстави та процесуальний порядок проведення огляду	41
Тема 1.3. Підстави та процесуальний порядок проведення допиту	53
Тема 1.4. Підстави та процесуальний порядок проведення пред'явлення для впізнання.....	96
Тема 1.5. Підстави та процесуальний порядок проведення обшуку.....	110
Тема 1.6. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту	131
Тема 1.7. Застосування спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій.....	148
Тема 1.8. Підстави та процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій	164
Розділ 2. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	201
Тема 2.1. Загальні положення криміналістичної тактики	202
Тема 2.2. Тактика проведення огляду	223
Тема 2.3. Тактика проведення допиту	254
Тема 2.4. Тактика проведення пред'явлення для впізнання.....	285
Тема 2.5. Тактика проведення обшуку.....	308
Тема 2.6. Тактика проведення слідчого експерименту.....	327
Тема 2.7. Тактика застосування спеціальних знань.....	345

Розділ 3. ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	365
Протокол огляду місця події	366
Пам'ятка про процесуальні права та обов'язки потерпілого.....	370
Протокол допиту потерпілого	373
Повідомлення про підозру	377
Протокол допиту свідка	379
Протокол допиту підозрюваного	384
Протокол одночасного допиту осіб	388
Клопотання про проведення обшуку.....	391
Протокол обшуку	393
Протокол огляду речей	396
Протокол пред'явлення речей для впізнання	399
Клопотання про проведення слідчого експерименту	403
Протокол проведення слідчого експерименту	405
Постанова про призначення судово-медичної експертизи	409
Постанова про відібрання зразків для проведення експертизи	411
Протокол відібрання зразків для проведення експертизи	412
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	413

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КК – Кримінальний кодекс України.

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України.

НСРД – негласна слідча (розшукова) дія.

ОВС – органи внутрішніх справ.

ПдВ – пред'явлення для впізнання.

РСВ – режимно-секретний відділ.

Слідча (р) дія – слідча (розшукова) дія.

ВСТУП

В Україні прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс, наукова концепція і нормативний зміст якого повинні забезпечити реальне дотримання прав і свобод громадян в усіх випадках виявлення кримінальних правопорушень і ефективно (швидко та об'єктивно) кримінальне судочинство.

У юридичну науку введено низку новел, що, серед іншого, стосуються досудового розслідування, яке проводиться у формі досудового слідства чи дізнання шляхом ухвалення слідчим і прокурором процесуальних рішень та проведення слідчих (р) дій. Тому потрібно критичного проаналізувати наявну навчальну кримінально-процесуальну та криміналістичну літературу, на якій ґрунтується викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» і «Криміналістика», та узгодити її з чинним законодавством.

Структурно посібник складається з трьох розділів, перший із яких стосується «Кримінального процесу», другий – «Криміналістики», а в третьому у логічній послідовності наведені зразки процесуальних документів. Матеріал підготовлено з огляду на специфіку викладання вказаних навчальних дисциплін у відомчих навчальних закладах системи МВС України. Запропоновані теми охоплюють теоретичні питання, які розглядають під час семінарських і практичних занять.

Авторський колектив висловлює подяку рецензентам навчального посібника, а також візьме до уваги усі критичні зауваження та конструктивні побажання вимогливих читачів.

Розділ 1

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тема 1.1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кримінальний процес – своєрідне відгалуження від кримінального (матеріального) права, яке забезпечує реалізацію норм саме кримінального права.

Вивчення зазначених елементів відбувається під час пізнавальної діяльності, яка в кримінальному процесі іменується доказуванням і реалізується за допомогою спеціальних пізнавальних засобів. Порядок застосування таких засобів регламентується нормами кримінально-процесуального права.

Одним із різновидів кримінально-процесуальних дій, що мають пізнавальну спрямованість, і належать до основних засобів збирання і перевірки доказів є слідчі (розшукові) дії. Термін «слідча дія» найбільш вживаний в практиці діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

Щоб більш повно розкрити зміст поняття слідчих (розшукових) дій проаналізуємо історію виникнення та розвитку цього поняття.

У збірнику стародавнього руського права «Руська Правда» такого поняття взагалі не вживалося, традиційно воно називалося «гоніння по сліду», що у тодішніх слов'янських країнах означало «переслідувати злочинця».

У Статуті кримінального судочинства 1864 року термін «слідчі дії» згадано у понятті засобів виявлення та фіксування слідів злочину.

У кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1927 р. (ст. 107) слідчі дії – це пред'явлення для обвинувачення; до-

пит обвинуваченого; оголошення обвинуваченому про закінчення попереднього слідства; складання обвинувально-го висновку. Таким чином законодавець у ті часи до них відносив поряд із пізнавальними також процесуальні дії, непов'язані з виявленням або фіксацією доказів у справі.

У Кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1960 р. не конкретизовано поняття слідчих дій. У зв'язку з цим дослідники вкладають різний зміст у цей термін. Відтак С. А. Шейфер зазначає, що слідчі дії – це дії, які, як правило, йменуються збиранням доказів; М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко зауважують, що слідчі дії, як частина процесуальних дій, пов'язані з виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у кримінальній справі; Є. Г. Коваленко зазначає, що слідчими є процесуальні дії слідчого, спрямовані на виявлення, закріплення і перевірку доказів. Деякою мірою подібне визначення подає В. М. Тертишник, зазначивши, що слідчі дії спрямовані не тільки на збирання і перевірку доказів, а й на їх дослідження. Нерідко під слідчими діями тлумачать будь-які дії слідчого, регламентовані кримінально-процесуальним законом.

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року подано дещо інше визначення терміну «слідчі дії», який відповідно до ст. 223 КПК України змінено на термін «слідчі (розшукові) дії».

Слідчі (р) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Основу слідчих (р) дій становлять окремі методи пізнання: візуальне спостереження, розпитування, сприйняття, пошук, порівняння (ідентифікація), відтворення, дослідження, які супроводжуються закріпленням (фіксацією та засвідченням) одержаної доказової інформації чи висновків дослідження у відповідних процесуальних документах. Передбачений законом для певних випадків метод пізнання втілюється в практичній діяльності слідчого з провадження слідчої (р) дії, а хід і результати пізнання відображаються в протоколі слідчої (р) дії (процесуальному документі).

Сучасним законодавством визначено такі види слідчих (р) дій:

1) допит, зокрема одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224–226 КПК), допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);

2) пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 КПК), речей (ст. 229 КПК), трупа (ст. 230 КПК), впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);

3) обшук (ст. 233–236 КПК);

4) огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК), трупа (ст. 238 КПК), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК);

5) ексгумація трупа (ст. 239 КПК);

6) слідчий експеримент (ст. 240 КПК);

7) освідчення особи (ст. 241 КПК);

8) залучення експерта та проведення експертизи (ст. 242–243 КПК);

9) отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК).

Послідовність проведення слідчих (р) дій залежить від конкретної слідчої ситуації і встановлюється слідчим самостійно.

Слідчі (р) дії можна класифікувати залежно від цілей, об'єктів, методів виконання, часу і правил провадження, а також деяких інших критеріїв. Класифікація за різними критеріями допомагає усвідомити внутрішню сутність слідчих (р) дій, визначити їхнє місце серед інших подібних.

Класифікація слідчих (р) дій:**1) основні та додаткові**

Якщо після провадження слідчої (р) дії обрана мета досягнута неповністю, проводиться додаткова слідча (р) дія (наприклад: після першого допиту свідка-очевидця, проводиться додатковий допит із метою з'ясування окремих обставин вчинення злочину).

2) первинні та повторні

Повторні – це певні слідчі (р) дії, які проводяться знову в повному обсязі. Після першого допиту, огляду,

обшуку тощо ту ж дію проводять ще раз повністю. Коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим або його правильність викликає сумніви, може бути призначена повторна експертиза.

3) невідкладні (негайні, екстрені) та інші

Невідкладність проведення слідчої (р) дії може виникнути не тільки на початковому етапі розслідування, а й під час подальшого його провадження. Наприклад, достатні підстави для проведення обшуку у квартирі знайомої підозрюваного виникли лише після допиту підозрюваного.

4) обов'язкові та необов'язкові

Обов'язковість слідчої (р) дії може визначатись прямою вказівкою в законі: обов'язкове призначення судово-медичної експертизи для встановлення причин смерті; призначення судово-психіатричної експертизи для з'ясування психічного стану підозрюваного чи обвинуваченого; допит підозрюваного після його затримання.

Окрім того, обов'язковість слідчої (р) дії може визначатись вказівкою начальника слідчого відділу або прокурора. Необов'язковість слідчої (р) дії, як правило, визначається межами доказування у конкретному кримінальному провадженні. Якщо одні й ті ж обставини вчинення злочину одночасно спостерігали на стадіоні численні громадяни, то не обов'язково їх усіх допитувати.

5) за місцем проведення:

- у кабінеті слідчого;
- на місці події;
- за місцем перебування допитуваного (СІЗО, лікарня тощо).

6) залежно від використання науково-технічних засобів:

- із використанням звукозапису;
- із використанням відеозапису;
- із використанням науково-технічних засобів для проведення слідчих (р) дій у режимі відеоконференції;
- із використанням інших науково-технічних засобів.

7) за віковими особливостями учасників слідчої (р) дії:

- за участю малолітньої особи;
- за участю неповнолітньої особи;
- за участю дорослого.

8) за процесуальною формою слідчі (р) дії можна поділити на ті, які провадяться:

а) з дозволу (ухвали) слідчого судді або без нього;

За ухвалою слідчого судді провадяться:

- огляд житла чи іншого володіння особи;
- обшук;
- примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи.

б) за постановою прокурора і без неї;

За постановою прокурора провадяться:

- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією;
- освідчування особи;
- відібрання біологічних зразків у особи для експертизи.

9) за участю понятих і захисника і без них

За участю понятих і захисника провадяться:

- обшук або огляд житла чи іншого володіння особи;
- обшук особи.

Слідча (р) дія повинна проводитися тільки на законних підставах. Підставами для проведення слідчої (р) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2 ст. 223 КПК).

Отже, відповідно до кримінального процесуального закону для проведення слідчої (р) дії необхідні фактичні складові «наявність достатніх відомостей» та «можливість досягнення мети» слідчої (р) дії.

Наявність достатніх відомостей тобто підстав, що вказують на можливість досягнення мети слідчої (р) дії, можна умовно класифікувати на фактичні та правові.

Фактична підстава – це наявність достатніх відомостей, які свідчать про необхідність виконання конкретних дій в інтересах встановлення істини.

Правова підстава – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, що дають право слідчому, прокурору чи працівнику оперативного підрозділу, проводити ту або іншу слідчу (р) дію.

Мета проведення тієї чи іншої слідчої (р) дії прямо передбачена в нормах КПК (наприклад, мета огляду – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення). Сутність слідчих (р) дій обумовлена їх *пізнавальною і нормативною* стороною.

Пізнавальна сторона слідчих (р) дій представлена, зокрема, такими методами пізнання, які використовує уповноважений законом суб'єкт дії під час проведення слідчих (р) дій: аналіз, абстрагування, дедукція, індукція, моделювання, аналогія, спостереження, опис, вимірювання, порівняння та ін.

Нормативна сторона слідчих (р) дій – це детальна регламентація правил і умов їх проведення, що встановленні кримінальним процесуальним законодавством.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (р) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (р) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюють їх права і обов'язки, передбачені КПК, процесуальний порядок проведення слідчої (р) дії, а також відповідальність, встановлену законом, про що вручається відповідна пам'ятка. Зокрема, права та обов'язки підозрюваного закріплені в ст. 42 КПК; законного представника підозрюваного – у ст. 44 КПК; захисника – у ст.ст. 46, 47, ч. 3 ст. 53 КПК; потерпілого – у ст.ст. 56, 57 КПК, його представника – у ст. 58 КПК; цивільного позивача – у ст. 61 КПК; цивільного відповідача – у ст. 62 КПК; представника цивільного позивача та цивільного відповідача – у ст. 63 КПК; свідка – у статтях 66, 67 КПК; перекладача – у ст. 68 КПК; експерта – у ст.ст. 69, 70 КПК; спеціаліста – у ст.ст. 71, 72 КПК; понятого – у ч. 7 ст. 223 КПК.

Розгляньмо детальніше питання про процесуальний статус учасників слідчих (р) дій.

Уповноважені особи на проведення слідчих (р) дій. Це може бути слідчий, прокурор або за їх дорученням працівники оперативних підрозділів.

Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи належать до сторони обвинувачення.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ст. 36 КПК).

Прокурор щодо провадження слідчих (р) дій уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;

2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;

3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;

4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (р) дій, негласних слідчих (р) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а у необхідних випадках – особисто проводити слідчі (р) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК;

5) доручати проведення слідчих (р) дій та негласних слідчих (р) дій відповідним оперативним підрозділам;

6) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (р) дій, негласних слідчих (р) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

Органами досудового розслідування (органами, що проводять дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: органів внутрішніх справ; органів безпеки; органів, що

здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів державного бюро розслідувань.

Відповідно до ст. 38 КПК керівник органу досудового розслідування щодо провадження слідчих (р) дій уповноважений:

1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих;

2) відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з подальшим повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування;

3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

4) погоджувати проведення слідчих (р) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК;

5) здійснювати досудове розслідування, користуючись у такому разі повноваженнями слідчого;

6) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК (ст. 39 КПК).

Слідчий – це особа, яка одноособово чи у групі з іншими слідчими (слідчою групою) здійснює досудове розслідування та несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Він, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Відповідно до ст. 40 КПК, слідчий щодо провадження слідчих (р) дій уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;

2) проводити слідчі (р) дії та негласні слідчі (р) дії у випадках, встановлених КПК;

3) доручати проведення слідчих (р) дій та негласних слідчих (р) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (р) дій та негласних слідчих (р) дій;

5) ухвалювати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК;

6) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

У разі відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (р) дій чи негласних слідчих (р) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який упродовж трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне передбачену законом відповідальність.

Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (р) дії та негласні слідчі (р) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Такі доручення є обов'язковими для виконання і, виконуючи їх, співробітник оперативного підрозділу користу-

ється повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ст. 41 КПК).

Уповноважені особи на проведення слідчих (р) дій. Це може бути слідчий, прокурор або за дорученням слідчого працівники оперативних підрозділів.

Незаінтересовані особи (поняті). Згідно з ч. 7 ст. 123 КПК України слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, зокрема й пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису перебігу проведення відповідної слідчої (р) дії. Понятих можна запросити для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи також здійснюються за обов'язкової участі не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (р) дії.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

У теорії права немає точного визначення поняття «правоохоронний орган», яке б відповідало вимогам науки та практики. На законодавчому рівні це поняття визначено у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Отже, відповідно до цього Закону понятими не можуть бути співробітники органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, органів охорони державного кордону, органів доходів і зборів, органів і установи виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лі-

сової охорони, інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Понятих можна допитати під час судового розгляду як свідків проведення відповідної слідчої (р) дії. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне кримінальну відповідальність, установлену законом (ст. 222 КПК).

Як понятих не слід залучати осіб, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння; осіб, які мають фізичні вади, що перешкоджають усвідомленню змісту, перебігу і результатів слідчої (р) дії: сліпі або такі, що мають поганий зір, глухі; осіб, що мають громадянство інших держав або проживають на значному віддаленні від місця проведення досудового розслідування.

Підозрюваний. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 42 КПК).

Підозрюваний стосовно провадження слідчих (р) дій має право:

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють;
- 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК, а також отримати їх роз'яснення у разі необхідності;
- 3) на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого та перед кожним наступним допитом із дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допиту та інших процесуальних дій, на відмову від послуг захисника в будь-який момент кримінального провадження, на отримання послуг захисника за рахунок держави у разі відсутності коштів на оплату таких послуг;
- 4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5) давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями ст. 213 КПК;

8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9) брати участь у проведенні процесуальних дій;

10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які вносяться до протоколу;

11) застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 КПК, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК;

17) вимагати відшкодування збитків, завданих незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що

здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра не підтвердилась;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.

Підозрюваний зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду (ч. 7 ст. 42 КПК).

Детальніше зупинимося на зобов'язаннях підозрюваного.

Ст. 138 КПК визначає важливі причини неприбуття особи за викликом. Ними є:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні ситуації);

4) відсутність особи у місці проживання упродовж тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування у закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю з умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому здоров'ю;

7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Варто зауважити, що КПК не визначає форму та порядок здійснення особою повідомлення про неможливість прибути за викликом у призначений строк.

Ч. 5 ст. 194 КПК передбачає, що суд, застосувавши до підозрюваного запобіжний захід, може також зобов'язати його виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

1) прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;

2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і виїзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю.

Такі обов'язки можуть бути покладені на підозрюваного на строк не більше 2 місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК. Після закінчення строку (зокрема й продовженого) обов'язки скасовуються.

У разі невиконання законних вимог та розпоряджень слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду до підозрюваного у визначеному законом порядку можуть бути

застосовані обмеження чи стягнення. Ними, наприклад, може бути грошове стягнення (ст. 139 КПК), привід (ст. 140 КПК), обшук (у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів – ст. 166 КПК), зміна запобіжного заходу на більш суворий (ст. 200 КПК) тощо.

Підозрюваному, вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення

Законний представник підозрюваного. Якщо підозрюваним є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучають його законного представника. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Законний представник під час проведення слідчих (р) дій користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК).

Захисник. Відповідно до ст. 45 КПК ним є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

Захисник не має права захищати іншу особу або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інте-

ресам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу.

Неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою.

Якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому статтею 53 КПК.

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 КПК, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, за яких неможливе прослуховування чи підслуховування (ст. 46 КПК).

Обов'язки захисника, зазначені у ст. 47 КПК.

Він зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник зобов'язаний прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган (установу).

Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

Захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

1) якщо є обставини, які згідно з КПК виключають його участь у кримінальному провадженні;

2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог КПК тощо;

4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним.

Потерпілий. Відповідно до ст. 55 КПК ним у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.

Права потерпілого стосовно його участі у провадженні слідчої (р) дії:

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК

2) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

3) заявляти відводи та клопотання;

4) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

5) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК;

6) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

7) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

8) застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала);

9) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК;

10) брати участь у слідчих (р) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (р) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

11) користуватися іншими правами, передбаченими КПК (ст. 56 КПК).

Потерпілий зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю (ст. 57 КПК).

Представник потерпілого. Згідно з ст. 58 КПК потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.

Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Законний представник потерпілого. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник (ст. 59 КПК).

Законний представник під час проведення слідчих (р) дій користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК).

Свідок. Стаття 65 КПК регламентує, що свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яку викликали для давання показань.

Права свідка стосовно його участі у слідчій (р) дії:

1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

2) користуватися правовою допомогою у процесі давання показань;

3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положенням статті 65 КПК не підлягають розголошенню;

4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

5) користуватися нотатками і документами під час надання показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

6) на відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для надання показань;

7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

9) заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків (ст. 66 КПК). Варто зауважити, що закон визначає обмеження

щодо допиту окремих категорій осіб, перелік яких визначений ч. 2 ст. 65 КПК.

Перекладач. У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).

Під час залучення до провадження слідчої (р) дії перекладач має права:

- 1) ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
- 2) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- 3) одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- 4) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

- 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
- 2) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК;
- 3) здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;
- 4) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи суд пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки,

За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, передбачену законом (ст. 68 КПК).

Експерт. Експерт у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження, потерпілого (ст. 69 КПК).

Експерт має право:

1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

4) викладати у висновку експертизи виявлені у процесі її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Експерт зобов'язаний:

1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на пос-

тавлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;

2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;

3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;

5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК (ст. 69 КПК).

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Якщо поданих матеріалів недостатньо для виконання покладених зобов'язань, то він може відмовитися від давання висновку, склавши мотивовану заяву.

Якщо у експерта відсутні необхідні знання або потрібно додатково для проведення експертизи залучити інших експертів, він повинен невідкладно повідомити про це особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи.

Спеціаліст. Спеціаліст у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліста можуть залучати для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторони кримінального провадження під час досудового розслідування і суду під час судового розгляду (ст. 71 КПК).

Права спеціаліста під час залучення його до слідчої (р) дії:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

3) зосередити увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК (ст. 71 КПК).

Під час проведення слідчих (р) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

У такому разі до початку слідчої (р) дії педагогу, психологу, законному представнику або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі.

У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи за власною ініціативою має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (р) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника (ст. 227 КПК).

Місце і час проведення слідчих (розшукових) дій.

Як правило, слідчі (р) дії провадяться там, де визнає за необхідне слідчий чи прокурор. Найчастіше це їх службовий кабінет. Деякі слідчі (р) дії не можуть проводитись у кабінеті і відповідно проводяться за місцем події. Іноді слідчі (р) дії слідчий провадить за місцем перебування особи (потерпілого – у лікарні, підозрюваного – у слідчому ізоляторі).

Тривалість слідчої (р) дії залежить від характеру слідчої дії, умов, у яких вона провадиться.

Проведення слідчих (р) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли їх затримка може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

Під невідкладними випадками розуміють ситуації, коли затримка в проведенні слідчої (р) дії може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

Неможливість відкласти проведення слідчої (р) дії до закінчення нічного часу визначається слідчим у кожному випадку окремо залежно від конкретних обставин кримінального провадження. Обґрунтування проведення слідчої (р) дії у нічний час обов'язково повинно бути зазначене у протоколі відповідної слідчої (р) дії.

Закон покладає на прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити обставини, що викривають і що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також

обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити ухвалення законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК). Саме ці загальні положення, які є складовими принципу законності, покладені у підґрунтя вимоги кримінального процесуального закону, відповідно до якої у разі отримання під час проведення слідчої (р) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (р) дію у повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Така вимога закону спрямовує слідчих, прокурорів на всебічне, повне і неупереджене проведення досудового розслідування.

Слідча (р) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли у зв'язку зі специфікою слідчої (р) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Отже, підозрюваний, обвинувачений і їх законний представник та захисник як сторона захисту (ст.ст. 42, 44, 45, 46, 93 КПК), а також потерпілий (ст.ст. 56, 93 КПК) мають право заявити клопотання про проведення процесуальних дій і бути ініціатором проведення слідчої (р) дії. Згідно зі загальними положеннями кримінального процесуального судочинства такі ж права мають представник та законний представник потерпілого (ст.ст. 58, 59 КПК), які користуються процесуальними правами останнього, хоча ці учасники судочинства в ст. 223 КПК не вказані. У разі ухвалення рішення про здійснення слідчої (р) дії за клопотанням зазначених осіб вона має проводитися за участю відповідної особи-ініціатора та (або) її захисника

чи представника, проте організовує й проводить таку слідчу (р) дію не ініціатор, а слідчий, прокурор, який здійснює кримінальне провадження. Клопотання ініціатора про проведення слідчої (р) дії повинно бути оформленим окремою заявою на ім'я слідчого чи прокурора або занесеним до протоколу допиту, відповідно, підозрюваного, потерпілого з викладенням обґрунтованих належним чином мотивів такого клопотання. Відмова ініціатора від участі в проведенні слідчої (р) дії також потребує письмового викладення причин та мотивів небажання брати участі у слідчій (р) дії і мотивів заявленої відмови. Проте окремі слідчі (р) дії мають певну специфіку, котра зумовлює можливість участі в їх проведенні лише обмеженого і викликаного особливостями змісту або ж тактичними міркуваннями учасників.

Особи, що ініціювали проведення слідчої (р) дії і присутні під час її проведення, повинні дотримуватися відповідних процесуальних вимог; виконувати законні вказівки й розпорядження слідчого, прокурора, який проводить слідчу (р) дію і лише з його дозволу ставити запитання, а в разі незгоди з рішеннями особи, яка проводить слідчу (р) дію, висловлювати власні пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (р) дії, факт та зміст яких підлягає обов'язковому занесенню до протоколу, незалежно від задоволення чи відмови у задоволенні слідчого, прокурора або особи, яка проводить таку дію за його дорученням.

Слідчі (р) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених частиною третьою статті 333 КПК. Будь-які слідчі (р) або негласні слідчі (р) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Відповідно до ст. 103 КПК процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

- 1) у протоколі;
- 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;

3) у журналі судового засідання.

Про факт проведення будь-якої слідчої (р) дії складають протокол з відповідними додатками.

Додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Факт долучення додатків до протоколу обов'язково зазначають у протоколі. Додатки до протоколів потрібно належним чином виготовити, упакувати задля надійного збереження, а також засвідчити підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

У разі фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це потрібно зазначити у протоколі.

Протокол під час досудового розслідування складається письмово від руки чи друкується слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення. До складу слідчої (р) дії входять також дії щодо відповідного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії.

Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:

– місце, час проведення та назву процесуальної дії;
– особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посаду);

– всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);

– інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосу-

вання технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умови та порядок їх застосування;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;
- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які вносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих (ст. 104 КПК).

Перелік контрольних запитань до теми

1. Підстави для проведення слідчої (розшукової) дії.
2. Поняття та значення слідчої (розшукової) дії.
3. Види слідчих (розшукових) дій.
4. Уповноважені особи на проведення слідчих (розшукових) дій.
5. Місце і час проведення слідчих (розшукових) дій.
6. Особливості залучення незаінтересованих осіб (понятих) для проведення слідчих (розшукових) дій.
7. Хто не може бути понятим?
8. Права і обов'язки спеціаліста під час залучення його до слідчої (розшукової) дії.
9. Особливості застосування науково-технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій.
10. Способи фіксації слідчих (розшукових) дій.

Тест-контроль до теми

1. Слідчі (розшукові) дії – це:

- а) дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні;
- б) дії, спрямовані на збирання та документування доказової інформації;
- в) дії, спрямовані на збирання речових доказів;
- г) дії, спрямовані на те щоб довести чи спростувати те чи інше твердження під час здійснення досудового розслідування.

2. Що є підставами для проведення слідчих (розшукових) дій:

- а) наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети;
- б) необхідність задокументувати доказову інформацію;
- в) клопотання сторони кримінального провадження;
- г) матеріали здійснення оперативно-розшукової діяльності.

3. Якої слідчої (розшукової) дії згідно з КПК не існує:

- а) обшук;
- б) очна ставка;
- в) слідчий експеримент;
- г) пред'явлення для впізнання.

4. Чи зобов'язаний вжити належних заходів слідчий, прокурор для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені:

- а) так, зобов'язаний під час проведення обшуку;
- б) так, зобов'язаний під час проведення освідування особи;
- в) так, зобов'язаний під час проведення допиту;
- г) усі відповіді є правильними.

5. Відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України нічним є час у період:

- а) з 21 до 07 години;
- б) з 22 до 06 години;
- в) з 00 до 08 години;
- г) з 03 до 09 години.

6. Ініціатором проведення слідчих (розшукових) дій може бути:

- а) керівник органу досудового розслідування;
- б) сторона захисту;
- в) слідчий, прокурор;
- г) усі відповіді є правильними.

7. Уповноваженими особами на проведення слідчих (розшукових) дій можуть бути:

- а) слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, працівники оперативних підрозділів;
- б) слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування, працівники оперативних підрозділів;
- в) слідчий, прокурор, начальник ОВС, працівники оперативних підрозділів;
- д) слідчий, прокурор, слідчий суддя.

8. Понятими не можуть бути:

- а) таксисти;
- б) родичі підозрюваного;
- в) працівники органів місцевого самоврядування;
- г) медичні працівники.

9. Під час проведення якої слідчої (розшукової) дії є обов'язкова участь двох понятих, незалежно від застосування безперервного відеозапису:

- а) пред'явлення для впізнання;

- б) допит;
- в) слідчий експеримент;
- г) всі відповіді є неправильними.

10. Під час проведення якої слідчої (розшукової) дії обов'язкова участь не менше двох понятьх:

- а) обшуку житла;
- б) огляд житла;
- в) огляд іншого володіння особи;
- г) усі відповіді є правильними.

11. Під час судового розгляду незаінтересованих осіб можуть допитати як:

- а) понятьх;
- б) свідків;
- в) підозрюваних;
- г) обвинувачених.

12. Слідчі (розшукові) дії під час досудового розслідування фіксуються:

- а) у постанові прокурора;
- б) в ухвалі слідчого судді;
- в) у протоколі;
- г) у клопотанні слідчого.

13. Винятком проведення слідчих (розшукових) дій після закінчення строку досудового розслідування є:

а) коли їх проведення є необхідним для встановлення особи правопорушника;

б) якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом;

в) коли ці дії проводяться у межах міжнародного співробітництва під час здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення;

г) коли в проведенні цих дій наполягала одна зі сторін кримінального провадження.

14. Наслідком проведення слідчих (розшукових) дій після завершення строку досудового розслідування є:

а) визнання таких дій дійсними, а докази, отримані під час проведення таких дій є допустимими;

б) визнання таких дій недійсними, а докази, отримані під час проведення таких дій є недопустимими;

в) визнання таких дій недійсними, а докази, отримані під час проведення таких дій є допустимими;

г) визнання таких дій дійсними, а докази, отримані під час проведення таких дій є недопустимими.

15. У якому випадку не складається протокол?

а) під час проведення обшуку;

б) під час повідомлення про підозру;

в) під час проведення слідчого експерименту;

г) під час проведення пред'явлення для впізнання.

Тема 1.2

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ

Огляд – це слідча (р) дія, під час якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що у чинному КПК не подано визначення поняття огляд, а лише описано мету його проведення. Огляд проводить слідчий, прокурор з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК).

Залежно від об'єкта можна визначити такі види огляду: 1) огляд місця події; 2) огляд місцевості; 3) огляд приміщень; 4) огляд речей; 5) огляд документів; 6) огляд трупа.

Кожний із видів слідчого огляду має специфічні особливості, що визначають порядок його проведення. Але існує низка положень процесуального характеру, загальних для всіх видів оглядів.

Огляд під час досудового розслідування проводить прокурор, слідчий або за його дорученням співробітник оперативного підрозділу.

Підставами проведення огляду є наявність фактичних даних, які вказують на необхідність проведення огляду, про що зазначається в протоколі слідчої (р) дії. Окремого процесуального рішення у вигляді постанови від імені прокурора, слідчого не потрібно.

Огляд як слідчу (р) дію проводять під час досудового розслідування, тобто після внесення інформації в ЄРДР

(винятком є огляд місця події). Згідно з ч. 8 ст. 223 КПК його не можна проводити після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду.

Огляд місця події, що засвідчено практикою, є невідкладною слідчою (р) дією, оскільки він є єдиною слідчою (р) дією, яку в визначених законом випадках можна провести до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 217 КПК).

В ч. 1 ст. 237 КПК зазначається, що слідчий, прокурор можуть проводити огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Відтак, у разі необхідності провести огляд в житлі чи іншому володінні особи слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням.

Отже, процесуальною підставою проведення огляду житла чи іншого володіння особи є ухвала слідчого судді. Клопотання підлягає задоволенню, якщо будуть наведені достатні підстави для необхідності проведення такого огляду: виявлення відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукування знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення тощо. Для проведення огляду на місцевості дозволу не потрібно.

Зміст слідчої (р) дії залежить від об'єкта, на дослідження якого вона спрямована. Місце події – це територія, приміщення або будівлі, де відбулася подія, яку розслідують, або настав її результат.

Огляд повинен забезпечувати можливість виявлення та закріплення слідів кримінального правопорушення у межах обстановки будь-якого місця події, охоплювати прийоми та методи всебічного дослідження будь-яких об'єктів матеріального світу. Від своєчасного і якісного огляду місця події в багатьох випадках залежить успіх розслідування в цілому.

Закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити під час огляду вимірювання, фотографування, звуко- чи відеоза-

пис, складати плани і схеми, оглядати і вилучати речі і документи тощо, які мають значення для кримінального провадження. Засобами фіксації отриманих в результаті дослідження таких фактичних даних є записування їх до протоколу.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Термін «житло» відповідно до кримінального процесуального законодавства означає:

– особистий будинок з усіма приміщеннями, що призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також приміщення, які, хоч і не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку;

– будь-яке житлове приміщення (незалежно від форми власності), яке належить до житлового фонду і використовується для постійного чи тимчасового проживання (приватний будинок, квартири в будинку, окрема кімната в квартирі тощо);

– будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання (дача, садовий будинок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо).

В. Т. Маляренко пропонує також в окремих випадках (наприклад, у разі тривалого перебування, пов'язаного із професійною діяльністю особи) тимчасовим житлом визнавати купе поїздів та каюти кораблів.

Огляд житла чи іншого володіння особи можна проводити без ухвали слідчого судді лише у таких випадках:

1) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину;

2) за добровільною згодою особи, яка ними володіє.

У вказаних випадках слідчий у протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що зумовили проведення огляду без ухвали слідчого судді.

Для участі в огляді можна запрошувати потерпілого, підозрюваного, захисника, законного представника та інших учасників кримінального провадження, які мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Під час огляду дозволено вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі й документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі, якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Загальна мета проведення огляду – встановлення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, тому будь-які дії з боку будь-кого, що перешкоджають досягненню цієї мети, слід вважати спробами перешкоджання правосуддю. На цій підставі слідчий, прокурор може заборонити будь-якій особі, що присутня під час огляду, залишати місце огляду чи виходити з приміщення до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Відповідальність за невиконання цих вимог, як і у разі проведення обшуку, настає залежно від наслідків допущених порушень (розголошення даних про слідчу дію, втрата доказів, приховування слідів злочину, завдання матеріальної шкоди тощо).

Огляд трупа – це слідча (р) дія, що проводиться в місці його виявлення слідчим та/або прокурором з обов'язковою участю судово-медичного експерта або лікаря і полягає у безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак трупа з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Згідно з правилами, передбаченими ст. 238 КПК, огляд трупа проводять слідчий, прокурор за обов'язковою участю

судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Огляд трупа може бути окремою слідчою (р) дією або ж такий огляд проводять одночасно і в межах огляду місця, в якому його виявлено. Якщо таким місцем є житло чи інше володіння особи, то огляд потрібно проводити відповідно до порядку й правил, встановлених відповідними статтями КПК, передбаченими для огляду житла чи іншого володіння особи та вимог, передбачених коментованою статтею.

На місці виявлення трупа під час його огляду заборонено проводити будь-які дослідження, вносити зміни до зовнішнього вигляду трупа, виймати з тіла сторонні предмети чи обмивати ділянки тіла з пошкодженнями. Такі дії можуть негативно вплинути на встановлення справжньої причини смерті. І тому огляд трупа на місці його виявлення є фактично попереднім оглядом за участю спеціаліста, після якого труп підлягає обов'язковому спрямуванню до судово-медичної установи для проведення експертизи з метою встановлення причини смерті та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Огляд трупа відбувається в два етапи. Першим є загальний огляд, потім здійснюється детальний огляд. Під час загального огляду досліджують: позу трупа і його положення на місці події; зовнішній вигляд; знаряддя спричинення смерті у разі, коли вони знаходяться безпосередньо на трупі, механічно сполучені з ним. Під час детального огляду обстеженню підлягають: одяг; тіло трупа, характер, ступінь і локалізація трупних явищ і ушкоджень, стан зубного апарата, наявність виділень; предмети, знайдені в кишенях та інших частинах одягу трупа.

Після огляду труп потрібно обов'язково спрямувати на судово-медичну експертизу для встановлення причин смерті. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

Від огляду трупа слід відрізнити *огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією*, що здійснюється за постановою про-

курора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 239 КПК).

Ексгумація трупа здійснюється лише за постановою прокурора. Якщо ця дія відбувається за ініціативою слідчого або з боку захисту чи потерпілого, він повинен подати прокурору клопотання у якому викласти мотиви та обґрунтування потреби проведення цієї слідчої (р) дії. У постанові потрібно зазначати: чий труп підлягає вийманню з місця поховання і де це місце розташоване; яка мета цієї слідчої (р) дії (для проведення огляду, зокрема повторного після поховання, пред'явлення трупа для впізнання, проведення експертизи тощо).

Необхідність у проведенні ексгумації трупа може виникнути не тільки, якщо потрібно провести огляд трупа. Підставами для неї також можуть бути випадки, коли необхідно пред'явити труп для впізнання, піддати його повторній або додатковій судово-медичній експертизі, отримати зразки для експертизи, переконатися в тому, що труп, ексгумація якого проводиться, насправді знаходиться в місці поховання, вилучити із могили речі чи документи, поховані разом із трупом. Але у будь-якому разі, для того, щоб вчинити іншу слідчу (р) чи процесуальну дію, необхідно попередньо оглянути труп. Саме тому коментована стаття має назву «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією».

Труп виймають з місця поховання у присутності судово-медичного експерта, який його оглядає. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому ж місці з доведенням могили до попереднього стану. Під час ексгумації судово-медичний експерт може вилучити зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.

У разі необхідності труп можна доставити у відповідний експертний заклад для проведення експертизи. Також під час ексгумації трупа з поховання можна вилучити речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Складають протокол проведеної слідчої (р) дії. Якщо під час ексгумації вилучали речі та об'єкти для дослі-

джень, про це зазначають в протоколі. До протоколу додають матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

Огляд документів як самостійну слідчу (р) дію виконують тоді, коли документ неможливо було належним чином оглянути або такий огляд пов'язаний із ускладненням у момент його виявлення або подання підозрюваним, потерпілим чи свідком. Така процесуальна дія регламентується ст. 237 КПК і проводиться відповідно до загальних вимог огляду, хоча і має свої особливості.

Спочатку ретельно вивчають зовнішній вигляд і зміст документа з метою виявлення можливих суперечностей (дату видачі документа, дату виготовлення бланка і документа). Для цього його порівнюють зі зразком аналогічного правильно оформленого документа. Потім документ досліджують з метою виявлення ознак, що свідчать про можливі зміни реквізитів, дати, змісту документа тощо (тобто про матеріальне чи інтелектуальне підроблення).

Огляд здійснює слідчий на просвіт, за освітлення збоку, у косому світлі та зі застосуванням технічних засобів (оптичних приладів – лупи, мікроскопів, світлофільтрів). Виявлені ознаки документа, що становлять інтерес для слідчого, фотографують.

Результати огляду слідчий фіксує у протоколі, де зазначає також, в яких умовах і за допомогою яких технічних засобів здійснювався огляд. У разі потреби до огляду документів залучають спеціаліста.

Документ як речовий доказ потребує особливих правил поводження: до нього забороняється вносити будь-які зміни (помарки, проколи, підкреслювання слів тощо).

Освідування особи – це слідча (р) дія, яку проводить слідчий або прокурор щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Освідування здійснюють на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Освідування, яке супроводжується оголенням тіла освідуваної особи, здійснюють особи тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім під час освідування особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню (ч. 1 ст. 241 КПК).

Результати освідування можуть стати підставою для призначення судово-медичної експертизи.

Відповідно до КПК проведення освідування можливе в тих випадках, коли є підстави вважати, що на тілі обвинувачуваного, підозрюваного, потерпілого або свідка є матеріальні сліди злочину або особливі прикмети, якщо водночас не потрібне проведення судово-медичної експертизи, оскільки суттю освідування є ретельний огляд тіла людини, і лише згодом, зваживши на отримані результати, вирішення питання про призначення експертизи. Крім того, очевидно, що для виявлення на тілі особливих прикмет взагалі не потрібно призначати судово-медичну експертизу, та й це не належить до предмету судово-медичного дослідження.

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являють постанову прокурора. Після цього особі пропонують добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

Під час освідування не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігають в опечатаному вигляді і можуть надавати лише суду під час судового розгляду.

Складають протокол проведеного освідування. Особі, освідування якої проводилось примусово, надають копію протоколу освідування.

Виявлені під час освідування особливі прикмети, сліди кримінального правопорушення чи тілесні ушкодження потрібно зафіксувати в протоколі слідчої (р) дії для набуття ними в подальшому значення доказів. Необхідно передусім точно, всебічно і об'єктивно описати всі дії, що проводилися слідчим та експертами, а також отримані результати. У разі виявлення тілесних ушкоджень чи особливих прикмет слід зафіксувати їх за допомогою фото- чи відеокамери, можна також їх намалювати. Якщо особливі прикмети чи тілесні ушкодження виявлені на ділянках тіла, що приховані одягом, то з етичних міркувань слід їх фотографувати, за можливості уникаючи обличчя освідуваної особи.

Відтак проведення освідування можна вважати позитивним за умови, якщо досягнута мета проведення слідчої (р) дії – виявлені та зафіксовані сліди кримінального правопорушення, з'ясована інформація для висунення нових чи відхилення старих версій, отримані достатні відомості для подальшого ефективного розслідування кримінального провадження.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття слідчого огляду та його види.
2. Підстави проведення слідчого огляду.
3. Процесуальне оформлення слідчого огляду.
4. Учасники слідчого огляду та їхні права.
5. Хто ухвалює рішення про проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи.
6. Чи можливе проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи лише з письмового дозволу його володільця.
7. Підстави проведення огляду трупа пов'язаного з його ексгумацією.
8. Процесуальні підстави та порядок проведення освідування.
9. Чи можливе примусове освідування особи.
10. Назвіть, будь-ласка, додатки до протоколу огляду.

Тест-контроль до теми**1. Про результати освідування особи складають:**

- а) подання;
- б) висновок;
- в) протокол;
- г) ухвалу.

2. Чи може здійснюватись проведення освідування особами тієї ж статі коли ця слідча (р) дія супроводжується оголенням освідуваної особи:

- а) не може;
- б) за винятком його проведення лікарем;
- в) за згодою особи, яка освідується;
- г) правильні відповіді у пунктах «б» та «в».

3. Огляд місця події може проводитися після 22.00 год у разі, якщо:

- а) затримка в його проведенні може привести до втрати слідів кримінального правопорушення;
- б) затримка в його проведенні може привести до втечі злочинця;
- в) затримано особу злочинця;
- г) відповіді 1 та 2 правильні;
- д) жодна відповідь неправильна.

4. Чи зобов'язаний слідчий, прокурор запросити понятих для участі в освідуванні особи, якщо не ведеться безперервний відеозапис:

- а) так;
- б) ні.

5. Якщо огляд житла чи іншого володіння особи супроводжується безперервним відеозаписом, участь понятих є:

- а) обов'язковою;
- б) необов'язковою.

6. Що є правовою підставою для проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи:

- а) постанова прокурора;
- б) ухвала слідчого;
- в) ухвала слідчого судді;
- г) постанова слідчого;
- д) розпорядження начальника слідчого відділу.

7. Огляд трупа проводиться за обов'язковою участю:

- а) лікаря або судово-медичного експерта;
- б) прокурора;
- в) слідчого;
- г) слідчого судді;
- д) судді.

8. Ексгумація трупа здійснюється на підставі:

- а) ухвали слідчого судді;
- б) постанови слідчого;
- в) постанови прокурора.

9. Виконання постанови прокурора про ексгумацію трупа покладається на:

- а) слідчого;
- б) прокурора;
- в) оперативні підрозділи;
- г) органи місцевого самоврядування.

10. У яких випадках слідчий, прокурор залучає до огляду трупа лікаря:

- а) якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта;
- б) якщо його участь не є обов'язковою у вказаній слідчий (розшуковій) дії;
- в) якщо слідчий, прокурор вважає це за необхідність.

11. У разі відмови особи пройти освідування добровільно, слідчий, прокурор:

- а) приймає таку відмову із зазначенням мотивів у протоколі;
- б) проводить освідування примусово;
- в) пропонує особі звернутися за медичною допомогою до лікаря;
- г) залучає до цього судово-медичного експерта.

12. У яких випадках освідуваній особі вручається копія протоколу освідування:

- а) вручається у всіх випадках;
- б) на вимогу освідуваної особи;
- в) коли таке освідування проводилося примусово.

13. Що є правовою підставою для проведення освідування особи:

- а) ухвала слідчого;

- б) ухвала слідчого судді;
- в) постанова прокурора;
- г) постанова слідчого.

14. Що з переліченого не належить до видів слідчого огляду:

- а) огляд речей;
- б) огляд трупа;
- в) огляд преси;
- г) огляд документів.

15. Після проведення судово-медичної експертизи труп підлягає видачі:

- а) на підставі ухвали слідчого судді;
- б) на підставі постанови прокурора;
- в) на підставі постанови слідчого;
- г) на підставі рішення міського голови або особи, що його заміщає.

Тема 1.3

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Зміст інституту допиту під час досудового розслідування в кримінальному судочинстві розкривається у главі 20 КПК – слідчі (р) дії, допит законодавчо визначений як захід, спрямований на збирання, дослідження, оцінку та перевірку доказів під час конкретного кримінального провадження, який можуть застосовувати компетентні посадові особи. Тобто допит – це різновид слідчих (р) дій.

Допит за змістом – це спосіб одержання від осіб, котрі наділені в кримінальному провадженні певним процесуальним статусом, відомостей щодо відомих їм обставин у цьому кримінальному провадженні. Мета допиту – отримання відомостей, котрі згідно зі ст. 95 КПК, матимуть статус показань – джерел доказів. Такі відомості під час досудового розслідування згідно з ч. 1 ст. 84 КПК отримує слідчий чи прокурор в процесі їх безпосереднього спілкування з належним суб'єктом шляхом фіксування в протоколі або на носії інформації за допомогою науково-технічних засобів процесуальних дій щодо отримання показань особи і їх результату (ст. 103 КПК). Також у ч. 1 ст. 84 КПК визначено перелік належних суб'єктів, котрі мають право отримувати показання під час розслідування. Такими суб'єктами є слідчий та прокурор, а також у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на пов-

ноту чи достовірність показань (ч. 1 ст. 225 КПК) допит проводить слідчий суддя у судовому засіданні. Окрім зазначених належних суб'єктів, на проведення допиту також слід визначити і уповноважених працівників оперативних підрозділів. Адже слідчий чи прокурор в межах своєї компетенції (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК) вправі доручити проведення слідчих (р) дій відповідним оперативним підрозділам. Необхідно пам'ятати, що легітимність виконання такого доручення можливе за умови дотримання форми доручення, яке повинно бути оформлене письмово, постановою. І в такій постанові, окрім загальних відомостей, передбачених ч. 5 ст. 110 КПК, повинні міститись відомості щодо: назви документа (постанови про доручення); найменування оперативного підрозділу, якому адресується виконання доручення про проведення допиту; особи, котру доручено допитати (прізвище, ім'я та по батькові, адреса реєстрації та фактичного місця проживання, місце роботи та інші контактні дані тощо); мети проведення допиту; питань, котрі підлягають з'ясуванню.

Залежно від можливості набуття процесуального статусу особи, яка володіє відомостями, котрі мають доказовий чи слідчий інтерес в конкретному кримінальному провадженні, закон розрізняє допити таких суб'єктів: потерпілого, свідка, підозрюваного, експерта.

Отже, допит під час досудового розслідування в кримінальному судочинстві – це слідча (р) дія, проведення котрої спрямоване на збирання, перевірку, оцінку доказів шляхом отримання у словесній формі і подальшої їх фіксації в протоколі та іншими передбаченими законом способами належними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності показань від допитуваної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення або про такі обставини, котрі мають значення для кримінального провадження.

Коло уповноважених для проведення допиту суб'єктів. Зазвичай допит у кримінальному провадженні мають право проводити слідчий або прокурор, проте КПК не містить вимог щодо чіткої визначеності чисельності суб'єк-

тів, котрі можуть проводити допит. Це означає, що допит можуть проводити одночасно кілька слідчих, кілька прокурорів чи одночасно і слідчий, і прокурор.

У порядку виконання доручення на проведення окремих слідчих (р) дій (зокрема й допиту) на підставі п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК, уповноваженими суб'єктами проведення допиту будуть також і уповноважені працівники оперативних підрозділів, котрі на момент виконання доручення користуються усіма правами слідчого та виконують всі передбачені обов'язки слідчого щодо проведення слідчої (р) дії.

Підстави для проведення допиту. Закон не передбачає особливих юридичних (правових) підстав для проведення допиту, тобто для його проведення не потрібно винесення постанови чи отримання дозволів суду. Як юридичну підставу для проведення допиту можна розцінювати факт виклику особи для проведення допиту чи його приводу в порядку глави 11 КПК.

Слідчий чи прокурор бере до уваги лише наявні у матеріалах провадження чи отримані з непроцесуальних джерел достатні дані, під час аналізу і оцінки яких самостійно ухвалює рішення про необхідність проведення такої слідчої (р) дії як допит. Також слідчий, ухвалюючи рішення про проведення допиту, може брати до уваги дані, які безпосередньо не містяться в матеріалах провадження, але спонукають його до проведення такої слідчої (р) дії своєю логічною сутністю. Такі випадки можливі під час проведення інших слідчих (р) дій, аналізу обставин вчинення злочинів (часу, місця, характеру злочинних дій тощо), аналізу кримінальної ситуації на території досудового розслідування чи під час проведення комплексу слідчих (р) та негласних слідчих (р) дій. Дані, котрі є підґрунтям для проведення допиту, повинні достатньо за внутрішнім переконанням слідчого чи прокурора вказувати на те, що певній особі відомі обставини, які мають значення для виконання завдань кримінального провадження, а також, що такі дані можна отримати шляхом проведення допиту.

Місце проведення допиту. Відповідно до загальних правил проведення слідчих (р) дій, допит відбувається за місцем досудового розслідування – в приміщенні органу досудового розслідування. Переважно допит проводиться у кабінеті слідчого чи прокурора, а у разі, коли проведення допиту доручено оперативному підрозділу – в службовому кабінеті уповноваженої особи правоохоронного органу, котра виконує таке доручення. Визначаючи місце проведення допиту, слідчий чи прокурор повинен перевірити таке приміщення на предмет наявності чи можливості створення належних умов для вільного спілкування з допитуваним, а також відповідно до тактичних потреб конкретного допиту.

Залежно від фактичних обставин провадження та ситуації, що склалася у провадженні, закон дозволяє визначити й інше місце проведення дій, пов'язаних з допитом. На визначення місця проведення допиту можуть впливати такі обставини: встановлення слідчим чи прокурором тактичних особливостей місця допиту; психологічні особливості налагодження під час допиту «комунікативного» контакту з допитуваним; неможливість прибуття допитуваного на допит у місце досудового розслідування (перебування на стаціонарному лікуванні, хвороба, що утруднює прибуття за викликом слідчого, режим зайнятості на роботі, тримання під вартою, відбування покарання тощо). Головним правилом проведення допиту не за місцем проведення досудового розслідування є дотримання вимоги, передбаченої ч. 1 ст. 224 КПК, щодо попередньої узгодженості проведення допиту в такому місці з особою допитуваного. Закон не передбачає особливого порядку для узгодження місця проведення допиту. Це право слідчого, котрий залежно від процесуального статусу особи та фактичних обставин провадження самостійно обирає спосіб за яким він дійде згоди з допитуваним. Також особливе значення під час визначення місця проведення допиту мають такі обставини: учасники слідчої (р) дій, а саме: їх чисельність (це участь захисника, спеціаліста, законного представника або ж особи, яку вже раніше допитували у разі проведення одночасного допи-

ту кількох раніше допитаних осіб тощо); режим роботи відповідних установ, у котрих планується проведення допиту і характер можливості доступу на територію цих установ і слідчого й інших учасників допиту; наявні дані про неможливість проведення повноцінного допиту з причин характеру хвороби в особи допитуваного, отримані від компетентних осіб (лікуючого лікаря), навіть у разі надання згоди на проведення допиту допитуваним. На цю обставину необхідно зважати також і під час вирішення питання про фактичну можливість проведення допиту взагалі.

Обставини проведення допиту не за місцем досудового розслідування потрібно відобразити у вступній частині протоколу допиту (п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК), а також зазначити фактичне місце проведення допиту. Для проведення допиту не за місцем проведення досудового розслідування закон не передбачає винесення окремих мотивувальних рішень, а за наявності матеріалів, які підтверджують необхідність визначення іншого місця (довідки лікаря, копію лікарняного листа тощо), долучити їх до матеріалів кримінального провадження.

Час проведення допиту. Час можливого проведення допиту, а також його тривалість, суворо регламентований ч. 4 ст. 223 КПК і ч. 2 ст. 224 КПК. Час проведення допиту та випадки відхилення від правила розглянуті в частині загальних умов проведення слідчих (р) дій. А щодо тривалості допиту, то закон не дозволяє його проведення безперервно понад дві години, а в цілому більше восьми годин на день. Тобто часовий інтервал, визначений для проведення допиту на день 8 годин (з 6 до 22 години) з чотириразовим безперервним проведенням допиту по 2 години. Такі часові межі зумовлені кількома чинниками. З одного боку – особливостями психоемоційної діяльності людини, пов'язаної з процесом спілкування зі слідчим, прокурором у місці, незвичному для перебування (в кабінеті слідчого чи прокурора), що супроводжується з розумовим напруженням і емоційним виснаженням, внаслідок постійного пригадування, деталізування, так і вна-

слідок повторного «перенесення» негативних подій, пов'язаних з негативними для особи обставинами кримінального правопорушення, що впливає на якість отриманих даних. А з іншого – таке психоемоційне напруження та, як результат, виснаження, може стати причиною зловживань слідчого чи прокурора щодо отримання «необхідних» показань під час допиту, коли увага особи розсіюється і вона не може пригадати деталей, обставин, які мають значення у кримінальному провадженні. Під час допиту, наприклад, підозрюваного, це не дозволяє повною мірою скористатись правом представлення доказів (котрими є показання) для свого захисту.

Правило щодо тривалості проведення допиту в часі поширюється не лише на випадки допиту особи одним слідчим, але й на допит цієї особи кількома слідчими чи прокурором. А також це правило не залежить від предмету допиту щодо різних епізодів одного провадження чи різних кримінальних проваджень. Головний у визначенні тривалості й часу проведення допиту носій відповідних даних – особа, котру допитують.

Недотримання ж вимоги закону щодо часу та тривалості проведення допиту розцінюється як грубе порушення норм кримінального процесуального закону і під час оцінки його результатів суд може ухвалювати рішення про те, що це недопустимо, адже згідно ч. 1 ст. 87 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК.

У кожному конкретному випадку проведення допиту час, необхідний для досягнення його мети, визначається обставинами, котрі необхідно з'ясувати, криміналістичними особливостями тактики проведення конкретного допиту, видом допиту за суб'єктом і за метою, особливими ознаками допитуваного (вік особи, її фізичний та психоемоційний стан, неволодіння мовою якою ведеться судочинство), характером даних, котрі необхідно отримати (пов'язаних з математичними розрахунками, пригадуванням віддалених у часі дат чи подій тощо), кількістю учасників, що проводитимуть допит та інших. Тому три-

валість проведення допиту безперервно 2 години – це верхня межа безперервності допиту, яку не можна порушувати, а зменшити такий час, слідчий може самостійно. Оскільки не визначено тривалості перерви між безперервними допитами, її тривалість визначає також слідчий. Визначаючи тривалість він повинен зважати на всі зазначені особливості та можливі обставини проведення допиту для забезпечення якості отримуваної інформації і унеможливлення трактування його рішень щодо тривалості допиту та наданих перерв особою допитуваного як впливу на неї, катування або нелюдського поводження. А перед наданням перерви потрібно з'ясувати у допитуваного та учасників допиту, чи мають вони клопотання та побажання щодо її подальшої тривалості. Такі клопотання та побажання можуть залежати від особливостей фізичного та психоемоційного стану, що впливатиме на час, необхідний для відновлення, споживання їжі та прийняття ліків чи медичних процедур тощо.

Учасники допиту. Окрім логічно визначених учасників допиту, без котрих його проведення апіорі є неможливе (тобто слідчого, прокурора та особи (осіб) допитуваного), брати участь у його проведенні можуть інші учасники кримінального провадження. Такими учасниками можуть бути: прокурор у разі проведення допиту слідчим (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК), експерт (пп. 3 та 5 ч. 3 ст. 69 КПК), спеціаліст (ч. 4 ст. 71 та ч. 5 ст. 224 КПК), перекладач (ст.ст. 29, 68 і ч. 3 ст. 224 КПК), захисник (п. 3 ч. 3 ст. 42 та ст. 45 КПК), адвокат свідка (ст. 50 та п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК), законний представник, педагог, психолог, лікар у разі допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК). Також закон не забороняє залучати для проведення допиту понятих. Таке залучення можливе з тактичних міркувань проведення конкретного допиту, що може бути зумовлено необхідністю отримання показань від особи, щодо якої є дані про те, що вона може надалі змінювати свої показання чи неповно їх подавати з тих чи інших причин (має особисту зацікавленість у результатах кримінального провадження, хоча прямих даних про це в ма-

теріалах слідчий немає, або слідчий володіє інформацією, що допитувана особа раніше в тому ж або в іншому провадженні (чи в іншому епізоді) вказувала на вигадану незаконність проведення допиту тощо). В будь-якому разі питання про залучення понятих для проведення допиту вирішує слідчий з огляду на обставини кримінального провадження чи обставини проведення конкретного допиту.

У разі коли з'ясовується, що особа не володіє мовою, якою ведеться судочинство, або недостатньо володіє нею, що створює труднощі у спілкуванні і досягненні мети проведення допиту, слідчий зобов'язаний залучити перекладача. Слід пам'ятати, що в кримінальному процесуальному судочинстві України не передбачено об'єднання кількох процесуальних статусів у одній особі, тому навіть коли слідчий і володіє мовою, якою має бажання давати показання допитуваним він не може бути перекладачем і зобов'язаний залучити незалежного перекладача. Щодо кількості одночасних перекладачів, то КПК не містить якихось застережень. Їх число встановлюється за необхідності з огляду на забезпечення досягнення мети конкретного допиту та мовленнєву специфіку самого допитуваного (спілкування одночасно кількома рідкісними діалектами однієї мови чи групи споріднених мов або під час давання показань, які стосуються кількох специфічних галузей науки та техніки, наприклад, медицини та релігії, а одного перекладача зі специфічним термінологічним запасом спілкування знайти не вдається). Залучення перекладача здійснюється за загальними правилами передбаченими ч. 4 ст. 68 КПК. Перекладача попереджають про завідомо неправильний переклад перед початком допиту ч. 5 ст. 68 КПК.

Таку слідчу (р) дію, як допит, можна поділити на кілька етапів: 1) з'ясування особи допитуваного; 2) роз'яснення порядку проведення допиту; 3) роз'яснення прав та обов'язків допитуваного; 4) вільна розповідь; 5) запитання слідчого та прокурора і відповіді на них допитуваним.

Ч. 3 ст. 224 КПК визначає, що перед допитом встановлюють особу, роз'яснюють її права, а також порядок про-

ведення допиту. Особу допитуваного встановлюють шляхом ознайомлення з її документами, що посвідчують особу. Такими документами відповідно до ст. 13 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року із змінами і доповненнями є:

1) документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України:

- а) паспорт громадянина України;
- б) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт України;
- г) службовий паспорт України;
- ґ) посвідчення особи моряка;
- д) посвідчення члена екіпажу;
- е) посвідчення особи на повернення в Україну;
- є) тимчасове посвідчення громадянина України;

2) документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус:

- а) посвідчення водія;
- б) посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
- в) посвідка на постійне проживання;
- г) посвідка на тимчасове проживання;
- ґ) картка мігранта;
- д) посвідчення біженця;
- е) проїзний документ біженця.

Слідчий може встановити особу допитуваного за будь-яким із зазначених документів, але варто пам'ятати, що не всі ці документи дають вичерпну відповідь на питання щодо місця реєстрації особи, місця її проживання тощо, тому найдоцільніше у разі планування допиту особи, а саме під час її виклику повідомляти особі про необхідність пред'явлення паспорта громадянина України, за винятком допиту осіб без громадянства, біженців та іноземців. Але таке прохання суто тактичне і не зумовлює законодавчого обов'язку для допитуваного.

Закон також не зобов'язує слідчого встановлювати особу на основі певного документа. Тому в разі відсутності будь-яких документів, за якими можливо встановити особу, слідчий вносить до протоколу анкетні дані зі слів самого допитуваного або зі слів законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, якщо такі дані їм невідомі. У разі внесення анкетних даних допитуваного до протоколу зі слів допитуваного слідчий повинен вжити заходів до їх перевірки і підтвердження. Зробити це він може і безпосередньо під час допиту, і після його проведення.

Правильне встановлення особи допитуваного дозволяє унеможливити допит неналежного суб'єкта і непритягнення до відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань та за відмову від дачі показань осіб залежно від їх процесуального статусу. А також забезпечити явку таких осіб для дачі показань повторно, додатково, під час судового розгляду чи в процесі прокурорського нагляду за необхідності.

Після з'ясування особи допитуваного слідчий чи прокурор повідомляє особі про підстави проведення допиту та про її процесуальний статус залежно від якого роз'яснюють комплекс її прав, а також роз'яснюють порядок проведення цієї слідчої (р) дії. Про ці факти обов'язково зазначають у протоколі слідчої (р) дії, про що робиться відмітка (у вигляді підпису особи допитуваного). На цьому етапі допиту, перед роз'ясненням прав та порядку проведення, обов'язково з'ясувати необхідність залучення перекладача. У разі виявлення такої потреби, якщо слідчий чи прокурор не передбачив такої необхідності, допит необхідно відкласти на час, необхідний для залучення такого перекладача.

Права роз'яснюються особі допитуваного залежно від її процесуального статусу під час допиту. Перелік прав, які роз'яснюються допитуваному, слідчий не вправі скоротити чи обмежити, про них слідчий повідомляє і за необхідності за клопотанням особи детально роз'яснює в тому обсязі, в якому визначає кримінальний-процесуальний закон. Обов'язок слідчого роз'яснити вимоги ст. 63

Конституції України про право кожного не давати показання, які стосуються його самого чи близьких родичів та членів сім'ї. Про роз'яснення такого права і про роз'яснення прав, які особа набуває в кримінальному провадженні згідно з її процесуальним статусом робиться відповідна відмітка у протоколі, яка скріплюється підписом допитуваної особи.

Слідчий повинен роз'яснити порядок проведення допиту відповідно до ст.ст. 224–227 КПК. У разі виникнення питань в особи, яка допитується, щодо порядку проведення допиту слідчий зобов'язаний роз'яснити їй незрозумілі обставини, поняття тощо.

Також особі повідомляють і роз'яснюють її обов'язки під час допиту та обов'язки, котрих вона набуває після факту проведення допиту. Слідчий попереджає свідка про відповідальність за відмову від дачі показань і про дачу завідомо неправдивих показань, а потерпілого – за дачу завідомо неправдивих показань. Про відповідальність перекладача, експерта, спеціаліста слідчий зазначає окремо, про що робиться відповідний запис у протоколі й скріплюється особистим підписом особи, якій повідомлено про відповідальність.

Безпосередньо отримання даних, котрі мають значення для встановлення обставин кримінального провадження у більшості випадків, розпочинається з пропозиції слідчого, прокурора розповісти про все відоме особою, яка викликана на допит або ж із нагадування загальних фактів та обставин події, про яку слідчий має мету отримати дані від допитуваного. Після цього особі надається можливість у формі вільної розповіді надати відомі їй факти. Ставити запитання під час такої розповіді слідчий може радше з тактичної мети, бо, як правило, питання ставляться допитуваному вже після того як він завершив свою вільну розповідь. Необхідність питань і їх кількість зумовлюється тим, що особа допитуваного не завжди зауважує певні обставини, ознаки, особливості, факти, дії котрі мають значення у кримінальному провадженні з юридичної точки зору (наприклад, дії осіб чи особи, котрі за певних обста-

вин можуть бути підставою для перекваліфікації кримінального провадження), а також така необхідність викликається незнанням допитуваного всіх обставин кримінального провадження, а тому розповідь може не торкатись тих особливостей, в яких зацікавлений слідчий.

Ставлячи запитання, необхідно пам'ятати, що їх вибір, послідовність залежить від обраної мети і тактики проведення допиту, але не допускається постановка навідних запитань – запитань, які містять частину відповіді, або спонукають до відповіді заздалегідь прогнозованої самим запитанням. Оскільки закон дозволяє давати показання і в усній, і письмовій формах, то допитуваний може скористатись таким правом (ч. 7 ст. 224 КПК), і в певних випадках слідчий повинен запропонувати особі скористатись ним. Це, зокрема, випадки, коли свої показання особа прагне підтвердити складанням якихось схем чи рисунків. У разі, коли особа даватиме усні показання під час допиту, графічно чи письмово створить схему, рисунок, графік тощо, то вони матимуть статус додатків до протоколів. Якщо ж особа даватиме показання письмово і виконає їх не на окремих аркушах паперу, а за текстом викладу своїх показань, то їх потрібно сприймати як цілісний текст розповіді і вони не є додатками до протоколу. Після того, як особа власноруч викладе показання у описовій частині протоколу закон дозволяє слідчому поставити додаткові чи уточнювальні запитання (ч. 7 ст. 224 КПК).

Зауваживши те, що давати показання – це право, а не обов'язок підозрюваного, то останній наділений правом відмовитись від дачі показань чи дачі відповідей на запитання. У такому випадку слідчий зобов'язаний негайно зупинити допит після отримання такої заяви, про що робиться відповідна відмітка у протоколі. Необхідно враховувати, що підозрюваний може відмовитись від дачі показань як повністю, так і лише давати відповіді на певні запитання. В останньому випадку допит не зупиняється слідчим, а лише в протоколі зазначається, на які саме запитання відмовився давати відповіді допитуваний. Якщо

підозрюваний повідомив й мотиви відмови, то такі дані теж обов'язково потрібно занести до протоколу.

Відмовитись давати відповіді на окремі запитання може будь-яка особа, незалежно від її процесуального статусу, якщо є безпосередня заборона у законі щодо цього (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника тощо), або допитувана особа вважає, що відповідь на поставлене запитання може нашкодити їй, членам сім'ї чи близьким родичам і вона користується передбаченим Конституцією України (ст. 63) правом, на основі засади свободи від самовикриття (ст. 18 КПК), не відповідати на такого роду запитання. Право не відповідати на запитання мають особи, які виконують негласні слідчі (р) дії, та особи, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування, якщо питання поставлені під час допиту стосуються даних щодо проведення таких негласних слідчих (р) дій або ж співробітництва. Суб'єктами такої відмови є не лише співробітники правоохоронних органів, але й будь-які особи, котрим такі відомості відомі.

Крім того, кримінальним процесуальним законом передбачається коло осіб, котрі через свій специфічний статус у суспільстві не можуть бути допитані як свідки (ч. 2 ст. 65 КПК). Такими особами є:

1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

2) адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;

3) нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;

4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;

5) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

6) журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

7) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;

8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;

9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи;

10) особи, які мають відомості про дійсні дані щодо осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних.

Слідчий перед допитом повинен роз'яснити особам положення ч. 2 ст. 65 КПК, повідомивши, що вони мають право не давати відповіді на запитання щодо даних зазначених в цій нормі, про це робиться відмітка у протоколі.

Необхідно врахувати, що в ч. 3 ст. 65 КПК міститься положення котре дозволяє допитати осіб передбачених п.п. 1–5 ч. 2 ст. 65 КПК як свідків у випадку коли особа, від котрої їм стали відомі такі відомості, звільнить їх від обов'язку зберігати професійну таємницю. Таке звільнення може стосуватися як частини відомостей так і всіх відомостей, що стали відомі особі у зв'язку з виконанням її службових обов'язків. В будь-якому разі звільнення від зберігання довірених відомостей потрібно здійснити у письмовій формі з підписом особи, котра довірила зазначені відомості. Очевидним також є що таке звільнення повинне бути добровільним, не вимушеним. Законом не визначено конкретної форми письмового оформлення дозволу на розголошення відомостей особою, котра отримала їх під час виконання своїх професійних обов'язків.

Можливі різні слідчі ситуації отримання слідчим відомостей про які йдеться. Відтак, відповідно до однієї особа, яка дозволяє розголошувати відомості щодо неї, самостійно звертається до слідчого зі заявою про можливість розголошення відповідних відомостей і об'єму таких відомостей. Таку заяву особа може зробити під час її допиту слідчим і поза проведенням допиту окремо. Мета надання такого дозволу може бути найрізноманітніша, наприклад: для забезпечення підтвердження наданих нею показань у кримінальному провадженні (підтвердження алібі); як спосіб представлення доказів, що спростовують її винуватість або підтверджують факт чи обставину, котра важлива для правильного вирішення кримінального провадження тощо. Також можлива слідча ситуація, коли про можливість розголошення відомостей заявляє слідчому особа зазначена в п.п. 1–5 ст. 65 КПК. У такому разі особа перед допитом повинна повідомити слідчого про можливість дачі показань і про об'єм відомостей які вона може надати, представивши письмову згоду особи з її підписом. Така згода, вбачається, повинна мати форму власноруч написаної заяви відповідної особи, і наділена таким змістом, який дозволяє беззаперечно стверджувати про факт надання дозволу із чіткими рамками об'єму даних які можна розголошувати. Слідчий в такій ситуації повинен бути певний, що наданий документ написаний власноручно особою, підписаний нею без зовнішнього тиску на неї. У разі сумнівів щодо таких обставин слідчий, як суб'єкт забезпечення дотримання законності під час досудового розслідування, повинен вжити заходів щодо перевірки автентичності такої заяви та добровільності її надання. Така перевірка обов'язкова, так, як є за порукою отримання допустимих доказів у кримінальному провадженні. Письмові заяви щодо дозволу на розголошення даних про які йдеться і їх об'єм повинні міститись в матеріалах кримінального провадження.

Крім перелічених осіб, закон визначає також свідоцький імунітет особам котрі мають право дипломатичної недоторканості або є працівниками дипломатичних предста-

вництв (ч. 4 ст. 65 КПК). Таких осіб, в першому випадку, можна допитати лише з їхньої власної згоди на надання показань, а в другому випадку – з дозволу представника дипломатичної установи. Таким особам слідчий перед початком допиту також зобов'язаний роз'яснити право відмовитись давати показання і зазначити про це у протоколі. Підтвердження дипломатичного імунітету або дипломатично-службового імунітету працівників дипломатичних, консульських установ згідно Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні затвердженого Указом Президента України № 198/93 від 10 червня 1993 року, Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій затвердженого Наказом МЗС № 11 від 13.11.2003 р. здійснюється дипломатичними, консульськими, службовими картками. Серія, номер та суб'єкт видачі (підпис посадової особи Управління державного протоколу МЗС України) таких карток зазначається у протоколі допиту.

Слід пам'ятати, що імунітет до дачі показань в якості свідка не звільняє особу від явки за викликом слідчого. Зазначені нами особи попри імунітет до дачі показань зобов'язані з'явитись за викликом слідчого і засвідчити своїм підписом у протоколі заявлений ними імунітет шляхом пред'явлення відповідних документів. В протоколі допиту зазначається факт відмови від дачі показань та мотивація такої відмови.

Процесуальне оформлення проведення та результатів допиту здійснюється згідно з положеннями та вимогами ст.ст. 103 та 104 КПК, хоча прямої вимоги закону щодо фіксації проведення і результатів різних видів допиту немає. Та є загальна для використання норма, передбачена ч. 1 ст. 104 – «у випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі».

Проведення та результати допиту фіксуються у протоколі та на носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані всі дії та вся надана під час допиту інформація. Будь-які інші способи фіксації показань під час допиту призводять до того, що вони не матимуть жодного доказового значення, не набуватимуть статусу джерела доказів. Лише протокол допиту складений відповідно до вимог КПК є джерелом доказів – документом (ч. 2 ст. 84 КПК).

Особливістю щодо змісту та форми протоколу допиту є випадки застосування слідчим науково-технічних засобів для фіксування перебігу та результатів цієї слідчої (р) дії. Наприклад, якщо слідчий застосовує відеозапис чи звукозапис, текст показань може не вноситись до протоколу, але лише за умови, що жоден із учасників допиту не наполягає на цьому і фіксація за допомогою технічних засобів проводиться безперервно (ч. 2 ст. 104 КПК). Про факт такого застосування і не фіксування показань в протоколі роблять відповідну відмітку, яка скріплюють підписами всіх учасників допиту.

Протокол допиту підписують всі учасники слідчої (р) дії. Якщо особа, яка брала участь у проведенні допиту, відмовляється підписувати протокол, про це зазначається у протоколі (ч. 6 ст. 104 КПК). Слід пам'ятати, що особі, яка відмовляється підписати протокол, обов'язково надається можливість дати письмові пояснення щодо причин відмови у підписанні. Цей факт засвідчують підписом захисника особи, котра відмовилась підписати протокол, чи підписом її законного представника, а у разі відсутності таких – підписами понятих. Зрозуміло, що про вказані обставини слідчий дізнається не перед початком проведення слідчої (р) дії, а безпосередньо під час оголошення особою відмови від підпису протоколу. Тому для запрошення осіб передбачених ч. 6 ст. 104 КПК слідчий оголошує перерву у проведенні допиту про що зазначає у протоколі зі вказанням точного часу оголошення перерви і скріплює підписом усіх учасників допиту, котрі не заявляли про непідписання протоколу. Слідчий перед оголо-

шенням перерви в допиті повинен з'ясувати чи допитуваний, залежно від його процесуального статусу, має бажання скористатись правом отримати правову допомогу адвоката. Робиться це з тою метою аби слідчий міг планувати подальше проведення слідчої (р) дії у частині виконання вимог ч. 6 ст. 104 КПК – виклик захисника (законного представника) чи запрошення понятих. Про заявлений вибір зазначається у протоколі. Після цього слідчий вживає всіх можливих заходів з метою якнайшвидшого виклику захисника особи чи її законного представника, або залучення понятих. Після прибуття викликаних чи запрошених осіб до місця проведення допиту слідчий оголошує про закінчення перерви і відновлення проведення допиту. У випадку запрошення адвоката слідчий зобов'язаний встановити особу захисника, а також його повноваження на участь у цьому кримінальному провадженні. Для цього захисник, що прибув за викликом слідчого, представляє передбачені ч. 1 ст. 50 КПК відповідні документи. У випадку запрошення понятих слідчий встановлює їх особу і роз'яснює їм права та обов'язки у зв'язку з участю у цій слідчій (р) дії. Відомості про прибулих осіб заносяться до протоколу. Після чого слідчий оголошує причину запрошення та мету участі захисника (законного представника) чи понятих, представляє новоприбулим особу допитуваного і пропонує допитуваному оголосити зроблену раніше заяву про непідписання протоколу із зазначенням його мотивів. Після чого пропонує прибулим особам своїми підписами підтвердити факт відмови допитуваного від підписання протоколу. Необхідно аби слідчий негайно повідомив прокурора, як особу, яка здійснює нагляд за додержанням досудового розслідування у формі процесуального керівництва, про факт проведення такого допиту, процесуальний статус особи котру допитували, факт і мотиви відмови від підписання протоколу допитуваним та дії слідчого щодо забезпечення підтвердження в протоколі такої відмови. Таке повідомлення робиться лише у письмовій формі. Його форма та зміст повинні відповідати вимогам ст.ст. 111 та 112 КПК і

надсилається у порядку та на загальних підставах Глави 11 КПК. Необхідність такого повідомлення зумовлена ситуацією котра склалась під час проведення допиту у кримінальному провадженні з метою забезпечення збереження даних отриманих під час проведення цієї слідчої (р) дії і можливості їх подальшого використання в якості доказів та забезпечення дотримання законності.

Під час проведення допиту для фіксації його перебігу та результатів слідчий вправі використовувати науково-технічні засоби. Такі засоби застосовуються відповідно до загальних правил їх застосування під час провадження досудового розслідування, передбачених ст. 107 КПК. Про застосування науково-технічних засобів під час проведення допиту потрібно оголосити його учасникам перед початком дачі показань допитуваним. Крім мети фіксації перебігу та результатів слідчої (р) дії, слідчий може застосувати науково-технічні засоби з тактичною метою – аби запобігти ситуації, коли допитуваний може намагатися змінити свої показання, чинити тиск на інших учасників допиту (у разі проведення одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб), а також унеможливити моделювання допитуваним (зокрема підозрюваним) «вигаданого тиску» з боку слідчого, наприклад, заподіяння самому собі тілесних ушкоджень під час проведення допиту з подальшим заявленням про отримання таких пошкоджень унаслідок дій слідчого.

Види допиту

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Закон у ч. 9 ст. 224 КПК дозволяє слідчому, як засіб з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних раніше осіб. Такий допит проводиться за загальним правилом проведення допиту з урахуванням кількох особливостей. Вони стосуються фактичної підстави для проведення такого виду допиту та необхідності проведення перед ним інших слідчих (р) дій. Отже, фактичною підставою для проведення такої слідчої (р) дії є наявність розбіжностей у показаннях

двох чи більше осіб у певному факті чи обставині (-ах). Закон не регламентує, які саме розбіжності повинні бути виявлені, необхідним є лише сам факт наявності таких розбіжностей. Розбіжності потрібно зафіксувати в матеріалах кримінального провадження, а саме в протоколах допиту осіб, в показаннях котрих є відмінності. Це впливає з іншої обов'язкової умови, необхідної для можливості проведення одночасного допиту, – особи, з якими слідчий планує провести одночасний допит, повинні бути раніше вже ним допитані.

Проведення одночасного допиту можливе у разі з'ясування причин розбіжностей, що має значення для правильного вирішення кримінального провадження і проведення такої слідчої (р) дії негативно не вплине на перебіг розслідування.

Процесуальний статус осіб, з якими буде проведено одночасний допит, законом не визначений, це означає, що одночасний допит може проводитись як між однаковими за процесуальним статусом особами, так і з особами котрі мають різний за процесуальним інтересом статус. Кількість осіб, яких будуть допитувати, визначає слідчий у кожному конкретному випадку залежно від обставин кримінального провадження та виходячи із змісту показань кожного з них.

Особливий є також у цьому випадку і предмет допиту. Відрізняє його від загального предмету допиту те, що під час одночасного допиту раніше допитаних осіб чи, як його ще називають «очної ставки», спеціально не встановлюють обставин досліджуваної події. Тобто за своїм змістом, згідно з ч. 9 ст. 224 КПК, пізнавальна діяльність слідчого і учасників проведення цієї слідчої (р) дії спрямована на встановлення причин наявності розбіжностей у показаннях – що є метою її проведення. Під час аналізу слідчим отриманої інформації, безумовно, встановлюють не лише причини розбіжностей у показаннях, але й усувають такі причини і самі розбіжності, а також можливе отримання нових даних щодо досліджуваної події, хоч це все і не є метою проведення цієї слідчої (р) дії. Отримані нові для кри-

мінального провадження дані, занесені до протоколу, слідчий може використовувати для прийняття на їх основі процесуальних рішень на рівні з даними, отриманими під час «класичного» допиту в порядку ст. 224 КПК.

Цей вид допиту, як бачимо, має низку особливостей, які визначають і особливий порядок його проведення. Спочатку слідчий чи прокурор повинні виконати передбачені ч. 3 ст. 224 КПК вимоги, щодо встановлення осіб, котрі викликані на допит, роз'яснити їх процесуальні права та обов'язки, попередити про кримінальну відповідальність (останнє роблять до тих учасників допиту, котрі за своїм процесуальним статусом можуть її нести). Виконання таких вимог роблять на загальних, розглянутих, умовах і порядку. Варто лише зазначити, що встановлення особи допитуваного і внесення відомостей про неї до протоколу може обмежитись внесенням відомостей щодо прізвища, ім'я та по батькові, року народження із обов'язковою вказівкою на процесуальний статус цієї особи. Таке спрощення внесення відомостей зумовлене тим, що всі необхідні дані щодо учасників цього допиту вже є у матеріалах кримінального провадження. Але у разі виявлення слідчим під час встановлення особи допитуваних змін щодо необхідних анкетних даних, таких як: зміни місця реєстрації проживання чи фактичного місця проживання (перебування), місця роботи, сімейного стану, то він зобов'язаний внести їх до протоколу.

Після виконання таких загальних вимог слідчий чи прокурор зобов'язані встановити чи знають учасники допиту один одного і в яких стосунках перебувають, про що ставлять перше загальне питання до допитуваних. Їх відповіді заносяться до протоколу. З'ясування таких обставин обов'язкове через те, що вони можуть мати вплив на якість та повноту даних, котрі допитувані будуть подавати на одночасному допиті, або ж матимуть визначальне значення для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях.

Далі пропонують по черзі дати показання викликаним на допит особам. Черговість дачі показань законом не визначено, не впливає на це також і процесуальний статус

осіб-учасників цієї слідчої (р) дії, ані відмінність у їх віці тощо. З тактичних міркувань, а також з огляду на особливості кримінального провадження загалом, чи лише особливості причин проведення цієї слідчої (р) дії, слідчий самотійно вирішує питання кому запропонувати давати показання першому. Прийнято вважати, що зазвичай, першому дають можливість дати показання тій особі з допитуваних, показанням котрої слідчий вірить більше. Але, безумовно, це лише загальна рекомендація для слідчого, так як маючи на меті з'ясування причин розбіжностей у показаннях, залежно від характеру таких розбіжностей, характеру самих показань, він може обрати і інший «сценарій» проведення одночасного допиту і запропонувати дати першому показання тій особі, котрій він довіряє найменше. Робити це можна для того, аби тимчасово приспати пильність особи щодо дачі нею неправдивих показань, налагодити відповідний комунікативний контакт з метою отримання більш повних чи приховуваних показань від особи тощо. В будь-якому разі рішення про первинність дачі показань одним із допитуваних слідчий повинен прийняти заздалегідь, готуючись до проведення такої слідчої (р) дії – плануючи її перебіг проведення.

Після дачі показань одним з учасників, слідчий пропонує дати показання іншому учаснику, з'ясувавши перед тим, чи погоджується той з показаннями його опонента і які мотиви чи причини незгоди.

Вислухавши показання всіх сторін одночасного допиту, слідчий вправі поставити запитання будь-кому із допитуваних. Такі запитання і подані на них відповідіносять до протоколу. Після поставлених запитань слідчим чи прокурором надається можливість сторонам поставити запитання одна одній і тут варто пам'ятати, що закон визначає зміст таких запитань їх предметною направленістю – вони повинні стосуватись предмета допиту (абз. 2 ч. 9 ст. 224 КПК України). Питання, котрі на думку слідчого не стосуються предмету допиту, він може зняти. В такому разі особа, котрій такі запитання були адресовані, має право не відповідати на запитання. Але постав-

лені запитання, які були зняті, потрібно занести до протоколу з зазначенням мотивів такого зняття.

Крім дачі показань, з'ясування неточностей чи неузгодженості у показаннях під час одночасного допиту, для досягнення поставленої мети може бути застосовано такий прийом, як оголошення показань, котрі були дані під час попередніх персоніфікованих допитів. Закон (ч. 9 ст. 224 КПК) лише містить застереження щодо таких дій, – «оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань». Тому необхідно зважати, що оголошення таких показань є неможливим, якщо будь-хто з учасників одночасного допиту відмовився від дачі показань.

Особливістю проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, є також і така специфічна функція слідчого під час її проведення – виключення будь-якої можливості тиску, залякування однієї з сторін іншу з метою дачі неповних або неправдивих показань. Таке забезпечення повинно полягати у припиненні чи попередженні тиску чи залякування шляхом міміки, інтонації, рухів, жестів чи висловлювань з будь-якої із допитуваних сторін. Про всі зазначені прояви слідчий повинен вказати у протоколі, що матиме значення під час аналізу даних досудового розслідування прокурором, начальником слідчого підрозділу чи слідчим суддею під час здійснення ними нагляду за дотриманням законності, ухвалення процесуальних рішень згідно їх процесуальної функції. Виконання такої функції є одним із засобів досягнення мети всієї слідчої (р) дії.

Наступною особливістю проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, є пряма заборона в законі щодо участі неповнолітнього чи малолітнього свідка або потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погроз його застосування. Така заборона зумовлена психологічною нестійкістю ма-

лолітньої чи неповнолітньої особи через їх віковий розвиток. А тому проведення з їхньою участю такої слідчої (р) дії, по-перше, матиме подальший негативний вплив на формування її соціально-психологічної свідомості, і, по-друге, досягнення мети щодо з'ясування причин розбіжностей у показаннях під час одночасного допиту, однією із сторін якого буде особа, котра має уразливий для нав'ювання, необ'єктивного переконання психологічний стан, буде неможливим.

Допит малолітньої чи неповнолітньої особи.

Неможливість самостійного забезпечення власних прав та інтересів в кримінальному судочинстві через недосягнення віку, з якого можлива повноцінна реалізація та недосягнення особою, повноцінного соціального розвитку, що також пов'язане з віковими характеристиками, зумовило появу такого виду допиту в кримінальному провадженні, як допит малолітньої чи неповнолітньої особи. Крім загальних вимог до проведення допиту законодавець вводить низку особливостей, яких слід дотримуватись слідчому чи прокурору під час проведення допиту з такими особами. Правила, викладені в ст. 226 КПК, стосуються всіх осіб, котрі не досягли на момент проведення з ними допиту 14 річного віку (малолітні особи) та 18 річного (неповнолітні – діти у віці від 14 до 16 років), згідно з пп. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК. Тому перед початком проведення допиту слідчий повинен переконатись у віці особи, ознайомившись з представленими документами які засвідчують вік цієї особи. Про встановлення віку особи за документами і дані про такі документи (вид документа, серія, номер, орган який видав) заносять до протоколу допиту. У разі неможливості з'ясування віку неповнолітньої чи малолітньої особи за представленими документами, наприклад, у випадку відсутності таких в результаті втрати чи крадіжки, слідчий повинен вжити всіх доступних йому засобів для встановлення віку (направлення запитів до дитячих будинків, пологових будинків, навчальних закладів, організацій що видавали втрачені документи тощо з метою отримання необхідної інформації). Закон

також дозволяє, як спосіб встановлення віку неповнолітнього підозрюваного, призначити або комплексну психолого-психіатричну чи психологічну експертизу у разі коли іншим способом встановити вік особи неможливо.

Специфічним є і коло учасників допиту за участю малолітнього чи неповнолітнього допитуваного. Обов'язковими учасниками проведення допиту, крім визначених загальними правилами допитів, є: законні представники допитуваної малолітньої чи неповнолітньої особи; педагог або психолог; за необхідності – лікар. КПК у ст.ст. 44 та 59 визначає осіб, котрі можуть бути законними представниками у цьому випадку, і такими можуть бути: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни; піклувальники особи; інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї; представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Слід пам'ятати, що про залучення законного представника малолітньої чи неповнолітньої особи слідчий, прокурор зобов'язаний винести відповідну постанову і її копію вручити законному представнику. І хоч КПК точно не вказує про таку необхідність для малолітнього чи неповнолітнього свідка, винесення вказаної постанови є обов'язковою дією щодо нього, що логічно впливає з аналізу ст.ст. 44, 59, 226 КПК, з тією відмінністю, що постановою виноситься про залучення як законного представника для проведення лише однієї слідчої (р) дії – допиту. Отже, можемо говорити, що специфіка учасників такої слідчої (р) дії як допит неповнолітнього чи малолітньої особи впливає на підготовчий процес до її проведення, адже необхідним є винесення постанови, вручення її копії законним представникам заздалегідь, бо інакше слідчий чи прокурор не матиме підстав для виклику їх до участі у проведенні допиту. Під час вирішення питання про залучення законного представника слідчому, прокурору з метою досягнення найбільш позитивного результату проведення допиту та не порушення права особи мати свого законного представника, слід попередньо

з'ясувати кого бажає мати за представника допитуваний із переліку осіб передбачених ст. 44 КПК.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 227 КПК закон дозволяє обмеження участі у виконанні окремих слідчих (р) дій або усунення від участі в кримінальному провадженні законного представника неповнолітнього чи малолітнього. Такими повноваженнями володіє слідчий чи прокурор котрий здійснює кримінальне провадження. Це повноваження можна реалізувати з власної ініціативи або за клопотанням малолітнього чи неповнолітнього у виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам допитуваного. Розцінювати як участь, яка може завдати шкоди неповнолітньому, малолітньому свідкові чи потерпілому можна у випадках, коли є підстави вважати, що законні представники зацікавлені в неправдивих показаннях допитуваного, справляють на нього негативний вплив чи їх особисті інтереси суперечать інтересам особи яку вони представляють (ч. 3 ст. 227 КПК). Підставами усунення законного представника малолітнього чи неповнолітнього підозрюваного є випадки, коли дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє (ч. 4 ст. 44 КПК).

Про усунення законного представника від участі у проведенні допиту слідчий повинен винести постанову у якій мотивує ухвалене рішення, а оскільки участь законного представника у проведенні допиту малолітньої чи неповнолітньої особи є обов'язковою, то слідчий, прокурор разом з ухваленим рішенням про усунення від участі повинен ухвалити рішення про призначення нового законного представника. Ці два рішення можуть бути об'єднані в одній постанові, а їх копії надсилаються і новому законному представнику, і усунутому. Зі змістом цієї постанови слідчий зобов'язаний ознайомити всіх зацікавлених осіб, включаючи самого малолітнього чи неповнолітнього допитуваного.

Інший обов'язковий учасник проведення допиту малолітньої чи неповнолітньої особи має альтернативний характер участі, ним є або педагог, або психолог. Аль-

тернативність полягає в тому, що слідчий повинен запросити чи педагога, чи психолога, але в будь-якому разі одного з них. Вибір одного з цих учасників допиту малолітнього чи неповнолітнього робить слідчий чи прокурор і визначає необхідність надання допомоги у налагодженні з неповнолітнім «здорового» психологічного контакту, зважаючи на вік неповнолітнього, особливості його виховання та соціально-побутового проживання. Така мета визначає їх процесуальний статус як спеціаліста під час проведення слідчих (р) дій, тим паче що процесуальний статус педагога чи психолога в кримінальному судочинстві не визначено. Під час проведення допиту вони набувають статусу спеціаліста і користуються його правами та несуть відповідні обов'язки, що передбачені ст. 71 КПК. Тому перед початком проведення допиту слідчий повинен роз'яснити права та обов'язки цьому учаснику і зробити відповідні відмітки у протоколі слідчої (р) дії. Виклик педагога чи психолога проводиться у загальновизначеному порядку, передбаченому главою 11 КПК.

Притаманним лише цьому виду допиту є такий учасник, як лікар. Це не означає, що лікаря слідчий чи прокурор не може залучати до проведення інших слідчих (р) дій апріорі, мова йде про те, що закон прямо визначає таку можливість за необхідності (ч. 1 ст. 226 КПК). Запрошувати чи не запрошувати лікаря є у компетенції слідчого чи прокурора, котрий під час вирішення цього питання повинен діяти згідно з існуючими у кримінальному провадженні чи слідчій ситуації щодо проведення конкретного допиту обставинами. Такими обставинами можуть бути: дані про хворобливий стан неповнолітнього чи малолітнього безпосередньо перед проведенням допиту; наявності у них хронічних захворювань; наявності особливого психо-емоційного стану, який виник або може виникнути у зв'язку з викликом на допит чи участю у кримінальному правопорушенні; перебуванні неповнолітнього на психічному диспансерному обліку. Ними і визначається фах лікаря, котрого слідчий може запросити на допит, а також його спеціалізація обов'язково повинна

бути в дитячій галузі, якщо така існує в медицині (спеціаліст в галузі дитячої психології, педіатр тощо).

Якщо мова йде про неповнолітнього, малолітнього підозрюваного то обов'язковим учасником проведення допиту за їх участю є захисник (п. 1 ч. 1 ст. 52 КПК).

Участь всіх перелічених спеціальних учасників для такого виду допиту, яким є допит неповнолітньої чи малолітньої особи, не обмежується лише присутністю під час отримання показань від допитуваного. Кожен із них має право на активну позицію щодо самої слідчої (р) дії. Це може проявлятися у виконанні певних обов'язків відповідно до їх процесуального статусу в цьому кримінальному провадженні та функції, відповідно якої їх запросили. Їхня активна позиція також полягає у, наприклад, задаванні уточнювальних запитань неповнолітньому, малолітньому (ч. 2 ст. 227 КПК), подачі заперечень щодо дій чи запитань особи, котра проводить допит як з метою забезпечення прав допитуваного, так і досягнення мети самого допиту. Слід зазначити, що право учасників допиту ставити запитання може бути реалізоване лише з дозволу слідчого чи прокурора, котрі провадять допит. Слідчий чи прокурор вправі відвести поставлені запитання, якщо вважатимуть, що вони не стосуються події, яка досліджується, суперечать досягненню обраної мети або можуть вплинути на об'єктивність і повноту встановлених обставин, чи їх зміст має саму відповідь або спонукають дати заздалегідь закладену в їх змісті відповідь. Відведені запитання підлягають занесенню до протоколу допиту із зазначенням мотивів відведення. Самі ж учасники вправі заперечувати проти запитань слідчого (ч. 4 ст. 226 КПК), що є засобом реалізації забезпечення прав та законних інтересів допитуваного. Але закон не визначає, що заперечення є обов'язковими до виконання слідчим, тому сам факт існування заперечень не може бути підставою для надавання відповідей на поставлені запитання. Прийняття поданих заперечень чи не прийняття – право особи, котра проводить допит. Втім такі заперечення, як і будь-які інші заяви учасників проведення допиту, підлягають занесенню до тексту протоколу.

Перед початком проведення допиту слідчий зобов'язаний роз'яснити всім його учасникам права та обов'язки, зробити про це відмітку у протоколі.

Особу, котра не досягла шістнадцятирічного віку, не попереджають про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за завідомо неправдиві показання, оскільки вона не є суб'єктами цього кримінального правопорушення. Разом з тим, слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити допитуваному обов'язок давати правдиві показання (ч. 3 ст. 226 КПК). Таке роз'яснення роблять перед початком допиту.

Ще однією особливістю допиту неповнолітньої та малолітньої особи є відведений максимальний строк її проведення. Ч. 2 ст. 226 КПК визначає, що безперервно проводити допит неповнолітньої чи малолітньої особи можливо упродовж 1 години, і в будь-якому разі не більше 2 годин на день. Це необхідно брати до уваги під час планування перебігу проведення допиту. Також слідчий повинен зважати на зайнятість малолітньої чи неповнолітньої особи у навчанні (лікуванні тощо), аби не порушувати прав дитини в Україні.

Проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Слідчий, прокурор чи слідчий суддя можуть провести допит у режимі відеоконференції (ч. 1 ст. 232 КПК).

Основною особливістю цього виду допиту є незвичність місця проведення цієї слідчої (р) дії і те, що учасники допиту не знаходяться, зазвичай, прийнято в одному місці (приміщенні), що створює неможливість їх безпосереднього спілкування.

Підставами для проведення таких дій є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети, а також проводяться у разі:

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб в досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) існування інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Проведення допиту у режимі відеоконференції є елементом інституту дистанційного досудового розслідування.

Поважними причинами чи підставами для проведення дистанційного досудового розслідування можуть бути:

1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

4) відсутність особи у місці проживання упродовж тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

7) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Рішення про проведення дистанційного досудового розслідування ухвалює слідчий, прокурор з власної ініціативи або за клопотанням однієї із сторін чи інших учасників кримінального провадження.

Оскільки закон чітко передбачає випадки, коли може бути проведене дистанційне досудове розслідування, то слід пам'ятати, що під час ухвалення такого рішення уповноважена особа повинна мати у своєму розпорядженні зафіксовані в матеріалах кримінального провадження підтверджуючі дані вказаних підстав. Такі дані можуть міститись у рапортах, довідках про стан здоров'я, протоколах слідчих (р) дій, документах, які підтверджують вік особи, у

письмових повідомленнях осіб безпосередньо чи через своїх законних представників, захисників, у даних щодо їх тимчасової чи тривалої відсутності у місці провадження досудового розслідування, повідомленнях осіб, яким вручається повістка про виклик (перелік таких передбачено ч. 2 ст. 135 КПК), постановах про застосування заходів безпеки до учасника (-ів) провадження, заявах осіб, які отримують повістку про виклик, про неможливість прибуття за викликом з поважних причин, зроблених під час вручення їм повістки, зокрема усно і зафіксованих відеозаписом, зробленим особою, яка вручає повістку, у електронних листах, від осіб, які викликаються на допит чи для проведення впізнання тощо.

Під час ухвалення рішення про проведення дистанційного досудового розслідування за клопотанням сторони чи інших учасників, слід дотримуватись правил розгляду клопотань, який передбачений ст. 220 КПК.

Ухваливши рішення про проведення дистанційного досудового розслідування, слідчий на підставі ст. 133 КПК викликає відповідну особу, вручивши повістку про виклик, надіславши її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснивши виклик телефоном або телеграмою (ч. 1 ст. 135 КПК). Повістка про виклик складається відповідно до вимог ст. 137 КПК. Під час її складання слід пам'ятати, що у п. 2 вказується адреса установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку, а не адреса де буде проводитись відеоконференція, що важливо для досягнення мети проведення такого допиту чи пред'явлення для впізнання у разі застосування заходів безпеки, дотримання тактичних особливостей проведення слідчої (р) дії чи їх комплексу або залежно від особливостей кримінальної справи.

Особу, що перебуває під вартою, слідчий викликає через адміністрацію місця ув'язнення (ч. 3 ст. 135 КПК).

Повістку про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручають її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, коли це обумовлюється обставинами кримінального провадження (ч. 4 ст. 135 КПК).

Такими обставина є ситуації, коли дотримання такого порядку може завдати шкоди досудовому розслідуванню, унеможливити досягнення мети проведення допиту чи впізнання. Вирішення питання про зміну порядку виклику неповнолітньої особи ухвалює слідчий в кожному випадку лише за наявності особливих обставин у конкретному кримінальному провадженні і як крайній випадок.

Слідчий повинен здійснити виклик особи чи вручити їй повістку про виклик не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. А у разі встановлення строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Під час підготовки до проведення дистанційного досудового розслідування за участю особи, яка проживає за кордоном, слідчий повинен брати до уваги можливість прибуття такої особи за викликом за адресою а також можливість здійснення відеоконференції. Повістка про виклик вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва (ч. 7 ст. 135 КПК).

У разі, якщо сторона чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може ухвалити рішення про його здійснення лише мотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній ухвалене рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно буде знаходитися підозрюваний, не може бути ухвалене, якщо він проти цього заперечує (ч. 2 ст. 232 КПК). Таке заперечення може бути прийняте під час вручення повістки, повідомлення про виклик особи передбаченим законом способом чи під час проведення інших слідчих (р) дій за участю потерпілого, підозрюва-

ного. Зауважимо, що відмова свідка від проведення дистанційного досудового розслідування є неможливою апріорі згідно з його процесуальним статусом (ст.ст. 65–67 КПК) та ст. 232 КПК.

Викликаючи особу для проведення дій, передбачених ст. 232 КПК, слідчий повинен узгодити дату і час можливості проведення з уповноваженою службовою особою ОВС, яка відповідає за технічне функціонування засобів і каналів зв'язку з метою «бронювання» часу, необхідного для проведення допиту, для чого, очевидно, повинна бути надіслана відповідна заявка з отриманням позитивної відповіді на неї, так необхідно діяти і у разі підготовки до проведення відеоконференції з особами, які перебувають в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань. Слід пам'ятати, що під час узгодження часу потрібно зважати на вимоги ч. 2 ст. 224 КПК про продовжуваність безперервного допиту понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день для повнолітнього і понад одну годину, а в цілому – понад дві години на день для малолітньої або неповнолітньої особи – ч. 2 ст. 226 КПК.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку (ч. 2 ст. 232 КПК). Тому перед проведенням дистанційного досудового розслідування необхідно з'ясувати можливість такого проведення з позиції наявності відповідних сертифікованих захищених каналів зв'язку, технічної можливості проведення окремих дій (зміна зовнішності, голосу, взаємного відео- та звукоконтакту, можливість ставити запитання і отримувати відповіді в особи, яка бере участь у слідчій (р) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК), а також визначити особу, яка буде здійснювати технічне супроводження з метою забезпечення швидкого усунення можливих технічних збоїв чи перешкод тощо.

Викликаючи особу для проведення допиту, слід враховувати процесуальний статус особи, яка викликається,

а також її вік. Відтак, якщо для допиту викликається підозрюваний, то про час і місце проведення слідчої (р) дії слідчий повинен повідомити його захисника (право бути присутнім під час допиту та інших процесуальних дій передбачено ч. 5 ст. 46 КПК), за винятком випадків, коли підозрюваний відмовився від участі захисника і його участь не є обов'язковою.

Слідчий повідомляє також захисника, якого залучає для проведення процесуальної дії в порядку, передбаченому ст.ст. 49 і 53 КПК, виключно у невідкладних випадках, якщо завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі в проведенні процесуальної дії, є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії з участю захисника, а підозрюваний виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

Осіб, через яких здійснюється виклик учасників допиту (представників неповнолітнього чи малолітнього, недієздатних осіб тощо), окремо повідомляти про час і місце проведення слідчої (р) дії непотрібно.

Окремо повідомляється педагог або психолог у разі проведення допиту неповнолітнього або малолітнього, так як їх участь є обов'язковою (ст. 227 КПК).

Викликаючи свідка на допит, окремо не повідомляють особу яка надає йому правову допомогу, але безпосередньо під час проведення слідчих (р) дій про які йдеться йому потрібно забезпечити право користуватись послугами відповідного спеціаліста, згідно з п. 2 ст. 66 КПК.

Якщо особа, що буде брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, згідно з рішеннями слідчого, знаходиться у приміщенні розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (р) дії (ч. 5 ст. 232 КПК). Слідчий завчасно повинен дати письмове доручення опера-

тивним підрозділам для участі у проведенні цих слідчих (р) дій на підставі ч. 3 ст. 40 КПК, за яким оперативний працівник користуватиметься всіма повноваженнями слідчого згідно ч. 2 ст. 41 КПК, або залучити до виконання вказаних дій помічника слідчого. Про таке залучення або дачу доручення оперативним працівникам і їх участь у слідчій (р) дії повинно бути зазначено у протоколі слідчої (р) дії. У разі утримання допитуваного в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, дії, передбачені ч. 5 ст. 232 КПК, здійснює службова особа такої установи, про що повинен бути відповідний запис у протоколі, з указанням прізвища, ім'я, по батькові такої особи, її посади та спеціального звання.

Якщо особа, що буде брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий своєю постановою доручає в межах компетенції органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, на території юрисдикції якого перебуває така особа, здійснити дії, передбачені ч. 5 ст. 232 КПК.

Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, що надав доручення, зобов'язана в найкоротший термін організувати виконання зазначеного доручення. Під час узгодження виконання доручення викладеного в постанові, слідчий уточнює час проведення відеоконференції, а також може давати конкретні вказівки щодо тактики чи особливостей проведення допиту в кожному окремому випадку. Вказівки слідчого зазначені в дорученні оперативним підрозділам, а також у постанові вказаним органам поза територією обслуговування є обов'язковими до виконання як і ті, які слідчий дав під час погодження їх виконання.

У разі виконання вимог ч. 10 ст. 232 КПК, а саме: необхідності зміни голосу і зовнішності під час проведення відеоконференції із застосуванням заходів безпеки до уча-

сника слідчої (р) дії слідчий чи прокурор повинні попереднього узгодити технічне виконання цих вимог з особою технічного супроводження – спеціалістом. Такому спеціалісту повинно бути роз'яснено його права і обов'язки.

Якщо до особи, яка буде брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, обрано запобіжний захід – тримання під вартою, або вона перебуває в установі відбuvання покарань, то незалежно від місця розташування органу досудового розслідування та розташування таких установ вручення такій особі пам'ятки про її процесуальні права, перевірку її документів, що посвідчують особу, здійснює службова особа такої установи і вона ж перебуває поряд з допитуваним до її закінчення.

Перебіг і результати допиту, проведеного у режимі відеоконференції, фіксують за допомогою технічних засобів відеозапису, про що роблять відповідний запис у протоколі слідчої (р) дії (ч. 2 ст. 104 КПК).

Ще одним способом встановлення фактичних даних, який не можна назвати допитом, є можливість слідчим, прокурором, з метою забезпечення оперативності кримінального провадження, провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора (ч. 11 ст. 232 КПК). Ця можливість передбачається насамперед для оперативності отримання даних, які мають значення для швидкого розслідування кримінальних правопорушень, а також для забезпечення унеможливлення пропущення процесуальних строків для ухвалення процесуальних рішень, забезпечення повноти розслідування шляхом забезпечення зібрання доказів і їх незнищення зацікавленими особами чи внаслідок об'єктивних обставин (природних явищ тощо).

Слідчий чи прокурор ухвалює рішення щодо проведення опитування особи на підставі наявних у матеріалах кримінального провадження даних про те, що опитувана особа володіє або може володіти інформацією, яка стано-

вить інтерес для розслідування, а також даних, які підтверджують перебування особи у віддаленому місці та неможливості її прибуття до органу розслідування. Далі слідчий чи прокурор зобов'язаний допитати цю особу про ті ж обставини опитування у порядку, визначеному ст. 224 КПК.

Під час проведення такого опитування слідчий і прокурор дотримується правил проведення допиту у режимі відеоконференції.

За результатами опитування, проведеного у режимі відеоконференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувалися опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності опитування фіксують за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису. Носії такої інформації додають до відповідного рапорту і зберігаються у матеріалах кримінального провадження.

Слідчий, прокурор зобов'язаний вжити заходів з метою встановлення особи опитуваного у режимі відеоконференції та зазначити в рапорті, яким чином була підтверджена особа опитуваного. Вибір способу встановлення особи опитуваного можна здійснювати таким способом, який дозволяє підтвердити особу, залишається за ініціатором проведення опитування.

Згідно з ст. 222 КПК у необхідних випадках слідчий, прокурор після проведення допиту попереджає учасників проведення слідчої (р) дії про нерозголошення відомостей, які стали відомі їм під час проведення допиту. Таке попередження здійснюють шляхом відбирання від кожного з учасників допиту письмової підписки про нерозголошення даних. У такій підписці також слідчий попереджає учасників допиту про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 387 КК. Всі підписки долучають до матеріалів кримінального провадження.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Які суб'єкти є належними згідно теорії доказування для отримання показань як доказів на досудовому розслідуванні?
2. Які підстави виклику особи на допит Ви знаєте?
3. Які дії і в якій послідовності передбачені законом до виконання на початковому етапі проведення допиту?
4. Які строки для безперервного продовження допиту встановлені в КПК України?
5. Які види допиту Ви знаєте?
6. Назвіть обов'язкових учасників проведення допиту малолітньої чи неповнолітньої особи.
7. Як процесуально вирішується питання для зміни законного представника малолітньої чи неповнолітньої особи для її участі в допиті?
8. Які особливості процесуальної фіксації перебігу і результатів допиту в порядку відеоконференції?
9. Яка відмінність проведення опитування слідчим прокурором в режимі телефонної чи відеоконференції та проведення допиту?
10. Який порядок попередження учасників проведення допиту про нерозголошення відомостей досудового розслідування?

Тест-контроль до теми

- 1. Перед початком допиту потерпілий попереджається про кримінальну відповідальність за:**
 - а) дачу завідомо неправдивих показань;
 - б) відмову від дачі показань і дачу завідомо неправдивих показань;
 - в) відмову від дачі показань;
 - г) відмову від дачі показань щодо рідних та близьких.
- 2. Скільки осіб одночасно може допитати прокурор, слідчий для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях:**
 - а) двоє;
 - б) троє;
 - в) кількість учасників допиту визначає слідчий чи прокурор залежно від обставин кримінального провадження;

г) кількість учасників допиту визначає слідчий, але їх може бути не більше чотирьох.

3. Які обов'язки покладаються на слідчого, прокурора у разі отримання під час проведення слідчої (р) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення:

а) провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

б) негайно припинити проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

в) негайно припинити проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у всіх випадках, окрім випадків звернення із клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

г) провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх оперативним підрозділам для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

4. Яка тривалість проведення допиту особи без перерви передбачена КПК:

а) допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день;

б) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а в цілому – понад шість годин на день;

в) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а в цілому понад шість годин на день потерпілого та вісім годин на день підозрюваного, обвинуваченого;

г) жодна відповідь неправильна.

5. Одночасний допит не може бути проведений за участю:

а) малолітнього або неповнолітнього потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

б) малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

в) малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним, обвинуваченим у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

г) потерпілого чи підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування.

6. У яких випадках може бути проведений допит свідка, потерпілого за відсутності сторони захисту:

а) у разі, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні;

б) у разі, коли це потребує забезпечення безпеки сторони захисту;

в) у разі, коли це потребує забезпечення безпеки сторони обвинувачення;

г) усі відповіді є правильними.

7. За обов'язкової присутності яких осіб відповідно до КПК України повинен проводитись допит малолітньої або неповнолітньої особи:

а) захисника, законного представника, педагога або психолога;

б) законного представника, педагога або психолога;

в) законного представника, а також педагога або психолога у разі недосягнення особою шістнадцятирічного віку;

г) захисника, педагога або психолога.

8. Вкажіть, у яких випадках допит осіб під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування):

а) неможливості безпосередньої участі певних осіб у судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

б) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

в) неможливості безпосередньої участі певних осіб у судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми;

г) правильними є усі відповіді.

9. Які перелічені документи можуть посвідчувати допитувану особу:

а) паспорт громадянина України;

б) службове посвідчення;

в) посвідчення біженця;

г) правильні відповіді А і В.

10. Хто повинен підтвердити відмову від підпису протоколу допиту:

а) законний представник особи, котру допитують;

б) прокурор, як процесуальний керівник кримінального провадження;

в) не менше двох понятих, яких повинен запросити слідчий для підтвердження цього факту;

г) особа, котру допитують, власноручно вказує у протоколі причини і бажання не підписувати протокол і ставить свій підпис.

11. Процесуальне оформлення допиту під час проведення досудового розслідування проводиться:

а) у протоколі;

б) у журналі судового засідання;

в) у журналі проведення допитів під час конкретного кримінального провадження;

г) жодна відповідь не є правильною.

12. Яка тривалість проведення допиту неповнолітньої чи малолітньої особи без перерви передбачена КПК:

а) допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день;

б) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а в цілому – понад дві годин на день;

в) допит не може продовжуватися без перерви понад годину, а в цілому понад шість годин на день потерпілого та вісім годин на день підозрюваного, обвинуваченого;

г) жодна відповідь неправильна.

13. Чи можливо під час складання протоколу допиту не зазначати описову частину:

а) так, – у використанні науково технічних засобів фіксації під час проведення допиту;

б) так, – у безперервному використанні науково технічних засобів фіксації під час проведення допиту;

в) закон не передбачає такої можливості;

г) описова частина протоколу не складається у випадку коли особа відмовляється давати показання а також відповіді на поставлені запитання.

14. Неповнолітній свідок попереджається:

а) про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань та за відмову від дачі показань;

б) про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань;

в) про відповідальність за порушення обов'язку говорити правду;

г) жодна відповідь невірна.

15. За результатами опитування, проведеного у режимі відеоконференції, слідчий, прокурор складає:

а) протокол;

б) довідку;

в) рапорт;

г) повідомлення.

Тема 1.4

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Кримінальний процесуальний закон України надає можливість прокурору, слідчому, судді та суду у разі необхідності провести пред'явлення для впізнання (ст.ст. 228–232, 355 КПК).

Пред'явлення для впізнання – це слідча (р) дія, порядок проведення якої регламентований кримінальним процесуальним законом, яка полягає у впізнанні (чи ототожненні) визначеними суб'єктами кримінального процесу раніше сприйнятого об'єкта за збереженими ознаками в пам'яті.

Висновок про тотожність об'єкта робиться тоді, коли встановлюється, що впізнаваний об'єкт є тією ж особою або предметом, у зв'язку з якими здійснюється досудове розслідування і вони безпосередньо чи опосередковано пов'язані з подією кримінального правопорушення. Схожість встановлюється тоді, коли впізнаючий вказує під час впізнання на загальні групові (родові) ознаки, які дозволяють віднести пред'явлений і раніше сприйнятий об'єкт до однієї групи (роду) об'єктів.

Згідно із ч. 2 ст. 223 КПК підставами для проведення слідчої (р) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. **Метою** ж проведення пред'явлення для впізнання є встановлення тотожності або схожості об'єкта, який пред'являється з об'єктом, за яким раніше спостерігали (сприймали) під час або після вчинення кримінального правопорушення.

Фактичними підставами проведення впізнання є достатні дані, які вказують на те, що певний суб'єкт кримінального процесу може впізнати відповідний об'єкт за конкретними (індивідуальними) або груповими (родовими) ознаками, що дасть можливість встановити обставини, які належать до предмета доказування у кримінальному провадженні.

Правовими підставами проведення впізнання є норми кримінального процесуального законодавства, що регламентують порядок проведення цієї слідчої (р) дії.

Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК, слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (р) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (р) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлену законом.

Обов'язковими **учасниками цієї слідчої (р) дії є:** слідчий, впізнаючий, впізнаваний, особи, які пред'являються разом із впізнаваним у кількості не менше трьох (крім пред'явлення для впізнання трупа), педагог, якщо впізнаючий не досяг 14 років, захисник підозрюваного, коли його участь в досудовому розслідуванні є обов'язковою або підозрюваному призначено, або він обрав собі захисника, коли для впізнання пред'являється саме підозрюваний.

Якщо пред'явлення для впізнання здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, то обов'язково має бути присутня під час проведення цієї слідчої (р) дії особа, яка її ініціювала, та (або) її захисник чи представник, крім випадків, коли через специфіку слідчої (р) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Під час проведення такої слідчої (р) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення пред'явлення для впізнання, які вносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК).

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незайнтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання. Винятками є

випадки застосування безперервного відеозапису проведення цієї слідчої (р) дії. Вказані раніше особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (р) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

У разі необхідності можна залучати перекладача, якщо особи, з якими проводиться пред'явлення для впізнання, не володіють мовою, якою здійснюється кримінальне судочинство (ст.ст. 29, 68 КПК).

У разі отримання під час проведення пред'явлення для впізнання фактичних даних, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести цю слідчу (р) дію повністю, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 223 КПК).

Види пред'явлення для впізнання:

- особи (в натурі; за фотознімками; за голосом; за ходою);
- речей;
- трупа;
- впізнання у режимі відеоконференції.

Порядок проведення **пред'явлення особи для впізнання** регламентується ст. 228 КПК. Основною умовою для проведення цієї слідчої (р) дії є проведення допиту перед впізнанням особи, яка буде впізнавати, зокрема, в ч. 1 ст. 228 КПК, йдеться про те, що перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу. Про проведення вказаних процесуальних дій слідчий складає протокол допиту особи у відповідному процесуальному статусі (свідка, потерпілого, підозрюваного). Якщо ж особа, яка буде впізнавати, під час допиту заявляє, що вона не може назвати

прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу.

Кримінальний процесуальний закон забороняє попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

Наступною умовою проведення пред'явлення особи для впізнання є те, що особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (ч. 2 ст. 228 КПК). Крім того, не дозволяється пред'являти для впізнання одну особу тій особі, яка впізнавала, двічі. Заборона повторного впізнання зумовлює у впізнаючої особи практично непереборні сумніви в тому, що впізнаючий впізнав об'єкт не за тим образом, який зберігся в пам'яті з моменту кримінального правопорушення, а за тим, який виник у результаті первинного впізнання. Також важливо уточнити, що повторним є впізнання тією ж особою і за тими ж ознаками. Впізнання буде абсолютно іншою дією у разі якісної зміни, наприклад, ознак об'єкта впізнання. Один об'єкт можна впізнавати за різними ознаками (прикметами). Наприклад, початкове впізнання людини за її фотографією не перешкоджає пред'явленню для впізнання самої особи для її ідентифікації за ходом. Повторне впізнання не допускається і тоді, коли початкове проведено з суттєвим порушенням вимог КПК або коли початкове впізнання відбулося поза межами процесуальної форми (наприклад, у разі оперативного ототожнення особи).

Як упізнаючий може бути свідок, потерпілий, підозрюваний, а обвинувачений – під час судового розгляду. Свідка і потерпілого перед впізнанням попереджають про відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань. Зазначені особи можуть бути і в ролі впізнаваних.

Перед початком проведення вказаної слідчої (р) дії усім її учасникам, слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити права та обов'язки.

Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються. Після цього запрошують особу, яка буде впізнавати. Суттєво, щоб порядок виклику усував сумніви про наявність «підказки» впізнаючому місця розташування впізнаваного (наприклад, коли впізнаючого запрошує інша особа на прохання слідчого до того, як упізнаваний зайняв певне місце серед статистів). Спосіб виклику впізнаючого як суттєву обставину потрібно відобразити в протоколі.

Після цього особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала (ч. 3 ст. 228 КПК). Невпевненість під час впізнання розглядається як непереборний сумнів, що тлумачиться на користь підозрюваного і зумовлює неможливість застосування цього протоколу слідчої (р) дії як джерела доказу в кримінальному провадженні.

Пред'явлення для впізнання в умовах, що унеможливають візуальне спостереження впізнаваного за впізнаючим, закріплено у ч.ч. 4 і 5 ст. 228 КПК. Відтак, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляють особу, яку пред'являли для впізнання (ч. 4 ст. 228 КПК). У разі пред'явлення особи для впізнання особі, щодо якої згідно з КПК вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносять і зберігають окремо (ч. 5 ст. 228 КПК). Технічно таке впізнання здійснюється за допомогою односторонньо прозорого скла, технічних засобів (відеокамери) або шляхом затемнення місця знаходження впізнаючого і яскравого освітлення місця знаходження впізнаваного. КПК не вказує, де саме під час такого пред'явлення повинні перебувати поняті та захисник особи, яку впізнаватимуть. За загальними правилами поняті знаходяться у тій частині приміщення, де

перебуває слідчий і впізнаючий, а захисник – де перебуває його підзахисний.

За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у частинах першій і другій цієї статті. Під час проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису не передбачено можливість подальшого пред'явлення особи для впізнання безпосередньо (ч. 6 ст. 228 КПК). Впізнання за фотознімками чи відеозаписом допускається у разі неможливості пред'явлення особи.

Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі й не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису зі зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Під час пред'явлення особи для впізнання можна залучати спеціалістів для фіксування впізнання технічними засобами, психологів, педагогів та інших фахівців. Якщо у слідчий (р) дії бере участь неповнолітній, то обов'язково запрошують його законного представника, педагога, психолога або у разі необхідності – лікаря.

За описаними правилами може здійснюватися пред'явлення особи для впізнання за голосом або ходом, в такому разі впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання.

Пред'явлення речей для впізнання регламентується ст. 229 КПК. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий або прокурор спочатку запитує в особи,

яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона її бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, що повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети (ч. 1 ст. 229 КПК).

Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, серед інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала (ч. 2 ст. 229 КПК).

Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 3 ст. 229 КПК).

Пред'явлення трупа для впізнання регламентується ст. 230 КПК, з додержанням вимог, передбачених ч.ч. 1 і 8 ст. 228 КПК. Тобто перед тим, як пред'явити труп для впізнання, слідчий чи прокурор попередньо з'ясувуть, чи може особа, яка впізнає, впізнати труп особи, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи за життя, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати труп особи. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, труп особи, який повинен бути пред'явлений для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. Також, у разі пред'явлення трупа особи для впізнання залучають спеціалістів для фіксування впізнання технічними засобами, психологів, педагогів та інших фахівців. Як правило, пред'явлення для впізнання трупа відбувається в морзі, як виняток, може від-

буватися за місцем виявлення, але тільки після проведення огляду місця події.

Порядок фіксації результатів проведення пред'явлення для впізнання передбачено ст. 231 КПК. Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол відповідно до вимог ст.ст. 104–106 КПК, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп.

Протокол пред'явлення для впізнання складається з вступної, описової та заключної частин.

Вступна частина повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву слідчої (р) дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час процесуальної дії, умови та порядок їх застосування.

Описова частина повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті слідчої (р) дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, а саме, анкетні дані особи, яку впізнають, її зріст, риси обличчя, колір волосся, одяг, процесуальне становище, а також прізвища, імена, по батькові, основні ознаки, вік, зріст, колір волосся, одяг і адреси тих осіб, серед яких її пред'являють для впізнання.

Якщо для впізнання пред'являлася річ, у протоколі описують і її, й інші речі, які пред'являють разом з нею. Обов'язково має бути наголошено на тому, що речі однорідні, не мають різких відмінностей у зовнішньому вигляді. Указують, як розміщені речі, зазначають їх порядкові номери.

Перебіг пред'явлення для впізнання відображається у протоколі в тій послідовності, в якій воно відбувалося.

Обов'язково зазначається факт роз'яснення особам, що беруть участь у провадженні слідчої (р) дії, їхніх прав та обов'язків; факт роз'яснення особі, що підлягає впізнанню, її права зайняти будь-яке місце серед осіб, що пред'являються для впізнання, і указується конкретне місце, яке вона зайняла. Має бути зазначений факт попередження відповідних осіб про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК), також за відмову від давання показань (ст. 385 КК).

У протоколі також фіксується пропозиція впізнаючому уважно подивитися на осіб, які пред'являються для впізнання, оглянути речі чи труп і відповісти на запитання, чи бачив він цю особу або річ раніше, за якими ознаками упізнав особу, річ чи труп. Повідомлення впізнаючого заносяться до протоколу, бажано дослівно. Особливо точно потрібно вказати ті ознаки і прикмети, за якими впізнаючий впізнав об'єкт.

Заключна частина повинна містити відомості про: спосіб ознайомлення учасників слідчої (р) дії зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам пред'явлення для впізнання надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні цієї слідчої (р) дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні пред'явлення для впізнання, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які вносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання

письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

У разі проведення пред'явлення для впізнання за фотознімками чи позавізуально у зв'язку з застосуванням заходів безпеки, у протоколі, крім цього, обов'язково зазначається, що пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, а також вказуються всі обставини і умови проведення такого пред'явлення для впізнання. У такому разі анкетні дані особи, яка впізнає, у протокол не зазначають і не долучають до матеріалів досудового розслідування.

Якщо проводилося фіксування перебігу слідчої (р) дії технічними засобами, до протоколу додаються фотографії осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису. У разі, якщо пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, всі фотографії, матеріали відеозаписів, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування.

Відповідно до ст. 232 КПК, **пред'явлення для впізнання** може відбуватися у режимі відеоконференції, якщо:

- неможлива безпосередня участь певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідне забезпечення безпеки осіб;
- необхідне вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявні інші підстави, які слідчий, прокурор, слідчий суддя визначають достатніми.

Рішення про проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції ухвалюють слідчий, прокурор.

Використання під час відеоконференції технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учас-

никам слідчої (р) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (р) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК.

Впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими ст.ст. 228 та 229 КПК.

Якщо особа, яка братиме участь у пред'явленні для впізнання у режимі відеоконференції згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (р) дії.

Якщо особа, яка братиме участь у пред'явленні для впізнання згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор постановою доручає в межах компетенції органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, на території юрисдикції якого перебуває така особа, вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (р) дії. Копію постанови можна надіслати електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надали доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення.

Якщо особа, яка буде брати участь у пред'явленні для впізнання в режимі відеоконференції, утримується в

установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, то вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (р) дії, зобов'язана службова особа такої установи.

Перебіг і результати пред'явлення для впізнання, проведеного у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису.

Перелік контрольних запитань до теми

1. У чому полягає суть пред'явлення для впізнання?
2. Які види пред'явлення для впізнання ви знаєте?
3. Скільки статистів повинно бути під час пред'явлення для впізнання особи?
4. Які умови проведення пред'явлення для впізнання трупа?
5. Чи дозволено повторно проводити пред'явлення для впізнання?
6. Хто може бути присутній під час пред'явлення для впізнання?
7. У яких випадках здійснюється пред'явлення для впізнання поза візуально?
8. Які способи фіксування проведення пред'явлення для впізнання передбачені у КПК?
9. Чи завжди обов'язкова участь понятих під час проведення пред'явлення для впізнання?

Тест-контроль до теми

1. Особу, яку будуть впізнавати, пред'являють особі, яка впізнає, разом з іншими особами у кількості:

- а) трьох осіб;
- б) не менше трьох осіб;
- в) не менше чотирьох осіб;
- г) двох осіб.

2. Під час пред'явлення для впізнання, особи яких впізнають повинні бути:

- а) однієї статі;
- б) однієї статі з особою, що впізнає;

- в) стать не має значення;
- г) різної статі.

3. Особу, яку будуть впізнавати, пред'являють особі, яка впізнає, разом з іншими особами, які не мають:

- а) різких відмінностей у зрості та віці;
- б) різких відмінностей у статури та одязі;
- в) різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі;
- г) різких відмінностей у кольорі шкіри та віці.

4. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонують:

- а) дати показання з приводу підозри;
- б) заявити відвід статистам;
- в) відмовитись від участі в пред'явленні для впізнання;
- г) зайняти будь-яке місце серед інших осіб, яких пред'яв-

ляють.

5. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонують зайняти будь-яке місце серед інших осіб, яких пред'являють:

- а) у присутності особи, яка впізнає та понятих;
- б) у присутності особи, яка впізнає;
- в) у відсутності понятих та особи, яка впізнає;
- г) у відсутності особи, яка впізнає.

6. Умовою правильності проведення пред'явлення для впізнання буде:

- а) попередній допит особи, яку будуть впізнавати про обставини вчиненого кримінального правопорушення;
- б) попередній допит особи, яка буде впізнавати про ознаки осіб чи предметів що будуть пред'являтися для впізнання;
- в) попередження про кримінальну відповідальність за відмову від участі в пред'явленні для впізнання;
- г) залучення експерта для проведення пред'явлення для впізнання.

7. За результатами проведення пред'явлення для впізнання складають:

- а) акт;
- б) протокол;
- в) довідка;
- г) висновок.

8. Під час пред'явлення особи для впізнання спеціалісти можуть бути залучені для:

- а) надання допомоги слідчому;
- б) надання консультацій;
- в) спостереження за правильністю дій учасників слідчої (р) дії;
- г) фіксування впізнання технічними засобами.

9. Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню:

- а) не можуть бути пред'явлені;
- б) можуть бути пред'явлені за умови зображення на них осіб, які мають різкі відмінності у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню;
- в) можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які не мають різких відмінностей;
- г) можуть бути пред'явлені за умови зображення на них осіб, які не є тієї ж статі.

10. Вкажіть, в яких випадках впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування):

- а) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- б) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- в) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших вагомих причин; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми;
- г) правильні усі відповіді.

11. Пред'явлення трупа для впізнання здійснюється:

- а) у кількості трьох трупів;
- б) у кількості не менше трьох трупів;
- в) пред'являється саме той труп, якого потрібно впізнати;
- г) пред'явлення трупа для впізнання КПК не передбачено.

Тема 1.5

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Обшук – це слідча (р) дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК).

З огляду на зміст норм КПК та практику їх застосування, можна виокремити такі види обшуку:

- 1) обшук приміщень;
 - а) житла чи іншого володіння особи;
 - б) службових, торговельних, виробничих приміщень підприємств, установ, організацій (кабінети посадових осіб і державних службовців, офіси, склади, виробничі дільниці, підсобні приміщення магазинів тощо);
- 2) обшук місцевості (саду, городу, подвір'я, ділянок лісу, поля тощо);
- 3) обшук особи.

Житло особи – це будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення.

Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

У загальному під «іншим володінням» розуміють такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дозволяють на них потрапити і зберігати або приховати певні предмети (речі, цінності). Законодавець як інше володіння особи визначає: **транспортний засіб, земельну ділянку, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.**

Службове приміщення – приміщення, де особи здійснюють службову діяльність чи надають публічні послуги, виконують обов'язки, передбачені чинним законодавством, а також ведуть відповідну документацію, пов'язану з роботою підприємства, установи чи організації.

Торговельне приміщення – це майновий комплекс, який займає окрему споруду або який розміщено у спеціально призначеній та обладнаній для торгівлі споруді, де суб'єкт господарювання здійснює діяльність з реалізації товару.

Під *виробничим приміщенням* розуміють замкнений простір у спеціально призначених будівлях і спорудах, де систематично (за змінами) або періодично (упродовж робочого дня) відбувається трудова діяльність людей, пов'язаних із участю у різних видах виробництва, організації, контролі й управлінні виробництвом, а також з участю у поза виробничих видах роботи на підприємствах, транспорті, зв'язку та ін.

Ст. 30 Конституції України гарантує кожному громадянину недоторканність житла.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 233 КПК, ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше, як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді.

У разі необхідності проведення обшуку слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням. Сторона захисту чи потерпілий мають право подати клопотання про проведення обшуку тільки особі, яка здійснює досудове розслідування. Клопо-

тання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляють особу, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виносять вмотивовану постанову, копію якої вручають особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин надсилають їй.

Якщо слідчий, прокурор відмовляє стороні захисту чи потерпілому у задоволенні клопотання про проведення обшуку, то вони мають право це рішення оскаржити до слідчого судді в порядку, визначеному Главою 26 КПК.

Клопотання слідчого, погоджене з прокурором, чи прокурора про проведення обшуку повинно містити відомості про:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати (ч. 3 ст. 234 КПК).

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подається клопотання.

Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

Слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведуть наявність достатніх підстав вважати, що:

- 1) було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) відшукувані речі й документи мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;
- 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у вказаному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 234 КПК).

Якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу внутрішніх справ за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК України.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи на підставах, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише раз.

Слідчий чи прокурор у разі необхідності мають право провести обшук повторно. У цьому разі слідчий чи прокурор вносять до суду клопотання про проведення повторного обшуку, підстави для його проведення не можуть бути аналогічними, що і під час проведення первинного обшуку. Вони повинні доповнювати ті, що вже розглядалися слідчим суддею, або бути новими, якщо не були відомі слідчому чи прокурору під час проведення первинного обшуку.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК. Крім цього, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна містити відомості про:

- 1) строк залишення ухвали чинною, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, в яких необхідно провести обшук;
- 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Крім оригіналу, виготовляють дві копії ухвали, які чітко позначають як копії.

Ухвала слідчого судді про задоволення клопотання про обшук оскарженню не підлягає.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи, та провести необхідну слідчу (р) дію (ч. 3 ст. 233 КПК).

У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами щодо розгляду клопотання про обшук, про що зазначалось, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню на підставі рішення прокурора у порядку, передбаченому статтею 255 КПК.

Перед проведенням обшуку особам, які беруть у ньому участь, роз'яснюють їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлену законом.

У разі отримання під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести обшук в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Обшук, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка його ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку цієї слідчої (р) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення обшуку присутні особи, що її ініціювали, мають право висловлювати свої пропозиції та зауваження щодо порядку проведення обшуку, а також вимагати від слідчого, прокурора дотримання вимог КПК, які регулюють його проведення. Пропозиції та зауваження особи, що ініціювала проведення обшуку, є обов'язковими для врахування слідчим, прокурором крім випадків, коли такі пропозиції чи зауваження суперечать вимогам КПК або не відповідають меті його проведення.

Обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю понятих незалежно від застосування технічних засобів її фіксування.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (р) дії.

Обшук можна провести лише у межах строків досудового розслідування. Проведений обшук після закінчення строку досудового розслідування, є недійсним, а встановлені докази – недопустимими.

Отримавши ухвалу про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, виконати таку слідчу (р) дію може слідчий чи прокурор. Крім того, слідчий, прокурор може доручити працівникам оперативного підрозділу проведення обшуку. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу має повноваження слідчого. Для участі у проведенні обшуку можна запросити потерпілого, підозрюваного, захисника, представника та інших учасників кримінального провадження. З метою отримання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в проведенні обшуку мають право запросити спеціалістів. Особа, яка проводить обшук, вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси може бути обмежено або порушено.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли можна завдати найменшої шкоди повсякденним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі потрібно пред'явити для ознайомлення ухвалу і надати її копію. Іншою особою вважається дорослий член сім'ї, що проживає в цьому помешканні чи іншому володінні; інший родич особи, яка володіє житлом чи іншим володінням, орендар житла чи іншого володіння, представник житлово-експлуатаційної організації або місцевої Ради народних депутатів, на території яких знаходиться житло чи інше володіння особи.

Слідчий, прокурор мають право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне передбачену законом відповідальність.

Обшук житла чи іншого володіння особи можна провести і у разі відсутності особи, яка володіє житлом чи ін-

шим володінням, чи інших осіб. В такому разі копію ухвали потрібно залишати на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. Слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора можна провести обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами і понятими тієї ж статі. **Обшук особи – це складова обшуку житла чи іншого володіння.**

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня під час обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності особи, яка володіє житлом чи іншим володінням.

Під час проведення обшуку слідчий, прокурор може ухвалити рішення про фіксацію обшуку за допомогою технічних засобів. У разі заявлення клопотання учасниками обшуку застосування технічних засобів фіксування обов'язкове.

Про застосування технічних засобів фіксування під час проведення обшуку слідчий, прокурор повинні заздалегідь повідомити особам, які беруть участь у його проведенні.

Оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованого обшуку слідчий, прокурор мають зберігати у матеріалах кримінального провадження. Резервні копії (за необхідності їх виготовлення) зберігаються окремо.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, коли воно є обов'язковим, тягне недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за виключенням випадків, коли сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Під час обшуку слідчий, прокурор мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи та окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі й документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від того, чи пов'язані вони з кримінальним провадженням. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них або ті, на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

Слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність такого майна, що визначено у Порядку зберігання речових доказів сторони обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. Порядок зберігання майна залежить від того, яке саме майно тимчасово вилучене. Наприклад, гроші підлягають передачі на зберігання до фінансових органів; документи

зберігаються у матеріалах кримінального провадження, інше майно в спеціально пристосованих приміщеннях.

Після вилучення майна слідчий не пізніше наступного робочого дня подає слідчому судді клопотання, погоджене з прокурором, про арешт майна, яке тимчасово вилучено під час обшуку. У ст. 169 КПК визначені підстави припинення тимчасового вилучення майна.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно вилучено:

- 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;
- 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;
- 3) якщо клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна було подано до суду пізніше наступного робочого дня після вилучення майна;
- 4) ухвала про арешт тимчасово вилученого майна була винесена після закінчення 72 годин із дня надходження до суду клопотання про такий арешт.

У разі припинення тимчасового вилучення майна володільцю такого майна повідомляють письмово про можливість його отримання. Копію повідомлення долучає слідчий до матеріалів кримінального провадження. Про отримання майна особа надає розписку, де вказує свої дані відповідно до документа, що посвідчує особу (паспорта, іншого документа). Якщо власник з вагомих причин не може прийти отримати майно особисто, його може отримати за дорученням інша особа, розписку якої разом із дорученням додають до матеріалів кримінального провадження. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їх представникам під розписку за наявності доручення, документа, що засвідчує особу.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, під час проведення цієї слідчої (р) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

Перебіг і результати проведення обшуку фіксуються у протоколі. У разі тимчасового вилучення майна під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, фі-

ксування обшуку за допомогою технічних засобів, проведення обшуку осіб, які перебували в житлі чи іншому володінні, про це також зазначається в протоколі обшуку житла чи іншого володіння особи.

Протокол обшуку складає відповідно до вимог ст. 104 КПК України слідчий або прокурор, які проводять обшук, під час проведення або безпосередньо після закінчення. Протокол складається із трьох частин: вступної, описової і заключної.

1. У вступній частині повинні міститися такі відомості:

- назва документа: протокол обшуку;
- про місце, час проведення обшуку;
- про особу, яка проводить обшук (її прізвище, ім'я, по батькові, посада);
- про всіх осіб, які присутні під час проведення обшуку (їх прізвища, імена, по батькові, дати народження та місця проживання);
- про те, що особи, які беруть участь у проведенні обшуку, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації;
- характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення обшуку, умови та порядок їх застосування.

2. Описова частина, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій під час проведення обшуку;
- отримані в результаті проведення обшуку відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі й документи.

3. Заключна частина, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;
- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам обшуку надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які

брали участь у проведенні обшуку. Особа, яка складала протокол, підписує його останньою. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні обшуку, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які вносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника).

Слідчий, прокурор, які провели обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи, можуть додати до протоколу додатки. Вони повинні бути належним чином виготовлені, упаковані, з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Порядок і підстави проведення обшуку у службових, торговельних, виробничих приміщеннях підприємств, установ, організацій аналогічний проведенню обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Обшук місцевості, автотранспортних засобів, як правило, є складовою обшуку житла чи іншого володіння особи. Про проведення такого виду обшуку зазначають в протоколі обшуку житла чи іншого володіння особи. У разі проведення такого виду обшуку самостійно, його порядок і підстави аналогічні проведенню обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Обшук особи може бути складовою обшуку житла чи іншого володіння особи. Крім того, у разі затримання особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК, уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передба-

чених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК. Обшук особи проводиться, якщо є достатні підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Такий обшук особи належить до невідкладних слідчих (р) дій та проводиться без ухвали слідчого судді. Обшук проводиться уповноваженою службовою особою тієї ж статі у присутності двох понятих. Про обшук та його наслідки складається протокол як складова протоколу затримання або як окремий процесуальний документ, який підписують всі особи, що брали участь у цій процесуальній дії. В протоколі слід зазначити мотиви його проведення.

Як захід забезпечення кримінального провадження КПК передбачено **тимчасовий доступ до речей і документів (Глава 15 КПК України)**.

Під час здійснення досудового розслідування можуть виникнути питання про застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити виїмку).

Під час досудового розслідування сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді або суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком речей і документів, до яких заборонено доступ.

Речі й документи, до яких заборонено доступ:

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий з клопотанням, погодженим з прокурором, має право звернутись до слідчого судді. У клопотанні слідчий зазначає:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) речі й документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;

4) підстави вважати, що речі й документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;

6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у разі подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушує сторона кримінального провадження.

Слідчий, під час складання клопотання повинен мати точні відомості про речі й документи, на які планується отримати тимчасовий доступ та має довести наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної особи;

2) самі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

3) не становлять собою або не містять речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

- 2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;
- 3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;
- 4) конфіденційна інформація, зокрема така, що містить комерційну таємницю;
- 5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;
- 6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;
- 7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;
- 8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;
- 9) державна таємниця.

Крім того, сторона кримінального провадження має довести можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншим способом довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. У клопотанні також слід обґрунтувати необхідність вилучення таких речей і документів.

Слідчий суддя, суд розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі та документи. Для цього слідчий суддя під час розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей й документів здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі й документи. У повістці про судовий виклик, що слідчий суддя, суд надсилає особі, у володінні якої знаходяться речі і документи, зазначається про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику. Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або непо-

відомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

Якщо під час розгляду клопотання слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, то в такому разі клопотання може розглядати слідчий суддя без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, яка складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. В ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів потрібно зазначити:

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;

2) дату постановлення ухвали;

3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;

4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;

5) назву, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;

6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і документи, якщо відповідне рішення ухвалив слідчий суддя, суд;

7) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;

8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду.

Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи доку-

ментів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів складається у двох примірниках. Особі, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду, вручають оригінал ухвали та її копію. Другий примірник ухвали залишається в судовій справі.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів має виконувати особа, зазначена у відповідній ухвалі. Оригінал ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів пред'являють володільцю речей або документів, вручають копію, та пропонують надати до них доступ. Факт пред'явлення ухвали слідчого судді і вручення її копії засвідчується підписом володільця на оригіналі документа. Володільць речей або документів зобов'язаний надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів. У разі вилучення речей і документів складають опис, копію якого вручають володільцю. Під час складання опису зазначають назву вилучених речей або документів, кількість, міру, вагу, матеріал, з якого вони виготовлені, індивідуальні ознаки. На вимогу володільця документів має бути залишено копію вилучених документів. Копії вилучених документів виготовляють за допомогою копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

У ст. 166 КПК передбачено наслідки невиконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, де в ч. 1 вказується, що у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий

має право звернутись до слідчого судді з клопотанням, погодженим з прокурором, про проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.

У разі невиконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яка була винесена на підставі клопотання сторони захисту, остання має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку. Якщо слідчий суддя задовольнить це клопотання, то обшук у такому разі він доручає провести слідчому або прокурору, у юрисдикції яких перебуває це кримінальне провадження.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Дайте визначення поняття обшук і назвіть мету його проведення.
2. Назвіть підставу проведення обшуку.
3. Порядок звернення з клопотанням про проведення обшуку.
4. Зміст клопотання слідчого, погодженого з прокурором, прокурора про проведення обшуку.
5. Порядок розгляду клопотання про обшук у суді.
6. Особливості проведення обшуку до постановлення ухвали слідчого судді.
7. Порядок проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.
8. Порядок застосування технічних засобів фіксації під час проведення обшуку.
9. Особливості тимчасового вилучення майна під час проведення обшуку.
10. Особливості складання і зміст протоколу обшуку.
11. Порядок і проведення тимчасового доступу до речей і документів.

Тест-контроль до теми

- 1. Обшук – це слідча (розшукова) дія:**
 - а) яку проводять з метою перевірки показань свідка;
 - б) спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчиння кримінального правопорушення;

в) суть якої полягає в отриманні відомостей від обшукуваної особи;

г) яку проводять за наявності точних відомостей, що предмети або документи знаходяться у певної особи чи певному місці.

2. Суть обшуку полягає (виберіть повну правильну відповідь):

а) у примусовому обстеженні житла;

б) у примусовому обшуку особи;

в) в отриманні відомостей від обшукуваної особи;

г) у примусовому обстеженні житла, іншого володіння особи, обшуку особи.

3. Під житлом особи розуміється (виберіть повну правильну відповідь):

а) будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному володінні особи;

б) будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу;

в) будь-яке приміщення, яке знаходиться у тимчасовому володінні особи;

г) будь-яке приміщення.

4. Не є житлом особи (в контексті проведення обшуку):

а) будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному володінні особи;

б) будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу;

в) будь-яке приміщення, яке знаходиться у тимчасовому володінні особи;

г) приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

5. До іншого володіння особи не належить (в контексті проведення обшуку):

а) транспортний засіб;

б) гараж;

в) будинок;

г) земельна ділянка.

6. Виберіть, що не є метою проведення обшуку:

- а) виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- б) відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення;
- в) виявлення особливих прикмет;
- г) встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

7. Для проникнення до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою має бути (виберіть повну правильну відповідь):

- а) лише добровільна згода особи, яка нею володіє;
- б) ухвала слідчого судді;
- в) добровільна згода особи, яка нею володіє, або ухвала слідчого судді;
- г) постанова слідчого.

8. У разі необхідності провести обшук (виберіть повну правильну відповідь):

- а) слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням;
- б) слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним поданням;
- в) слідчий звертається до слідчого судді з відповідним поданням;
- г) прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням.

9. Сторона захисту чи потерпілий мають право подати клопотання про проведення обшуку:

- а) тільки слідчому судді;
- б) тільки прокурору;
- в) тільки до суду;
- г) тільки особі, яка здійснює досудове розслідування.

10. Клопотання про обшук розглядається у суді:

- а) в день його надходження;
- б) упродовж трьох днів з дня його надходження;
- в) упродовж п'яти днів з дня його надходження;
- г) упродовж десяти днів з дня його надходження.

11. Обшук особи проводиться, якщо є :

- а) ухвала слідчого судді;

б) достатні підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження;

в) постанова слідчого або прокурора;

г) немає правильної відповіді.

12. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк:

а) не більше 3-х днів з моменту подання;

б) не більше 5-ти днів з моменту подання;

в) не більше 7-ми днів з моменту подання;

г) не більше 10-ти днів з моменту подання.

13. Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю (виберіть повну правильну відповідь):

а) тільки слідчого;

б) тільки прокурора;

в) слідчого або прокурора;

г) підозрюваного або обвинуваченого.

14. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи:

а) лише один раз;

б) лише два рази;

в) лише три рази;

г) у законі кількість разів не визначено.

15. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються:

а) за участю понятих, які залучаються на розсуд слідчого;

б) з обов'язковою участю понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії;

в) у разі застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії без участі понятих;

г) немає правильної відповіді.

Тема 1.6

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Слідчий експеримент – це слідча (р) дія, що проводиться слідчим або прокурором відповідно до правил ст. 240 КПК. Слідчий експеримент може бути проведений для перевірки виниклих у слідчого різного роду припущень, версій з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, проведення інших слідчих (р) дій (огляду, пред'явлення для впізнання тощо).

Отже, можна констатувати, що **метою проведення слідчого експерименту** є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; **сутність слідчого експерименту** полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, а також проведенні необхідних дослідів чи випробувань; **підставами для проведення слідчого експерименту** є наявність відомостей, перевірка і уточнення яких має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Оскільки слідчий експеримент проводиться тільки у разі, якщо у слідчого чи прокурора вже є певні відомості, які необхідно уточнити та перевірити, то можна сказати, що він не належить до невідкладних слідчих (р) дій.

Слідчий експеримент може бути проведений не в усіх випадках, а лише за наявності одночасно таких умов:

1) не можна проводити слідчий експеримент, якщо він створює небезпеку для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи навколишніх;

2) у процесі його проведення не можна допускатися дії, які принижують честь й гідність його учасників і навколишніх;

3) проведення слідчого експерименту не завдає шкоди.

Треба зазначити, що КПК не вимагає винесення постанови про проведення слідчого експерименту. Його можна провести за ініціативою слідчого чи прокурора і за клопотанням підозрюваного, його захисника, потерпілого, свідка, інших учасників процесу.

Якщо клопотання про проведення слідчого експерименту подала сторона захисту чи потерпілий, участь особи, яка його ініціювала, та (або) його захисника чи представника є обов'язковою, крім випадків, коли через специфіку слідчої дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній (ч. 6 ст. 223 КПК).

Відповідно до ст. 220 КПК клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляють особу, яка подала клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься мотивована постанова, копія якої вручається особі, яка подала це клопотання.

Учасниками слідчого експерименту можуть бути:

1) особи, які ухвалюють рішення про проведення і проводять цю слідчу (р) дію:

– **слідчий** – відповідно до ст. 40 КПК несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій;

– **прокурор** – самостійний у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку сторонніх осіб, що не мають на

те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ст. 36 КПК);

– **керівник органу досудового розслідування** – може проводити слідчий експеримент у процесі здійснення ним досудового розслідування, користуючись під час цього повноваженнями слідчого (ст. 39 КПК);

– **оперативні підрозділи** – під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ст. 41 КПК). Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (р) дій, зокрема щодо проведення слідчого експерименту є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

2) до участі в слідчому експерименті можуть бути залучені: підозрюваний; обвинувачений; потерпілий, свідок; захисник; представник; у необхідності слідчий експеримент може проводитися з участю спеціаліста. Крім того: перекладач, поняті, законні представники, педагог, психолог. Зазначені суб'єкти зобов'язані підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого та прокурора.

Підозрюваний бере участь у слідчому експерименті коли перевіряються його показання щодо можливості вчинення конкретних дій чи сприйняття криміналістично важливої інформації. Разом із тим слід зауважити, що Конституція України (ст. 63) і КПК надають підозрюваному право не свідчити проти себе і своїх близьких родичів. Таким чином, згода на участь у слідчому експерименті, а також надання показань під час нього є правом підозрюваного, а не обов'язком. Його відмова брати участь у проведенні слідчого експерименту, давати будь-які пояснення, пов'язані з проведенням слідчого експерименту, унеможлиблює проведення цієї слідчої дії.

Потерпілий і свідок беруть участь у проведенні слідчого експерименту, з метою перевірки їх показань, які мають значення для правильного вирішення справи. Роблять вони це також добровільно, бо законом їх відповідальність через відмову від участі у слідчому експерименті не передбачена. Інакше кажучи, якщо вказані суб'єкти відмовляються від експериментальної перевірки можливості вчинення ними конкретних дій чи сприйняття певної інформації, то проведення слідчого експерименту стає об'єктивно неможливим.

Під час проведення слідчого експерименту разом з потерпілим може бути присутній **представник** – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику (ст. 58 КПК).

Якщо підозрюваним є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в проведенні слідчого експерименту разом із ним залучається його **законний представник**. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК).

Якщо на момент проведення слідчого експерименту в підозрюваного є захисник, то останній вправі бути присутнім. **Захисник зобов'язаний** використовувати законні засоби захисту з метою забезпечення дотриман-

ня прав і законних інтересів своїх підзахисних та з'ясування обставин, які спростовують підозру, пом'якшують чи виключають їх кримінальну відповідальність. Якщо підозрюваний заперечує проведення слідчого експерименту за відсутності захисника, то проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку проведення окремої процесуальної дії.

У складних випадках слідчий вправі запросити відповідного фахівця – **спеціаліста**, який надасть допомогу у проведенні експериментальних дій, для визначення місця розташування учасників експерименту, для проведення фіксації результатів слідчого експерименту тобто для надання безпосередньої технічної допомоги: фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо.

Таким чином, спеціаліст бере участь у слідчому експерименті тоді, коли:

- необхідні додаткові роз'яснення щодо можливості вчинення особою конкретних дій чи сприйняття нею інформації, а також щодо обставин події, яку перевіряють;

- доведеться підготувати і провести складні досліди, зафіксувати перебіг і результати слідчої дії з допомогою сучасних техніко-криміналістичних приладів.

Застосування під час проведення слідчого експерименту технічних засобів фіксації значно підвищує його інформаційну цінність. Під час проведення цієї слідчої (р) дії закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії зберігаються у матеріалах кримінального провадження. Їх резервні копії зберігаються окремо (ч. 3 ст. 107 КПК). Якщо клопотання про застосування технічних засобів фіксування заявляють учасники

слідчої (р) дії – таке фіксування є не правом, а обов'язком слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 107 КПК).

У разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів під час проведення слідчого експерименту сторони кримінального провадження можуть залучити відповідного **перекладача** (сурдоперекладача).

Для проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб – **понятих**. Винятком є випадки застосування безперервного відеозапису перебігу проведення слідчого експерименту. Треба зазначити, що більше двох понятих доцільно запрошувати у разі проведення складного, багатоепізодного експериментального дослідження, що проводиться на великій території, під час перевірки наявних даних і припущень про можливість у певних умовах чути що-небудь (наприклад, постріл у різних кімнатах) тощо. Необхідно пам'ятати, що **понятими не можуть бути** потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені в результатах кримінального провадження.

Поняті можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (р) дії (ст. 223 КПК). Особа, яку залучали до проведення слідчого експерименту як понятого, або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної слідчої (р) дії (ст. 66 КПК).

Під час проведення слідчого експерименту з участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь **законного представника, педагога або психолога**. До початку слідчої (р) дії педагогу, психологу або законному представнику роз'яснюється їхнє право за дозволом слідчого або прокурора ставити уточнювальні запитання малолітній або неповнолітній особі.

Підстави, умови та порядок проведення слідчого експерименту.

Типові підстави для проведення слідчого експерименту.

1. Слідчий експеримент для перевірки можливості бачити у певних умовах. Завдання такого експерименту іноді полягає у встановленні можливості не тільки бачити, а й можливості розрізнати деталі та особливості об'єктів.

2. Слідчий експеримент для перевірки можливості чути в конкретних умовах. У деяких випадках під час проведення слідчого експерименту на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину, а також наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути.

3. Слідчий експеримент для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети. Таким експериментом повинна бути встановлена об'єктивна можливість вчинення дій (проникнення, витягування) і суб'єктивна здатність на це певної особи або осіб. Важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та об'єму пройти крізь цей отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом.

4. Слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. Під час проведення такого експерименту головним чинником є час, оскільки викликає сумнів не сам факт можливості вчинення певних дій, а час, упродовж якого вони були вчинені.

5. Слідчий експеримент для перевірки можливості настання наслідків певних дій (розгоряння, поламки та ін.). Такі експерименти слід проводити у випадках, коли ці питання не вимагають експертного дослідження і застосування спеціальних знань.

6. Слідчий експеримент для встановлення спеціальних та професійних навичок особи. Такі експерименти рекомендують проводити тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що він володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу. У разі заперечення ним цього проводити слідчий експеримент не рекомендується.

Умови проведення слідчого експерименту

Для проведення слідчого експерименту необхідно з'ясувати чи згідна відповідна особа (потерпілий, свідок, підозрюваний) брати у ньому участь. Потім слід створити умови для проведення дій, максимально наближених

до умов, що перевіряються, забезпечити повторення цих дій і варіювання умов експерименту, кількаразово виконати їх у змінених умовах. Характер і мета дій, які перевіряються, визначають умови проведення експерименту. Вони повинні провадитися, як правило, у тому ж місці, де відбулася подія, яка перевіряється (у тому приміщенні, на тій ділянці відкритої місцевості). Експеримент бажано проводити в той же час доби, під час такого ж за видами й інтенсивністю освітлення (денного, штучного), й таких же погодних і кліматичних умов. Особливо це важливо під час перевірки фізіологічних можливостей людини (бачити, пересуватися з певною швидкістю), перевірки характеру й швидкості зміни властивостей різних речовин. Дотримання звукових умов (сигнал, розмова, ступінь гучності, тембр, висота звуку) особливо важливе під час встановлення можливості чути що-небудь на певній відстані й у певних умовах. Ступінь реконструкції залежить від характеру експерименту, обстановки, у якій він здійснюватиметься, від можливостей реконструювання. Недотримання цієї умови розцінюється як порушення вимог кримінального процесуального закону, що спричиняє втрату доказового значення отриманих даних.

Крім того, не варто забувати, що умовою вірогідності результатів відтворюваних дій є неодноразовість їхнього проведення й стабільність отриманих результатів. У тих випадках, коли слідчий не має точних даних про умови, будь-яких параметрів, що перевіряються (наприклад, тривалості впливу, сили удару), варто варіювати умови проведення дій, неодноразово проводячи кожную з них стосовно кожної зі змінених умов.

Стосовно фактів та події, які перевіряються, результат проведеного слідчого експерименту може бути позитивним або негативним. Позитивний результат підтверджує можливість існування певних фактів, з'ясування яких було предметом експерименту. Негативний результат завжди повинен оцінюватися з обережністю тому, що неможливість здійснення будь-яких дій або отримання

будь-яких результатів у заданих умовах часто не свідчить про принципову неможливість їхнього існування. У такому разі можна припустити, що не повністю дотримано всіх умов перевірки події.

Треба зазначити, що слідчий експеримент вважається досить трудомісткою процесуальною дією, тому його проведення доцільне лише тоді, коли важливі для слідства дані не можна перевірити під час додаткових допитів, оглядів, обшуків, судових експертиз та інших слідчих (р) дій.

Одним із чинників, що підвищують результативність слідчого експерименту, є своєчасність його проведення. Оскільки невиправдані зволікання можуть призвести до того, що у суб'єкта, який перевіряється, пропаде бажання відтворити певні дії, реконструювати обстановку чи обставини розслідуваної події або незворотно зміниться місце проведення слідчого експерименту.

Ефективність результатів проведення слідчого експерименту залежить від старанності його підготовки. Тому підготовчі дії, які забезпечує слідчий, можна поділити на два етапи: підготовка виїзду на місце проведення експерименту й здійснення експериментальних дій безпосередньо на місці.

Слідчий повинен визначити мету експерименту, тобто що саме необхідно з'ясувати шляхом його проведення, що є істотним для цієї події, які факти, яким способом і в яких умовах підлягають перевірці. Ці дані можуть бути отримані слідчим з матеріалів кримінального провадження, результатів оперативно-розшукових заходів або ж можуть впливати з висунутих слідчих версій. Ретельне вивчення цих матеріалів дозволяє визначити місце, час і умови проведення експерименту, коло його учасників і роль кожного з них. Важливо також визначити, які предмети будуть використані під час його проведення.

Підготовка до проведення експерименту вимагає деяких організаційних заходів. Наприклад, необхідно вжити заходів для забезпечення охорони місця експерименту (для охорони місця проведення експерименту і за-

побігання втечі підозрюваного залучаються працівники органів внутрішніх справ), відновити у можливості колишню обстановку, якщо вона була порушена, попередити власників відповідних приміщень про час передбаченого експерименту. У деяких випадках бажано попередньо ознайомитися з місцем проведення, щоб визначити найбільш доцільне розміщення учасників експерименту, необхідність використання між ними засобів зв'язку. Після з'ясування всіх цих питань слідчий складає план експерименту, у якому передбачає: місце і час проведення; низку питань, що підлягають з'ясуванню; учасників експерименту; роль і місце кожного; зміст запланованих дій, їхню послідовність і можливі варіанти; заходи щодо забезпечення явки учасників; предмети, матеріали, необхідні для експерименту; заходи щодо відновлення порушеної обстановки на місці експерименту; необхідні науково-технічні засоби й засоби зв'язку; запобіжні міри.

До початку експериментальних дій варто оглянути місце його проведення, сфотографувати й вжити заходів безпеки, а учасникам роз'яснити їхні права й обов'язки, попередити про відповідальність за розголошення даних експерименту. На розсуд слідчого їм може бути повідомлена мета експерименту. Необхідно вислухати короткі показання тих осіб, чії дії перевіряються, що становлять мету експерименту, з'ясувати, чи відповідають умови експерименту тим, у яких відбувалася подія, яка перевіряється.

Кожному учасникові варто вказати місце, де він повинен перебувати під час експерименту, визначити порядок і зміст його дій. Після цього всі повинні зайняти свої місця.

Порядок проведення слідчого експерименту

Під час проведення слідчого експерименту присутні особи, що його ініціювали, мають право висловлювати свої пропозиції та зауваження щодо порядку проведення слідчої (р) дії, а також вимагати від слідчого, прокурора, іншої особи, яка її проводить, дотримання законних вимог щодо її проведення. Пропозиції та зауваження особи, що ініціювала проведення слідчого експерименту, повин-

ні обов'язково зауважити слідчий, прокурор чи інша особа, крім випадків, коли такі пропозиції чи зауваження суперечать законним вимогам КПК або не відповідають меті проведення експерименту.

Якщо виникла необхідність перевірити й уточнити експериментальним шляхом відомості, що містяться в показаннях декількох осіб, така перевірка провадиться окремо щодо кожної особи в присутності різних понять. Неприпустимо перевіряти й уточнювати показання групи осіб, оскільки втрачається суть цієї слідчої (р) дії, а її результати не матимуть доказового значення.

Якщо під час слідчого експерименту будуть знайдені речі та документи, інші сліди злочину, вони повинні бути оглянуті на місці проведення слідчої (р) дії з відповідною фіксацією в порядку ст. 237 КПК.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. З ухвали виготовляється дві копії, які чітко позначаються як копії. Така ухвала слідчого судді надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Рішення про фіксацію слідчої (р) дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, зокрема під час розгляду питань слідчим суддею, ухвалює особа, яка проводить відповідну слідчу (р) дію. За клопотанням учасників слідчого експерименту застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Про застосування технічних засобів фіксування слідчого експерименту заздалегідь повідомляють осіб, які беруть участь у слідчій (р) дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Незастосування технічних засобів фіксування слідчої (р) дії у випадках, коли вони обов'язкові, тягне недійсність слідчого експерименту та отриманих внаслідок його проведення результатів, за винятком випадків, коли сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (ст. 107 КПК).

Якщо процесуальну дію під час досудового розслідування фіксують за допомогою технічних засобів, про це зазначають у протоколі. Протокол – це основний процесуальний документ, у якому докладно викладаються умови і обстановка експерименту, ступінь відповідності вихідним обставинам, перебіг і результати слідчої (р) дії.

Безпосередньо під час проведення слідчого експерименту, або після його закінчення з урахуванням вимог статей 104–107 КПК складається протокол, який підписується всіма особами, що брали в ньому участь, а також понятими і слідчим та/або прокурором. У протоколі, крім звичайних відомостей, потрібно вказати: з чиєю участю і в чийй присутності проводився слідчий експеримент; його мету; відомості про особу, показання якої перевірятимуться; відомості, що перевіряються; умови провадження слідчої дії (стан погоди, освітлення і т. ін.); перебіг експерименту, тобто дії, виконані його учасниками у процесі підготовки і відтворення обставин події, що перевіряється; під час вчинення дослідницьких дій особливо докладно описуються отримані результати; фіксується маршрут руху учасників слідчої дії, указується початкова точка, звідки почалося просування учасників, порядок їх розташування.

Якщо впродовж слідчого експерименту вилучалися речі, документи, то про це також потрібно вказати в протоколі. Якщо дослідницькі дії проведені неодноразово, кожна дія та отриманий результат мають бути відображені в протоколі.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні слідчого експерименту. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні слідчого експерименту, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які вносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника) (ст. 104 КПК).

Особою, яка проводила слідчий експеримент, до протоколу долучаються додатки. Вони повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст. 105 КПК).

Застосування конкретного виду фіксації залежить від характеру виконуваних експериментальних дій. Іноді достатньо просто сфотографувати обстановку й захопити основні етапи слідчого експерименту. Проте, зважаючи на динамічність слідчого експерименту, краще застосовувати для його фіксації відеозапис, оскільки наявність повної картини експерименту значно полегшує оцінку отриманої доказової інформації.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Назвіть мету та підстави проведення слідчого експерименту.

2. У чому полягає сутність проведення слідчого експерименту?
3. Дотримання яких умов є необхідним для проведення слідчого експерименту?
4. Назвіть суб'єктів кримінального провадження, які ухвалюють рішення про проведення і проводять слідчий експеримент.
5. Назвіть суб'єктів кримінального провадження, яких може бути залучено до проведення слідчого експерименту.
6. У яких випадках до проведення слідчого експерименту може бути залучено спеціаліста?
7. Хто має право застосовувати технічні засоби під час проведення слідчого експерименту?
8. Які експериментальні дії, і з якою метою, можуть проводитись під час слідчого експерименту?
9. У яких діях полягає підготовка до проведення слідчого експерименту?
10. Яким є процесуальний порядок проведення слідчого експерименту?
11. Яким є процесуальний порядок проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи?
12. Які дані мають бути зафіксовані у плані проведення слідчого експерименту?
13. Які відомості необхідно зазначити у протоколі слідчого експерименту, хто його підписує?
14. Які додатки можуть бути складені до протоколу слідчого експерименту?

Тест-контроль до теми

1. Метою проведення слідчого експерименту є:

- а) виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення;
- б) проведення необхідних дослідів чи випробувань, які важливі для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- в) перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- г) виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

2. Слідчий експеримент має право провести:

- а) слідчий, захисник;

- б) прокурор, захисник;
- в) прокурор, спеціаліст;
- г) слідчий, прокурор.

3. До участі у слідчому експерименті можуть бути залучені:

- а) слідчий, прокурор;
- б) підозрюваний, захисник;
- в) слідчий, потерпілий;
- г) представник, слідчий.

4. Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється:

- а) лише за добровільною згодою володільця, або на підставі постанови слідчого;
- б) лише за добровільною згодою володільця, або на підставі постанови слідчого судді;
- в) лише за добровільною згодою володільця, або на підставі ухвали слідчого судді;
- г) лише за добровільною згодою володільця, або на підставі постанови прокурора.

5. Клопотання про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи може скласти:

- а) слідчий або слідчий суддя;
- б) слідчий або прокурор;
- в) прокурор або слідчий суддя;
- г) слідчий або оперативний працівник.

6. Клопотання слідчого про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи має бути погоджено:

- а) слідчим суддею;
- б) суддею;
- в) прокурором;
- г) ніким не має бути погоджено.

7. Під час проведення слідчого експерименту поняті мають бути присутні:

- а) обов'язково;
- б) на розсуд слідчого, прокурора, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису перебігу проведення слідчого експерименту;

в) обов'язково, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису перебігу проведення слідчого експерименту;

г) на розсуд слідчого, прокурора.

8. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про проведення слідчого експерименту має бути розглянуто в строк:

а) не більше трьох днів з моменту подання;

б) не більше двох днів з моменту подання;

в) не пізніше 24 годин з моменту подання;

г) не пізніше 36 годин з моменту подання.

9. Якщо клопотання про проведення слідчого експерименту заявила сторона захисту чи потерпілий, участь особи, яка його ініціювала та (або) його захисника чи представника є:

а) обов'язковою;

б) обов'язковою, крім випадків, коли через специфіку слідчої дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній;

в) не обов'язковою;

г) не має правильної відповіді.

10. Оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованого слідчого експерименту зберігаються:

а) окремо від матеріалів кримінального провадження;

б) у матеріалах кримінального провадження;

в) передаються відповідним експертним установам;

г) передаються до криміналістичних колекцій експертних установ.

11. Клопотання слідчого або прокурора про проведення слідчого експерименту має бути розглянуто в суді:

а) в день його надходження;

б) не пізніше двох днів з дня його надходження;

в) не пізніше трьох днів з дня його надходження;

г) не пізніше 24 годин з дня його надходження.

12. Під час розгляду клопотання слідчого або прокурора про проведення слідчого експерименту в суді мають бути присутні:

а) захисник або обвинувачений;

б) слідчий або прокурор;

- в) законний представник або потерпілий;
- г) захисник або законний представник.

13. За результатами проведення слідчого експерименту має бути складено:

- а) постанову;
- б) ухвалу;
- в) протокол;
- г) клопотання.

14. Рішення про фіксацію слідчого експерименту за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, зокрема під час розгляду питань слідчим суддею, ухвалює:

- а) слідчий суддя;
- б) суддя;
- в) прокурор;
- г) особа, яка проводить слідчий експеримент.

15. Якщо клопотання про застосування технічних засобів фіксування заявляють учасники слідчого експерименту, таке фіксування є:

- а) правом слідчого, прокурора;
- б) обов'язком спеціаліста;
- в) обов'язком слідчого, прокурора;
- г) обов'язком експерта.

Тема 1.7

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

В умовах стрімкого інноваційного розвитку суспільства, активного впровадження та інтеграції природничих, технічних та інших наук у сферу кримінального судочинства ефективно виявлення, документування, розслідування кримінальних правопорушень неможливо уявити без застосування спеціальних знань. Під час кримінального провадження такі знання дають змогу оптимізувати процес збирання (виявлення, фіксації, вилучення, зберігання), дослідження, оцінки та використання доказів. Багатоманітність об'єктів, які можуть відображати криміналістично значиму інформацію про подію кримінального правопорушення, обумовлює й багатоманітність міждисциплінарних зв'язків кримінальної процесуальної науки та практики, значну варіативність спеціальних (вузькоспеціалізованих) технологій, які можна застосувати в роботі з конкретними джерелами доказової інформації. У зв'язку з цим, певні спеціальні суб'єкти повинні володіти певними спеціальними знаннями, уміннями та навиками. Їх залучення можливе до проведення слідчих (р) дій під час кримінального провадження з метою забезпечення об'єктивного дослідження доказів.

Передусім, важливо зауважити те, що єдиного поняття «спеціальні знання» та сутності, форм його застосування у кримінальній процесуальній науці не існує. ***Спеціальними знаннями у кримінальному судочинстві науковці вважають:***

- знання і навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі нау-

ки, техніки, мистецтва або ремесла, які застосовуються визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення за певною процедурою процесуальних завдань (за В. В. Курдюковим)¹;

– неодноразово апробовані наукові знання, практичні вміння та навички, які сформувалися під час отримання загальної та професійної освіти, досвіду роботи за спеціальністю і які можна застосувати відповідно до процедурних правил кримінально-процесуального закону для вирішення його завдань (за В. В. Семеновим)²;

– сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють особи (спеціалісти) у межах будь-якої професії в різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, які відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства використовуються ними для успішного вирішення завдань кримінального судочинства (за Б. Романюком)³;

– будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню (за В. Ю. Шепітько)⁴;

– наукові, технічні та інші професійні, зокрема техніко-криміналістичні знання, отримані внаслідок фахової підготовки у поєднанні з навичками, набутими в процесі роботи у певних галузях практичної діяльності, які разом з науко-

¹ Курдюков В. В. Теоретичні засади та критерії обов'язкового призначення судових експертиз в кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Курдюков. – К., 2009. – 17 с.

² Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Семенов. – К., 2006. – 18 с.

³ Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

⁴ Криміналістика: підручник; за ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2004. – 728 с.

во-технічними засобами використовуються під час пошуку, виявлення, вилучення й дослідження слідів із метою одержання доказової та орієнтувальної інформації, необхідної для встановлення істини у справі (за І. І. Когутичем)¹.

В. М. Ревака розрізняє «спеціальні знання» і «спеціальні пізнання»: «спеціальне пізнання» виражає сам процес отримання знань, а «спеціальне знання» – це якість знань, які мають відповідні особи – експерти та спеціалісти. Тому поняття «спеціальні пізнання» ширше за поняття «спеціальні знання», оскільки охоплює не лише теоретичний, а й емпіричний аспект. Крім цього, різниця між цими поняттями ще й в тому, що «спеціальні пізнання» є невід’ємною якістю особи, а «спеціальні знання» – результат вивчення будь-яких явищ, їх систематизації, узагальнення².

Значення застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень в тому, що вони:

- а) забезпечують здобуття нових доказів;
- б) дозволяють вводити до процесу доказування фактичні дані, які для органолептичного сприйняття та дослідження недоступні;
- в) надають можливість перевіряти достовірність фактів, встановлених органолептичними засобами;
- г) дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та речей³.

Суб’єктами застосування спеціальних знань є спеціалісти та експерти, правовий статус яких визначає кримінальне процесуальне законодавство та Закон України від 25.02.1994 р. «Про судову експертизу».

¹ Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. – К.: Атіка, 2008. – 888 с.

² Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. М. Ревака. – Х., 2006. – 20 с.

³ Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК).

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Спеціаліст має право:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) застосовувати технічні засоби, прилади та спеціальне обладнання;

3) зосереджувати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) ознайомлюватися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) отримувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК України.

Відповідальність спеціаліста:

У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні (ст. 72 КПК).

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК).

Експерт має права:

1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

4) викладати у висновку експертизи виявлені під час її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

6) отримати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Експерт зобов'язаний:

1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;

2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;

3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен отримати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про проведення експертизи та її результати;

5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК.

Відповідальність експерта:

За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом (ст. 70 КПК).

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого (ч. 2 ст. 69 КПК). Крім того, у ч. 1 ст. 77 КПК передбачено підстави для відводу:

1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

2) якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї зацікавлені в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Експерт, спеціаліст не мають права брати участі в кримінальному провадженні та відводяться на підставах, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК, з тим обмеженням, що їхня попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу.

Експерт, спеціаліст, крім того, не має права брати участь в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

У разі необхідності кримінальним процесуальним законом передбачено можливість проведення допиту експерта з метою отримання показань. **Показання експерта – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту експерта, щодо відомих йому обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК).**

Предметом показань експерта є обставини, які підлягають доказуванню, проте з огляду на спеціалізовану діяльність експерта можна виокремити певну групу питань, які можуть бути йому поставлені: запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; застосованих методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт зробив висновок; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку (ст. 356 КПК).

Показання експерта підлягають перевірці та оцінці, оскільки можуть бути слідчі ситуації, в яких експерти, по-

перше, також виступають зацікавленими у певному конкретному рішенні, проте не подано клопотання про їх відвід (або ними подано клопотання про самовідвід); по-друге, експерти можуть не володіти достатніми знаннями, тому виникають сумніви щодо їх компетентності та коректності формулювання висновків; по-третє, у показаннях спеціально може бути допущена помилка. Можливі й інші чинники, які обумовлюють критичне ставлення до показань експерта як джерела доказів. Зважаючи на те, що, як правило, за своєю суттю, показання є коментарем, тлумаченням експерта, більш докладним роз'ясненням методики досліджень, застосування науково-технічних засобів, викладених у висновку експерта, отриманих ним результатів експертних досліджень, формулювання відповідей на поставлені ініціатором експертизи питання, доцільно питання оцінки показань експерта визначати як похідне від питання оцінки висновку експерта, ґрунтовному розгляду якого присвячено наступний підрозділ.

Судова експертиза – це один із найбільш вагомих способів отримання доказової інформації, а її висновки – важливе джерело доказів, що сприяють встановленню істини у справі. Застосування цього джерела доказів значно розширює пізнавальні можливості слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, дає змогу використовувати під час кримінального провадження потужні досягнення науки і техніки, мінімізує суб'єктивний вплив оцінки подій та фактів, що мають значення для встановлення істини. У науковій літературі співіснують кілька підходів до розуміння сутності судової експертизи:

- судова експертиза – це форма застосування спеціальних знань;

- судова експертиза – це процесуальна форма дослідження джерел доказової інформації;

- судова експертиза – це слідча (р) дія з організації використання спеціальних знань з метою здобуття доказової інформації методами наукового дослідження, яка виконується за дорученням слідчих і судових органів і відображається у висновку експерта;

– судова експертиза – це процесуальна діяльність слідчого, поєднана зі застосуванням спеціальних знань для розслідування кримінальних правопорушень;

Аналізуючи сутність судової експертизи, доцільно виокремити низку ознак, які характеризують особливості її виконання в кримінальному провадженні, а саме:

– потенційна можливість застосування спеціальних знань (медичних, технічних, природничих та інших наук);

– проведення досліджень з метою виявлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (встановлення або спростування певних фактів, моделювання певних ситуацій, встановлення тотожності об'єктів, групофікація тощо);

– дотримання процесуальної форми експертизи (дотримання передбачених кримінальним процесуальним законодавством правових та фактичних підстав, порядку проведення та оформлення результатів експертного дослідження);

– проведення експертизи спеціальним суб'єктом;

– визначення кола ініціаторів проведення експертизи.

Правові підстави проведення експертизи передбачені у ст. 242 КПК. Експертизу проводить експерт **за зверненням сторони кримінального провадження** або **за дорученням слідчого судді чи суду**, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Якщо йдеться про примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи – правовою підставою є ухвала слідчого судді, суду.

Варто зазначити, що з метою забезпечення реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі чинне кримінальне процесуальне законодавство значно розширило і процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого, захисника та інших учасників щодо питання призначення та проведення експертизи. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших

спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені та несе за нього особисту відповідальність. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 КК України (ч. 2 ст. 242 КПК).

У ст. 101 КПК міститься норма, яка визначає сутність такого джерела доказу як висновок експерта. Згідно із вказаною нормою **висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.**

Є. Коваленко слушно зазначає, що для висновку експерта як джерела доказів характерно те, що він:

- а) є результатом дослідження;
- б) виходить від особи, яка володіє певними спеціальними знаннями, без яких неможливе таке дослідження;
- в) складається з додержанням встановленого процесуального порядку;
- г) ґрунтується на зібраних у справі доказах¹.

¹ Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник / Є. Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.

Доказове значення висновку експерта відображає: по-перше, його місце в системі інших доказів, які є у кримінальному провадженні; по-друге, рівень аргументованості результатів експертних досліджень; по-третє, забезпечення можливості його логічного сприйняття та розуміння слідчим, прокурором, слідчим суддею, іншими учасниками кримінального процесу. Доказове значення висновку експерта, на думку вчених, також у тому, що він перешкоджає уповноваженій особі ухвалювати необґрунтоване процесуальне рішення у кримінальному провадженні, а також унеможлиблює відхилення результатів експертизи без достатніх на це підстав. Тож у тексті висновку експерт має надати аргументовану оцінку результатів проведених досліджень, обґрунтувати висновки, сформулювати інтегровану картину опису перебігу та результатів дослідження¹.

Стосовно змісту висновку експерта у ч. 1 ст. 102 КПК визначено перелік відомостей, які повинні бути зазначені у цьому джерелі доказової інформації:

1) вступна частина

- коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі провів експертизу;
- місце і час проведення експертизи;
- хто був присутній під час проведення експертизи;
- перелік питань, що були поставлені експертові;
- опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

2) описова частина

- докладний опис проведених досліджень, зокрема методів, застосованих у дослідженні, отриманих результатів та їх експертної оцінки;

¹ Моїсєєв О. М. Аргументаційні властивості висновку експерта і шляхи підвищення його доказового значення / О. М. Моїсєєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pchdu/2012_1/020.pdf

3) резолютивна частина

– обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без вагомих причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо під час експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у висновку. Висновок підписує експерт.

Кримінальна процесуальна діяльність тісно пов'язана із криміналістичною діяльністю, спрямованою на оптимізацію процесу розслідування у цілому та проведення окремих слідчих (р) дій зокрема; забезпечення досудового розслідування засобами криміналістичної техніки, тактики та методики. З огляду на це, криміналістичний аспект застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні потребує більш докладного розгляду.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття та значення застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві.
2. Правовий статус спеціаліста у кримінальному провадженні.
3. Правовий статус експерта у кримінальному провадженні.
4. Поняття та значення показань експерта як джерела доказів. Предмет допиту експерта.
5. Поняття, завдання та значення експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень.
6. Правові та фактичні підстави проведення експертизи.
7. Процесуальний порядок залучення експерта під час досудового розслідування.
8. Поняття та значення висновку експерта як джерела доказів.
9. Структура висновку експерта та порядок його оформлення.
10. Місце експертизи у системі слідчих (розшукових) дій.

Тест-контроль до теми

1. У яких випадках проводиться слідча (розшукова) дія – експертиза:

а) якщо слідчому необхідна довідково-консультаційна допомога;

б) коли є необхідність отримати письмові пояснення спеціаліста, експерта, щодо обставин, що мають значення для кримінального правопорушення;

в) якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального правопорушення, необхідні спеціальні знання;

г) якщо виникає необхідність застосування досягнень науки під час досудового розслідування.

2. Що не є процесуальною підставою для проведення судової експертизи:

а) постанова адвоката, винесена в порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру»;

б) доручення слідчого судді чи суду;

в) звернення сторони захисту;

г) звернення сторони обвинувачення.

3. У якому разі проведення експертизи не допускається:

а) для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального правопорушення, якщо є необхідні спеціальні знання;

б) для з'ясування обставин, які пом'якшують або обтяжують відповідальність;

в) для з'ясування даних, які характеризують особу злочинця;

г) для з'ясування питань права.

4. Особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, у кримінальному провадженні має статус:

а) експерта;

б) слідчого-криміналіста;

в) спеціаліста;

г) технічного консультанта.

5. Особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань, у кримінальному провадженні має статус:

- а) експерта;
- б) слідчого-криміналіста;
- в) спеціаліста;
- г) технічного консультанта.

6. До кола обов'язків експерта кримінальним процесуальним законодавством непередбачено:

- а) особисте проведення повного дослідження та надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку на поставлені йому запитання;
- б) прибуття до слідчого, прокурора, суду та надання відповідей на запитання під час допиту;
- в) присутність під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів й об'єктів дослідження;
- г) заява самовідводу за наявності обставин, передбачених КПК.

7. До кола прав експерта кримінальним процесуальним законодавством непередбачено:

- а) забезпечення збереження об'єкта експертизи;
- б) викладення у висновку експертизи виявлені під час її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не поставлено запитань;
- в) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- г) немає правильної відповіді.

8. У якому випадку проведення експертизи обов'язкове:

- а) для встановлення часу смерті;
- б) для встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 152 ККУ;

в) визначення психічного стану підозрюваного незалежно від наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

г) для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень.

9. Що є процесуальною підставою для примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи:

а) доручення сторони захисту;

б) ухвала слідчого судді чи суду;

в) постанова слідчого, прокурора;

г) клопотання слідчого, погоджене прокурором.

10. Показання експерта – це:

а) відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту експерта, щодо відомих йому обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження;

б) відомості, які надаються тільки у письмовій формі під час допиту експерта, щодо відомих йому обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження;

в) відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час проведення експертизи, щодо відомих йому обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження;

г) відомості, які надаються у письмовій формі під час формулювання висновку експерта, щодо відомих йому обставин у кримінальному провадженні, отриманих у результаті проведення експертизи.

11. Чи обов'язкова присутність понять під час проведення експертизи:

а) так;

б) може бути присутній один понятій;

в) це питання вирішує експерт;

г) участь понятого законом не передбачена.

12. Докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залу-

чила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи – це:

- а) висновок спеціаліста;
- б) показання експерта;
- в) протокол експертизи;
- г) висновок експерта.

13. Клопотання про залучення експерта розглядається слідчим суддею місцевого суду:

- а) не пізніше 3 днів із дня надходження до суду;
- б) не пізніше 5 днів із дня надходження до суду;
- в) не пізніше 3 діб із дня надходження до суду;
- г) не пізніше 72 год. із дня надходження до суду.

14. Частина висновку експерта, у якій викладено докладний опис проведених досліджень, зокрема методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка називається:

- а) вступна;
- б) мотивувальна;
- в) резолютивна;
- г) описова.

15. Частина висновку експерта, у якій викладено обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання називається:

- а) вступна;
- б) мотивувальна;
- в) резолютивна;
- г) описова.

Тема 1.8

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Негласні слідчі (р) дії – це різновид слідчих (р) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню до процедури, яка передбачена кримінальним процесуальним законодавством. Негласні слідчі (р) дії (далі – НСРД) спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Правову основу проведення НСРД, а також захисту інформації під час проведення цих дій становлять:

- Конституція України, щодо прав, свобод та законних інтересів особи, які захищаються у кримінальному провадженні;

- КПК України, щодо підстав та регламентації проведення НСРД та оформлення їх результатів;

- КК України, щодо визначення підстав кримінальної відповідальності за вчинення злочинів за фактом провадження яких проводяться НСРД та визначення окремих видів обставин, що унеможливають злочинну діяльність;

- Закон України «Про прокуратуру», щодо організації нагляду за дотриманням законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та провадження досудового слідства;

- Закони України «Про Інформацію» та «Про державну таємницю», щодо визначення поняття інформації та забезпечення (обмеження) доступу до неї;

– Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про організаційно правову основи боротьби з організованою злочинністю», якими визначено форми, методи здійснення НСРД та суб'єктів, які їх провадять та залучають до проведення;

– підзаконні нормативно-правові акти: Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 року № 1561-12; Звід відомостей, що становлять державну таємницю затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440; Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (р) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16 листопада 2012 року, затвердженої спільним наказами Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/936/1687/5 та інші.

Відповідно до законодавства та підзаконних нормативно-правових актів НСРД є:

втручання в спілкування у формі:

- аудіо-, відеоконтролю особи;
- накладення арешту на кореспонденцію;
- огляду і виїмки кореспонденції;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Іншими видами НСРД є:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- спостереження за особою в публічно доступних місцях;
- спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях;

- аудіо-, відеоконтроль місця;
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;
- контроль за вчиненням злочину;
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;
- установа місцезнаходження радіоелектронного засобу.

У контексті зазначеного визначення **факт проведення** НСРД означає наявність відомостей щодо клопотання про проведення цієї процесуальної дії, безпосередньо її виконання та складання протоколу з додатками до нього. Крім того, відомості про факт – це залежно від виду НСРД дані про особу, місце, предмет (річ), з приводу яких уповноважений суб'єкт клопоче про ухвалення рішення щодо проведення НСРД чи проводиться НСРД.

Методи проведення НСРД – це сукупність організаційних, практичних прийомів, зі застосуванням технічних засобів, які дозволяють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин, та або особу, яка його вчинила. Такі дані отримуються без її відома чи відома інших осіб, які законом не уповноважені клопотати чи (та) ухвалювати рішення про проведення НСРД, безпосередньо її проводити чи залучатись до її проведення, складати протокол про її проведення чи залучатись до складання протоколу.

Законом визначено **правові підстави** для проведення НСРД: наявність у конкретному кримінальному провадженні фактичних даних, які підтверджують неможливість отримати в інший спосіб дані про злочин: факт, місце, час, спосіб інші обставини його вчинення, особу, яка його вчинила. Однак не завжди відомі точні дані про особу, яка вчинила злочин.

НСРД, залежно від їх виду і конкретної мети, може проводитись щодо підозрюваного, тобто особи, яка затримана за підозрою у вчиненні злочину чи якій повідом-

лено про підозру, а також іншої особи, якщо лише в результаті їх проведення є підстави вважати, що будуть отримані відомості про злочин і особу, яка його вчинила. Крім того, НСРД проводяться для встановлення обставин, що мають значення для досудового розслідування (дані щодо предметів, документів, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, предметом посягання, можуть містити сліди злочину тощо).

УМОВИ ТА СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ НСРД

Кримінальною процесуальною умовою проведення НСРД є:

– факт здійснення кримінального провадження, тобто ухвалення рішення про провадження досудового розслідування на підставі вимог, визначених ст. 214 КПК (до початку кримінального провадження допускається проведення лише оперативно-розшукових заходів, відповідно до законодавства, яке регламентує оперативно-розшукову діяльність);

– кримінальне провадження за фактом вчинення встановленою чи невстановленою особою (особами) тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч.ч. 4 і 5 ст. 12 КК України), за винятком зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або непов'язаний з подоланням системи логічного захисту та установами місця знаходження радіоелектронного засобу;

– наявність фактичних даних, які підтверджують неможливість отримання відомостей про злочин чи/та особу, яка його вчинила в інший спосіб шляхом проведення слідчих (р) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Суб'єктами, що ухвалюють рішення про проведення НСРД є:

– слідчий у разі прийняття рішення про спостереження за річчю або місцем (ч. 1 ст. 269 КПК) – шляхом винесення постанови; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи

злочинної організації (ст. 272 КПК) – шляхом винесення постанови, яка погоджується керівником органу досудового розслідування;

– прокурор відповідно до визначених законом щодо рішень слідчого та керівника органу досудового розслідування та винятково прокурор щодо контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), за винятком випадків, коли виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи. У такому разі НСРД має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК;

– голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду АР Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя у всіх інших випадках.

Суб'єктами, що безпосередньо проводять НСРД, є:

– слідчий самостійно;

– слідчий спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, які входять до складу державного органу, визначеного у ст. 246 КПК, залучений за рішенням керівництва органу до здійснення або участі у проведенні НСРД;

– співробітник (працівник) уповноваженого оперативного підрозділу, залучений за рішенням керівника до проведення або участі у здійсненні НСРД, інші особи, залучені за рішенням слідчого, прокурора, оперативного підрозділу.

До проведення НСРД можуть залучатись спеціаліст – співробітник (працівник) органу, якому слідчий доручив проведення НСРД, що володіє спеціальними знаннями та навиками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації слідчому, прокурору під час дослідження матеріалів про результати проведення НСРД; особа, яка конфіденційно співпрацює з органом розслідування; представник установи зв'язку у якій проводиться огляд та вилучення кореспонденції, на яку було накладено арешт.

Під час підготовки та проведення НСРД дозволяється залучати осіб до конфіденційного співробітництва: використовувати інформацію, яка від них отримана, залу-

чення цих осіб до проведення НСРД. Таке залучення здійснюється на добровільній основі.

Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД таку категорію осіб: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Рішення про проведення НСРД слідчим, керівником органу досудового розслідування чи прокурором **оформляється постановою.**

У постанові про проведення НСРД потрібно вказати: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких провадитиметься НСРД; початок, тривалість і мету НСРД; відомості про особу (осіб), яка буде проводити НСРД; обґрунтування прийнятої постанови, зокрема неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; вказівку на вид НСРД, що проводиться; строк її проведення.

У разі необхідності проведення НСРД рішення про які ухвалює слідчий суддя, слідчий за погодженням з прокурором чи сам прокурор звертається з клопотанням до нього за правилами територіальної юрисдикції.

У клопотанні зазначаються: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація злочину зі зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид НСРД та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості залежно від виду НСРД про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекому-

нікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самостійно або сукупно з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подають клопотання та матеріали кримінального провадження, які надаються лише на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення НСРД.

Прокурор, слідчий зобов'язаний довести слідчому судді наявність достатніх підстав вважати, що:

1) вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин за винятком необхідності проведення установаження місця знаходження радіоелектронного засобу;

2) є підстави вважати, що можуть бути отримані докази, які самостійно або сукупно з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин;

3) є підстави вважати, що внаслідок проведення НСРД будуть викриті особи, які вчинили злочин відповідної тяжкості чи встановлено місце знаходження підозрюваного (обвинуваченого) в разі переховування від слідства чи суду.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК:

1) вступна частина із зазначенням: дати і місця її постановлення; назви та складу суду, секретаря судового засідання; найменування (номера) кримінального провадження; прізвища, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, року, місяця і дня його народження, місця народження і місця проживання, якщо є такі дані; закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, якщо таке рішення ухвалене у провадженні;

2) мотивувальна частина із зазначенням: суті питання, що вирішується ухвалою, і з чия ініціативи воно

розглядається; встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотиви, з яких окремі докази не взяті до уваги; мотиви, з яких суд постановив ухвалу, і положення закону, на основі якого він діяв;

3) резолютивна частина із зазначенням: строку і порядку набрання ухвалою законної сили; особи (осіб), місця або речі, щодо яких необхідно провести НСРД, її виду та відомостей, залежно від НСРД, про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційної мережі, кінцевого обладнання тощо; строку дії ухвали.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД не може перевищувати два місяці. Цей строк починається з моменту набрання ухвалою законної сили, тобто її підписання.

Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення НСРД слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали на продовження НСРД. Однак у такому разі слідчий, прокурор повинен надати додаткові відомості, які дають підстави для продовження НСРД. Посилання на підстави, які були зазначені у клопотанні на проведення НСРД, тягне відмову в його задоволенні.

Загальний строк, упродовж якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення НСРД, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, **не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування**, передбачені ст. 219 КПК: шести місяців із дня повідомлення особі про підозру в учиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

У разі, якщо така НСРД проводиться з метою встановлення місця знаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи. Факт встанов-

лення місця знаходження особи підтверджується ухваленням рішення про відновлення досудового розслідування, якщо воно було зупинене. Якщо рішення про зупинення досудового розслідування не ухвалювалося, факт встановлення місця знаходження розшукуваної особи встановлюється за матеріалами кримінального провадження.

Якщо рішення про проведення НСРД ухвалював слідчий чи прокурор, то строк її проведення можуть продовжити:

- прокурор, якщо НСРД проводиться за його рішенням – до 18 місяців;

- керівник органу досудового розслідування, якщо НСРД проводиться за його або слідчого рішенням – до 6 місяців;

- начальник Головного, самостійного управління МВС України, Центрального управління СБУ, Головного управління, управління МВС України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу СБУ в межах компетенції, якщо НСРД проводиться за рішенням слідчого – до 12 місяців;

- Міністром внутрішніх справ України, головою Служби безпеки України, головою органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, головою державного бюро розслідувань, якщо НСРД проводиться за рішенням слідчого – до 18 місяців.

Прокурор зобов'язаний ухвалити рішення про припинення подальшого проведення НСРД, якщо в цьому зникла необхідність: досягнуто мети дії, у проведенні дії зникла необхідність, змінено підозру на злочин середньої тяжкості чи невеликої тяжкості, за винятком проведення НСРД, передбаченої ст. 268 КПК, не продовжено строк дії рішення на проведення НСРД; не продовжено крайній строк досудового розслідування.

У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей, тобто за наявності даних, які підтверджують цю загрозу, та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого

розділами I, II, VI, VII (ст.ст. 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, НСРД може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді. У такому разі рішення ухвалює слідчий, узгодивши з прокурором, або прокурора та оформляють його постановою.

Водночас необхідно зауважити, що згідно з п. 9 Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про окремі питання здійснення слідчим суддею апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» (№ 223-158/0/4 від 29.07.2013 р.) до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора НСРД, згідно з ч. 1 с. 250 КПК має бути розпочата лише у випадках, передбачених КПК. Такі випадки прямо передбачені лише ч. 4 ст. 268 КПК, де проведення заходів зі встановлення місця знаходження радіоелектронного засобу та ч. 3 ст. 269 – спостереження за особою. Інші норми, що регламентують проведення НСРД, такого посилання не мають і тому до порядку, передбаченого ст. 250 КПК, застосовуватись не можуть.

Прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами, визначеними для розгляду клопотань на проведення НСРД.

Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення НСРД, виконання будь-яких дій із проведення цієї НСРД повинно бути негайно припинено, отримана внаслідок такої дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому КПК та Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (р) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

ФІКСАЦІЯ ПЕРЕБІГУ І РЕЗУЛЬТАТІВ НСРД

Фіксація перебігу і результатів НСРД повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального прова-

дження, передбаченим КПК. Відповідно до ст. 103 КПК процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися: 1) у протоколі; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії.

За результатами проведення НСРД складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки.

Протокол складається із:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву НСРД; особу, яка проводить НСРД (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення НСРД; інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі й документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу.

Додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Також додатками можуть бути: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної дії.

Періодичність складання протоколів залежить від виду НСРД, терміну її проведення (одномоментно чи упродовж часу), від доручення слідчого, прокурора, але в

будь-якому разі, безпосередньо після отримання фактичних даних, які можуть використовуватись як докази для встановлення місця перебування особи, що розшукується, про кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати НСРД тощо.

Відомості про осіб, які проводили НСРД або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб із зазначенням псевдоніму, іншими заходами забезпечення конфіденційності.

Протокол про перебіг і результати проведеної НСРД (або її етапів) складає слідчий, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноважений працівник оперативного підрозділу відповідно до загальних правил фіксації кримінального провадження. **Протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених дій передають прокурору.**

Прокурор повинен вжити заходів щодо збереження отриманих під час проведення НСРД речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Відповідно до вимог КПК осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а також підозрюваного, його захисника повинен письмово повідомити прокурор або за його дорученням слідчий про таке обмеження. У повідомленні зазначається вид НСРД, а також подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення.

Конкретний час повідомлення визначається з огляду на наявність чи відсутність загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення НСРД. Відповідне повідомлення про факт і результати НСРД повинне бути здійснене упродовж дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Кримінальним процесуальним законом передбачені **заходи щодо захисту інформації, отриманої в резуль-**

таті проведення НСРД та заходи щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні.

Заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення НСРД. Відомості про факт і методи проведення НСРД, осіб, які їх проводять, а також інформація, отримана в результаті їх проведення, не підлягають розголошенню особами, яким це стало відомо в результаті ознайомлення з матеріалами в порядку, передбаченому ст. 290 КПК.

Якщо протоколи про проведення НСРД містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисника, а також інших осіб, які мають право на ознайомлення з протоколами, попереджають про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб. Виготовлення копій протоколів про проведення НСРД та додатків до них не допускається.

Заходи щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні. Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення НСРД, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення, яке оформляється постановою.

У постанові зазначаються відомості щодо кримінального провадження, його реєстраційний номер, короткий виклад обставин кримінального правопорушення, правова кваліфікація злочину, відомості про проведення НСРД (щодо ухвали слідчого судді чи постанови слідчого, прокурора, одержані матеріали), які матеріали використано як докази, які підлягають знищенню, підстави, передбачені КПК, а також співробітник РСВ, якому доручається знищення.

Також у постанові зазначається повний перелік матеріалів, які підлягають знищенню, їх реквізити, назви, ознаки тощо, відомості про те, що власник документів і речей незацікавлений в їх поверненні, про що є відповідна його заява.

Знищення відомостей, речей та документів здійснюється у присутності прокурора та у спосіб, що унеможлиблює їх відтворення, у спеціально обладнаному режимному приміщенні, яке визначено наказом керівника органу, у складі якого діє слідчий підрозділ, керівника Генеральної прокуратури України, прокуратури обласного рівня. Доступ сторонніх осіб до визначеного приміщення під час знищення секретних документів та речей забороняється.

У разі, якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення НСРД, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей або документів у його розпорядженні та з'ясувати, чи бажає він їх повернути. Повернення оформляється постановою прокурора.

Результати проведених НСРД можуть використовуватись двома способами: для доказування у кримінальному провадженні, в межах якого були проведені, та в інших цілях або для передавання інформації.

Використання результатів НСРД у доказуванні.

Протоколи щодо проведення НСРД, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі й документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих підставах, що і результати проведення інших слідчих (р) дій під час досудового розслідування.

Особи, які проводили НСРД або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК).

Допит цих осіб може відбуватися зі збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та зі застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом. Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма забо-

рона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують НСРД, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

У разі використання для доказування результатів НСРД можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії. Таким особам повідомляють про проведення НСРД тільки щодо них у строк, передбачений статтею 253 КПК і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси.

Використання результатів негласних слідчих (р) дій в інших цілях або для передання інформації.

Якщо в результаті проведення НСРД виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у цьому кримінальному провадженні, то отриману інформацію можна використати в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Цю інформацію можна використати як джерело доказів, а також як привід для початку досудового розслідування.

Законом визначено процедуру вирішення питання щодо використання такої інформації. Для використання такої інформації до Голови Апеляційного суду чи іншого уповноваженого судді, який ним визначений, звертається з клопотанням прокурор. Слідчий суддя розглядає клопотання згідно з вимогами і якщо прокурор, крім іншого, доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення, задовольняє його та дає дозвіл на використання в іншому кримінальному провадженні чи як приводу до початку досудового розслідування.

Передання інформації, отриманої внаслідок проведення НСРД, здійснюється тільки через прокурора.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НСРД

Втручання у приватне спілкування. Загальні положення про втручання у приватне спілкування.

Згідно з засадою «Таємниця спілкування» (ст. 14 КПК) під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування.

Відповідно до вимог закону спілкуванням – це передавання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, за яких учасники спілкування можуть сподіватись на захист інформації від втручання інших осіб.

Законом України «Про поштовий зв'язок» визначено поняття письмової кореспонденції до якої належать: прості та рекомендовані листи, поштові картки, бандеролі, секограми та дрібні пакети. Також до кореспонденції слід відносити поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами.

Спілкування може здійснюватись іншими каналами зв'язку, зокрема телекомунікацією. Телекомунікація (електро-зв'язок) – це передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду через: радіо, проводів, оптичні або інші електромагнітні системи. У цьому разі норми таємниці спілкування поширюються на передавання інформації у вигляді даних з використанням телекомунікаційних мереж: комплексу технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду через радіо, проводів, оптичні чи інші електромагнітні системи між кінцевим обладнанням.

Обмеження конституційного положення на таємницю спілкування, а саме втручання у цю таємницю можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбаче-

них законом у наявності для цього фактичних підстав, що виникають у конкретному кримінальному провадженні.

Законом чітко визначена мета втручання у спілкування: виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка його вчинила. Втручання у приватне спілкування може бути застосовано за умови, що в інший спосіб неможливо досягти вказаної мети. У такому разі вичерпання можливості встановити ці дані, мають бути підтвердженні матеріалами кримінального провадження.

Ще однією умовою є вимога, визначена у ст. 259 КПК, відповідно до якої прокурор зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому забезпечити її збереження, якщо він має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент.

Як види НСРД є такі види втручання у спілкування.

Аудіо-, відеоконтроль особи полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці інформації отриманої під час: розмови цієї особи; передання інших звуків (сигналів), рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування. Для цього передбачено використання технічних засобів уповноваженими оперативним підрозділами. У процесі проведення цієї НСРД можливі окремі факти втручання в спілкування для отримання даних про: його зміст, поведінку особи, приватне (сімейне, особисте) життя тощо.

Накладення арешту на кореспонденцію полягає в забороні установам зв'язку та фінансовим установам вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки слідчого, прокурора.

Арешт на кореспонденцію накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або іншим осіб їй може містити відомості про: обставини, які мають значення для досудового розслідування (дані про подію кримінального правопорушення, час та місце його вчинення, дані про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення тощо) або речі і докуме-

нти, що мають істотне значення для досудового розслідування: можуть використовуватись як речові докази, а також дані щодо забезпечення відшкодування завданої злочинном шкоди чи можливої конфіскації майна.

Огляд кореспонденції полягає в негласному відкритті й огляді затриманої кореспонденції, на яку накладено арешт. Цей огляд проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, з участю представника цієї установи, а за необхідності – з участю спеціаліста. За підсумками огляду слідчий чи уповноважений ним оперативний підрозділ в особі оперативного працівника складає протокол. В такому разі протокол складається за підсумками огляду кожного виду кореспонденції. Слідчий може не проводити огляд кореспонденції шляхом його відкриття якщо вважає, що інформація, що міститься в досліджуваному виді кореспонденції, не має значення для кримінального провадження.

Результат огляду кореспонденції. Під час виявлення в кореспонденції речей (зокрема речовин), документів, що мають значення для досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції. Однак слідчий може обмежуватися зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. Зняття копій чи отримання зразків здійснюється з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію. У разі необхідності особою, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, може бути ухвалене рішення про нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги: заздалегідь ідентифіковані (помічені) або (та) несправжні (імітаційні) засоби.

Якщо за підсумками огляду встановлено, що відсутні речі чи документи, які мають значення для досудового розслідування, слідчий дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції адресату.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду).

Під час ухвалення рішення слідчим суддею про дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження (IMEI мобільного телефону, номер абонента SIM-карти тощо), транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання (MAC адреси; IP-адреси), на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж уповноваженими оперативними підрозділами застосовуються технічні засоби спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержуються, перетворюються і фіксуються різні види сигналів, що передаються каналами зв'язку.

Закон покладає на керівників, працівників та операторів телекомунікаційного зв'язку – суб'єктів господарювання, які мають право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж, обов'язок сприяти виконанню дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем без відомої їй власника, володільця або утримувача. Цей вид втручання в спілкування процедурно застосовується за прикладом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж лише інформація отримується

не з телекомунікаційних мереж, а з електронних інформаційних систем: електронно-обчислювальних машин (комп'ютер), автоматичних систем, комп'ютерних мереж.

В такому разі, не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником для прикладу, дані в комп'ютерній мережі, сайти, інформація на яких не обмежена в доступі власником та не потребує подолання системи логічного захисту. Логічний захист – це виконання певних правил роботи та спеціалізованого програмного забезпечення. До логічного захисту належать: використання логіну (імені користувача), паролю, аудит, шифрування даних тощо.

Якщо застосовують технічні засоби для зняття інформації, у разі необхідності її здійснює спеціаліст. Слідчий чи за його дорученням оперативний працівник, вивчає зміст отриманої інформації, про що складає протокол, у якому відтворює відповідну частину інформації, що має значення для кримінального провадження. Також слідчий чи оперативний працівник після складання протоколу скеровує його прокуророві з додатками – носіями інформації, який вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Для гарантування об'єктивності даних отриманих у процесі проведення цієї слідчої (р) дії технічні засоби, що застосовувалися під час її проведення, а також первинні носії отриманої інформації на якій здійснювалась фіксація даних повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду. Доцільно первинний носій інформації зберігати за правилами додатків до протоколів слідчих (р) дій: належним чином запакованими. Це зумовлено тим, що для перевірки ідентичності даних на носію, він може бути об'єктом експертного дослідження.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Ця НСРД полягає у проникненні слідчого чи уповноваженої особи таємно, без відома власника чи володільця у житло, інше володіння, особи, публічно недоступне місце.

Під житлом треба розуміти:

1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку;

2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі тощо);

3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо).

Згідно з вимогами ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» необхідно зауважити, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» у пункті 1 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI.1950) охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення.

Як «інше володіння» треба розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо.

Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Способами проникнення є: приховане проникнення, проникнення під псевдонімом, проникнення шляхом застосування технічних засобів.

Метою проведення цієї НСРД є: виявлення і фіксація слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; виявлення та фіксація речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; виявлення осіб, які розшукуються; встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, як виду втручання у приватне спілкування.

Під час проведення цієї НСРД зокрема передбачено негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК). Така дія може бути здійснена лише у разі, якщо їх відповідно до вимог закону щодо отримання зразків для експертизи неможливо отримати без завдання значної шкоди кримінальному провадженню: є ризик фактично не отримати зразки, отримати зразки ускладнивши виконання експертизи, отримання зразків у порядку передбаченому ст. 245 КПК може тягнути перешкоджання провадженню з боку учасників провадження чи намагання ухилитись від суду.

У такому разі законом передбачено, що повторне отримання зразків, що здійснюється відкрито згідно з правилами КПК, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно.

Установлення місця знаходження радіоелектронного засобу.

Установлення місця знаходження радіоелектронного засобу є НСРД, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місця знаходження радіоелектронного засобу, зокрема мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються. НСРД проводиться, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження: місце знаходження розшу-

куваної особи, предмету злочинного посягання, особи щодо якої застосовано заходи безпеки тощо.

Ця НСРД за дорученням слідчого проводиться уповноваженим оперативним підрозділом на підставі ухвали слідчого судді. В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять розпізнати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання.

Варто зауважити, що у КПК передбачено декілька процесуальних дій, які мають певну схожість. Зокрема, у ст. 159 та п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК передбачено такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до документів, які знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання, а ст.ст. 263 та 268 КПК передбачено такі НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу відповідно.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначені процесуальні дії пропонує відмежовувати таким чином:

– тимчасовий доступ надається до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання тощо і не дають можливості втрутитися у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається. А зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) є різновидом втручання у приватне спілкування, оскільки здійснюється доступ до змісту повідомлень будь-якого виду та інформації, що передається особою під час зв'язку;

– у ст.ст. 159, 162 КПК передбачено отримання слідчим (прокурором) інформації про зв'язок, що відбувся в минулому (постфактум), зокрема й про місцезнаходження

радіоелектронного засобу у певний день та час, водночас визначена у ст. 268 КПК НСРД – установа місцезнаходження радіоелектронного засобу – передбачає локалізацію (моніторинг) місцезнаходження радіоелектронного засобу в режимі реального часу (тобто дає змогу отримати інформацію про те, де перебуває відповідний засіб на момент спостереження за ним, визначити маршрут його перебування).

Спостереження за особою, річчю або місцем та аудіо-, відеоконтроль місця.

Спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК) полягає у візуальному спостереженні за особою слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження. У такому разі ця НСРД може поєднуватись з відеоконтролем особи.

Спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК). Спостереження здійснюється слідчим чи уповноваженою особою для фіксації подій у публічному місці: діями особи чи групи осіб, переміщення предметів у цьому місці.

Місце визначено як публічне – тобто таке, щодо якого не визначено обмеження на його відвідування будь-якою особою та не потребує таємного проникнення.

Аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК) полягає у застосуванні технічного обладнання у публічно доступному місці з метою фіксації відомостей щодо особи чи предметів.

Вказані відомості можуть бути отримані під час спілкування чи поведінки осіб. Застосування технічних засобів здійснюється без відома присутніх у цьому місці осіб.

Під час візуального спостереження для фіксації даних можуть використовуватись відеозапис, фотографування, спеціальні технічні засоби для спостереження.

За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис.

Контроль за вчиненням злочину, використання ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів.

Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у разі наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину.

Рішення про проведення контролю за вчиненням злочину ухвалює прокурор. Прокурор у своєму рішенні зобов'язаний: вказати обставини, які свідчать про відсутність під час НСРД провокування особи на вчинення злочину; зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти: посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; екологічній або техногенній катастрофі.

Під імітаційними засобами слід вважати спеціальне виготовлення та використання речей і документів для підтвердження легендування особи, її дій, вчинення імітованого злочину.

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних НСРД оформлюється відповідним протоколом. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється.

У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким чином здійснює НСРД, та керівник органу до-

судового розслідування, прокурор, який ухвалив рішення про використання таких засобів під час проведення НСРД. Рішення про розкриття справжніх відомостей про зазначену особу, обставини виготовлення речей чи документів ухвалюється керівником органу досудового розслідування, прокурором. У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи забезпечення безпеки, передбачені законом.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення НСРД використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину. Якщо суд встановить порушення вимог КПК під час проведення відповідної НСРД ці знаряддя та засоби як джерела доказів використовуватись не можуть.

Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (р) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні визначено:

- **контрольовану поставку**, яка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, зокрема заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена КК України.

- **контрольовану закупку**, яка полягає в імітації придбання або отримання, зокрема безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

- **оперативну закупку**, яка полягає в імітації придбання або отримання, зокрема безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

- **спеціальний слідчий експеримент**, що полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та ухваленням нею рішень щодо вчинення злочину.

- **імітування обстановки злочину**, що полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення.

У процесі підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється: провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття; допомагати особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв; впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

Відповідно, здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї НСРД. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання та на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Для цього слідчий і оперативний підрозділ вводить уповноважену ними особу, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну

організацію під легендою прикриття для отримання відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, речей і документів, які важливі для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами.

У процесі виконання спеціального завдання, закон допускає вчинення особою діянь, які за інших обставин можуть бути кваліфіковані як злочин. Наприклад, відповідно до ст. 43 КК України «Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності.

Ця особа, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому, або настанням інших тяжких чи особливо тяжких наслідків. Вчинення інших протиправних діянь виправдовується метою забезпечення конспірації та досягнення мети виконання спеціального завдання.

Виконання спеціального завдання, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу що виконує спеціальне завдання. У постанові, також зазначається: обґрунтування меж спеціального завдання; використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує граничного строку досудового розслідування.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Дайте визначення поняттю «негласна слідча (розшукова) дія».
2. Які у КПК України визначені підстави для проведення НСРД?
3. Хто наділений повноваженням ухвалювати рішення та проводити НСРД?
4. Які строки проведення НСРД та хто наділений повноваженням ці строки продовжувати ?
5. Хто та до кого має повноваження звернутись з клопотанням про проведення НСРД, зміст цього клопотання?
6. Який зміст ухвали про надання дозволу на проведення НСРД?
7. У яких випадках дозволяється проводити НСРД до винесення ухвали про дозвіл на їх проведення?
8. Які правила фіксації перебігу і результатів НСРД?
9. Чи підлягають повідомлення особи, щодо яких проводились НСРД про цей факт, якщо так, то який порядок та строки цього повідомлення?
10. Які заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення НСРД, визначені у КПК України?
11. Який порядок використання інформації, отриманої за результатами проведення НСРД?
12. У чому полягає втручання у приватне спілкування як НСРД, які ви знаєте види втручання у приватне спілкування?
13. Який порядок накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмку?
14. У чому полягає зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та зняття інформації з електронних інформаційних систем? Яка між ними різниця?
15. У чому полягає обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи та яка мета його проведення?
16. У чому полягає встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу?
17. Яка мета проведення спостереження за особою, річчю або місцем?
18. У чому полягає контроль за вчиненням злочину як НСРД, які форми цієї НСРД ви знаєте?

19. У чому полягає виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як НСРД? Які вимоги до постанови про ухвалення рішення щодо її проведення?

20 Що належить до категорії «засоби, що використовуються під час проведення НСРД»? Які правила їх використання у процесі кримінального процесуального доказування?

Тест-контроль до теми

1. Негласні слідчі (розшукові) дії – це:

а) різновид слідчих (р) дій, відомості про методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків передбачених КПК України;

б) різновид слідчих (р) дій, відомості про факт проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків передбачених КПК України;

в) різновид слідчих (р) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;

г) різновид оперативно-розшукових заходів, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;

д) різновид слідчих (р) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню.

2. Серед вказаних суб'єктів, рішення про проведення НСРД не може ухвалювати:

а) слідчий;

б) прокурор;

в) слідчий суддя;

г) начальник органу досудового розслідування;

д) начальнику органу внутрішніх справ.

3. За дорученням слідчого НСРД можуть проводити уповноважені оперативні підрозділи, крім:

а) органів внутрішніх справ;

б) органів безпеки;

в) управління держаної охорони;

г) органів державної пенітенціарної служби України;

д) органів державної прикордонної служби України.

4. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення НСРД упродовж:

- а) негайно;
- б) трьох годин з моменту його отримання;
- в) шести годин з моменту його отримання;
- г) трьох годин з моменту його складання;
- д) шести годин з моменту його складання.

5. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК, а також містити відомості крім даних про:

- а) прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням;
- б) злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала;
- в) особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;
- г) вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- д) відмітку про ознайомлення з ухвалою підозрюваного, його захисника та законного представника.

6. Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД не може перевищувати:

- а) десяти днів;
- б) одного місяця;
- в) двох місяців;
- г) шести місяців;
- д) дванадцяти місяців.

7. НСРД може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді:

- а) у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- б) у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- в) у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого злочину;

г) у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину;

д) у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню особливо тяжкого злочину.

8. Згідно з вимогами КПК України за результатами проведення НСРД складають протокол, до якого в разі необхідності долучають:

- а) додатки;
- б) витяги;
- в) копії;
- г) електронні носії;
- д) зразки.

9. Протоколи про проведення НСРД з додатками передаються прокурору:

а) не пізніше ніж через дванадцять години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (р) дій;

б) не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (р) дій;

в) не пізніше ніж через сорок вісім годин з моменту припинення зазначених негласних слідчих (р) дій;

г) негайно;

д) строк законом не обмежений.

10. Повідомлення осіб, щодо яких проводилися НСРД про факт і її результати повинне бути здійснене упродовж:

а) шести місяців з дня припинення таких дій;

б) дванадцяти місяців з дня припинення таких дій;

в) шести місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом;

г) дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом;

д) повідомлення не здійснюється з метою недопущення розголошення даних, що стосується державної таємниці.

11. До процесуальних документів щодо проведення НСРД згідно з Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (р) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні не належать:

а) постанови;

б) клопотання;

- в) доручення;
- г) протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора;
- д) ухвали суду.

12. Лише відповідним підрозділам органів внутрішніх справ та Служби безпеки України може доручатись проведення такої НСРД, як:

- а) зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача;
- б) аудіо-, відеоконтроль особи;
- в) накладення арешту на кореспонденцію;
- г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- д) аудіо-, відеоконтроль місця.

13. Якщо в результаті проведення НСРД виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у конкретному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі:

- а) постанови слідчого;
- б) постанови прокурора на підставі клопотання слідчого;
- в) постанови начальника органу розслідування на підставі клопотання слідчого;
- г) ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора;
- д) винесення, ухвалення окремого рішення законом не передбачено.

14. Згідно з загальними положеннями про втручання у приватне спілкування, спілкуванням є:

- а) передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої;
- б) передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо;
- в) передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу;
- г) передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу;
- д) передання лише усної інформації від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу.

15. До різновидів втручання в приватне спілкування у КПК України не належать:

- а) аудіо-, відеоконтроль особи;
- б) аудіо-, відеоконтроль місця;
- в) арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
- г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- д) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

16. Аудіо-, відеоконтроль особи застосовується для контролю спілкування у формі:

- а) розмови;
- б) звуків;
- в) рухів;
- г) дій;
- д) всі відповіді правильні.

17. Кореспонденцією, на яку відповідно до вимог ст. 261 КПК України може накладатись арешт, є:

- а) листи усіх видів, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми;
- б) листи усіх видів, бандеролі, поштові контейнери, перекази, телеграми;
- в) листи усіх видів, бандеролі, посилки, перекази, телеграми;
- г) листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, телеграми;
- д) листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми.

18. Які дії особа, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, не може проводити для досягнення його мети:

- а) нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок;
- б) обладнання їх технічними засобами контролю;
- в) заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих на їх безпечні аналоги;
- г) заміну речей і речовин, що заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги;
- д) поміщення заборонених для вільного обігу речей і речовин як елемент контролю за вчиненням злочину.

19. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у:

а) проведенні зі застосуванням відповідних технічних засобів відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку;

б) проведенні зі застосуванням відповідних технічних засобів спостереження та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку;

в) проведенні зі застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування;

г) проведенні зі застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку;

д) одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

20. Серед вказаних варіантів, метою обстеження публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, зокрема з використанням технічних засобів, законом не визначено:

а) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;

б) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;

в) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;

г) затримання осіб, які розшукуються;

д) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

21. Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку відбуттям покарання, затримання, взяттям під варту тощо), мають статус:

- а) публічно доступних;
- б) публічно недоступних;
- в) публічно доступних за умови утримання лише особи щодо якої проводиться НСРД;
- г) публічно недоступних за умови утримання лише особи щодо якої проводиться НСРД;
- д) немає правильної відповіді.

22. Візуальне спостереження проводиться для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про:

- а) особу та її поведінку;
- б) даних, з ким ця особа контактує;
- в) певну річ у публічно доступних місцях;
- г) даних щодо публічно доступного місця;
- д) всі відповіді правильні.

23. Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у разі наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах окрім:

- а) контрольованої поставки;
- б) контрольної закупки;
- в) оперативної закупки;
- г) спеціального слідчого експерименту;
- д) імітування обстановки злочину.

24. Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

- а) посягання на здоров'я особи (особам);
- б) поширенню речовин, небезпечних для здоров'я особи;
- в) втечі осіб, які вчинили тяжкі злочини;
- г) екологічній катастрофі;
- д) технологічній катастрофі.

25. Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення НСРД, використовуються у процесі доказування:

- а) як документи;

б) у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину;

в) у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог КПК під час проведення відповідної НСРД;

г) у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

д) не можуть використовуватися під час кримінального провадження взагалі.

26. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД:

а) адвокатів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру;

б) адвокатів, нотаріусів, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру;

в) адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям таємної інформації професійного характеру;

г) адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру;

д) адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям особистої інформації професійного характеру.

Розділ 2

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тема 2.1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

У загальному під «тактикою» розуміють теорію і практику підготування та ведення бою.

Одним із перших, за ким більшість дослідників визнає введення в науковий обіг терміну «криміналістична тактика», є німецький криміналіст А. Вайнгарт, який написав книгу «Кримінальна тактика. Керівництво розслідування злочинів», що вперше вийшла в Росії у 1910 р. (м. Овруч). У ній науковець під криміналістичною тактикою розумів все те, що якою-небудь мірою може допомогти розслідуванню злочинів. Послідовниками ідей А. Вайнгарта у розвитку криміналістичної тактики стали його співвітчизники В. Штібер та Г. Шнейкерт.

Щодо вітчизняних криміналістів, то значний внесок у формування і розвиток цього поняття зробив І. М. Якимов, який у 1924 р. видав книгу «Практичний посібник до розслідування злочинів», один із трьох розділів якої називався «Криміналістична тактика» (наступне видання цієї книги вже мало назву «Криміналістика. Керівництво по криміналістичній техніці та тактиці»). У 1935–1938 рр. питаннями криміналістичної тактики починають ґрунтовно займатися А. І. Вінберг, С. П. Мітрічев та Б. М. Шавер.

Зараз можна сказати, що криміналістична тактика – це розділ науки криміналістики, що є системою наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового і судового слідства, що розробляються на основі визначення оптимальної поведін-

ки осіб, які здійснюють доказування, та прийомів проведення слідчих (р) і судових дій, спрямованих на отримання (збирання) та перевірку вже отриманих доказів, встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

У найзагальнішому структурному аспекті криміналістична тактика складається з двох підрозділів:

1. Загальні положення (містять: основні поняття криміналістичної тактики; визначення її місця у системі криміналістики; з'ясування зв'язків і залежностей між тактикою як розділом криміналістики і практикою протидії злочинності; вчення про криміналістичну версію, планування розслідування, взаємодію слідчого з оперативними підрозділами, залучення громадськості до розслідування кримінальних правопорушень).

2. Тактика проведення окремих слідчих (р) дій¹.

¹ У своїй роботі О. В. Полстовалов наводить таку структуру криміналістичної тактики: 1) універсальна криміналістична тактика (прийоми, що застосовуються незалежно від особистісних особливостей учасників слідчих дій); 2) персоніфікована криміналістична тактика (прийоми застосовуються лише з урахуванням особливостей учасників слідчих дій); 3) викривальна тактика (тактичні прийоми допущення легенд, опосередкованого допиту тощо); 4) коригувальна тактика (тактичні прийоми виявлення і подолання помилок у показаннях, тактика надання допомоги у пригадуванні забутого); 5) переговорна тактика (тактика переконання у необхідності відмовитися у протидії слідству, надання допомоги в розкритті злочину); 6) тактика забезпечення (тактика створення умов для досягнення поставленої мети – розпізнання неправди, встановлення психологічного контакту тощо).

На думку В. Ю. Шепітька, криміналістична тактика повинна мати трьохрівневу структуру: 1) загальні положення (поняття і предмет криміналістичної тактики, її принципи, функції, елементи); 2) підгалузі (слідча тактика, судова тактика, тактика розшукової діяльності, тактика злочинної діяльності); 3) окремі наукові теорії (теорія ухвалення тактичного рішення, теорія слідчої ситуації, теорія систематизації тактичних прийомів тощо).

Криміналістична тактика **має завдання**, які можна умовно розділити на дві групи:

1) основне – сприяти ефективнішій організації криміналістичної діяльності;

2) окреме – розробляти найбільш ефективні тактичні прийоми і тактичні рекомендації проведення слідчих (р) дій на основі сучасних досягнень науки.

Криміналістична тактика розробляє найдоцільніші прийоми проведення окремих слідчих (р) дій, умови і порядок їх застосування у практичній діяльності. Положення, що нею вироблені, стосуються не тільки проведення, але й підготовки проведення слідчої (р) дії. Водночас значна увага приділяється фіксації результатів слідчої (р) дії, тактичним особливостям застосування технічних засобів, науковій організації праці. На сучасному етапі розвитку криміналістами розроблені тактичні основи проведення таких слідчих (р) дій як огляд, допит, одночасний допит, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, затримання підозрюваного, призначення експертизи та отримання зразків для її проведення. Досить активно розробляються питання тактики проведення негласних слідчих (р) дій та провадження заходів забезпечення.

Криміналістична тактика тісно пов'язана з іншими розділами науки криміналістики, а також тими науками, з якими вцілому пов'язана вся наука криміналістика.

До складу загальної теорії криміналістики, як її елементи, належать теорія криміналістичної ідентифікації, вчення про криміналістичну версію, вчення про механізм слідоутворення тощо. Все, про що йдеться у загальних положеннях криміналістичної тактики, міститься в окремих криміналістичних теоріях, узятих сукупно; в той же час не весь зміст окремих криміналістичних теорій належать до загальних положень тактики. Як система елементів окремих теорій загальних положень тактики вони входять до складу загальної теорії криміналістики, але не на правах її самостійних структурних частин, а лише як група деяких її категорій і понять.

Тактичні прийоми і рекомендації розроблені для забезпечення найбільш повної та ефективної реалізації засобів і прийомів криміналістичної техніки. Окремі тактичні прийоми і вся тактика проведення тієї чи іншої слідчої (р) дії змінюється залежно від характеру використаних засобів чи прийомів криміналістичної техніки (наприклад, тактика проведення обшуку залежить від того, які пошукові прилади використовуються). Своєю чергою, розвиток криміналістичної тактики, проблеми зміни її завдань і рекомендацій у зв'язку з використанням нових відомостей з інших наук зумовлюють появу нових чи корективу існуючих техніко-криміналістичних засобів, прийомів і рекомендацій.

Зв'язок криміналістичної тактики з криміналістичною методикою характеризується насамперед тим, що положення тактики реалізуються на практиці тільки через методику розслідування, набуваючи ті специфічні особливості, які відображають її пристосованість до умов і завдань боротьби з конкретним видом кримінального правопорушення. Корекція методики розслідування у зв'язку зі змінами способів вчинення кримінальних правопорушень чи процедури кримінального судочинства ставить перед тактикою завдання розробити чи змінити свої прийоми та рекомендації.

До основних елементів загальних положень криміналістичної тактики належать:

тактичний прийом – спосіб здійснення слідчим процесуальної дії, спрямований на досягнення її окремої мети, найбільш раціональний і ефективний у певній ситуації¹. Він є основним елементом криміналістичної тактики;

тактична рекомендація – науково обґрунтована та перевірена практикою порада щодо вибору і застосу-

¹ У загальному прийом завжди спрямований на оптимізацію діяльності людини. Водночас під діяльністю прийнято розуміти систему взаємопов'язаних дій чи бездіяльності суб'єкта з метою реалізації його функцій і вирішення поставлених завдань у взаємодії з середовищем, суспільством, людиною.

вання тактичних прийомів, а також може стосуватися і застосування тих чи інших техніко-криміналістичних засобів чи прийомів збирання, дослідження і використання доказів під час проведення слідчої (р) дії. Рекомендації можуть бути загальними і спеціальними;

тактична комбінація – упорядкована сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених тактичних прийомів, що мають цільову спрямованість на досягнення поставленого конкретного завдання під час проведення однієї слідчої (р) дії;

тактична операція – це комплекс слідчих (р) дій та інших заходів, які спрямовані на виконання конкретного завдання розслідування у відповідній слідчій ситуації. Вони складаються не тільки з слідчих (р) дій, але й організаційних, оперативно-розшукових, ревізійних та інших заходів.

У криміналістичній літературі існує два основних напрями у поглядах щодо розуміння сутності тактичного прийому: 1) це своєрідна рекомендація; 2) це спосіб дії чи лінії поведінки. На наш погляд, про тактичний прийом слід говорити, що це саме спосіб дії. Для такого висновку є низка підстав: 1) в етимологічному розумінні «прийом» трактують як спосіб здійснення чого-небудь, а «рекомендацію» лише як пораду, побажання; 2) спосіб передбачає практичну реалізацію прийому, а рекомендація існує лише абстрактно.

Серед джерел тактичних прийомів потрібно насамперед виокремити: логіку, психологію, теорію ігор, науку управління, науку організації праці, результати наукових криміналістичних пошуків, слідчу та судову практику.

Застосування тактичних прийомів у боротьбі зі злочинністю пов'язані з дотриманням низки принципів: законності, етичності, науковості (ці три принципи загалом деякі вчені називають принципом допустимості), вибірковості, доступності, пізнавальної цінності.

Суть принципу законності в тому, що за своїм характером, змістом і цілеспрямованістю тактичні прийоми повинні повністю відповідати закону. Тактичний прийом може застосовуватися лише в межах тих слідчих (р) і су-

дових дій, порядок здійснення яких визначений Кримінальним процесуальним кодексом.

Етичність тактичних прийомів полягає в тому, що вони не можуть містити елементів неправдивої інформації, уведення особи в оману, вчинення психічного впливу на особу, приниження честі і гідності особи. Недопустимі і такі тактичні прийоми, що засновані на фізичному насильстві, погрозах, релігійному упередженні тощо.

Важливий принцип застосування тактичних прийомів – *науковість*, відповідність прийому науковим даним, що є основою його формування. Наукова обґрунтованість передбачає: 1) науковість прийомів за джерелом їх походження; 2) відповідність прийому сучасному стану науки; 3) можливість наукового передбачення результатів застосування прийому.

Принцип *вибірковості* означає спроможність вирішувати тактичні завдання в певних ситуаціях. Ситуативний характер прийомів, залежність їх від обставин, що виникають під час проведення слідчих (р) дій, зумовлює необхідність опрацювання найрізноманітніших тактичних прийомів. І як наслідок – можливість обрати для себе найбільш ефективний.

Важливим принципом застосування тактичного прийому є *доступність*, тобто можливість його застосування має кожний слідчий, оперативний працівник, суддя. Тактичний прийом застосовують у межах професійних знань і навичок цих працівників і для реалізації цього прийому спеціальних знань не потрібно. В іншому разі він перестане бути тактико-криміналістичним і виступатиме як прийом, що належить до тієї сфери знань, яку представляє і застосовує у кримінальному судочинстві відповідний спеціаліст (наприклад, судово-медичне дослідження трупа, судово-бухгалтерська перевірка документів тощо).

Важливим принципом тактичного прийому є його *пізнавальна цінність*. За призначенням і спрямованістю тактичні прийоми повинні сприяти пізнанню, їхня мета отримання нової, важливої для слідства інформації.

Тактичні прийоми виконують різні функції, що поділяються на загальні та окремі. Загальні виходять за межі ізольованої дії та характерні для низки процесуальних дій. Окремі функції притаманні внутрішньому змісту окремої дії.

До загальних належать: *пізнавальна* функція, що пов'язана з отриманням доказової інформації під час виконання окремих процесуальних дій; *прогностична* – дозволяє слідчому правильно обрати спосіб дії, щоб реалізувати мету процесуальної дії; *комунікативна* – проявляється у процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в межах процесуальної дії; *регулятивна* – припускає можливість впливу на слідчу ситуацію і ситуацію процесуальної дії.

До окремих належать: функція *викриття* дозволяє, наприклад, викрити неправдиву заяву, встановити обмову; *спонукання* – актуалізувати в пам'яті забуте, стимулювати до дачі показань; *корекція* – усунути перекручення, суперечності, уточнити показання; *діагностика* – визначити достовірності видачі об'єктів; *усунення протидії* – подолати опір особи під час проведення процесуальних дій.

У криміналістичній літературі можна зустріти такі класифікації тактичних прийомів:

1) за видом процесуальної дії (тактичні прийоми огляду місця події, освідкування особи, допиту, одночасного допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання (особи чи речі), слідчого експерименту);

2) за діапазоном застосування (тільки в окремих слідчих (р) діях, у багатьох слідчих (р) діях);

3) за об'єктом спрямованості чи сферою реалізації (вплив на людину, дослідження матеріального середовища);

4) за спрямованістю (для збирання доказів, для дослідження доказів, для використання доказів);

5) за характером інформації (ті, що ґрунтуються на словесній, матеріальній чи логіко-розумовій інформації);

6) за обов'язковістю виконання (обов'язкові і рекомендаційні);

7) відповідно до завдань слідчої діяльності (пізнавальні і організаційно-управлінські).

Не можна ототожнювати тактичний прийом і тактичну рекомендацію. Остання за своїм змістом є більш широю і тактичний прийом є одним із складових її компонентів. Тактичну рекомендацію можна застосовувати не лише до тактичних прийомів, а й до тактичних комбінацій та операцій.

Тактичні рекомендації бувають загальними та спеціальними. Загальні рекомендації можуть застосовуватись будь-яким учасником, у будь-якій слідчій ситуації, незалежно від обставин кримінального провадження. Спеціальні тактичні рекомендації розраховані на конкретного адресата (слідчого, оперативного працівника, прокурора, суддю) або на певну слідчу ситуацію.

У криміналістичній науці тактичні прийоми традиційно розглядаються ізольовано. Але в практичній діяльності для їх застосування характерна комплексність (у формі тактичних комбінацій чи операцій). Застосування таких комплексів набагато ефективніше, ніж застосування окремих неузгоджених між собою прийомів. Однак вони повинні бути не просто сукупністю тактичних прийомів чи їх переліком, а мати таку логічну побудову, у якій усі компоненти взаємопов'язані та займають відповідне місце.

У криміналістичній літературі розрізняють такі основні типи тактичних комбінацій:

- 1) тактичні комбінації, спрямовані на забезпечення повноти виявлення та закріплення слідів;
- 2) тактичні комбінації, що пов'язані із забезпеченням необхідних для проведення слідчої (р) дії обставин;
- 3) тактичні комбінації як засіб психологічного впливу слідчого на особу, яка перешкоджає встановленню істини у справі.

До основних завдань тактичних комбінацій належать:

- 1) подолання конфліктної ситуації;
- 2) створення умов, необхідних для якісного і результативного проведення слідчих (р) дій;

- 3) викриття допитуваного у неправді;
- 4) забезпечення таємниці слідства;
- 5) інший тактичний вплив на слідчу ситуацію з метою її вирішення, зміни або використання.

На відміну від тактичної комбінації, що проводиться в межах однієї слідчої (р) дії, тактична операція може охоплювати кілька взаємопов'язаних слідчих (р) дій та інших заходів.

Тактичне рішення – це вибір слідчим засобів, прийомів і методів задля впливу на слідчу ситуацію в цілому або на окремі її компоненти, на перебіг і результати процесу розслідування чи його елементи. Тактичне рішення охоплює три частини: інформаційну, організаційну і операційну.

Інформаційна частина – це аналіз та оцінка слідчої ситуації¹, її компонентів, процесуальних завдань, можливостей слідства, прогностичної інформації.

Організаційна частина містить висновок про розподіл функцій, форми і напрями взаємодії, послідовність використання наявних сил і засобів, резервні можливості, проведення необхідних організаційно-технічних заходів.

Операційна частина – це робота щодо встановлення цілей тактичного впливу, умов і способів його досягнення та прогнозованих результатів реалізації тактичного рішення.

¹ У криміналістиці аналіз слідчої ситуації у більшості випадків розглядається як вихідний момент у процесі підготовки та ухвалення слідчим будь-якого рішення у справі. В теорії управління методи збору інформації поділяються на три види: спостереження, опитування, вивчення документів. З урахуванням специфіки слідчої ситуації як об'єкта вивчення всі ці методи використовуються, щоб отримати про неї інформацію. Однак залежно від того, про збір якої інформації йдеться, – доказової чи орієнтуючої, ці методи використовуються по-різному. Процедура збору орієнтуючої інформації законом не регламентується, тому є можливість ширше і у різних комбінаціях використовувати методи збору такої інформації.

Увесь процес підготовки і ухвалення тактичного рішення послідовно проходить такі етапи: 1) збирання вихідної інформації – визначення мети тактичного впливу; 2) формулювання завдань – вибір засобів і методів досягнення мети – формулювання рішення¹. Далі йде реалізація рішення і оцінка отриманих результатів.

До загальних помилок під час ухвалення тактичних рішень належать:

- неправильне діагностування слідчої ситуації;
- невикористання усіх джерел збирання доказової інформації;
- відсутність у слідчого навичок у накопиченні і систематизації доказової та орієнтуючої інформації.

Реалізація тактичного рішення передбачає можливість настання не тільки позитивних, але й негативних наслідків, тому використання тактичних прийомів пов'язане з тактичним ризиком. У криміналістиці **тактичний ризик** – професійна діяльність слідчого, прокурора або судді в умовах можливого виникнення негативних наслідків. Найбільше тактичний ризик ймовірний під час розробки тактичних операцій, оскільки чим більше завдань і дій входять до неї, тим ширший характер можливих негативних наслідків. Також він пов'язаний із нестачею інформації та обмеженістю у часі. Гнучкість та варіантність тактичних прийомів дозволяють у багатьох випадках пом'якшити ступінь тактичного ризику під час проведення слідчих (р) дій.

Процесуальна діяльність слідчого здійснюється переважно у формі проведення слідчих (р) дій. **Слідча (р) дія – це передбачена Кримінальним процесуальним кодексом дія, спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів.** Іншими словами – це взаємопов'язана система операцій і прийомів з вияв-

¹ В науці управління і психології розроблено низку методів прийняття рішення: метод перебору варіантів; метод проб і помилок; метод рефлексії; евристичний метод; метод соціального експерименту та інші. Однак характер слідчої діяльності значно обмежує чи унеможлиблює використання деяких з них.

лення, отримання та фіксації фактичних даних, що важливі для справи, які проводяться слідчим (прокурором) відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Результати слідчих (р) дій є основним джерелом фактичних даних, що дозволяють встановити: подію кримінального правопорушення; винність особи у її вчиненні; мотиви кримінального правопорушення; обставини, що характеризують особу підозрюваного; характер і розмір спричиненої шкоди; причини і умови, які сприяли його вчиненню, а також інші обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Негласна слідча (р) дія – це різновид слідчої (р) дії, відомості про факт та методи проведення якої не підлягають розголошенню.

Для проведення слідчої (р) дії потрібні певні юридичні і фактичні підстави. Юридична підстава – це вказівка, що міститься в законі, про правомочність слідчого провести певну слідчу (р) дію і наявність за необхідності на це відповідного дозволу (ухвали слідчого судді чи санкції прокурора). Фактичними підставами є наявні у розпорядженні слідчого дані, що дозволяють зробити висновок про необхідність проведення в інтересах розслідування конкретної слідчої (р) дії.

Як вірно зауважує С. А. Шейфер, мета (ціль) слідчої дії – це ідеальний образ інформації, яку потрібно буде отримати слідчому шляхом застосування передбачених законом пізнавальних прийомів. Тому з впевненістю можна сказати, що метою будь-якої слідчої (р) дії є отримати доказ.

За місцем та роллю у процесі розслідування слідчі (р) дії поділяються на **невідкладні та наступні (подальші)**.

Етапи слідчої (р) дії: 1) підготовка до проведення (підготовчий етап); 2) проведення слідчої (р) дії (робочий етап); 3) фіксація перебігу і результатів (завершальний етап). У подальшому слідчий здійснює оцінку отриманих під час проведення слідчої (р) дії результатів і визначає їх значимість та місце у системі доказової інформації.

На підготовчому етапі з'ясовують і формулюють завдання слідчої (р) дії, вирішують питання, пов'язані з

місцем і часом її проведення; учасниками; необхідністю використання технічних засобів фіксування; межами використання оперативних можливостей, допомоги спеціалістів і громадськості; збором інформації про об'єкт тактичного впливу; підбором необхідних матеріалів кримінального провадження.

Однією із обов'язкових умов цієї стадії є мисленнєва побудова динамічної моделі усього перебігу майбутньої слідчої (р) дії. Така модель дозволяє передбачити різні ситуації і своєчасно продумати варіанти розвитку слідчої (р) дії та можливий вплив на неї різних чинників. Повнота такої моделі і кількість її варіантів напряму залежить від об'єму інформації про кримінальне правопорушення, про особу учасників слідчої (р) дії.

На робочому етапі слідчої (р) дії реалізується передбачений план і вирішуються ті завдання, які поставив перед собою слідчий.

Під час проведення будь-якої слідчої (р) дії потрібно дотримуватися низки загальних правил. Перед початком провадження слідчої (р) дії слідчий повинен *роз'яснити учасникам їх права і обов'язки та порядок їх реалізації*. Також учасникам слідчої (р) дії роз'яснюють передбачену законом відповідальність за невиконання вимог та дій, що не сприяють встановленню істини (наприклад, відмова давати показання, приховування цінностей під час обшуку тощо).

Під час проведення слідчої (р) дії особа, яка її проводить, зобов'язана дотримуватись визначеної законом процедури, *забезпечувати захист прав і свобод людини, поважати її честь і гідність*.

Під час проведення слідчих (р) дій необхідно *забезпечити безпеку її учасників, ужити заходів щодо забезпечення нерозголошення конфіденційної інформації про особисте життя людини*.

Забороняються будь-які дії, що принижують честь і гідність особи, та не передбачені законом засоби примусового характеру. Примусові заходи застосовуються тіль-

ки в разі крайньої необхідності і тільки в передбаченому законом порядку.

Про провадження будь-якої слідчої (р) дії *має бути складений встановленого зразка протокол*, у якому докладно фіксується все, що відбувалося, відображаються перебіг та результати слідчої (р) дії. Складання протоколу передбачає: забезпечити можливість переконатися в обґрунтованості та законності проведеної слідчої (р) дії, правильно вирішити питання про допустимість отриманих доказів; закріпити знайдені дані шляхом їх фіксації, обставин знайдення та відомостей, які підтверджують достовірність доказів. Для цього у провадженні деяких слідчих (р) дій беруть участь поняті, які засвідчують правильність записів у протоколі своїми підписами.

Протокол зачитують всім особам, які брали участь у слідчій (р) дії, водночас їм роз'яснюється їх право робити зауваження. Вказані особи можуть ознайомитися з протоколом особисто. Доповнення, зауваження та виправлення потрібно внести в протокол перед підписами тих, хто брав участь у слідчій (р) дії. До протоколу можна додати фотознімки, матеріали звуко-, відеозапису, плани, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють його зміст (вони називаються додатками).

Слідчий має взяти заходів щодо нерозголошення таємниці слідства. У процесі розслідування доречно попереджувати учасників слідчої (р) дії про недопустимість розголошення без дозволу слідчого даних досудового розслідування та передбачену законом відповідальність за недотримання цих вимог. Дані досудового розслідування можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають за можливе. Винні у розголошенні даних досудового розслідування несуть кримінальну відповідальність, передбачену ст. 387 КК України.

Фіксація перебігу і результатів слідчої (р) дії призначена максимально повно і правильно відобразити зміст слідчої (р) дії і досягнутих результатів. Тактичні прийоми фіксації спрямовані на вибір чи створення таких умов, що забезпечують максимально ефективно застосу-

вання відповідних техніко-криміналістичних засобів і прийомів фіксації доказової інформації у встановлених законом формах. Після складання протоколу слідчої (р) дії слідчий вживає заходи для розгляду звернень, поданих під час та після ознайомлення з протоколом.

Аналіз зробленої роботи і отриманих результатів необхідний для перевірки достовірності отриманої доказової інформації і для вирішення питань про її доказову силу та шляхи подальшого використання. На цій стадії виявляють допущені помилки, ті наслідки, до яких вони призвели (чи можуть призвести), а також вирішують питання про доцільність додаткового (повторного) проведення слідчої (р) дії.

У криміналістичній тактиці, як і у криміналістичній методиці, часто вживають поняття планування і слідчі ситуації. **Планування – це розумовий процес, який визначає шлях і завдання розслідування, окреслення обставин, які потрібно з'ясувати, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих (р) дій, їх послідовність та відповідальних осіб (виконавців).**

Існує кілька рівнів планування: планування роботи слідчого загалом в усіх кримінальних провадженнях, які йому доручено розслідувати; планування розслідування у конкретному кримінальному провадженні; планування проведення окремої слідчої (р) дії (у розділі криміналістична тактика йдеться саме про такий вид планування).

Планування має логічну, процесуальну та тактичну основи. Логічною основою є слідча версія. Процесуальною – норми закону про проведення обов'язкових процесуальних дій у певний строк. Тактичною – той задум, згідно з яким діяв слідчий, визначаючи час і порядок своїх дій, черговість перевірки слідчих версій, форми взаємодії з оперативними підрозділами.

Розрізняють цілі, принципи, умови, елементи, етапи і форми планування. *Цілями планування* є визначення шляху і змісту діяльності слідчого на всіх її стадіях, забезпечення її цілеспрямованості, повноти, об'єктивності, всебічності, економії часу, сил і засобів. *Принципи плану-*

вання – це ті вихідні положення, на яких ґрунтується цей процес. Ними є індивідуальність, динамічність і реальність планування. *Умови планування* – це сукупність обставин, факторів, знань і умінь, що роблять можливим планування. До *елементів планування* належать: аналіз вихідної інформації; висунення версій та визначення завдань розслідування; визначення шляхів і способів вирішення поставлених завдань; складання письмового плану та іншої документації; контроль за виконанням і коригування плану розслідування.

Слідча ситуація розглядається у криміналістичній тактиці у вузькому розумінні її змісту – сукупності даних, якими володіє слідчий на час проведення слідчої (р) дії. У криміналістичній літературі найпоширенішою є така класифікація слідчих ситуацій: а) сприятливі та несприятливі; б) конфліктні та безконфліктні; в) типові та специфічні; г) початкові (вихідні), проміжні та кінцеві.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття криміналістичної тактики, її система та завдання.
2. Зв'язок криміналістичної тактики з іншими розділами криміналістики.
3. Поняття тактичного прийому та принципи його застосування.
4. Функції тактичних прийомів.
5. Класифікація тактичних прийомів.
6. Поняття тактичної рекомендації та їх класифікація.
7. Поняття тактичної комбінації та тактичної операції.
8. Поняття тактичного рішення, його складові.
9. Поняття тактичного ризику та причини його виявлення.
10. Поняття слідчої (р) дії, основний зміст етапів її проведення.
11. Загальні вимоги до проведення слідчої (р) дії.
12. Поняття планування, її основа, цілі та принципи.

Тест-контроль до теми

1. У найзагальнішому структурному аспекті криміналістична тактика охоплює:

- а) два розділи;
- б) три розділи;
- в) чотири розділи;
- г) на розділи науковцями не поділяється.

2. Що не належить до загальних положень криміналістичної тактики:

- а) систематизація криміналістичних методів;
- б) з'ясування зв'язків з іншими розділами криміналістики;
- в) принципи та завдання криміналістичної тактики;
- г) взаємодія слідчого з оперативними підрозділами.

3. Назвіть правильну класифікацію завдань криміналістичної тактики:

- а) основні та загальні;
- б) основні та допоміжні;
- в) основні та окремі;
- г) окремі та часткові.

4. Що є основним завданням криміналістичної тактики:

- а) розробка найбільш ефективних тактичних прийомів допиту;
- б) розробка рекомендацій проведення огляду місця події;
- в) сприяння ефективнішій організації криміналістичної діяльності;
- г) визначення оптимальної поведінки слідчого.

5. Що не належить до окремих завданням криміналістичної тактики:

- а) розробка найбільш ефективних тактичних прийомів проведення слідчих дій;
- б) розробка найбільш ефективних методик розслідування злочинів;
- в) розробка найбільш ефективних рекомендацій проведення слідчих дій;
- г) вивчення сучасних досягнень інших наук для їх впровадження у криміналістичну тактику.

6. Що не є елементом криміналістичної тактики:

- а) тактична комбінація;
- б) тактичний прийом;

- в) тактичне рішення;
- г) тактична перевірка.

7. Що у криміналістичній тактиці є найбільш раціональним та ефективним у певній ситуації способом здійснення слідчим процесуальної дії, спрямованим на досягнення її окремої мети:

- а) тактична рекомендація;
- б) тактичний прийом;
- в) тактична комбінація;
- г) тактичний ризик.

8. Що у криміналістичній тактиці є науково обґрунтованою та перевіреною практикою порадою щодо вибору та застосування тактичного прийому:

- а) тактичне рішення;
- б) тактична думка;
- в) тактична рекомендація;
- г) тактичне правило.

9. Що у криміналістичній тактиці є сукупністю взаємопов'язаних та взаємообумовлених тактичних прийомів, що використовуються для досягнення обраного завдання під час проведення однієї слідчої (р) дії:

- а) тактичну операцію;
- б) тактичні заходи;
- в) тактичну сукупність;
- г) тактичну комбінацію.

10. Що у криміналістичній тактиці є комплексом слідчих (р) дій та інших, зокрема й оперативно-розшукових, заходів, які спрямовані на виконання завдання розслідування у відповідній слідчій ситуації:

- а) тактичну операцію;
- б) тактичну комбінацію;
- в) тактичну діяльність;
- г) тактичну профілактику.

11. Що у криміналістичній тактиці є процесом вибору методів, прийомів і засобів з метою впливу на слідчу ситуацію чи перебіг або результати процесу розслідування:

- а) тактичну пораду;
- б) тактичну комбінацію;

- в) тактичну діяльність;
- г) тактичне рішення.

12. Що у криміналістичній тактиці є виконанням слідчим діяльності в умовах можливого виникнення негативних наслідків:

- а) тактичну операцію;
- б) тактичний ризик;
- в) тактичну діяльність;
- г) тактичне рішення.

13. Яка з названих частин не належить до структури тактичного рішення:

- а) інформаційна;
- б) організаційна;
- в) технічна;
- г) операційна.

14. Що не є ціллю тактичного рішення:

- а) зміна думки учасників розслідування щодо тяжкості кримінального правопорушення;
- б) використання фактору раптовості (особливо на початковому етапі розслідування);
- в) зміна окремих компонентів слідчої ситуації;
- г) зміна слідчої ситуації у сприятливу для розслідування сторону.

15. Як називається принцип, суть якого полягає в тому, що за своїм характером і цілеспрямованістю тактичні прийоми повинні відповідати вимогам закону:

- а) науковості;
- б) етичності;
- в) законності;
- г) вибірковості.

16. Як називається принцип, суть якого полягає в тому, що тактичний прийом повинен відповідати науковим даним, що є основою його формування:

- а) науковості;
- б) етичності;
- в) прогресивності;
- г) вибірковості.

17. Як називається принцип, суть якого полягає в тому, що слідчий для вирішення тактичного завдання має можливість обрати для себе найбільш ефективний тактичний прийом:

- а) законності;
- б) етичності;
- в) науковості;
- г) вибірковості.

18. Як називається принцип, суть якого полягає в тому, що тактичний прийом не повинен виходити за межі професійних знань і навичок слідчого, не вимагати від нього для своєї реалізації спеціальних знань:

- а) доступності;
- б) ситуаційності;
- в) науковості;
- г) вибірковості.

19. Як називається принцип, який полягає у спрямованості застосування тактичного прийому на отримання нової, важливої для слідчого інформації:

- а) доступність;
- б) пізнавальна цінність;
- в) науковість;
- г) вибірковість.

20. У чому полягає така функція тактичного прийому як спонукання:

- а) у актуалізації забутого в пам'яті особи;
- б) у викритті неправди в повідомленні особи;
- в) у подоланні протидії особи під час проведення слідчої (р) дії;
- г) у стимулюванні особи до дачі показів (повідомленні інформації).

21. У чому полягає комунікативна функція тактичного прийому:

- а) вона дозволяє слідчому правильно обрати спосіб дії, щоб реалізувати обрану мету процесуальної дії;
- б) вона дозволяє слідчому вплинути на слідчу ситуацію чи перебіг слідчої (р) дії;
- в) вона проявляється у налагодженні спілкування слідчого з особою, що бере участь у проведенні слідчої (р) дії;

г) вона дозволяє усунути перекручення у показаннях особи.

22. Що з наведеного не належить до основних типів тактичних комбінацій:

а) ті, що спрямовані на забезпечення повноти виявлення та закріплення слідів;

б) ті, що пов'язані з прискоренням процесу розслідування злочину;

в) ті, що пов'язані з забезпеченням обставин, необхідних для проведення слідчої дії;

г) ті, що використовуються як засіб психологічного впливу на особу, яка перешкоджає встановленню істини у справі.

23. Які підстави потрібні для проведення слідчої (р) дії:

а) процесуальні та законні;

б) юридичні та логічні;

в) конституційні та фактичні;

г) юридичні і фактичні.

24. Як називається підстава для проведення слідчої дії, яка є вказівкою, що міститься в законі, про право слідчого провести певну слідчу (р) дію:

а) тактична;

б) логічна;

в) юридична;

г) фактична.

25. Як називається підстава, що дозволяє зробити висновок про необхідність проведення в інтересах розслідування якоїсь слідчої дії:

а) процесуальна;

б) тактична;

в) юридична;

г) фактична.

26. Що з названого не є етапом проведення слідчої (р) дії:

а) підготовка до проведення;

б) побудова моделі проведення слідчої дії;

в) проведення слідчої дії;

г) фіксація перебігу і результатів проведення слідчої дії.

27. Що з наведеного не належить до загальних правил проведення слідчої (р) дії:

- а) роз'яснення учасникам слідчої (р) дії їх прав та обов'язків;
- б) роз'яснення учасникам слідчої (р) дії слідчої ситуації;
- в) попередження в необхідних випадках про кримінальну відповідальність;
- г) забезпечення безпеки учасників слідчої (р) дії.

28. Чи повинен слідчий після складання протоколу слідчої (р) дії ознайомити учасників з його змістом:

- а) повинен;
- б) не повинен;
- в) повинен, якщо цього бажають учасники;
- г) повинен ознайомити тільки понятих.

29. Що з наведеного не впливає на підвищення ступеня тактичного ризику:

- а) нестача інформації про подію;
- б) обмеженість у процесуальних можливостях слідчого;
- в) обмеження у часі;
- г) усі відповіді правильні.

30. Які з наведених властивостей тактичних прийомів дозволяють пом'якшити ступінь тактичного ризику:

- а) доступність та інформативність;
- б) вибірковість та постійність;
- в) гнучкість та варіантність;
- г) законність та науковість.

31. Чи займається криміналістична тактика вивченням таких категорій, як «планування» і «слідча ситуація»:

- а) ні, вивченням цих категорій займається криміналістична методика;
- б) так, але лише для підвищення ефективності розсліду-

Тема 2.2

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ

У криміналістиці в загальному **огляд – це процесуальна дія, зміст якої полягає у безпосередньому сприйнятті та вивченні об'єктів, що можуть бути пов'язані з подією кримінального правопорушення, і слідів на них, а також фіксацію їх ознак, станів, якостей та взаємне розташування.** Оскільки у більшості випадків досудове розслідування здійснюють слідчі органів внутрішніх справ, то часто його називають слідчим оглядом.

За змістом огляду, **його завданнями є:**

- 1) розібратися в обстановці місця події, з'ясувати як відбувалася подія, зрозуміти дії правопорушника;
- 2) зафіксувати обстановку місця події;
- 3) виявити та вилучити сліди кримінального правопорушення та інші речові докази;
- 4) встановити можливі джерела отримання інших доказів;
- 5) перевірити вже наявні докази, а також версії;
- 6) вивчити об'єкт, виявити та зафіксувати його особливі прикмети (ознаки, властивості);
- 7) виявити (встановити) негативні обставини;
- 8) отримати вихідні дані для організації подальших слідчих (р) дій та оперативно-розшукових заходів щодо розшуку та затримання підозрюваної особи «по гарячих слідах», виявлення викраденого майна.

У криміналістичній літературі є декілька варіантів класифікації оглядів. Основними серед них є:

- 1) за об'єктом огляду:
 - огляд місцевості;
 - огляд приміщення;
 - огляд житла чи іншого володіння особи;
 - огляд тіла живої особи (освідування);

- огляд трупа (зокрема пов'язаний з ексгумацією);
 - огляд речі та документа;
 - огляд тварини чи її трупа.
- 2) за часом проведення огляду:
 - первинний і повторний;
 - 3) за об'ємом огляду:
 - основний та додатковий.
 - 4) за суб'єктом проведення:
 - слідчим, оперативним працівником, прокурором, суддею.

Первинний (основний) огляд – це перший огляд певного об'єкта; **повторний чи додатковий** – будь-який інший огляд об'єкта, який вже піддавався огляду.

Повторний огляд проводиться у тому разі, коли первинний огляд був проведений неякісно. Під час повторного огляду, як і під час первинного, об'єкт досліджується повністю, разом зі всіма виявленими на ньому слідами. Протокол повторного огляду є самостійним джерелом доказів.

Під час додаткового огляду оглядають не весь об'єкт, а тільки ту його частину, яку не оглянуто під час первинного огляду. Протокол такого огляду є доповненням до основного протоколу огляду. Іноді потреба додаткового огляду виникає тоді, коли первинний огляд проведено у несприятливих умовах (наприклад, огляд місця події під час сильного туману, дощу, снігу, вночі тощо).

Кожен огляд має особливості, що визначають тактику його проведення. Однак існує низка положень (принципів), загальних для всіх видів огляду, які можна застосовувати під час огляду будь-якого із названих об'єктів.

До загальних положень (принципів) проведення огляду належать:

1. **Своєчасність** (полягає у проведенні огляду відразу ж після того, як у ньому виникає необхідність. Ця вимога спрямована на забезпечення максимального збереження до моменту огляду його об'єктів і прямо впливає на ефективність і результативність огляду).

2. **Невідкладність** (полягає в тому, що огляд може проводитись до внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР, одразу ж після отримання повідомлення про подію, в будь-який час доби).

3. **Об'єктивність** (передбачає дослідження і фіксацію всього виявленого під час огляду в тому вигляді, в якому це було у дійсності. Елементу суб'єктивного впливу під час огляду не уникнути, тому в законодавстві міститься вимога описувати в протоколі огляду все так і в тій послідовності, як під час огляду, щоб звести до мінімуму невідповідність між протоколом і результатами цієї слідчої (р) дії. Об'єктивність проявляється ще й у тому, що слідчий під час огляду не повинен віддавати перевагу жодній із попередньо висунутих ним версій, а досліджувати об'єкти, перевіряючи усі можливі версії, неупереджено. Крім того, в протоколі, що відображає результати огляду, слідчому не можна наводити свої висновки і припущення).

4. **Повнота** (означає забезпечення під час огляду виявлення, фіксації і дослідження всіх тих фактичних даних, що мають доказове значення. Вона досягається широким застосуванням техніко-криміналістичних засобів, прийомів і способів збирання та дослідження доказів, а також спостережливістю, уважністю і терпінням слідчого. Слідчому необхідні глибокі знання з криміналістики, особливо трасології, щоб зрозуміти механізм утворення слідів, вміти виявити ознаки, які свідчать про застосування правопорушником того чи іншого способу вчинення або приховування кримінального правопорушення, вміти знаходити ці ознаки і відтворювати за ними обстановку вчиненого, маючи на увазі, що сукупність таких ознак індивідуалізує не тільки подію, але і в деяких випадках самого правопорушника).

5. **Активність** (слідчий проводить огляд відповідно до своїх посадових обов'язків, незалежно від спонукань зацікавлених осіб. Він має бути творчим, ініціативним, наполегливим, цілеспрямованим у вивченні об'єкта огляду в цілому, виявленні слідів кримінального правопору-

шення та викритті правопорушника, а також у визначенні та виконанні завдань огляду).

6. Методичність і послідовність (полягає у правильній організації і планомірності проведення огляду, відповідно до специфіки об'єктів, які оглядаються, застосуванні найефективніших прийомів і засобів. Методичність – це застосування найбільш ефективних для цих об'єктів і в цій обстановці методів і прийомів огляду. Послідовність – це суворо визначений порядок дій під час огляду, якого дотримується слідчий).

7. Єдине керівництво оглядом (усі учасники огляду працюють під керівництвом слідчого, який є організатором усього комплексу робіт та відповідальним за результати його проведення).

У криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найскладніших і найзначущих слідчих (р) дій, під час якої виконують багато завдань розслідування і отримують різні фактичні дані. Говорячи про огляд місця події, часто вживаються такі поняття як власне «місце події» та «місце злочину», які за своєю суттю не є рівнозначними.

Місце події – ділянка місцевості, приміщення, житла чи іншого володіння особи, в межах якої виявлено сліди, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення або вказують на його зв'язок із кримінальним правопорушенням. Існують «рухомі» місця події – залізничні чи трамвайні вагони, автобуси, тролейбуси, морські судна тощо.

Місце злочину – це місце безпосереднього здійснення протиправного наміру, який спричинив матеріальні зміни. Якщо кримінальне правопорушення вчинено в одному місці, а його сліди виявлені в іншому, то розрізняють місце злочину і місце події. Якщо ж кримінальне правопорушення було вчинено в тому місці, де було виявлено його сліди, то місце злочину і місце події збігаються.

Починаючи огляд місця події, слідчий, як правило, ще не знає, чи є подія, сліди якої виявлені в цьому місці, кримінальним правопорушенням чи ні. Крім того, якщо подія є кримінальним правопорушенням слідчий не може

точно визначити чи стався він саме тут чи в іншому місці. Слід пам'ятати, що існує нерозривний зв'язок між місцем події і кримінальним правопорушенням, який може виражатися у такому:

- 1) кримінальне правопорушення вчинено за допомогою залишених на цьому місці знарядь;
- 2) кримінальне правопорушення спрямовано на один із об'єктів, що знаходиться в цьому місці;
- 3) на предметах залишилися сліди дії злочинця або ж на самому місці залишилися предмети, що належать злочинцеві;
- 4) кримінальне правопорушення вчинено в цій обстановці, хоча вона і не зазнала у зв'язку зі злочином суттєвих змін.

Огляд місця події – це первинна і невідкладна слідча (р) дія, суть якої полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим обстановки місця події, виявленні на ньому слідів та об'єктів, що пов'язані зі справою, вивченні та фіксації їх ознак, станів і взаємозв'язків з метою з'ясування суті події, її механізму й інших обставин, що вагомі для правильного вирішення справи по суті.

Хоч у ст. 237 КПК вказується, що метою огляду є **виявково виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення**, у криміналістичній літературі до **мети проведення огляду місця події** також відносять:

- 1) вивчення і фіксація обстановки місця події;
- 2) встановлення характеру впливу правопорушника на навколишнє середовище;
- 3) виявлення, фіксація і вилучення слідів кримінального правопорушення та речових доказів;
- 4) виявлення правопорушника та встановлення його можливого місце перебування;
- 5) висунення версій про подію, що сталася, та її учасників;
- 6) отримання даних про осіб, які могли сприймати вчинення кримінального правопорушення.

Залежно від характеру відображення кримінального правопорушення на місці події можуть виникнути такі ситуації:

1) подія має дійсне відображення (в такому разі в слідчого немає сумнівів щодо характеру події та осіб, причетних до неї);

2) подія не має повного відображення (в такому разі слідчий повинен відновити повністю картину події, що відбулася);

3) подія не має явного відображення (в такому разі в слідчого є підстава передбачити, що на місці події знищено сліди або події у цьому місці не було);

4) подія має фальшиве відображення (в такому разі в слідчого є підстави зробити висновок про інсценування, зауважити на негативні обставини).

До загальних тактичних прийомів, які застосовують під час огляду місця події, належать:

1) зіставлення первинних даних і обстановки на місці події;

2) аналіз окремих слідів, виявлених на місці події (час їх виникнення на місці події; їх зв'язок з місцем події чи з іншим місцем; ідентифікація якості слідів; зв'язок слідів між собою; причини відсутності окремих слідів);

3) моделювання події, що відбулась;

4) зіставлення змодельованої події з реальною обстановкою місця події;

5) уявна реконструкція окремих елементів події;

6) аналіз ознак знищення слідів та негативних обставин;

7) залучення до огляду осіб, які повідомили про кримінальне правопорушення.

До найтипівіших питань, які з'ясовуються під час огляду місця події, належать такі:

1. Чи відбулось кримінальне правопорушення у цьому випадку або такого не було?

2. Чи вчинено кримінальне правопорушення там, де проводять огляд місця події, або це сталося в іншому місці?

3. Шляхи проникнення осіб, що брали участь у події, на місце події, шляхи їх відходу звідти.

4. Скільки на місці події було осіб?

5. Що мали на меті учасники події? Мотиви їхніх дій.

6. Упродовж якого часу перебували учасники події на місці події?

7. Коли відбувалася подія?

8. Які побічні дії зроблено на місці події?

9. Який пункт території (приміщення), яку оглядають, був місцем події?

10. Які предмети на місці події залишив злочинець?

11. Які сліди з місця події залишилися на злочинцеві?

12. Хто та звідки міг спостерігати і чути те, що відбувалося на місці події.

Етапи огляду місця події. Огляд місця події умовно можна поділити на три етапи: підготовчий, робочий, завершальний. Такий поділ ні в якому разі не порушує цілісності цієї слідчої (р) дії та забезпечує реалізацію загальних положень тактики огляду. Зміст поділу на етапи полягає в тому, щоб систематизувати дії слідчого, встановити їх послідовність, забезпечити належну якість огляду. Варто зауважити, що в науковій літературі подано й інші назви та класифікація етапів огляду місця події. Важливо під час такого поділу не упустити які-небудь важливі дії слідчого і дотриматися тактично правильної їх послідовності.

Підготовчий етап починається з моменту ухвалення слідчим рішення про проведення огляду місця події. На цьому етапі слідчий повинен отримати інформацію:

1) про подію, що сталася;

2) про присутність на місці події очевидців;

3) про присутність на місці події працівників міліції та вжиті заходи щодо охорони місця події та збереження слідів;

4) про присутність на місці події постраждалих осіб.

На основі цієї інформації, слідчий визначає:

– яким повинен бути склад учасників огляду (кого зі спеціалістів чи інших осіб, наприклад, понятих слід залучити);

– які технічні засоби потрібні для огляду та їх готовність до використання.

Прибувши на місце події, слідчий мусить пересвідчитися чи були усунуті (або послаблені) шкідливі наслідки події та запропонувати вивести усіх сторонніх з місця події. Варто поспілкуватися з працівниками міліції, які прибули на місце події раніше, з метою з'ясування обставин події. Якщо були присутніми очевидці події чи особи, які виявили її наслідки, то слідчий повинен встановити їх особу та опитати. Таких громадян слідчий опитує по одному, без сторонніх осіб, для того, щоб повідомлені дані не були розголошені (рекомендується анкетні дані та повідомлену інформацію занотувати у блокнот). Особливо зауважують на факти зміни обстановки на місці події. У такому разі слідчий повинен з'ясувати хто вніс такі зміни, з якою метою. Завершується підготовчий етап розподілом обов'язків між учасниками огляду. Слідчий роз'яснює права і обов'язки понятим, інструктує інших осіб, які братимуть участь в огляді. Якщо потерпілий потребує невідкладного транспортування у медичний заклад, необхідно перед відправленням зафіксувати його початкове місцеположення.

На початку **робочого етапу** слідчий загалом оглядає місце події з метою: 1) орієнтування на місці; 2) вирішення питання про вихідну точку і спосіб огляду; 3) вибору позиції для проведення орієнтуючої та оглядової фотозйомки.

Змістом тактики огляду місця події є дослідження її матеріальної обстановки.

Матеріальна обстановка – це певна територія чи приміщення, що має просторові межі, в яких слідчий шляхом вивчення розташованих на ній матеріальних об'єктів, особливостей території отримує фактичні дані різного змісту, що мають значення для розкриття злочину.

Робочий етап має дві стадії: загальний огляд (статичну стадію) і детальний огляд (динамічну стадію). На статичній стадії дослідження вивчають територію, де відбулася подія, її характерні риси, рельєф та об'єкти, що можуть стосуватися події кримінального правопорушення.

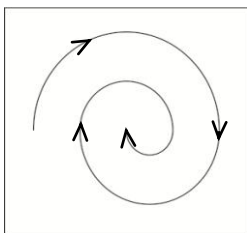
Кожний об'єкт цієї території чи його частину вивчають у комплексі з матеріальною обстановкою, визначають його локалізацію і призначення. Сам огляд проводиться без торкання до об'єктів, що знаходяться на місці події. Саме на цьому етапі здійснюється орієнтувальна та оглядова фотозйомки. Таку стадію окремі науковці-криміналісти (Н. І. Клименко) називають «огляд очима», а подальшу стадію «огляд руками».

На динамічній стадії дослідження застосовують наукові методи та наявні техніко-криміналістичні засоби. Саме тут виявляється більше можливостей для дослідження об'єктів і пошуку на них слідів. На цій стадії об'єкти можуть бути переміщені, відкриті, розібрані для всебічного вивчення. У цей час застосовуються всі доступні слідчому методи пошуку і виявлення слідів кримінального правопорушення та злочинця, відбираються об'єкти чи їх частини зі слідами, які надалі вилучаються чи копіюються. На цій стадії здійснюється вузлова та детальна фотозйомки.

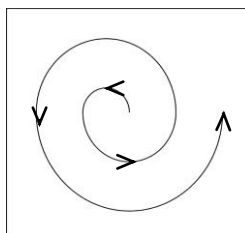
У криміналістиці виокремлюють декілька способів пересування на місці події під час огляду (їх також називають методами огляду): **ексцентричний** (рух по спіралі від центру до периферії), **концентричний** (рух по спіралі від периферії до центру), **фронтальний** (або лінійний – пересування від однієї межі до іншої). Останній застосовується під час огляду значних за площею ділянок місцевості (наприклад, узбережжя річки, лісу, парку, поля, залізничного полотна). Також можна зустріти згадування про **секторний, квадратний і вузловий** методи огляду. Секторний полягає у дослідженні території за секторами. Слідчий, перебуваючи у центрі досліджуваної території, за компасом визначає напрям магнітного меридіана (північ – південь) і за ходом годинникової стрілки відкладає сектор, наприклад, з кутом 30°. Оглянувши територію одного сектора, він відкладає другий, після його дослідження – третій і т.д., поки не дослідить усю територію в цілому. Квадратний полягає у дослідженні території за квадратами. Слідчий розбиває досліджувану територію на певні квадрати. Оглянувши територію одного квадрата, він переходить до іншого. Орієнтирами в такому разі

можуть виступати будинки, споруди, забори, дерева чи інші об'єкти. Вузловий метод використовується у складних випадках розслідування, коли за короткий час потрібно отримати інформацію про характер події та її суттєві обставини. Під вузлом у такому разі розуміють ту частину обстановки, на якій зосереджуються найсуттєвіші сліди події чи речові докази. Цей метод може використовуватися для пошуку дрібних слідів, куль, гільз, схованок, тайників.

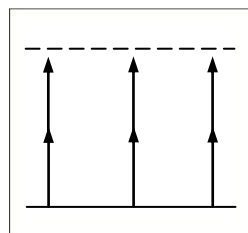
Постійного правила застосування того чи іншого методу огляду немає. Практика свідчить, що зазвичай під час одного огляду застосовується декілька таких методів. Такий метод називається **комбінованим**. У разі вибору враховуються конкретні обставини справи та місце проведення огляду (наприклад, якщо на місці події є об'єкт, на якому найімовірніше буде виявлена найбільша кількість важливих для справи слідів – труп, зламаний сейф, автомобіль під час ДТП – він приймається за центр місця події, огляд починається з нього та здійснюватиметься ексцентричним способом).

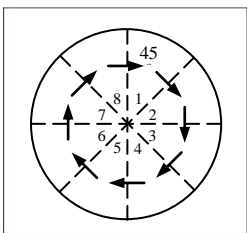
ексцентричний

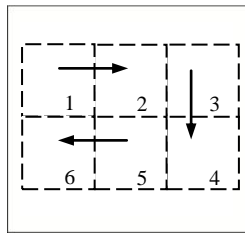
концентричний

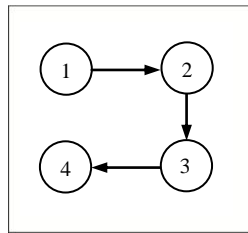
фронтальний

секторний

квадратний

вузловий

Рис. 2.1. Способи пересування на місці події

Окрім названих методів огляду місця події у криміналістичній літературі розглядаються такі методи, як суб'єктивний (вибірковий) та об'єктивний (суцільний). Під час огляду місця події **суб'єктивним методом** слідчий немовби йде по шляху злочинця, досліджуючи лише ті місця та об'єкти, де міг проходити злочинець і до яких він міг торкатися. Фактично такий метод огляду можна назвати вибіркоким оглядом окремих елементів місця події. Під час застосування **об'єктивного методу** місце події оглядається все повністю, незалежно від шляхів переміщення злочинця. Це – суцільний огляд усіх елементів місця події.

Серед тактичних прийомів, що зазвичай використовуються безпосередньо під час огляду місця події, можна назвати такі:

- 1) визначення меж огляду;
- 2) вибір послідовності огляду об'єктів, що знаходяться на місці події;
- 3) вибір методу огляду місця події;
- 4) залучення понятих до окремих дій під час огляду місця події;
- 5) спостереження за поведінкою особи, яка повідомила про виявлення кримінального правопорушення;
- 6) зіставлення слідів, виявлених на місці події, та отриманих даних з іншими вже відомими у справі доказами.

Завершальний етап огляду місця події полягає у підведенні підсумків і оцінці всіх встановлених даних з метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконані. З метою контролю рекомендується ще раз оглянути певні місця чи конкретні об'єкти. Це дозволяє ліквідувати виявлені недоліки, які пізніше вже не можна буде виправити. Після оцінки отриманих результатів слідчий починає їх фіксацію. На цьому етапі він: 1) складає протокол огляду місця події, плани, схеми; 2) в разі необхідності дає завдання провести дактилоскопіювання трупа і спрямувати його в морг; 3) упакує вилучені з місця події об'єкти; 4) вживає заходів для збереження тих об'єктів, що мають

доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилучати з місця події; 5) ознайомлює зі змістом протоколу огляду його учасників і вживає заходів щодо вирішення заяв, які від них надійшли.

Залежно від того, які обставини встановлено під час огляду місця події, слідчий може вжити (або дати вказівку вжити) таких невідкладних попереджувальних заходів:

1) організувати загороджувальні і охоронні заходи (патрулювання, виставлення контрольних постів, посилення охорони) з метою попередження можливості вчинення нових кримінальних правопорушень;

2) встановити попереджувальні знаки, огороження чи оточення небезпечних зон (на дорогах, будівельних ділянках тощо);

3) усунути несправності, що можуть призвести до нещасних випадків (електропроводки, газових комунікацій, різних механізмів тощо);

4) встановити чи посилити захисні пристосування (замки, решітки), сигналізаційні та фіксувальні пристрої, освітлення тощо;

5) сповістити громадськість про можливу появу правопорушників і необхідність у зв'язку з цим вжиття заходів перестороги.

З метою виявлення, фіксації та вилучення з місця події слідів кримінального правопорушення й інших речових доказів слідчий повинен використовувати різні прийоми і засоби криміналістичної техніки.

Найпоширенішими **прийомами виявлення слідів** та інших об'єктів є: 1) огляд об'єктів в особливих умовах освітлення чи під зміненим кутом зору; 2) обкурювання об'єктів парами речовин, що мають властивості проявляти сліди; 3) обпилювання порошками чи змочування місць можливого розміщення слідів речовинами, які, змішуючись з речовиною сліду, роблять його видимим; 4) огляд об'єктів за допомогою різних оптичних приладів. Серед **прийомів фіксації слідів** та інших речовин слід назвати: 1) фотографування; 2) відеозапис; 3) визначення розмірів об'єкта; 4) опис об'єкта в протоколі; 5) схематичне відображення

об'єкта; 6) обробка об'єкта, на якому виявлено слід, з метою закріплення цього сліду і збереження його стану і ознак; 7) зняття копії (зліпка) зі сліду. **Вилучення слідів** з місця події проводиться шляхом вилучення предмета зі слідом чи тієї частини предмета, на якій він знаходиться; перенесення сліду на іншу поверхню (копіювання); вилучення речовини сліду.

Під час огляду місця події слідчий може простежити інсценування. Інсценування кримінального правопорушення – це умисні дії правопорушника, з метою штучного створення неправдивих матеріальних слідів кримінального правопорушення й хибного спрямування рішень та дій слідчого. Сутність інсценування полягає у створенні видимості однієї події замість іншої. Однак ті чи інші дії правопорушника неминуче суперечитимуть загальним зв'язкам між речами (об'єктами чи фактами). Версії щодо інсценування кримінального правопорушення можуть бути висунуті на підставі виявлення під час огляду **негативних обставин – обставин, що суперечать уявленню про звичайний для подібної ситуації розвиток подій, тобто будь-які фактичні дані, котрі стосуються справи, які неможливо пояснити, з огляду на початкову інформацію.** До негативних обставин, які можна виявити на місці події, насамперед належать:

1) окремі предмети (у т. ч. мікрооб'єкти), які за своїм призначенням чи місцезнаходженням не узгоджуються з обставинами механізму кримінального правопорушення;

2) сліди-відображення взаємодії осіб (предметів), які своєю наявністю або, навпаки, відсутністю у конкретній обстановці не відповідають закономірностям вчинення кримінального правопорушення.

Також можливі випадки виявлення під час огляду місця події ознак приховування слідів кримінального правопорушення. Серед способів такого приховування можна виділити: 1) маскування; 2) фальсифікацію; 3) приховування і знищення доказової інформації. Нерідко злочинці використовують їх у сукупності.

Мета освідування особи, передбаченого ст. 241 КПК – виявлення на тілі особи слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет, що дозволяють зробити висновок про зв'язок такої особи з подією кримінального правопорушення.

Для його проведення необхідна постанова прокурора (також за необхідності до його проведення залучається судово-медичний експерт чи лікар). Шляхом проведення освідування особи слідчий може з'ясувати такі питання:

1) чи є на тілі освідуваної особи особливі прикмети, які саме і де?

2) чи є на тілі освідуваної особи які-небудь пошкодження і де?

3) чи є на тілі або одязі освідуваної особи частинки тих чи інших речовин, які вона могла винести з місця події чи принести туди?

4) чи є на тілі освідуваної особи ознаки професійної належності?

Типовий алгоритм проведення освідування особи такий:

1) освідуваній особі пред'являється для ознайомлення постанова прокурора;

2) пропонується добровільно пройти освідування (у разі відмови освідування проводиться примусово);

3) оглядаються незакриті одягом частини тіла особи;

4) за необхідності оглядається одяг освідуваної особи;

5) оглядаються інші частина тіла освідуваного;

6) за необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет (фотографування чи відеозапис)¹;

7) складається протокол (якщо освідування було примусовим, то його копія надається освідуваній особі).

¹ Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігається в опечатаному вигляді і можуть надаватися для ознайомлення лише суду під час судового розгляду.

Огляд речі (знаряддя, сліду злочину чи злочинця) – це слідча (р) дія, що полягає у огляді будь-якої речі чи матеріального сліду, що сприймаються органами чуття і пов'язана з подією кримінального правопорушення, з метою виявлення та фіксації ознак, що надають їм статусу доказу.

Слідчий може виявити їх під час огляду місця події, обшуку, їх можуть надати свідки, потерпілі, підозрювані під час слідчих (р) дій. У такому разі огляд є частиною тієї слідчої (р) дії, під час якої їх виявлено. Якщо ж огляд речей здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний із ускладненнями (наприклад, предмет надав слідчому під час допиту свідок), слідчий проводить огляд за місцем провадження досудового розслідування (на практиці таким місцем є службовий кабінет). У такому разі огляд предмета буде самостійною слідчою (р) дією. Огляд речей повинен проводитись так, щоб поза увагою слідчого не залишились ознаки і якості предмета, які мають значення для справи. Огляд речі починають з вивчення її загального виду. Слідчий встановлює стан речі, її назву і призначення, за необхідністю – правила використання. Далі під час огляду виявляють індивідуальні ознаки речі, її дефекти і особливості, що вказують на зв'язок із подією, яка розслідується. Під час проведення огляду речі рекомендується проводити фотознімання, використовуючи необхідні методи криміналістичної фотозйомки. Спочатку фотографують предмет загалом, потім фотографуються його окремі частини, де слідчим були виявлені індивідуальні ознаки чи особливості.

Огляд документа – це слідча (р) дія, що полягає у вивченні і дослідженні документів з метою виявлення і фіксування ознак, які надають їм значення речових доказів, а також встановлення достовірності документів чи викладених у них фактів.

На початковому етапі огляду документа слідчий повинен отримати загальне уявлення про документ. Для цього потрібно з'ясувати: 1) який це документ; 2) у кого і де зберігався цей документ; 3) зовнішній вигляд докуме-

нта і його реквізити; 4) походження документа, від кого він надійшов.

Зміст подальших дій слідчого під час огляду документа залежить від того, яку роль цей документ може виконувати у справі. Під час огляду документів-речових доказів слідчий усіма наявними засобами вирішує питання про їх оригінальність, вивчає для цього форму і зміст документів, їх матеріал та окремі частини: дати, підписи, відбитки печатки, штампу. Якщо документ є засобом підтвердження фактів, то під час його огляду заважають на ті частини, що містять цю підтверджувальну інформацію, наприклад, підпис певної посадової особи, яка заперечує свою причетність до події кримінального правопорушення, інформація про видану суму грошей тощо.

Огляд трупа - це передбачена ст. 238 КПК слідча (р) дія, яку проводить слідчий за обов'язковою участю судово-медичного експерта (або лікаря, якщо неможливо вчасно залучити судово-медичного експерта) на місці виявлення трупа чи в морзі з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також виявити ознаки, що вказують на можливого злочинця чи в подальшому отримати статус доказу.

Зовнішній огляд трупа на місці його виявлення складається з двох стадій: загальної і детальної. В такому разі обов'язково досліджують:

1) *позу трупа і його положення на місці події*. Загальний огляд трупа починається з фіксації його місцезнаходження, положення щодо об'єктів на місці події, загального вигляду і пози (тобто, розміщення його частин). Положення і поза трупа важливі для формування версій щодо механізму події. Під час вивчення положення трупа необхідно встановити його розміщення щодо найближчих нерухомих об'єктів (дверей, вікон, стін, полотна залізничної колії, дерева тощо). Якщо трупу надано штучну позу, в якій він утримується якими-небудь пристосуваннями, то їх потрібно детально оглянути та описати. Про

зміну положення трупа і його пози насамперед можуть свідчити розміщення та характер трупних плям;

2) *стан одягу на трупі*. Як і поза трупа, стан одягу виконує суттєву роль для встановлення механізму події (наприклад, стан одягу потерпілої особи у справах про зґвалтування з подальшим вбивством, стан одягу під час самогубства тощо);

3) *знаряддя спричинення смерті, виявлені на трупі*. Такі знаряддя оглядаються в процесі огляду трупа лише в тому разі, коли вони знаходяться безпосередньо на трупі або механічно з ним з'єднані (наприклад, затягнута на шиї петля, кинджал, що стирчить з грудей, чи його тримають в руці). У такому разі їх оглядають до роздягання трупа і огляду одягу для того, щоб не порушувати положення і стан знаряддя. Якщо ж знаряддя, яким було спричинено пошкодження потерпілій особі, знаходиться на деякій відстані від трупа, то його оглядають відповідно до визначеної слідчим послідовністю огляду об'єктів на місці події;

4) *ложе трупа*. Після огляду стану одягу, фіксації положення і пози трупа слід оглянути ложе трупа. З цією метою труп необхідно підняти і перенести в сторону. Труп не можна перевертати, щоб не змістити предмети, що знаходяться під ним. Якщо між формою знайдених на ложі трупа предметів і контуром слідів на шкірі трупа є відмінності, то можна зробити висновок, що труп переміщено;

5) *одяг, що знаходиться на трупі*. Огляд одягу супроводжується роздяганням трупа. Кожну річ оглядають окремо і сукупно з іншими предметами одягу. Водночас з'ясовують: чи відповідає вона розміру трупа; чи всі предмети одягу наявно; які предмети знаходяться в одязі трупа; які плями є на одязі (розміри, розміщення, колір, вологість); чи є на одязі мітки; запах одягу; відповідність якості верхнього одягу і нижньої білизни;

6) *тіло трупа і пошкодження на ньому*. Тіло трупа оглядають частинами і в найбільш доцільній послідовності. Встановлюється характер, ступінь і локалізація труп-

них явищ і пошкоджень. Необхідно зіставити пошкодження на тілі трупа з пошкодженнями одягу з точки зору їх співрозмірності й розміщення;

7) *предмети, виявлені в одязі трупа*. Їх можна оглянути і в процесі огляду одягу, і після огляду тіла трупа. Для цього фіксується характер, розміри, форма предметів, їх стан і розміщення на трупі. Для більшої зручності всі виявлені в одязі трупа предмети доцільно скласти в певному місці, а потім по черзі оглянути.

Труп, особу якого не встановлено, фотографують за правилами сигналітичної фотозйомки, складають схему його розміщення, відбирають зразки волосся, крові, тканин тіла, відбитки пальців.

Огляд тварин або їх трупів проводиться з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити належність тварини певному господарю чи конкретній особі, а також ознак, за якими можна ототожнити тварину. В такому разі встановлюють: вид, породу, масть, стать, якщо можливо, вік тварини, її кличку, ознаки належності певному господареві (клеймо, нашійник, спеціальні відмітки на тілі), індивідуальні ознаки (сліди перенесених травм, специфічний окрас тощо). До огляду рекомендують залучати ветеринара або зоотехніка.

Огляд транспортного засобу (наприклад, того, що брав участь у ДТП) має таке ж значення для слідчого, як і огляд місця події. Огляд транспортного засобу проводять для виявлення слідів, пошкоджень, що виникли внаслідок дорожньої події, встановлення його технічного стану, механізму ДТП.

Транспорт потрібно оглядати на тому місці, де його виявлено після події, оскільки під час його пересування можуть бути знищені сліди, речові докази, змінено положення важелів керування тощо. Слідчому необхідно зауважити на правильну фіксацію положення транспортного засобу на місці його виявлення щодо інших нерухомих об'єктів та інших транспортних засобів. Таке положення фіксують шляхом вимірювання відстані від переднього і заднього прямих коліс до узбіч-

чя (тротуару) та від передньої (або задньої) осі до нерухомого орієнтира (лінії «стоп», пішохідного переходу, дорожнього знака та ін.).

Огляд кожного транспортного засобу, що брав участь у ДТП проводиться окремо, а далі шляхом зіставлення пошкоджень на різних транспортних засобах.

Огляд проводиться у два етапи: зовнішній та технічний.

Під час зовнішнього огляду необхідно з'ясувати:

– тип, марку, модель, модифікацію транспортного засобу, його номерний знак та номери агрегатів;

– наявність вантажу, його характер, загальна вага і місцезнаходження;

– характер, локалізація і розміри пошкоджень, виявлених на транспортному засобі; під час описування пошкоджень вказують відстань від рівня дорожнього покриття та зовнішніх габаритів до початку пошкодження, площу пошкодження, напрямок деформації (спереду назад, зліва направо, справа наліво тощо), глибину деформації, вигляд деформованої ділянки, наявність характерних для контакту з певним предметом ознак, нашарування певної речовини чи відшарування лакофарбового покриття;

– наявність плям крові, волосся, мозкової речовини, частин чи відбитків одягу із зазначенням розмірів і місця знаходження (від рівня дорожнього покриття і зовнішніх габаритів транспортного засобу);

– наявність нашарування землі, листя, трави на зовнішніх деталях транспортного засобу;

– кут, на який повернені передні колеса;

– обстановка в салоні транспортного засобу, наявність предметів, непередбачених комплектацією;

– положення важелів та перемикачів: світла, аварійної зупинки, покажчиків поворотів, склоочисників, передач, ручного гальма;

– наявність на рівних поверхнях у салоні автомобіля слідів рук (на рульовому колесі, важелях, передній панелі, дзеркалах заднього виду, рівних поверхнях дверних ручок тощо).

Технічний огляд проводиться за участю спеціаліста (працівника ДАІ чи спеціаліста з транспорту) з метою встановлення технічного стану транспортного засобу. **Під час його проведення з'ясовується:**

1) стан робочого гальма:

- наявність чи відсутність змін конструкції;
- наявність чи відсутність зовнішніх пошкоджень вузлів і деталей;
- величина прогинання ременя приводу компресора (для автомобілів із пневматичним приводом гальм);
- величина максимального тиску стиснутого повітря (для автомобілів із пневматичним приводом гальм);
- час досягання максимального тиску повітря (для автомобілів із пневматичним приводом гальм);
- робота контрольних приладів;
- величина ходу штоків гальмових камер (циліндрів);
- наявність чи відсутність підтікання гальмової рідини, місце підтікання;
- рівень гальмової рідини в бачку головного гальмового циліндра;
- величина вільного ходу педалі робочого гальма;
- величина зазорів між гальмовим барабаном і накладками передніх та задніх гальмових механізмів.

2) стан стоянкового гальма:

- наявність чи відсутність змін у конструкції системи;
- наявність чи відсутність пошкоджень деталей і вузлів;
- величина ходу важеля до загальмовування транспортного засобу;
- величина нахилу дороги, на якому утримується транспортний засіб нерухомо з повною масою чи в спорядженому стані.

3) стан рульового управління:

- наявність чи відсутність змін у конструкції системи;
- наявність чи відсутність пошкоджень деталей і вузлів;
- наявність чи відсутність підтікання рідини і мастила, місце підтікання;

- величина натягу ременя привода насоса високого тиску і до підсилювача руля;
- рівень робочої рідини в резервуарі гідросистеми;
- величина зусилля на обводі рульового колеса під час повороту в крайнє праве і лівє положення;
- наявність і величина люфта в рульовому управлінні;
- наявність чи відсутність заїдань і ривків у разі зміни зусилля на обводі рульового колеса;
- наявність чи відсутність мимовільного повороту рульового колеса від нейтрального положення до крайніх.

4) стан трансмісії:

- наявність чи відсутність змін у конструкції системи;
- наявність чи відсутність підтікань рідини в гідроприводі зчеплення;
- наявність чи відсутність зовнішніх пошкоджень деталей трансмісії;
- наявність чи відсутність підтікання мастила на вузлах і деталях трансмісії;
- величина вільного ходу педалі зчеплення;
- ступінь роз'єднання двигуна від трансмісії (під час увімкненого двигуна);
- величина сумарного люфта трансмісії.

5) стан ходової частини:

- комплектації шин за осями і бортами, тип рисунка і група відновлення кожної шини, модель і номер кожної шини;
- наявність чи відсутність на покриттях шин місцевих пошкоджень, їх характер, розміри, місце розташування, вигляд;
- тиск повітря в кожній шині;
- величина висоти рисунка протектора кожної шини;
- надійність кріплення коліс на маточині;
- наявність чи відсутність пошкоджень елементів підвіски і надійність кріплення деталей.

6) стан системи освітлення і сигналізації:

- наявність чи відсутність змін у конструкції системи;
- відповідність розсіювачів і електроламп на світлових приладах вимогам заводу-виготовлювача;
- робота фар головного світла;

- робота протитуманних фар і правильність їх установки;
- робота габаритних передніх і задніх ліхтарів;
- робота передніх і задніх ліхтарів покажчиків і повторювачів повороту;
- частота проблісків покажчиків поворотів: час із моменту увімкнення покажчика до появи першого пробліску;
- робота ліхтаря сигналу гальмування;
- робота ліхтаря заднього ходу;
- робота ліхтаря освітлення номерного знака;
- наявність сигналізаторів увімкнення світлових приладів, що знаходяться в кабіні;
- наявність чи відсутність склоочисників вітрового скла;
- наявність чи відсутність системи подачі води на вітрове скло;
- частота переміщення щіток по мокрому вітровому склу;
- якість очищення вітрового скла за величиною подвійного переміщення щіток.

Окрім того, з'ясовується наявність і стан дзеркал заднього виду, технічний стан механізму закривання дверей, наявність на пульті управління датчика про закриття дверей, наявність у кузові вантажного автомобіля обладнання для перевезення людей.

Слідчий огляд як процесуальна дія набуває значення для справи лише тоді, коли його перебіг і результати будуть належно оформлені, відповідно до встановленого законом порядку фіксації результатів огляду.

Фіксація результатів огляду – це документальне відображення у визначеній кримінальним процесуальним законом формі всього виявленого слідчим під час огляду, опис проведених ним під час огляду дій, відображення загального вигляду об'єктів, їх якостей, властивостей і ознак.

Процес і результати огляду фіксуються у **протоколі огляду**, який складається з вступної, описової й заключної частин. До нього у вигляді додатків можуть додавати-

ся спеціально виготовлені копії, фототаблиці, схеми, відео- та аудіокасети, цифрові носії інформації тощо.

Складаючи протокол огляду місця події, слід дотримуватись деяких рекомендацій. Відповідно до загальних вимог протокол повинен: складатися відповідно до вимог КПК (ст. 104); містити повне і об'єктивне викладення усього, що фіксується, для того щоб можна було на його підставі чітко уявити про обстановку місця події; містити опис усіх предметів і слідів, які виявлені на місці події і можуть мати значення для встановлення істини у справі; мати дані, викладені так, щоб за необхідності їх можна було застосувати для реконструкції місця події.

Щоб забезпечити високу якість протоколу огляду, під час дослідження місця події рекомендується робити попередні нотатки, а вже потім складати протокол. Протокол можна написати від руки або надрукувати. Якщо протокол складено на двох і більше сторінках, потрібно, щоб поняті підписали його знизу на кожній сторінці. Зверху кожної сторінки ставлять порядковий номер.

Під час складання протоколу огляду рекомендують уникати вживання: а) довгих фраз, через які втрачається зміст написаного; б) невизначених слів типу «біля», «недалеко», «поряд» тощо; в) місцевих виразів (діалектизмів) і спеціальних (без необхідності) термінів; г) застарілих слів і словосполучень. Для зручності складання протоколу та ознайомлення з ним доцільно сформулювати підзаголовки розділів (наприклад, під час огляду квартири: коридор, кухня, вітальня, спальня, туалет і ванна кімната тощо).

Під час виявлення негативних обставин, у протоколі слід зафіксувати у чому полягають протиріччя. Водночас термін «негативна обставина» в протоколі не вживається, оскільки це висновок слідчого. Варто, наприклад, написати таким чином: «... виявлено навісний замок з розпиляною дужкою. Металевих ошурок від розпилу поблизу нього виявлено не було».

Речі, які планується вилучити з місця події, упаковуються у пакети встановленого зразка.

**Умовні позначення, які використовуються
під час складання схем і планів**

	Стіна цегляна		Стіна бетонна
	Стіна дерев'яна чи з глини		Стіна нежитлового приміщення
	Стіна будинку, що будується	а)	а) вікно б) вікно з ґратами
	Одностулкові двері (Д – дерев'яні, М – металеві)		Двостулкові двері (Б – броньовані)
	Паркан кам'яний чи цегляний		Паркан дерев'яний
	Смітник		Колодязь
	Газова колонка (ко- тел)		Плита газова
	Камін (Г – газовий, Е – електричний, Т – на твердому паливі)		Кондиціонер
	Плита електрична		Мікрохвильова піч
	Бойлер електричний		Автомат (термінал) роздрібно́ї торгівлі
	Холодильник		Морозильна камера
	Розетка		Умивальник
	Унітаз		Пісуар настінний
	Кухонна мийка		Пральна машина
	Ванна		Душова кабіна
	Стіл		Стілець
	Табурет		Шафа (сервант)
	Шафа-купе		Ліжко

	Диван		Крісло м'яке
	Телевізор		Комп'ютер
	Сейф		Телефон
	Вішак		Акваріум
	Картина		Пляма (вказується рідина)
	Пляма крові		Слід пальця
	Вдавлений слід ноги (взуття)		Поверхневий слід ноги (взуття)
	Гільза		Куля
	Наскрізне пошкодження перешкоди (стіни, дверей)		Сліпе пошкодження перешкоди
	Місце зламу		Речові докази
	Знаряддя зламу		Сокира
	Ніж		Пістолет
	Рушниця		Автомат
	Повна пляшка		Порожня пляшка
	Труп		Уламки скла
	Автомобіль		Мотоцикл
	Поверхневі сліди транспортних засобів		Велосипед
	Вдавлені сліди транспортних засобів		Кілометровий стовп
	Дерево (листяне, хвойне)		Стовп електричний (дерев'яний, металевий, залізобетонний)

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття огляду та його завдання.
2. Класифікація оглядів.
3. Характеристика загальних положень (принципів) проведення огляду.
4. Поняття огляду місця події та мета його проведення.
5. Загальні тактичні прийоми, які застосовуються під час огляду місця події.
6. Підготовчий етап до проведення огляду місця події.
7. Робочий етап проведення огляду місця, його стадії.
8. Характеристика методів огляду місця події.
9. Заключний етап проведення огляду місця події.
10. Поняття інсценування та негативних обставин.
11. Тактика проведення освідування особи.
12. Тактика проведення огляду речі.
13. Тактика проведення огляду трупа.
14. Тактика проведення огляду транспортного засобу.
15. Правила фіксації результатів огляду місця події.

Тест-контроль до теми

1. Що не належить до мети (цілі) проведення слідчого огляду:

- а) виявити сліди кримінального правопорушення і речові докази;
- б) з'ясувати обставини події, що сталася;
- в) з'ясувати обстановку в районі вчинення кримінального правопорушення;
- г) висунути версії про подію, що сталася, і її учасників.

2. Що з наведеного не належить до загальних тактичних положень (принципів) слідчого огляду:

- а) актуальність і професійність;
- б) своєчасність і невідкладність;
- в) об'єктивність і повнота;
- г) методичність і послідовність.

3. Як правильно називаються стадії огляду місця події:

- а) підготовча, статична, динамічна;
- б) концентрична, фронтальна, аналітична;
- в) оглядова, статична, динамічна;
- г) підготовча, робоча, заключна.

4. Який із видів слідчого огляду проводиться в тому випадку, коли слідчий, ознайомившись з протоколом огляду, зробить висновок про те, що ця слідча (р) дія виконана неякісно:

- а) первинний;
- б) повторний;
- в) додатковий;
- г) наступний.

5. Який огляд слід провести в тому випадку, коли первинний огляд на відкритій місцевості був проведений під час сильного дощу:

- а) первинний;
- б) наступний;
- в) додатковий;
- г) повторний.

6. У якому документі фіксуються перебіг і результати проведення слідчого огляду:

- а) в акті;
- б) у протоколі;
- в) у постанові;
- г) в ухвалі.

7. Кого із перерахованих спеціалістів слід обов'язково залучити для огляду місця події, де виявлено труп:

- а) криміналіста;
- б) вибухотехніка;
- в) психолога;
- г) лікаря.

8. Яку фотозйомку застосовують на робочій статичній стадії огляду місця події:

- а) орієнтуючу та вузлову;
- б) вузлову та детальну;
- в) оглядову та вузлову;
- г) орієнтуючу та оглядову.

9. Чого не можна з'ясувати шляхом проведення освідування особи:

- а) чи є на тілі освідуваної особи особливі прикмети, які саме і де;
- б) чи є на тілі освідуваної особи пошкодження і коли вони утворились;
- в) чи є на тілі освідуваної особи ознаки професійної приналежності;

г) чи є на тілі освідученої особи частинки речовин, які він міг принести з місця події.

10. В чому полягає об'єктивний метод огляду місця події:

а) у дослідженні лише тих місць та об'єктів, де міг проходити правопорушник і до яких він міг торкатися;

б) у пересуванні місцем події по спіралі від одного об'єкта до іншого;

в) у огляді місця події повністю, незалежно від шляхів переміщення правопорушника;

г) у дослідженні матеріальної обстановки на місці події і поблизу нього.

11. Про що свідчать виявлені під час огляду місця події негативні обставини:

а) про вчинення кримінального правопорушення;

б) про наявність іншого кримінального правопорушення;

в) про складність у розслідуванні кримінального правопорушення;

г) про можливе інсценування.

12. Як правильно називається план, що був складений після проведення огляду місця події:

а) продовження протоколу огляду;

б) чорновий варіант протоколу огляду;

в) протокол огляду місця події;

г) додаток до протоколу огляду місця події.

13. Як у протоколі огляду місця події повинна вказуватися інформація про виявлені під час проведення огляду речові докази:

а) вказується у довільній формі;

б) вказуються тільки ті речові докази, які слідчий планує вилучити;

в) вказуються тільки ті докази, які були сфотографовані;

г) вказуються і описуються у тій послідовності, у якій вони були виявлені.

14. У скількох екземплярах складається протокол огляду місця події:

а) одному;

б) двох;

в) трьох;

г) чотирьох.

15. Чи потрібно до проведення слідчого огляду залучати понятих:

- а) тільки під час огляду місця події;
- б) на розсуд слідчого;
- в) ні;
- г) так.

16. Чи рівнозначні за своєю суттю поняття «місце події» та «місце злочину»:

- а) так;
- б) ні;
- в) у криміналістиці на це не зауважують;
- г) у криміналістиці з приводу цього ще нічого не з'ясовано.

17. У чому не полягає зв'язок місця події та кримінального правопорушення:

- а) кримінальне правопорушення учинено за допомогою знарядь, залишених на цьому місці;
- б) кримінальне правопорушення спрямовано на один із об'єктів, що знаходиться в цьому місці;
- в) кримінальне правопорушення учинено саме в цьому місці;
- г) на місці події залишилися предмети, що належать правопорушнику.

18. Що не є метою огляду місця події:

- а) з'ясувати точні розміри завданої кримінальним правопорушенням шкоди;
- б) виявити правопорушника;
- в) зафіксувати обстановку місця події;
- г) вивчити обстановку місця події.

19. Який із названих загальних тактичних прийомів не використовується під час огляду місця події:

- а) зіставлення первинних даних та обстановки місця події;
- б) аналіз окремих доказів, зібраних з усього кримінального правопорушення;
- в) залучення до огляду особи, яка повідомила про кримінальне правопорушення;
- г) моделювання події, що сталася.

20. Скільки є етапів огляду місця події:

- а) один;
- б) два;

- в) три;
- г) чотири.

21. Що не належить до підготовчого етапу проведення огляду місця події:

- а) з'ясувати, чи надана допомога потерпілій особі;
- б) визначитися зі складом учасників огляду місця події;
- в) з'ясувати, чи організована охорона місця події;
- г) з'ясувати, чи проінформували про кримінальне правопорушення начальника райвідділу.

22. Чого не робить слідчий, прибувши на місце події:

- а) перевіряє, чи усунуто (послаблено) шкідливі наслідки кримінального правопорушення;
- б) перевіряє, чи прибули на місце події представники ЗМІ та прокурор;
- в) перевіряє, чи вилучені з місця події сторонні особи;
- г) спілкується з присутніми на місці події очевидцями кримінального правопорушення.

23. Як правильно називаються стадії робочого етапу огляду місця події:

- а) статична і динамічна;
- б) статистична і функціональна;
- в) початкова та наступна;
- г) підготовча і організаційна.

24. Чи можна розпочинати огляд місця події без понять:

- а) можна;
- б) можна, коли на місці події присутній прокурор;
- в) можна, коли на місці події присутня потерпіла особа;
- г) не можна.

25. У чому полягає суб'єктивний огляд місця події:

- а) у пересуванні на місці події під час огляду по спіралі;
- б) у дослідженні на місці події лише тих місць, де міг проходити правопорушник;
- в) у суцільному дослідженні місця події;
- г) у визначенні слідчим відправної точки огляду, виходячи з власних міркувань.

26. Чи можна на заключному етапі огляду місця події повторно оглянути певні місця чи конкретні об'єкти:

- а) не можна;

б) можна, але тільки після складання протоколу огляду місця події;

в) можна, якщо про це дає вказівку прокурор і просять журналісти;

г) можна.

27. Який з прийомів виявлення слідів не застосовується під час огляду місця події:

а) огляд об'єктів в особливих умовах освітлення;

б) огляд об'єктів під зміненим кутом зору;

в) фотографування об'єктів у рентгенівських променях;

г) опилення об'єктів дактилоскопічними порошками.

28. Який із названих документів не є додатком до протоколу огляду місця події:

а) фототаблиця;

б) акт;

в) план;

г) схема.

Тема 2.3

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Допит – це найпоширеніший спосіб отримання доказової інформації під час розслідування кримінальних правопорушень. Процесуальний порядок його проведення регламентується ст.ст. 224–226, 232 КПК.

Допит – це слідча (р) дія, що проводиться уповноваженим на те суб'єктом за місцем проведення судового розслідування або в іншому місці, за погодженням з допитуваною особою, з метою отримання від неї відомостей щодо відомих їй обставин у кримінальному провадженні.

До **основних завдань допиту** належать:

- 1) отримання відомостей про кримінальне правопорушення;
- 2) перевірка вже відомих слідству відомостей про кримінальне правопорушення;
- 3) отримання фактичних даних про обставини готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення;
- 4) перевірка висунутих версій;
- 5) збирання відомостей про особу правопорушника, його місцезнаходження;
- 6) отримання відомостей про спричинену кримінальним правопорушенням шкоду, місцезнаходження предмету посягання, знарядь вчинення кримінального правопорушення.

Особливістю отримання відомостей про такі фактичні дані є те, що її джерелом є людина. Тому отримання такої інформації пов'язане з необхідністю дотримання низки не тільки процесуальних, але й психологічних та етичних вимог.

Важливість допиту визначається не лише тим, що він є засобом отримання (збирання) і перевірки інформації, але й тим, що він є ще й засобом захисту для підозрюваного. Допит – одна з найскладніших слідчих (р) дій, оскільки допитувана особа внаслідок різних причин може неповно або неправильно сприймати певну подію і, відповідно, неправильно її викладати слідчому під час допиту. Крім того, підозрюваний та його рідні, як правило, не зацікавлені у повному та всебічному розслідуванні кримінального правопорушення, що не може не впливати на правдивість і повноту їхніх свідчень.

Мета допиту – отримати показання, що об'єктивно відображають дійсність. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, що в них містяться – доказами.

Предмет допиту – коло обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту. Їх визначає слідчий під час підготовки до його проведення.

Існує певна відмінність у процесі допиту осіб, які мають різний процесуальний статус. Недотримання процесуальних правил проведення допиту є порушенням закону і тягне недійсність проведення дії та недопустимість використання отриманих даних як джерела доказу¹.

¹ Допит займає особливе місце у досудовому слідстві. У зв'язку з цим Британська Королівська комісія з Питань Кримінальної Юстиції у 1992 р. ввела у дію циркуляр «Принципи процесуального інтерв'ю». Він був результатом складної і тривалої співпраці юристів, офіцерів поліції та психологів. Його мета – зменшити тиск на свідків, підозрюваних, обвинувачених, сприяти закріпленню прав людини. З цього часу замість терміна «допит» вводилось поняття «інтерв'ю». Європейські спеціалісти розробляли нові методики і програми навчання офіцерів поліції і посадових осіб, які здійснюють допит, з метою отримання знань і розуміння принципів дотримання прав людини та надання допомоги в набутті необхідних навиків. У них відображено комплексний підхід, в якому аналізується не тільки вербальна, тобто словесна інформація, але й невербальна поведінка допитуваного; береться до уваги обстановка, де проводиться допит, які технічні засоби застосовуються; як здійснюється захист прав допитуваного та ін. Всі аспекти відображено у методиці процесуального інтерв'ю, яка отримала назву «Дорожня карта», та почала застосовуватись у Великобританії з 1994 р.

Необхідно пам'ятати, що на правильність і повноту сприйняття предметів, подій і явищ впливають об'єктивні і суб'єктивні чинники. Формування показань допитуваної особи – це складний психологічний процес, який поділяється на три основні стадії: сприйняття, запам'ятовування та відтворення.

На повноту запам'ятовування інформації та тривалість її зберігання в пам'яті впливають: умови сприйняття; вид пам'яті (зорова, слухова, рухова, емоційна); наявність установки на зберігання сприйнятого у пам'яті; час, що минув з моменту сприйняття; стан здоров'я; вік; характер особи.

У криміналістичній літературі визначають такі **види допитів**:

1) за суб'єктом проведення допиту (допит, що проводить слідчий, прокурор, суддя, оперативний працівник);

2) за процесуальним статусом допитуваного (допит свідка, потерпілого, підозрюваного, експерта);

3) за віком допитуваного (допит неповнолітньої (малолітньої) особи, допит повнолітньої особи, допит особи похилого віку);

4) за послідовністю проведення (первинний, додатковий, повторний);

5) за місцем проведення (на місці події, у кабінеті слідчого, за місцем проживання чи перебування допитуваного – вдома, у лікарні, на роботі, в СІЗО);

6) залежно від застосування технічних засобів фіксування (із застосуванням звуко- чи відеозапису, без їх застосування);

7) за складом учасників допиту (віч-на-віч, з участю іншого слідчого чи прокурора, адвоката (захисника), законного представника, спеціаліста, лікаря, педагога, психолога, перекладача).

Як і проведення будь-якої слідчої (р) дії, допит можна умовно поділити на три етапи – підготовчий, робочий та завершальний. Обов'язковим елементом отримання повних і достовірних показань є всебічна **підготовка до його проведення, до якої належать**:

- вивчення матеріалів кримінального провадження;
- визначення осіб, які підлягають допиту;
- визначення послідовності їх допиту та спосіб виклику на допит;
- збирання відомостей про особу допитуваного;
- вивчення (за необхідності) спеціальних знань;
- вибір способу встановлення комунікативного контакту;
- визначення часу, місця і режиму проведення допиту;
- підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- визначення необхідних технічних засобів для фіксації допиту та їх підготовка до роботи;
- складання плану допиту (переліку питань відповідно до предмету допиту) та прогнозування його перебігу та результатів.

Необхідно пам'ятати, що чим більше минуло часу з того моменту, коли людина за чимось спостерігала, тим менше інформації залишається у її пам'яті. Тому рекомендується якнайшвидше допитувати осіб, які:

1) найбільш поінформовані про обставини кримінального правопорушення, зацікавлені у тому, щоб правопорушення було розкритим, та можуть повно і об'єктивно повідомити важливу інформацію;

2) мають незначний кримінальний досвід, не притягувалися до кримінальної відповідальності, піддаються психологічному впливу, схильні переоцінювати ступінь поінформованості слідчого, мають у злочинній групі статус «опозиціонера», який постійно конфліктує з лідером;

3) безпосередньо пов'язані між собою епізодами кримінальної діяльності, що дозволяє у разі необхідності провести одночасні допити між ними;

4) виконували другорядні функції під час вчинення кримінального правопорушення.

На допит осіб **можна викликати** одним із таких способів:

- повісткою (її вручають особисто, надсилають поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком);

- телеграмою;
- повідомлення безпосередньо телефоном (мобільним чи стаціонарним) особі, яка підлягає допиту;
- через адміністрацію місця ув'язнення (ІТТ або СІЗО).

На робочому етапі проведення допиту застосовують найефективніші тактичні прийоми, що сприяють отриманню повних і об'єктивних (правдивих) показань. Серед **загальних тактичних прийомів, що застосовують під час допиту**, слід назвати:

- встановлення комунікативного контакту;
- викладення показань у формі «вільної розповіді»;
- постановка запитань;
- пред'явлення доказів;
- актуалізація забутого в пам'яті допитуваного.

Установлення **комунікативного контакту** означає налагодження взаємодії з метою обміну інформацією. Він спрямований на створення умов для одержання певних відомостей. Ініціатива у встановленні такого контакту повинна належати слідчому. Для його встановлення можна застосувати такі тактичні прийоми: 1) розмова з допитуваним на теми, що цікаві для нього або слідчого; 2) демонстрація поінформованості слідчого про обставини життя допитуваного, його потреби та інтереси (захоплення, хобі); 3) вплив позитивними якостями самого слідчого. На цій стадії для слідчого існує золоте правило поведінки – не робити нічого, що може викликати до нього негативне ставлення з боку допитуваного.

Важливе місце під час проведення допиту займає просторова організація спілкування. Остання залежить від характеру відносин і тактичного задуму. В. В. Романов виокремлює чотири основні варіанти організації спілкування під час допиту (рис. 2.2).

Перед початком допиту слідчий повинен упевнитись в особі допитуваного, роз'яснити його права і обов'язки, з'ясувати відомості анкетного характеру. Обов'язковою умовою є роз'яснення особі ст. 63 Конституції України.

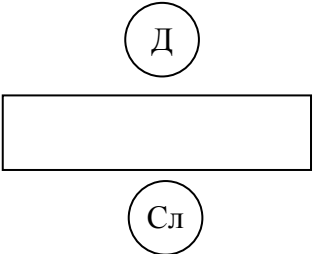
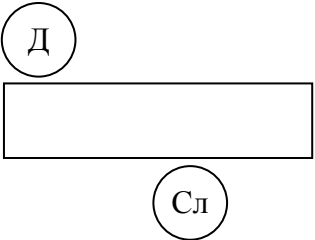
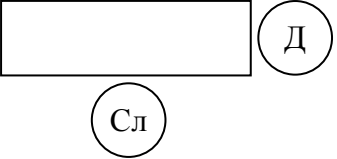
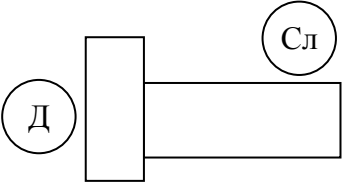
	<p>Допитуваний (Д) знаходиться на відстані 2–3 м від слідчого (С) по середині його кабінету. Таке розташування свідчить про підкреслено формалізований характер спілкування. У психологічному аспекті ця форма менш зручна для допитуваного, який відчуває себе «у полі зору» слідчого.</p>
	<p>Це «захисна» для допитуваного форма просторової організації допиту. Іноді до неї вдається і слідчий для того, щоб у поле зору допитуваного потрапили певні речові докази, документи, фотографії, що мають значення для справи і знаходяться на столі слідчого.</p>
	<p>Цей варіант передбачає дуже близьке просторове розташування слідчого та допитуваного (близько 50–70 см), що підкреслює довірчий характер відносин.</p>
	<p>Така ситуація можлива, коли слідчий з певних причин проводить допит посадової особи в її кабінеті. У психологічному аспекті цей варіант несприятливий для слідчого, оскільки допитуваний зберігає ознаки статусного домінування.</p>

Рис. 2.2. Основні варіанти організації спілкування під час допиту

Допитувані особи дають показання слідчому окремо, без присутності інших осіб, які підлягають допиту. У окремих випадках обов'язкова присутність визначених законом осіб (захисника, педагога, законного представника тощо). Варто зауважити, що чинний КПК не містить забо-

рони щодо можливості участі під час допиту двох слідчих. Свідка попереджають про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань і за відмову від дачі показань (ст.ст. 384 і 385 КК України). Потерпілого попереджають про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України). Підозрюваного про кримінальну відповідальність не попереджають. Крім того, в разі відмови підозрюваного відповідати на запитання чи давати показання, слідчий зобов'язаний його одразу ж припинити (в такому разі можлива постановка запитання щодо з'ясування причин такої відмови).

Застосування такого тактичного прийому, як **«вільна розповідь»**, дає змогу слідчому сформулювати свою думку (уявлення) про особу допитуваного, виявити ступінь його поінформованості про обставини події, отримати уявлення про правдивість свідчень, дізнатися інформацію про факти, що не були відомі слідчому.

Постановка запитань полягає в тому, що слідчий після закінчення вільної розповіді ставить допитуваному запитання з метою уточнення обставин і заповнення прогалин у показаннях. Залежно від змісту та мети поставлених запитань у криміналістиці вони поділяються на такі:

1) основні (спрямовані на з'ясування головних відомостей);

2) доповнювальні (спрямовані на з'ясування фактів, пропущених допитуваним у вільній розповіді);

3) уточнювальні (ставляться у тому разі, коли допитуваний повідомив інформацію у загальній формі й вони спрямовані на найповніше і найточніше з'ясування обставин, що мають значення);

4) нагадувальні (мають на меті активізувати в пам'яті допитуваного ті чи інші асоціації. Наприклад, коли допитуваний не може пригадати о котрій саме годині він бачив підозрюваного, пропонують розповісти чим займався упродовж дня або що в цей час показували по телевізору);

5) контрольні (спрямовані на перевірку правильності сприйнятої слідчим інформації, яку повідомляє допитуваний).

Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких є відповідь, частина відповіді або підказка до неї (такі питання у криміналістичній літературі називають навідними).

Пред'явлення доказів як тактичний прийом полягає в тому, що слідчий з метою здійснення психологічного впливу на допитуваного повідомляє йому про докази та інші наявні у справі матеріали, які стосуються його показань чи суперечать їм, або демонструє допитуваному показання інших осіб у певній послідовності. Цей тактичний прийом застосовується і для актуалізації в пам'яті забутого.

Актуалізація забутого полягає у наданні слідчим допомоги допитуваній особі пригадати події минулого. Для актуалізації забутого застосовуються типові тактичні прийоми:

- постановки уточнювальних чи нагадувальних запитань;

- пред'явлення доказів;
- демонстрація іншої матеріалізованої інформації;
- допит на місці події;
- оголошення показань інших.

Залежно від ситуації слідчий вибирає ті чи інші тактичні прийоми допиту. Їх застосування повинно мати нехаотичний характер, а логічну послідовність і доцільність їх реалізації. На допиті можуть виникнути два види ситуацій:

1) безконфліктна:

- допитуваний дає правдиві показання;
- допитуваний дає правдиві показання, але добросовісно помиляється в деяких фактах, що тягне виникнення перекручень чи суперечностей у показаннях;
- допитувана особа не може повідомити інформацію про певні обставини події внаслідок забування;

2) конфліктна:

- допитувана особа відмовляється давати показання;
- допитувана особа постійно змінює показання;
- допитувана особа не йде на контакт, веде себе агресивно;
- допитувана особа свідомо дає неправдиві показання.

У конфліктних ситуаціях, коли допитуваний не бажає повідомляти правду, можуть бути застосовані такі тактичні прийоми: переконання, звернення до почуття гідності, справедливості, шляхетності тощо.

У разі відмови підозрюваного давати показання слідчий повинен терпляче і детально роз'яснити всі негативні наслідки зайнятої позиції. Такі роз'яснення слід підкріпити конкретними питаннями, відповіді на які може дати лише допитуваний (наприклад, про дійсний розмір спричиненої шкоди; про суму, отриману кожним із співучасників; про значення слідів, виявлених на місці події; про дії кожного зі співучасників тощо). Корисно навмисно викликати заперечення з боку допитуваного, що може спонукати його до активної захисної позиції, а для цього йому потрібно дати показання.

Важливе значення в разі відмови давати показання має вміле застосування суперечностей між співучасниками злочину, кожний з яких, з одного боку, побоюється дати показання першим, а з іншого – хвилюється, що його можуть випередити інші, у всьому звинувативши. Ізолювавши співучасників кримінального правопорушення, слідчий повинен намагатися нейтралізувати побоювання дати показання першим і підсилити переживання «запізнитися» зі щирим зінанням.

Повідомлення неправди особою – це вольовий і свідомий акт, що спрямований на перекручення істини. Тактичні прийоми застосовують у такому разі для:

- викриття неправди у разі повного заперечення особою своєї вини і висуненні ним своєї версії;
- викриття неправди у ситуації часткового визнання особою своєї вини;
- подолання замовчування особою фактів, які цікавлять слідство;
- викриття неправдивої заяви про алібі;
- встановлення обмови чи самообмови.

Для цього можуть бути застосовані такі тактичні прийоми:

- 1) спокійний тон допиту, дотримання слідчим тактовності та ввічливості;
- 2) замовчування обставин, що вже відомі слідчому;
- 3) створення умов, за яких у допитуваного формується думка, що слідчий знає замовчувані ним факти;
- 4) застосування тактичної комбінації, заснованої на постановці у певній послідовності запитань, що зумовлюють до викриття неправди;
- 5) викладення слідчим ймовірного перебігу події;
- 6) постановка несподіваних запитань стосовно фактів, що приховуються;
- 7) проведення допиту у хронологічній послідовності з максимальною деталізацією обставин;
- 8) ознайомлення допитуваного з фрагментами показань інших осіб (протоколів інших слідчих (р) дій);
- 9) демонстрація можливостей слідчого щодо встановлення обставин, які приховуються;
- 10) створення напруженості або навпаки – її зняття;
- 11) застосування звуко- чи відеозапису допиту;
- 12) проведення повторного (чи додаткового) допиту.

Давання особою неправдивих показань у практичній діяльності найчастіше за все долається шляхом пред'явлення під час проведення допиту доказів. Якщо доказів достатньо для викриття допитуваного, то не слід вважати, що за достатньої сукупності доказів можна без усіляких труднощів отримати від допитуваного правдиві показання. Насамперед слід пам'ятати, що під час невмілого використання цих доказів допитуваний намагатиметься «пристосувати» їх до своїх неправдивих показань чи спростувати. Докази варто пред'являти у певній логічній послідовності, зазвичай від другорядних до більш вагомих.

Якщо в доказах є прогалини, то перед слідчим постає два основних завдання: заповнити ці прогалини і не дати можливості допитуваному здогадатися про їх наявність. Для цього у допитуваного слід створити перебільшене уявлення про відомі слідчому факти та приховати дійсний об'єм інформації, відомий слідчому.

Коли доказів недостатньо для викриття неправди, слідчий насамперед повинен зауважити чи є у показаннях допитуваного суперечності й обмовки. Підмічаючи та накопичуючи такі деталі, слідчий може використати їх під час проведення другої, більш активної частини допиту, шляхом постановки уточнювальних та конкретизуючих запитань. Нерідко, заплутавшись у своїх показаннях, особа переконується у безмістовності подальших заперечень правди.

Здебільшого, під час допиту підозрюваний перебуває у пригніченому, депресивному стані. Під час його допиту найчастіше використовують такі тактичні і психологічні комбінації:

1. Логічна послідовність пред'явлення доказів за їх вагомістю. Під час застосування такого прийому спочатку з'ясовуються найменш значущі обставини, використовуються другорядні, а вже потім пред'являються більш вагомі докази. Оскільки всі питання і докази причинно пов'язані між собою, то визнання підозрюваним одних фактів призводить до необхідності визнати і наступні. Ефективність цього прийому полягає ще й в тому, що допитуваний не знає, якими ще доказами володіє слідчий, а пред'явлення нових доказів дозволяє припустити, що слідство володіє достатніми доказами.

2. Прийом під умовною назвою «припущення легенди». У тих випадках, коли особа дає показання, які суперечать уже отриманим даним, зібраним слідчим, не завжди доцільно поспішати з викриттям неправдивої інформації. Із тактичних міркувань слід вислухати показання особи до кінця, подумки зафіксувати всі дані, які суперечать точно встановленим фактам. Потім, несподівано для допитуваного, слідчий спростовує неправдиві заяви, наводячи достовірні дані і докази. Оскільки спочатку слідчий робить вигляд, що не сумнівається у правдивості розповіді особи, то подальше несподіване їх спростування застає допитуваного зненацька.

3. Прийом «припинення неправди» протилежний попередньому. Володіючи певними зібраними безперечними доказами, слідчий, виявивши, що допитуваний по-

чинає давати неправдиві показання, зупиняє його. Після цього слідчий наводить допитуваного докази, які спростовують його показання, та пропонує їх пояснити. Під час подальших спроб допитуваного давати неправдиві показання слідчий знову його зупиняє. Вказаний тактичний прийом може бути ефективний у тому разі, коли підозрюваний не встиг продумати свою лінію поведінки та перебуває у стані розгубленості. Така ситуація найчастіше простежується під час допиту відразу після затримання.

4. Прийом «компонування форсованого і уповільненого темпів допиту». У тому разі, коли особа заздалегідь продумала власну лінію поведінки, свої відповіді та контраргументи доцільно прискорити темп допиту. Таким чином слідчий ускладнює для особи використання завідомо неправдивої інформації. Форсований темп допиту корисно чергувати з уповільненим.

Останній можна застосовувати у двох випадках:

1) під час підготовки до проведення форсованого допиту (слідчий спочатку в спокійному, сповільненому темпі веде бесіду з допитуваним з приводу другорядних питань, а потім, переконавшись, що допитуваний став менш сконцентрований, несподівано форсує темп допиту і переходить до з'ясування гострих, критичних моментів події);

2) трапляються випадки, коли допитуваний сам обирає швидко розповідь, щоб уникнути уточнення і перевірки небезпечних для нього моментів. Встановивши це, слідчий може уповільнити темп – детально, не поспішаючи, ґрунтовно з'ясовує ті факти, що його цікавлять, задає багато уточнювальних і доповнювальних додаткових питань.

5. Застосування психологічних особливостей особи. Вказаний тактичний прийом допиту може належати до постійно використовуваних за будь-якого допиту.

Наприклад, якщо особа на момент допиту перебуває у розгубленому і нерішучому стані, ефективно буде форсувати допит, пред'являти всі наявні докази, рішуче припиняти спроби дати неправдиві показання. Якщо ж допитуваний добре підготовлений до допиту, урівноважений, впевнений в

тому, що його неможливо викрити, то більш раціональними будуть прийоми поступового, послідовного застосування доказів за їх вагомістю, допущення легенди. Також під час допиту необхідно зважати на темперамент допитуваного¹.

У криміналістиці розроблено і низку інших тактичних прийомів, які можна застосовувати під час допиту комплексно, як прості тактичні комбінації чи окремо. Такі прийоми мають логічний, психологічний, тактичний характер.

Серед прийомів логічного характеру найбільш поширене **пред'явлення викривальних доказів**, зокрема показань співучасників, свідків, потерпілих, документів, даних криміналістичних обліків тощо. Сила впливу викривальних доказів збільшується під час демонстрації звуко- чи відеозапису допиту цих осіб.

Іншим прикладом логічного характеру є **демонстрація можливостей судової експертизи** під час дослідження речових доказів у справі. Допитуваному оголошують, які викривальні обставини можна встановити експертним шляхом, чому їх не можна спростувати, які результати експертизи будуть застосовані для спростування обраного особою алібі.

Серед прийомів психологічного характеру слід вказати на **переконання допитуваного у необхідності змінити свою позицію у справі, дати правдиві покази**. Щоб досягнути в цьому успіху, слід роз'яснити допитуваному всі переваги щиросердечного каяття у вчиненому, а в разі вчинення злочину групою – переваги факту визнання вини першим. Зізнанню може сприяти також акцент на незначну роль допитуваного у кримінальному правопорушенні порівняно з іншими учасниками.

¹ Наприклад, під час допиту холерика бажано зважати на його підвищену збудливість, схильність до емоційних вибухів. Такі реакції можуть знизити рівень його зібраності й призвести до того, що він обмовиться. Допит флегматика потребує відносно багато часу на встановлення мовного контакту, наведення зібраних доказів, уповільненого темпу.

Для психологічного впливу розрахований і одночасний допит, проведення якого, однак пов'язане з ризиком, оскільки особа, яка дає правдиві покази, під впливом іншого учасника може їх змінити на несприятливі для слідства.

Серед прийомів тактичного характеру коротко охарактеризуємо такі:

– **«раптовості»**. Цим узагальнювальним терміном називають низку тактичних прийомів допиту, які засновані на чиннику раптовості: 1) несподіване повідомлення після допиту про намір провести ту чи іншу слідчу (р) дію, яку, на думку допитуваного, провести неможливо внаслідок необізнаності слідчого про певні обставини (наприклад, про проведення обшуку в такому місці, про яке слідчий не повинен був знати); 2) постановка несподіваних для допитуваного запитань;

– **«повторності»**. Прийом, пов'язаний із вимогою слідчого повторити ту чи іншу частину показів з метою виявлення у них суперечностей. Цей прийом може бути реалізований і самостійно – шляхом додаткового допиту, який проводиться з максимальною деталізацією показів;

– **«відволікання уваги»**. Суть цього прийому в тому, що слідчий, знаючи наперед про те, що не отримає правдивої відповіді на основне запитання, задає особі низку другорядних питань. А ці питання допомагають знайти відповідь на основне замасковане запитання. Цей тактичний прийом можна комбінувати з такими тактичними прийомами, як **«форсування темпу допиту»** та **«інерція»**. Останній застосовують для того, щоб допит непомітно перевести з однієї сфери в іншу сподіваючись, що допитуваний за інерцією обмовиться;

– **«обмовки»**. Такий прийом реалізується шляхом застосування інерції чи інших. З огляду на етичність і правомірність застосування цього прийому, вкажемо на те, що потрібно зауважити не на випадкову (помилкову) обмовку, а лише на обмовку про ті обставини, які, як правило, були відомі лише особі, причетній до вчинення кримінального правопорушення;

– **«очікування»**. Під час допиту робиться перерва для того, щоб психічний стан допитуваного змінився під впливом проведеної з ним розмови;

– **«створення наповненості»**. Полягає у підкресленні слідчим нез'ясованих місць у справі, зумовлюючи у допитуваного бажання «заповнити» прогалини відповідно до логіки його показів, що може призвести до суперечностей у його поясненнях;

– **«виклику»**. Спрямований спонукати допитуваного логічним шляхом з позиції його показань пояснити обставини, які забезпечені доказами.

Показання записуються до протоколу від першої особи та, якщо можливо дослівно. Допитаному можна надати можливість написати показання власноручно. Показання допитуваного записують у протокол у тій послідовності, в якій він їх викладає під час вільної розповіді. Потім за необхідності ставляться запитання. Поставлені запитання і відповіді в протоколі записують дослівно. Після завершення допиту протокол зачитують вголос, заяви, зауваження, уточнення чи доповнення у разі наявності – заносяться у протокол, після чого протокол підписує допитувана особа, особи, які присутні під час допиту та слідчий **(рекомендовано, щоб допитувана особа власноручно записала, що протокол вона прочитала особисто або ж його слідчий прочитав вголос, з її слів він записаний правильно, скарг, заяв та зауважень немає)**.

Практика показує, що під час проведення допиту доцільно застосовувати звуко- чи відеозапис. Особливо це актуально у таких випадках:

– для фіксації показань осіб, які підозрюються у вчиненні особливо тяжких кримінальних правопорушень;

– для фіксації показань осіб, які завідомо або можливо не зможуть з'явитися в суд (наприклад, виїжджають на постійне проживання за кордон);

– для фіксації показань малолітніх і неповнолітніх, мовні особливості яких особливо важко передати за звичайного порядку протоколювання;

– для фіксації показань поранених чи хворих, звичайний допит яких утруднений чи неможливий;

– для фіксації показань осіб, яких допитують з участю перекладача;

– для фіксації показань осіб, що з'явилися з повинною.

Якщо слідчий під час допиту застосовує звуко- чи відеозапис, то він мусить дотримуватися таких правил:

1) повідомити про застосування звуко- чи відеозапису до початку допиту та відобразити це у вступній частині фонограми (відео) та протоколі допиту;

2) у вступній частині фонограми (відео), як і в протоколі, необхідно вказати: місце і дату проведення допиту; час початку (а потім і закінчення) допиту; прізвище, ім'я та по батькові усіх осіб, присутніх під час допиту; технічні дані про апаратуру та носія інформації зазначають лише в протоколі;

3) фонограма (відеозапис) повинна відображати весь допит, а не тільки його фрагменти;

4) після закінчення допиту фонограма (відеозапис) повністю відтворюється. Зроблені зауваження чи уточнення теж фіксують на плівку. Звукозапис завершується заявою допитуваного про правильність цього запису;

5) у разі, коли фонограму (відеозапис) відтворюють під час іншої слідчої (р) дії (як один із тактичних прийомів), слідчий повинен зробити про це відмітку в протоколі слідчої (р) дії;

6) після закінчення досудового розслідування слідчий повинен ознайомити підозрюваного і захисника зі змістом фонограм (відеозаписів). Звукозапис можна відтворити і за клопотанням потерпілої особи;

7) після того, як учасники процесу ознайомляться з матеріалами кримінального провадження, фонограми опечатуються та зберігаються у справі.

У процесі допиту допитуваний може за власним бажанням або за пропозицією слідчого намалювати схеми, креслення, малюнки, плани, що пояснюють його показання. Їх потрібно засвідчити підписами допитуваного і слідчого та долучити до протоколу допиту як додаток.

До проведення допиту в окремих випадках доцільно залучати працівників оперативних підрозділів. Як показує практика, це рекомендується робити у таких випадках:

- 1) для спостереження за поведінкою допитуваного та його емоційними реакціями;
- 2) для зміни темпу допиту;
- 3) для можливості тактично правильно використати оперативну інформацію;
- 4) для негайної перевірки отриманої від допитуваного інформації;
- 5) оперативний працівник у неофіційній бесіді може отримати достовірні відомості без їх процесуального закріплення.

До проведення допиту також можна залучити спеціаліста. Він може допомогти слідчому краще, точніше і повніше зрозуміти допитуваного, який вживає у показаннях спеціальні терміни; розібратися у чинних спеціальних правилах, інструкціях, стандартах й інших документах; встановити спосіб вчинення кримінального правопорушення; припинити неправдиві показання, що стосуються спеціальних питань; зафіксувати за допомогою технічних засобів перебіг і результати допиту.

Допит неповнолітніх (малолітніх) характеризується певними особливостями підготовки і проведення. Вік, з якого неповнолітнього можна допитувати як свідка чи потерпілого, в КПК не визначений. Залежно від віку і обстановки під час допиту неповнолітніх можуть бути присутні: законний представник, педагог або психолог, лікар. Важливим є вибір місця для допиту (наприклад, «зелена кімната», місце, де особа навчається тощо). Запитання повинні бути простими та доступними для розуміння. Обов'язково потрібно встановити комунікативний контакт. Слід зважати, що монотонність ситуації допиту, його тривалість, тривале очікування неповнолітнім слідчого в коридорі можуть знизити ефективність самого допиту, викликати у допитуваного реакцію негативізму (немотивованого заперечення), протесту. Попереднє планування такого допиту дозволить скоротити

час його проведення (закон також вимагає, що він не може тривати більше 2 годин, а через годину необхідно робити перерву).

Під час формулювання питань неповнолітньому (малолітньому) допитуваному необхідно дотримуватись певних вимог:

- питання повинні бути зрозумілими, відповідати його рівню розвитку, освіти;

- потрібно ставити конкретні питання, що стосуються якої-небудь події, і не допускають двозначного тлумачення;

- слідчий має уникати питань, на які можлива ймовірна відповідь;

- форма питання повинна спонукати до активності, ініціативи, самостійної думки і не передбачати односкладної відповіді на кшталт: «так», «ні», «не може бути», «саме так»;

- у питаннях не повинно бути інформації, яку можна застосовувати для відповіді (навідні запитання);

- необхідно визначити послідовність запитань, щоб одне питання слідувало з іншого, а весь допит мав чітку логічну структуру.

До специфічних тактичних прийомів під час допиту неповнолітніх (малолітніх) належать:

- 1) роз'яснення важливості повідомлення правдивих даних;

- 2) демонстрація поінформованості про обставини його життя, потреби, інтереси;

- 3) роз'яснення суті та значення пред'явлених чи оголошених матеріалів;

- 4) роз'яснення неправильної позиції.

Допит розпочинається з пропозиції особі розповісти все відоме про обставини події, у зв'язку з якими її викликано. Неуважне ставлення до допитуваного порушує психологічний контакт та бажання спілкуватися.

Одночасний допит - це слідча (р) дія, яка передбачає одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб з метою з'ясування причин розбіжностей у

їхніх показаннях. Це один із ефективних способів перевірки і отримання нових доказів. Цю слідчу (р) дію можна провести між будь-якими учасниками процесу, і порядок її проведення регламентується ч. 9 ст. 224 КПК.

До основних завдань одночасного допиту належать:

- 1) з'ясування причин розбіжностей;
- 2) викриття одного з допитуваних у даванні неправдивих показань;
- 3) психологічний вплив на несумлінного учасника одночасного допиту;
- 4) зміцнення позиції і вольових якостей сумлінного учасника одночасного допиту;
- 5) виявлення і встановлення нових обставин, що мають значення для справи;
- 6) перевірка та оцінка висунутих версій.

Надане законом право слідчого на проведення одночасного допиту не повинно залежати від суб'єктивного бажання останнього. За наявності суттєвих розбіжностей (суперечностей) у показаннях, що впливають на правильне вирішення справи у суті, слідчий повинен завжди намагатися встановити істину в суперечливих питаннях, зокрема й за допомогою одночасного допиту.

Як виняток, слідчий може відмовитися від проведення одночасного допиту, проте для цього повинні бути вагомими причини. Така відмова може бути тоді, коли з тактичних міркувань слідчий переконаний в тому, що допитувані хочуть під час одночасного допиту узгодити показання на шкоду процесу встановлення істини. В окремих випадках, коли потерпілою особою є малолітній (неповнолітній), слідчий може не проводити одночасний допит, щоб зайвий раз не травмувати його психіки. В таких випадках доцільно зібрати додаткові докази та застосувати для усунення наявних суперечностей інші слідчі (р) дії.

Слідча практика показує, що не доцільно проводити одночасний допит:

- між особами, які дають завідомо неправдиві показання;

- між співучасниками кримінального правопорушення на початковому етапі розслідування;
- між підозрюваним, який не визнає своєї вини, і особою, на яку він може негативно вплинути ;
- між особами, які намагаються узгодити свою позицію стосовно один одного чи передати певну інформацію;
- коли один із учасників одночасного допиту категорично відмовляється давати показання у присутності іншого учасника.

Сутність одночасного допиту в тому, що слідчий по черзі пропонує допитуваним дати показання про обставини, в яких виявлено розбіжності.

Причиною таких розбіжностей можуть бути завідомо неправдиві показання одного чи обох учасників, різні ролі в позиції (водій – пішохід), відмінності у статусі (хуліган – працівник міліції).

До основних характеристик одночасного допиту належать:

- єдність предмета одночасного допиту (особи допитуються за одних обставин);
- єдність об'єкта одночасного допиту (це процес безперервного порівняння показань одночасно допитуваних осіб);
- єдність часу проведення (одночасна присутність допитуваних);
- єдність місця проведення (осіб допитують в одному місці);
- рівність умов сприйняття допитуваними запитань і відповідей;
- єдність документування.

Тактика одночасного допиту має певні особливості у зв'язку з:

- розширеним складом її учасників;
- ускладненим інформаційним обміном;
- сильним психологічним впливом;
- можливістю зміни показань;
- підвищеним ступенем тактичного ризику;
- зниженням рівня прогнозованості.

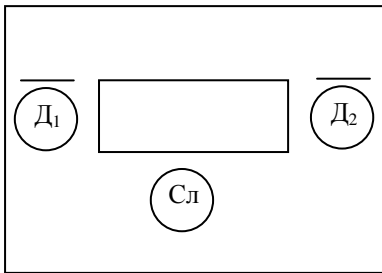
Обов'язковим елементом одночасного допиту є етап підготовки до його проведення. Він охоплює **вирішення слідчим таких питань:**

- 1) між якими особами проводити¹;
- 2) які розбіжності потрібно усунути (з'ясувати їх причини) та яким шляхом це можна зробити;
- 3) які взаємовідносини між допитуваними;
- 4) яка черговість допиту ефективна;
- 5) які питання слід поставити та в якій послідовності;
- 6) які показання потрібно в подальшому оголосити;
- 7) час і місце проведення одночасного допиту;
- 8) які необхідні технічні засоби фіксування.

Слідчий перед початком проведення одночасного допиту повинен роз'яснити правила його проведення. Потрібно акцентувати увагу учасників на тому, що питання спочатку ставить слідчий, а запитання один до одного учасники зможуть поставити тільки з його дозволу і їм надасться можливість висловити свої заперечення і зауваження. Також роз'яснюють, що відповідає лише особа, до якої слідчий звернувся із запитанням, а всі інші учасники слухають його відповідь.

Також має значення правильне розміщення учасників одночасного допиту на місці його проведення. Рекомендується розміщувати їх так, щоб світло падало їм на обличчя. Дотримання цієї рекомендації дозволить слідчому спостерігати за поведінкою та станом учасників. Допитувані повинні постійно перебувати в полі зору слідчого, бути достатньо віддалені від нього та між собою. Правильне розміщення учасників одночасного допиту не тільки дозволяє вести спостереження за ними, але й унеможливити здійснення раптового нападу або запобігти невербальному спілкуванню. За необхідності слідчий може залучити до проведення одночасного допиту допоміжних осіб (іншого слідчого, оперативного працівника) (рис. 2.3).

¹ Під час підготовки до одночасного допиту за участю неповнолітнього, потрібно вирішити питання про виклик одного з батьків, законного представника чи педагога. У передбачених законом випадках запрошують захисника і перекладача.

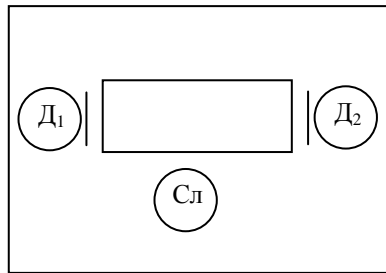

Безконфліктна ситуація

Сл – слідчий

Д₁ – потерпілий, свідок

Д₂ – підозрюваний

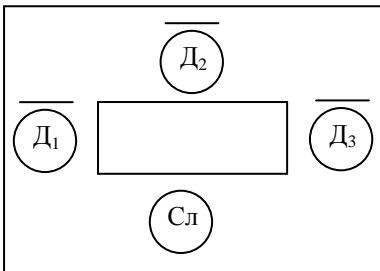

Конфліктна ситуація

Сл – слідчий

Д₁ – потерпілий, свідок

Д₂ – підозрюваний

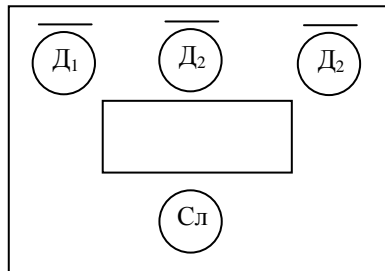
Можлива конфліктна ситуація
у разі різного процесуального
статусу допитуваних

Сл – слідчий

Д₁ – потерпілий

Д₂ – свідок

Д₃ – підозрюваний

Безконфліктна ситуація
у разі однакового процесуального
статусу допитуваних

Сл – слідчий

Д₁, Д₂, Д₃ – потерпілий, свідок

Рис. 2.3. Типове розміщення учасників одиночного допиту

На робочому етапі одночасного допиту слідчий повинен роз'яснити зміст ст. 63 Конституції України та відповідно до процесуального статусу одночасно попередити допитуваних про кримінальну відповідальність. Потім з'ясовують, чи знають викликані особи один одного і в яких стосунках перебувають. Відповіді, що збігаються за

змістом, можна записати однією фразою. Якщо ж учасники одночасного допиту дають різні відповіді, то відповідь кожного записують окремо.

Після цього учасники одночасного допиту по черзі дають показання за тих обставин, щодо яких є розбіжності. Насамперед допитують особу, яка дає викривальні показання (або ту, яка, на думку слідчого, дає правдиві показання), а потім – особу, яка ці твердження заперечує.

Під час проведення одночасного допиту слідчий повинен брати до уваги низку таких тактичних правил:

- показання добросовісного учасника, якого допитують першим, не повинні розтягуватись (запитання формулюються так, щоб на нього можна було відповісти коротко);

- потрібно уникати запитань, що охоплюють низку суперечливих обставин;

- недоцільно ставити відразу багато запитань, непов'язаних за змістом;

- добросовісному учаснику необхідно дати можливість висловитися першим з усіх суперечливих питань, в іншому разі він може змінити свої показання на неправдиві.

Спочатку задають непрямі запитання. Наприклад, замість питання «Хто брав участь у розбійному нападі?» доцільно поставити питання: «Якими знаряддями нападу користувалися окремі учасники нападу?». Слідчий повинен пам'ятати, що повністю неправдивих показань не може бути, можуть лише спотворюватися деякі факти. Тому на початку одночасного допиту можна поставити учасникам запитання, відповіді на які можуть бути правдивими з обох боків.

Позитивна оцінка таких відповідей може викликати орієнтацію на безконфліктну взаємодію сторін. Слідчий повинен утримуватись від питань, які свідчать про його непоінформованість. Самі запитання повинні ставитися у певній логічній послідовності.

Під час одночасного допиту можна застосувати тактичний прийом – оголошення раніше даних показань (однак, відповідно до вимог КПК це можна робити лише після того, коли допитувані особи дали показання). Роз-

біжності у показаннях рекомендується знімати у напрямі від менш значних, до більш значущих.

Після відповіді на запитання слідчого допитувані та інші особи, які беруть участь, можуть поставити запитання один одному, однак це повинно відбуватись під контролем слідчого, а самі запитання повинні стосуватися обставин події кримінального правопорушення (розбіжностей).

Крім тактичного прийому «пред'явлення показань» під час одночасного допиту **можна застосувати такі тактичні прийоми**: застосування фактору раптовості; використання викривальних показань організаторів чи активних учасників кримінального правопорушення; поділ теми одночасного допиту; пред'явлення доказів у порядку «збільшення» або «зменшення» їх доказового значення; проведення повторного одночасного допиту; проведення одночасного допиту у прискореному темпі; застосування технічних засобів фіксації; залучення допоміжних осіб.

У разі неможливості проведення звуко- чи відеозапису під час одночасного допиту ведення протоколу бажано доручити іншій особі. Це дає можливість слідчому контролювати порядок одночасного допиту, спостерігати за реакцією її учасників, забезпечувати їх безпеку. У напруженій конфліктній ситуації слідчий повинен зберігати психологічну стійкість, врівноваженість. Потрібно категорично усувати будь-які погрози, намагання сугестивного впливу, зміцнювати вольові позиції особи, яка дає правдиві показання, підсилювати її позицію пред'явленням відповідних показань.

Часто успіх проведення одночасного допиту може бути зведений нанівець через незадовільну його фіксацію, тому складанню протоколу слідчий має приділити достатньо уваги. Протоколювання одночасного допиту порівняно з допитом має особливості. Показання допитуваних на одночасному допиті записуються до протоколу у тій послідовності, в якій їх давали.

Можливий також інший варіант, коли аркуш паперу ділять по вертикалі на дві частини і на одній з них записують показання одного допитуваного, а на другій – іншого.

Рекомендується тему слідчої (р) дії поділити на декілька запитань, питання формулювати та записувати ясно і чітко, кожне з питань необхідно в деталях з'ясувати у допитуваних. Під час протоколювання слідчий повинен не упустити важливих для справи фактів. Він має зафіксувати аргументацію показань за суттю поставленого слідчим питання, обґрунтовані заперечення проти тверджень іншого учасника одночасного допиту, посилання на джерела доказів (певних осіб, документи тощо).

Доцільно зазначати в протоколі й повідомлення допитуваних про факти, які не належать до предмета одночасного допиту, але становлять значний інтерес для слідства (наприклад, нові дані про подію кримінального правопорушення). На прохання учасників одночасного допиту в протоколі обов'язково вказують ті дані, які вони просять зазначити в ньому.

Кожен з допитуваних підписує протокол наприкінці та кожен його сторінку або лише питання і свої показання на цій сторінці. Протокол також підписують інші особи, які були присутні на одночасному допиті (захисники, законні представники).

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття допиту та його основні завдання.
2. Види допитів.
3. Підготовчий етап до проведення допиту.
4. Тактичні прийоми, що використовують під час допиту.
5. Види запитань, що ставляться під час допиту.
6. Поняття комунікативного контакту та способи його налагодження.
7. Значення тактичного прийому «вільна розповідь».
8. Тактичні прийоми, що використовуються у разі повідомлення допитуваним неправди.
9. Характеристика видів ситуацій, що виникають під час допиту.
10. Правила застосування відео- та звукозапису під час проведення допиту.
11. Тактичні особливості допиту малолітніх (неповнолітніх).

12. Поняття одночасного допиту та його основні завдання.
13. Основні характеристики та особливості одночасного допиту.
14. Підготовчий етап до проведення одночасного допиту.
15. Зміст робочого етапу одночасного допиту.
16. Тактичні прийоми, що використовуються під час проведення одночасного допиту.

Тест-контроль до теми

1. Що є основною метою допиту:

- а) отримати докази, що викривають особу у вчиненні кримінального правопорушення;
- б) отримати показання, що об'єктивно відображають дійсність;
- в) отримати джерела доказів для використання їх в подальшому;
- г) з'ясувати обставини, що цікавлять слідство.

2. В чому полягає основна особливість допиту:

- а) у тому, що це найпоширеніший спосіб отримання доказів;
- б) у тому, що це процесуальна дія, спрямована на отримання інформації;
- в) у тому, що джерелом отримання інформації є людина;
- г) у тому, що потрібно дотримуватися визначених процесуальним законом вимог.

3. Що не належить до етапів формування показань:

- а) сприйняття;
- б) запам'ятовування;
- в) повторення;
- г) відтворення.

4. Що не є об'єктивними факторами формування показань:

- а) проміжок часу, впродовж якого особа спостерігала подію;
- б) погодні умови, за яких сприймалася подія кримінального правопорушення;
- в) особливості освітлення місця, де відбувалася подія;
- г) особливості зору людини.

5. Що не належить до суб'єктивних факторів формування показань:

- а) час, що минув з моменту сприйняття події;
- б) характер особи;
- в) стан здоров'я особи;
- г) наявність установки на зберігання сприйнятого у пам'яті.

6. Що повинен зробити слідчий, коли особа під час допиту накреслила схему розташування кімнат у квартирі, де вчинено кримінальне правопорушення:

- а) зазначити в протоколі допиту, що схема складена допитуваним і додати її до протоколу допиту;
- б) додати схему до кримінального провадження і визнати її речовим доказом;
- в) взяти її собі для подальшого дослідження та використання під час слідчого експерименту;
- г) повернути схему допитуваному після закінчення допиту.

7. Що розуміють під встановленням комунікативного контакту:

- а) вступ допитуваної особи в бесіду зі слідчим;
- б) налагодження взаємодії з метою обміну інформацією;
- в) формування у допитуваного бажання не давати показання;
- г) зацікавленість допитуваного і слідчого в правдивих показаннях.

8. Які дані повинні бути у вступній частині протоколу допиту, коли під час його проведення використовується звукозапис:

- а) зазначення про згоду допитуваної особи на його застосування;
- б) зазначення про відтворення звукозапису допитуваному і його заяви щодо цього;
- в) відомості про способи звукозапису;
- г) зазначення про повідомлення учасників допиту щодо його застосування.

9. Підготовка до проведення одночасного допиту не передбачає вирішення таких питань:

- а) хто з допитуваних осіб буде давати неправдиві покази;

- б) між якими особами потрібно провести одночасний допит;
- в) які суперечності та яким чином необхідно усунути;
- г) які запитання слід поставити під час одночасного допиту.

10. Що повинен обов'язково взяти до уваги слідчий під час планування проведення допиту неповнолітнього:

- а) що необхідно запросити на допит прокурора;
- б) що необхідно запросити на допит начальника слідчого відділу;
- в) що допит повинен тривати не більше 2 годин;
- г) що на допиті слід поставити мінімум запитань.

11. Які запитання під час проведення допиту не повинен ставити слідчий:

- а) навідні;
- б) уточнювальні;
- в) основні;
- г) контрольні.

12. Як правильно називається питання, спрямоване на з'ясування головних відомостей у кримінальному провадженні:

- а) центральне;
- б) актуальне;
- в) конкретне;
- г) основне.

13. Як правильно називається питання, спрямоване на з'ясування фактів, пропущене допитуваним під час вільної розповіді:

- а) уточнювальне;
- б) доповнювальне;
- в) контрольне;
- г) навідне.

14. Як називається питання, спрямоване активізувати в пам'яті допитуваного ті чи інші асоціації, пов'язані з подією кримінального правопорушення:

- а) нагадувальне;
- б) контрольне;
- в) роз'яснювальне;
- г) уточнювальне.

15. Який із названих елементів не належить до етапу підготовки проведення допиту:

- а) визначення часу та режиму проведення допиту;
- б) визначення подальшого розміщення в матеріалах кримінального провадження протоколу допиту;
- в) визначення послідовності допиту осіб;
- г) визначення кола осіб, яких необхідно допитати.

16. Чи необхідно перед проведенням допиту роз'яснити допитуваному зміст ст. 63 Конституції України:

- а) потрібно;
- б) не потрібно;
- в) на розсуд слідчого;
- г) якщо про це клопоче захисник допитуваної особи.

17. Який із названих елементів не належить до загальних тактичних прийомів проведення допиту:

- а) постановка запитань;
- б) викладення показів у формі «вільна розповідь»;
- в) пред'явлення доказів;
- г) підбір речових доказів для пред'явлення.

18. Кого з допитуваних не потрібно попереджати про кримінальну відповідальність (за ст.ст. 384 і 385 КК України):

- а) підозрюваного;
- б) свідка;
- в) потерпілого;
- г) спеціаліста.

19. Що таке навідне питання:

- а) питання, спрямоване спонукати особу давати покази;
- б) питання, формулювання якого містить частину чи всю відповідь;
- в) питання, яке спрямоване на уточнення показів особи;
- г) питання, яке наводить допитуваного на думку, що слідчий все знає про кримінальне правопорушення.

20. Який із тактичних прийомів не рекомендується використовувати під час допиту в конфліктній ситуації:

- а) пред'явлення особі роз'яснювальних доказів;
- б) звернення до позитивних рис особистості;
- в) переконання допитуваної особи у невідворотності покарання;
- г) звернення до почуття гідності особи.

21. Прийом, що використовують під час допиту для викриття неправди, коли показання особи вислуховуються до кінці, а потім слідчий спростовує неправду, наводячи достовірні дані і докази:

- а) прийом під умовною назвою «форсування допиту»;
- б) прийом під умовною назвою «припинення неправди»;
- в) прийом під умовною назвою «припущення легенди»;
- г) прийом під умовною назвою «пред'явлення доказів».

22. Прийом, що використовують під час допиту для викриття неправди, коли слідчий, почувши неправду, зразу зупиняє особу і попереджає, що показання суперечать зібраним доказам та пропонує розпочати показання знову:

- а) прийом під умовною назвою «припинення неправди»;
- б) прийом під умовною назвою «зупинення допиту»;
- в) прийом під умовною назвою «втручання у показання»;
- г) прийом під умовною назвою «недопущення можливості сконцентруватися».

23. Прийом, що використовують під час допиту для викриття неправди, коли слідчий спочатку починає від менш значимих і поступово пред'являє більш вагомі докази:

- а) прийом під умовною назвою «накопичення доказів»;
- б) прийом під умовною назвою «пред'явлення доказів за їх вагомістю»;
- в) прийом під умовною назвою «логічно неспростовувані докази»;
- г) прийом під умовною назвою «пред'явлення найвагомішого доказу».

24. Як називається прийом, що використовують під час допиту для викриття неправди, коли слідчий несподівано прискорює темп допиту особи:

- а) прийом під умовною назвою «темпованість допиту»;
- б) прийом під умовною назвою «сповільнення темпу допиту»;
- в) прийом під умовною назвою «вибивання з колії»;
- г) прийом під умовною назвою «форсування допиту».

25. В якому разі під час допиту бажано застосовувати звукозапис:

- а) для фіксації показань підозрюваного;
- б) для фіксації показань за участю перекладача;

- в) для фіксації показань раніше судимої особи;
- г) для фіксації показань спеціаліста.

26. Який із названих елементів свідчить про конфліктну ситуацію під час допиту:

- а) виникнення суперечностей у показах допитуваного;
- б) неспроможність допитуваного повідомити інформацію про певні обставини внаслідок забування;
- в) допитувана особа відмовляється давати показання;
- г) у показаннях допитуваного виникають перекручення внаслідок спеціальної помилки.

27. Назвіть тактичну рекомендацію, які використовують на одночасному допиті:

- а) першим допитують того, чиї покази викривають другого у здійсненні злочину;
- б) питання слід ставити так, щоб вони були несподіваними для допитуваного;
- в) якщо учасники по-різному висвітлюють одну й ту ж подію, то спочатку потрібно оголосити їх попередні покази;
- г) першому задається запитання тому, чиї показання слідчий вважає правдивими.

28. Як рекомендується знімати протиріччя у показаннях осіб під час одночасного допиту:

- а) у напрямі від менш значних, до більш значущих;
- б) у напрямі від тих, що дає один, до тих, що дає другий допитуваний;
- в) у напрямі від більш конфліктних до нейтральних;
- г) у напрямі від тих, що хоче з'ясувати слідчий, до тих, що хочуть з'ясувати допитувані.

Тема 2.4

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Процесуальний порядок проведення пред'явлення для впізнання регламентується статтями 228–232 КПК. Однак у них, нажаль, не визначається, що таке «пред'явлення для впізнання», яка його мета та завдання. Як самостійну слідчу дію в радянське кримінальне судочинство її ввели лише з прийняттям КПК у 1960 р.¹ Незважаючи на те, що до того часу у законі воно не передбачалося, пред'явлення для впізнання у практичній діяльності правоохоронних органів все ж таки проводилося.

Пред'явленню для впізнання характерно два процеси – фіксувальний (засвоєння особою відмінних ознак об'єкта і формування його образу в пам'яті) і упізнавальний (вико-

¹ Ще в 1914 р. вийшла стаття В.І.Громова «Акт пред'явлення особи на попередньому розслідуванні», в якій давалась критична оцінка практики його застосування і окреслювались теоретичні рекомендації щодо прийомів проведення та необхідності перевірки результатів за допомогою інших слідчих дій. У 1935 р. в першому радянському підручнику з криміналістики тактиці пред'явлення для впізнання було присвячено окремий параграф – «Акт впізнання особи».

В Італії пред'явлення для впізнання на законодавчому рівні введено у 1913 р. з прийняттям Уставу кримінального судочинства. Для цього особі, яка проводила розслідування, давалися досить чіткі інструкції: «Впізнаючий повинен попередньо детально описати того, хто підлягає впізнанню. Після цього його вводять у кімнату, де разом із особою, яку пред'являють для впізнання, повинні знаходитись декілька чоловік, що мають хоч якусь із ним схожість».

ристання цих ознак для ототожнення). Це одна з форм криміналістичної ідентифікації, яка істотно відрізняється від випадків ідентифікації за матеріальними слідами.

З криміналістичної точки зору **пред'явлення для впізнання** – це слідча (р) дія, що полягає у пред'явленні особі об'єктів, які вона спостерігала раніше у зв'язку з подією кримінального правопорушення, з метою встановлення їх тотожності чи відмінності.

Зміст пред'явлення для впізнання полягає в тому, що особа оглядає об'єкт і порівнює його з мисленнєвим образом, який у неї зберігся в пам'яті.

Загальна мета пред'явлення для впізнання – отримати доказ, а конкретна – встановити тотожність чи відмінність об'єкту, який пред'являється для впізнання.

Завданнями пред'явлення для впізнання є:

- 1) встановити факт перебування певної особи на місці кримінального правопорушення;
- 2) встановити інші проміжні факти у справі;
- 3) встановити факт знайомства між особами, якщо одна з них це заперечує;
- 4) з'ясувати ознаки та індивідуальні характеристики об'єктів;
- 5) встановити особу, яка не має документів, або є підозри, що вона видає себе за іншу;
- 6) встановити особу невпізаного трупа.

Підставою для ухвалення слідчим рішення провести пред'явлення для впізнання є інформація, отримана ним від конкретної особи під час допиту. Така інформація дає можливість слідчому вважати, що під час пред'явлення для впізнання може бути досягнута мета впізнання.

Інформація, що отримується від особи під час допиту може бути двох видів:

- 1) особа під час допиту заявляє, що вона добре запам'ятала прикмети (ознаки) об'єкта і може його впізнати. До того ж допитувана особа детально описує ці прикмети (ознаки);
- 2) особа під час допиту називає лише загальні риси об'єкта, не може точно описати його прикмети (ознаки),

але висловлює впевненість, що зможе його впізнати за сукупністю ознак, коли побачить.

Якщо особа заявляє, що не пам'ятає ознаки об'єкта і не може його впізнати, проводити пред'явлення для впізнання не доцільно. Також немає змісту пред'являти для впізнання одну особу іншій, якщо вони не заперечують, що знайомі.

Також слід погодитися з думкою О. Я. Баєва, який вказує, що якщо у слідчого є хоча б якісь сумніви щодо успіху пред'явлення для впізнання, то його слід відкласти та використати спочатку всі інші реальні можливості для перевірки висунутих версій у викритті підозрюваного.

Об'єктами впізнання, відповідно до ст.ст. 228-230 КПК можуть бути:

1) особи (поза візуальним та аудіоспостереженням, за фотознімками та матеріалами відеозапису, за голосом, за ходою);

2) труп;

3) речі.

Також у ст. 232 КПК передбачено можливість проведення пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції.

Наведене можна назвати класифікацією пред'явлення для впізнання за об'єктом пред'явлення. Однак у криміналістичній літературі є й інші класифікації. Узагальнення запропонованих у криміналістичній літературі класифікацій дозволило звести їх у декілька груп:

1) за об'єктом пред'явлення (окрім осіб, речей і трупа виокремлюють також ділянки місцевості, будинків, окремих приміщень, документів, тварин);

2) за процесуальним статусом особи, якій пред'являють (свідкові, потерпілому, підозрюваному);

3) за процесуальним статусом особи, яку пред'являють (підозрюваного, потерпілого, свідка);

4) за віком особи, яку чи якій пред'являють (дорослому, неповнолітній (малолітній) особі);

5) за фізичним станом і психічним здоров'ям особи (фізично здорова та з фізичними вадами, психічно здорова чи з психічними відхиленнями);

- 6) за часом проведення (первинне та повторне);
- 7) за відображенням об'єкта в оточуючому середовищі (за голосом, за запахом, за ходом, за фотознімком);
- 8) за органолептичними ознаками сприйняття об'єкту (слухове, зорове, нюхове, тактильне);
- 9) за залученими учасниками (з педагогом, з перекладачем, зі спеціалістом, із захисником);
- 10) за слідчою ситуацією та обстановкою місця впізнання (конфліктне та безконфліктне, у морзі, у службовому кабінеті, у СІЗО).

Пред'явлення для впізнання як і будь-яка інша слідча (р) дія, умовно поділяється на три етапи – підготовчий, робочий та завершальний.

Підготовка до проведення пред'явлення для впізнання охоплює:

- 1) попередній допит особи, яка буде впізнавати;
- 2) визначення часу та місця проведення і його підготовка;
- 3) підбір об'єктів, серед яких буде проводитись впізнання;
- 4) підшукування понять;
- 5) визначення необхідних технічних засобів фіксування та їх підготовка до роботи;
- 6) залучення у необхідності спеціаліста (перекладача, педагога).

Необхідність попереднього допиту перед пред'явленням для впізнання визначено у ст.ст. 228 і 229 КПК. Залежно від об'єктів, що підлягають пред'явленню для впізнання, допити мають свої особливості.

Під час проведення такого допиту в особи необхідно з'ясувати:

- а) загальну інформацію про допитуваного (вік, характер, схильності);
- б) суб'єктивні фактори (в якому стані знаходився перед початком і під час спостереження за особою чи річчю);
- в) обставини, за яких особа спостерігала відповідну особу чи річ (на що особливо зауважила, місце та відстань спостереження, час доби, тривалість спостереження);

г) об'єктивні фактори (погодні умови, наявність освітлення, шумові ефекти);

г) особливості пам'яті, чи немає дефектів зору, слуху чи порушення психіки;

д) які характерні прикмети і особливості має об'єкт, за яким особа спостерігала;

е) чи може хто-небудь підтвердити покази того, хто впізнає, про характерні прикмети і особливості об'єкта, а якщо йдеться про предмети, що належали йому, то чи є якісь докази приналежності йому цієї речі.

Про прикмети людини у протоколі записують інформацію з використанням методу «словесного портрету». Детальний попередній опис індивідуальних прикмет (ознак) об'єкта створює більше можливостей для однозначної оцінки результатів пред'явлення для впізнання. Необхідно бути готовим, що під час безпосереднього пред'явлення для впізнання особа може повідомити більше інформації про об'єкт ніж під час допиту, оскільки безпосереднє сприйняття завжди активізує у людини процес згадування. Під час проведення такого допиту слідчий може використати такі тактичні прийоми:

- ознайомлення допитуваного з термінологією «словесного портрету»;

- використання зображень частин обличчя, інших частин тіла тощо;

- використання показань, що особа давала раніше.

Часто слідчий стикається з такою ситуацією, коли різні особи, які сприймали об'єкт одночасно будуть в подальшому впізнавати, описують його зовсім по-різному. До цього слідчий повинен бути готовий і йому рекомендується з'ясувати шляхом порівняння протоколів допитів чи є суттєві відмінності в описі, чи причина полягає просто у різному напрямі сприйняття у допитуваних, у властивостях їх пам'яті та особливостях словесного відтворення образу.

Важко, з психологічної точки зору, допитувати родичів загиблої особи. На практиці трапляється чимало випадків, коли родичі не можуть описати її зовнішність (через психологічну травму). У такому разі слідчому варто запропонувати

подивитися на прижиттєву фотографію загиблої особи, щоб активізувати пам'ять. Під час допиту в протоколі слідчий повинен обов'язково запитати про те, чи зможе особа впізнати об'єкт в подальшому, та записати її відповідь.

Будь-який вид пред'явлення для впізнання охоплює низку дій, які слід виконувати у такій послідовності:

1) спочатку запрошують понятих та в їх присутності розміщують об'єкти на місці проведення слідчої (р) дії за відсутності того, хто буде впізнавати;

2) після цього запрошують учасників слідчої (р) дії і всім роз'яснюють сутність слідчої (р) дії, що проводиться, і їхні права та обов'язки;

3) після цього до місця проведення впізнання викликають особу, яка буде впізнавати. Відповідно до процесуального статусу вона попереджається про кримінальну відповідальність;

4) слідчий пропонує тому, хто впізнає, оглянути об'єкти та показати чи є серед них той, про який його раніше допитували та вказати прикмети (ознаки), за якими вона його впізнала;

5) фіксація перебігу і результатів проведення слідчої (р) дії.

Найскладнішим та об'ємним є **пред'явлення для впізнання живої особи**. Воно проводиться зазвичай у випадках, коли: особа, яка підлягає пред'явленню, не була раніше відома тому, хто буде впізнавати, але спостерігалася останнім у зв'язку зі злочинною подією; той, хто впізнає, знав раніше особу, яка пред'являється, але не може повідомити про неї необхідних даних (наприклад, не може повідомити її прізвище та ім'я); особа добре знайома тому, хто впізнає, однак вона це знайомство заперечує; – особа, яку будуть впізнавати, видає себе за іншу.

Одна з головних умов, яку ставлять перед пред'явленням для впізнання особи, полягає в тому, що забороняється попередньо показувати особі, яка впізнаватиме, того, кого слідчий планує пред'явити їй для впізнання, чи надавати про неї інші відомості про прикмети. З тактичної точки зору це означає, що слідчому не слід (що нерідко буває на

практиці) використовувати тактичні прийоми, за яких впізнаючому дають зрозуміти кого саме необхідно впізнати. Серед типових прикладів можна назвати: доставлення особи на очах у впізнаючого під конвоєм; «випадкову» зустріч в коридорі; коли впізнаючий знаходиться в кабінеті – проводити особу під вікном чи по коридору; показувати впізнаючому документи такої особи чи фотокартку.

Особу, яка підлягає впізнанню, пред'являють тому хто впізнає, разом з іншими особами. Таких осіб називають статистами. Підшуковуючи статистів, слідчий повинен пам'ятати, що:

- 1) такі особи не мають бути пов'язаними із подією кримінального правопорушення;
- 2) їх повинно бути не менше трьох;
- 3) вони не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності й одязі.

З криміналістичної точки зору це називається «схожістю». Осіб можна вважати схожими якщо вони не мають різких відмінностей у: тілобудові, зрості, формі та кольорі обличчя, волосся, очей і зачіски. Це стосується фасону, матеріалу і кольору одягу та взуття.

Після проведення підготовчих заходів, що стосуються пред'явлення для впізнання, **починається робочий етап**. Першими в місце, де відбуватиметься слідча (р) дія, запрошують понятих. Їм роз'яснюють суть слідчої (р), права і обов'язки, за необхідності попереджають про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що стали їм відомі.

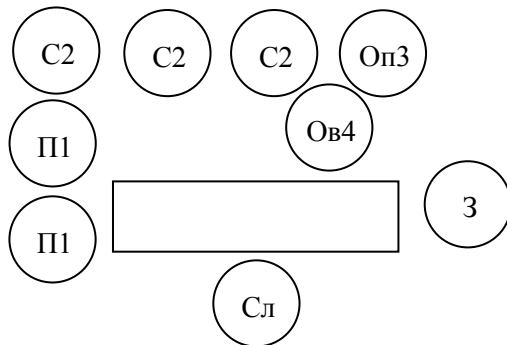
Потім запрошують статистів. Понятим роз'яснюють, що це особи, які не мають відношення до події злочину, а їх присутність обумовлена вимогами КПК. Статистам роз'яснюють суть слідчої (р) дії, а також нюанси, що можуть виникнути під час пред'явлення для впізнання (наприклад, бажання особи, яку будуть впізнавати, сісти на місце, де сидить статист, дії у разі виникнення конфліктної ситуації, втягнення у розмову, поведінка у разі впізнання тощо).

Виконавши ці дії, слідчий запрошує (доставляє) у приміщення особу, яку будуть пред'являти для впізнання.

Їй роз'яснюють, для чого її запросили, її права та обов'язки і пропонують зайняти будь-яке місце серед статистів. Про таку пропозицію і про місце, яке зайняла особа, зазначають в протоколі. Після цього слідчий повинен зосередити увагу присутніх, що вимога закону щодо схожості осіб, які будуть пред'являтися для впізнання, виконана (або чи є щодо цього якісь зауваження).

Після виконання цих дій у приміщенні, де проходить впізнання, запрошується особа, яка впізнає (в цей час слідчий не повинен виходити з приміщення, де проводиться впізнання. Це робиться з метою забезпечення безпеки учасників слідчої (р) дії, а також уникнення безпідставного звинувачення у допомозі тому, хто впізнає, чи необ'єктивності з боку слідчого). На практиці це, зазвичай, роблять телефоном. Згідно зі своїм процесуальним статусом, особу, яка впізнає, попереджають чи не попереджають про кримінальну відповідальність, передбачену ст.ст. 384 і 385 КК України. Також слідчий повинен поцікавитися чи добре впізнаючий бачить в цих умовах.

Черговість запрошення учасників вказана на рис. 2.4.

Сл – слідчий; П – поняті; С – статисти; Оп – особа, яка підлягає впізнанню; Ов – особа, яка впізнає; З – захисник.

Рис. 2.4. Черговість запрошення учасників у приміщення, де проводиться пред'явлення для впізнання

Одним із важливих моментів під час пред'явлення для впізнання є процес впізнавання. У психології його поділяють на два види: симультанне та сукцесивне. Симультанне полягає в тому, що людина сприймає об'єкт в цілому, одразу ж, без виокремлення якихось окремих елементів. У такому разі впізнаюча особа ще до запитання слідчого може вказати на особу. Сукцесивне впізнавання полягає в тому, що загальний образ об'єкта в людини формується на основі виділення нею окремих зовнішніх прикмет (ознак).

Далі слідчий пропонує особі, яка впізнає, спочатку назвати ознаки, за якими вона може впізнати особу, а потім уважно оглянути осіб, що пред'являються для впізнання. Після цього слідчий ставить запитання щодо того, чи не впізнає вона когось серед тих, хто пред'являється для впізнання. Сформульоване запитання записують у протокол¹. Після цього ситуація може розвиватися у декількох напрямках. У одному випадку особа повідомляє слідчому, що серед пред'явлених осіб вона нікого не впізнає. В цьому разі їй потрібно дати деякий час для адаптації, поцікавитися чи не потрібно, щоб особи, які пред'являються для впізнання, встали, пройшлися, щось сказали чи зробили. Якщо особа, яка впізнає, продовжує наполягати на тому, що нікого впізнати не може, – слідчий переходить до завершального етапу проведення слідчої (р) дії. Необхідно зазначити, що більше пред'являти для впізнання цю особу тій, що впізнає, слідчий вже не може.

У іншому випадку особа впізнає саме того, кого слідчий пред'являє для впізнання. В цьому разі слідчий повинен з'ясувати, за якими ознаками (прикметами) вона її впізнала. Відповідь особи, котра впізнає, заносять до протоколу. Може виникнути ситуація, коли буде вказано як опізану особу на статиста (це можливо, оскільки статисти схожі в загальних рисах з особою, яка пред'являється

¹ Це запитання може звучати таким чином: «Подивіться уважно на осіб, які сидять (стоять) навпроти Вас та скажіть чи є серед них та, про яку Ви давали показання раніше».

для впізнання). У цьому разі слідчу (р) дію проводять в тому ж порядку, як і тоді, коли б впізнали ту особу, яка пред'являється для впізнання. Після закінчення слідчої (р) дії опізнаного статиста слід допитати як свідка щодо обставин події відповідного кримінального правопорушення.

Після того, як особу опізнали, слідчий пропонує цій особі встати (якщо стоять, то зробити крок вперед) і назвати своє прізвище, ім'я та по батькові. Ця пропозиція та відповідь особи також вказується у протоколі. Після цього слідчий зачитує протокол вголос і його підписують усі учасники і присутні особи, з відміткою про наявність чи відсутність заяв, зауважень або доповнень.

Трапляються ситуації, коли особа під час проведення пред'явлення для впізнання заявляє, що нікого не впізнала. Однак після її завершення повідомляє слідчому, що вона впізнала конкретну особу, але не сказала про це з певних мотивів (побоялася розправи, їй погрожували, має матеріальну зацікавленість, жалість). Оскільки слідчий вже немає права провести повторне пред'явлення для впізнання, йому необхідно таку особу додатково допитати. Під час проведення такого допиту зазначають: 1) мотиви, через які впізнаючий під час пред'явлення для впізнання не сказав слідчому, що впізнав особу з першого разу; 2) прикмети, за якими він впізнав, і місце, де знаходилась особа, яку вона впізнала; 3) обставини, за яких вона бачила цю особу.

Новою у КПК є можливість проводити пред'явлення для впізнання особи за голосом або ходом, хоча і до цього на практиці такі пред'явлення проводилися. Вони також мають свої особливості.

Пред'явлення для впізнання особи за голосом вимагає відповідної конструкції місця, де буде проводитися ця слідча (р) дія, що унеможливуватиме візуальний контакт між особою, яка впізнає, та особами, які пред'являтимуться для впізнання. Також слід зауважити той факт, щоб приміщення було шумоізоляційним (не заважали сторонні шуми).

На етапі підготовки слідчий повинен підготувати відповідний текст, який будуть говорити особи, які пред'являються для впізнання. Сам слідчий з понятими та захисником (якщо він є) повинні розташуватися так, щоб бачити і впізнаючого і тих, хто пред'являється для впізнання. Обов'язковою є пропозиція слідчого особі, що пред'являється для впізнання, зайняти будь-яке місце серед статистів. Зовнішній вигляд осіб, які пред'являються для впізнання, у протоколі зазначати не потрібно. На робочому етапі слідчий, починаючи зліва чи справа, почергово пропонує сказати відповідний текст вголос (наприклад, особа під номером «1» скажіть визначений текст і т. д.). Після закінчення слідчої (р) дії та оформлення протоколу рекомендується спочатку відпустити статистів та особу, яка пред'являлася для впізнання, а потім понятьх і впізнаючого. За схожою схемою може проводитися і пред'явлення для впізнання за голосом через телефон.

Пред'явлення для впізнання особи за ходом рекомендується проводити на відкритій місцевості чи у великому приміщенні. До такої форми пред'явлення для впізнання доцільно залучити помічника, який буде контролювати вихід осіб, що пред'являються для впізнання. Визначати час проведення такого пред'явлення потрібно з урахуванням часу, коли впізнаючий спостерігав об'єкт під час події кримінального правопорушення (наприклад, якщо це було у вечірній час, то і пред'явлення для впізнання слід планувати приблизно у такий же час). Також слідчому необхідно вжити заходів щодо недопущення потрапляння у місце проведення слідчої (р) дії сторонніх осіб. Можлива комбінація, коли під час проходження особи, які пред'являються для впізнання, на прохання впізнаючого говоритимуть якийсь конкретний текст. Під час проведення такого пред'явлення слідчий повинен проконтролювати, щоб статисти були загалом схожі за виглядом (зріст, статура) та одягом і взуттям з особою, яка пред'являється для впізнання.

Основною причиною відмови потерпілих і свідків брати участь у пред'явленні для впізнання – це страх за

свою безпеку та безпеку рідних і близьких. Для таких випадків у КПК передбачена можливість провести **пред'явлення для впізнання поза візуальним та аудіоспостереженням особи**, яку пред'являють для впізнання.

Для цього повинна бути обладнана спеціальна кімната, що має два входи та поділена на дві частини спеціальним склом, що дозволяє особі, що впізнає, бачити особу, яка пред'являється для впізнання, а остання бачити і чути її через скло не може. У цьому разі основне проблемне питання виникає під час розміщення учасників пред'явлення для впізнання. В одній частині кімнати зі слідчим повинна знаходитися особа, яка впізнаватиме, та поняті (вони заходять через один вхід). У іншу частину заводять статистів і особу, яку пред'являють для впізнання (вони заходять через інший вхід). Захисник (якщо він є у особи) також знаходиться у цій частині кімнати. Для слідчого, під час проведення такого пред'явлення для впізнання, важливо дотриматися процесуальних вимог щодо збереження в таємниці інформації про особу, яка впізнавала. Ознайомлення зі змістом протоколу також проводиться окремо.

Після завершення пред'явлення для впізнання для слідчого важливо вирішити питання щодо того, у якій послідовності відпустити учасників слідчої (р) дії з місця, де вона проводилася. Відповідно до загального правила спочатку йде особа, яка впізнавала, потім статисти, потім поняті, а потім особа, яку впізнавали. Цей порядок може бути змінений, з огляду на тактичні задуми слідчого. Крім того, слідчий повинен ознайомити з результатами цієї слідчої (р) дії особу, яка пред'являлася для впізнання.

Пред'явлення для впізнання трупа проводиться у випадках, коли особа загиблого невідома (невстановлена). Якщо труп не буде опізнаний відразу (тобто під час проведення огляду місця події), то слідчий повинен дати розпорядження адміністрації моргу вжити заходів для його збереження впродовж певного часу, щоб була можливість пред'явити для впізнання трупа усім особам, які бажають з'ясувати, чи відомий їм загиблий. Слідчий і поняті в таких випадках можуть не бути присутніми, однак адміністрацію

моргу потрібно попередити, що якщо хто-небудь впізнає труп, то необхідно записати прізвище, адресу проживання того, хто впізнав, а також відомості про впізнаного і негайно повідомити про це слідчого. Отримавши таке повідомлення, слідчий виїжджає в морг, запрошує того, хто впізнає, і в присутності понятих складає протокол.

Труп пред'являється для впізнання в одному екземплярі, в тому ж одязі, який був на ньому під час виявлення. Якщо впізнаючим є особа, яка добре знала особу загиблого, то тіло пред'являють без одягу, вкрите простирадлом. В разі необхідності тіло відкривають і показують характерні прикмети на ньому. Зважаючи на специфіку такого пред'явлення, варто до нього залучити когось із працівників моргу або медика.

Нерідко трапляються ситуації, коли обличчя постраждало від механічного впливу або минув значний період часу з моменту виявлення трупа. В такому разі потрібно зробити «туалет» трупа чи реставрацію (відновлення) обличчя (наприклад, у випадках, коли обличчя трупа дуже спотворене чи піддалося гnilісним змінам). Відтак може виникнути проблема, що раніше робити – розтин (пов'язаний із проведенням судово-медичної експертизи) чи «туалет» трупа. В кожному окремому випадку почерговість цих процедур вирішує слідчий. Йому лише варто пам'ятати таке: під час проведення спочатку судово-медичної експертизи навіть після «туалету» труп виглядатиме дещо не так і це може бути причиною того, що його не впізнають; а якщо робити спочатку «туалет» трупа і його пред'явлення для впізнання, а потім судово-медичну експертизу – будуть втрачені мікрочастинки чи сліди, що не дозволить відповісти на всі запитання, які поставлені перед експертом.

Інколи виникає необхідність пред'являти для впізнання частини трупа. Питання про можливість проведення такого впізнання вирішується, як правило, за наявності на частинах трупа особливих прикмет.

Якщо пройшов термін, упродовж якого тіло можуть зберігати у морзі, обов'язково потрібно провести фотозйо-

мку трупа (за правилами сигналітичної фотозйомки), щоб у подальшому була можливість пред'явити для впізнання його фотографії.

Пред'явлення для впізнання речей зазвичай проводять в тих випадках, коли під час кримінального провадження у розпорядження слідчого потрапляють речі і є підстави вважати, що вони знаходяться у певному зв'язку з подією кримінального правопорушення. Відповідно до загального правила для пред'явлення речі підбирають ще не менше ніж три однорідні речі, які повинні бути одного виду, якості та без різких відмінностей у зовнішньому вигляді. Таким чином усіх речей для пред'явлення повинно бути не менше 4. Під час попереднього розміщення речей для впізнання рекомендується з понятими узгодити питання про черговість їх розташування, бажано біля кожного розмістити номер, провести їх фотографування, чимось накрити перед тим, як прийде той, хто буде впізнавати.

Є особливості пред'явлення для впізнання речей, виявлених на місці масової загибелі людей (наприклад, після катастрофи). У таких випадках виявлені на місці події речі доцільно згрупувати за їх призначенням без додавання схожих речей і так пред'являти.

Ч. 3 ст. 229 КПК передбачає можливість пред'явлення для впізнання рідких, цінних і унікальних предметів (наприклад, картин, ікон, що викрадені чи для контрабанди), до яких важко підібрати однорідні, в одному екземплярі. У такому разі на допиті слідчому слід звернути особливу увагу на опис ідентифікаційних ознак цієї речі.

Під час пред'явлення для впізнання речей слідчому необхідно взяти до уваги такі явища як «одночасний» і «послідовний» контрасти, що можуть дещо ускладнити сприйняття речі. У «одночасному контрасті» колір якоїсь речі видаватиметься дещо іншим (наприклад, зелений колір на червоному фоні буде видаватися «зеленішим»). «Послідовний контраст» проявляється тоді, коли на певний фон дивитися досить довго (наприклад, коли дивитися на зелений фон, а потім перевести погляд на білий, то він буде певний час відтінюватись зеленим).

Пред'явлення для впізнання за фотознімками може проводитися у тому випадку, коли особа відсутня (померла, тяжко хвора, невідоме її місцезнаходження), але слідчий має її фотознімки. Фотознімок особи пред'являється для впізнання разом з не менш як трьома однорідними фотографіями інших осіб (статистів). Однорідність передбачає, що такі фотографії не повинні відрізнятися за формою, форматом, масштабом, бути чіткими, усі чорнобілими або кольоровими. Зовнішність осіб, які будуть зображені на цих фотографіях, також не повинна мати різких відмінностей. Як правило, фотознімки вибирають погрудні, їх розташування рекомендується погоджувати з понятими, вони пронумеровуються, прошиваються і опечатуються (це для випадків коли фотознімки наклеюються). Під час пред'явлення для впізнання за фотографіями можливе створення фототаблиць (їх повинно бути не менше двох), на яких розміщують по чотири-шість фотографій. Такий спосіб можна використати у тому випадку, коли злочин учинено групою осіб. Схожі вимоги ставляться і до матеріалів відеозапису із зображенням особи.

Після проведення таких пред'явлень у подальшому пред'явлення для впізнання живої особи (наприклад, особа одужає, буде затримана), відповідно до вимог закону неможливе.

Пред'явлення для впізнання тварин (птахів) у чинному КПК не регламентовано. Однак у практиці таке трапляється. Необхідність у проведенні такого впізнання може виникнути у таких випадках:

1) у слідчого є версія, що тварину (птаха) викрадено і проведенням пред'явлення можливо встановити її господаря;

2) у слідчого є підстави вважати, що знайдена тварина належить особі, яка пропала безвісти;

3) особа заявляє, що добре пам'ятає і може впізнати тварину (птаха), яка була у злочинця у момент вчинення злочину;

4) проведення впізнання може виявити підміну тварини.

Якщо виникає необхідність провести пред'явлення для впізнання тварини (птаха), то процес пред'явлення

потрібно здійснювати з дотриманням тих же процесуальних вимог і використанням тактичних прийомів, що і під час пред'явлення для впізнання речі. Особливістю є те, що слідчому під час допиту особи, яка в подальшому буде впізнавати, потрібно з'ясувати кличку, породу, масть, стать, вік та особливі прикмети тварини (птаха). Готуючись до проведення пред'явлення, слід підібрати схожих тварин однієї статі, породи, масті, зросту та віку. До проведення такого виду пред'явлення рекомендується залучати лікаря-ветеринара чи зоотехніка.

Науковці та практики дискутують з приводу можливості **пред'явлення для впізнання ділянки місцевості, будинку чи приміщення** (наприклад, потерпілий у справах про викрадення і незаконне позбавлення волі людини може не знати де знаходиться місце його незаконного утримання і навіть напряду його знаходження, порівняно з місцем захоплення, хоча він перебував у ньому і може впізнати). Частина схиляється до думки, що такого пред'явлення проводити неможна. Під час виникнення такої необхідності слід проводити огляд чи слідчий експеримент. Частина переконана, що таке пред'явлення можна проводити з метою з'ясувати чи впізнає особа місцевість (будинок, приміщення), чи ні. Проте вони зауважують, що обов'язково потрібно підібрати ще дві (або три) схожі місцевості. Видається логічною та обґрунтованою позиція третьої групи науковців і практиків, які дотримуються твердження про можливість проведення пред'явлення для впізнання ділянки місцевості в одному екземплярі чи за фотознімками.

У першому випадку слідчий попередньо допитує особу, яка буде впізнавати, а потім, зібравши усіх необхідних учасників, пред'являє їй ділянку місцевості, будинок чи приміщення. Відповідно запитання до такої особи буде звучати таким чином: «Чи впізнаєте Ви ділянку місцевості (будинок, приміщення) і якщо так, то за якими ознаками?».

У другому випадку слідчий повинен провести оглядову фотозйомку ділянки місцевості (будинку, приміщення), що буде пред'являтися. Також йому необхідно підібрати та провести фотографування ще трьох схожих

ділянок (будинків, приміщень), оформити їх у вигляді фототаблиці з дотриманням встановлених вимог та проаналізувати. Після цього особі, яка буде впізнавати, у присутності понятих пред'являється фототаблиця і формулюється приблизно таке питання: «Чи не впізнаєте серед пред'явлених фотознімків місцевість (будинок, приміщення), про яку Ви говорили під час допиту? Якщо так, то за якими характерними ознаками впізнаєте».

Перебіг та результати пред'явлення для впізнання фіксуються в протоколі з дотриманням вимог ст.ст. 104 і 231 КПК. Особливістю описової частини протоколу є те, що її умовно поділяють на дві частини: в першій – вказують необхідні дані про об'єкти, що пред'являються, характер освітлення, час початку та закінчення слідчої (р) дії, фіксують необхідні відомості про того, хто впізнає. Якщо для впізнання пред'являються живі люди, то в описовій частині протоколу вказують: їх прізвище, ім'я та по батькові; рік народження; зріст; колір очей і волосся; вбрання та взуття. Якщо пред'являються для впізнання предмети, то вказують їх найменування, форму, колір, матеріал та інші особливості. В другій частині фіксують показання особи, яка впізнає, про результати впізнання.

У заключній частині протоколу наводять заяви та зауваження учасників цієї слідчої (р) дії з приводу її проведення. Протокол оголошує слідчий чи за бажання кожен учасник може прочитати особисто, після цього його підписують поняті, учасники, присутні та слідчий.

Разом із основним способом фіксації – протоколом, перебіг та результати впізнання можуть фіксуватися за допомогою фото-, відеозйомки чи звукозапису, що оформляється у вигляді додатка до протоколу. Про їх застосування слідчий повинен повідомити усіх учасників слідчої (р) дії і зробити відповідну відмітку про це в протоколі. За допомогою фотозйомки зазвичай фіксуються об'єкти, що пред'являються для впізнання. До моменту пред'явлення для впізнання вони фотографуються разом, а після впізнання якогось з об'єктів – цей об'єкт фотографується окремо від інших, а за наявності індивідуальних ознак проводиться їх детальна зйомка.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття пред'явлення для впізнання та його завдання.
2. Види пред'явлень для впізнання.
3. Підготовчий етап до проведення пред'явлення для впізнання.
4. Тактика пред'явлення для впізнання живої особи.
5. Тактика пред'явлення для впізнання за голосом.
6. Тактика пред'явлення для впізнання за ходою.
7. Тактика пред'явлення для впізнання поза візуальним та аудіоспостереженням особи.
8. Тактика пред'явлення для впізнання трупа.
9. Тактика пред'явлення для впізнання речі.
10. Тактика пред'явлення для впізнання за фотознімками (матеріалами відеозапису).

Тест-контроль до теми

1. В якій слідчій (р) дії використовують метод ототожнення людини за ознаками зовнішності:

- а) огляд речей;
- б) одночасний допит;
- в) пред'явлення для впізнання;
- г) слідчий експеримент.

2. Назвіть основне завдання пред'явлення для впізнання:

- а) перевірка показань підозрюваного;
- б) ототожнювання об'єкта за ідеальним відображенням;
- в) отримання даних про особу впізнаючого;
- г) уточнення показань впізнаючого.

3. Яку функцію виконує слідчий під час проведення пред'явлення для впізнання:

- а) спостерігає за процесом пред'явлення об'єктів впізнаючому;
- б) забезпечує процесуальний порядок проведення цієї слідчої (р) дії;
- в) засвідчує правильність результатів пред'явлення об'єктів для впізнання;
- г) безпосередньо сприймає пред'явлені об'єкти.

4. Об'єктами пред'явлення для впізнання можуть бути:

- а) люди, предмети, рослини, тварини;
- б) особи (живі люди і трупи), речі, рослини, тварини;
- в) іноземці (їх трупи), знаряддя злочину, тварини;
- г) особи (живі люди і трупи), речі.

5. Чи можна провести пред'явлення для впізнання у разі, коли впізнаючий заявляє, що зможе впізнати об'єкт, але не вказує його індивідуальні ознаки:

- а) так;
- б) ні;
- в) на розсуд начальника слідства;
- г) з дозволу прокурора.

6. Скільки статистів потрібно підібрати для проведення впізнання живої особи:

- а) не менше 5;
- б) не менше 4;
- в) не менше 3;
- г) не менше 2.

7. Під час якого пред'явлення для впізнання об'єкт подають в одному екземплярі:

- а) під час пред'явлення для впізнання предмету;
- б) під час пред'явлення для впізнання особи за фотографією;
- в) під час пред'явлення для впізнання трупа;
- г) під час пред'явлення для впізнання тварини.

8. Який захід не належить до етапу підготовки до проведення пред'явлення об'єкта для впізнання:

- а) попередній одночасний допит осіб;
- б) підбір об'єктів, серед яких буде проводитись впізнання;
- в) визначення місця проведення пред'явлення для впізнання;
- г) визначення часу проведення пред'явлення для впізнання.

9. Як правильно називають учасників слідчої (р) дії, серед яких особа пред'являється для впізнання:

- а) спеціалісти;
- б) впізнаючі;

- в) поняті;
- г) статисти.

10. Що не вказується в протоколі про осіб, яких пред'являють для впізнання:

- а) стать особи;
- б) у що була одягнена особа;
- в) зріст особи;
- г) колір волосся особи.

11. Який із названих випадків не є підставою проводити пред'явлення для впізнання особи за фотознімками:

- а) особа, яку потрібно пред'явити для впізнання, переходить і її місцезнаходження невідоме;
- б) особа, яку потрібно пред'явити для впізнання, померла;
- в) особа, яку потрібно пред'явити для впізнання, перебуває у СІЗО;
- г) особа, яку потрібно пред'явити для впізнання, тяжко хвора.

12. Чи потрібно залучати до проведення пред'явлення для впізнання понять:

- а) так, не більше одного;
- б) так, не менше двох;
- в) не потрібно;
- г) на розсуд слідчого.

13. Кого з перерахованих осіб під час пред'явлення для впізнання живої особи запрошують до кабінету слідчого першими:

- а) понять;
- б) статистів;
- в) працівників міліції;
- г) захисника чи адвоката.

14. Оберіть правильну черговість запрошення у кабінет слідчого осіб під час пред'явлення для впізнання живої особи:

- а) адвокат; поняті; впізнаючий; статисти; особа, яка пред'являється для впізнання;
- б) статисти; поняті; впізнаючий; особа, яку пред'являють для впізнання;
- в) поняті, статисти, особа яку пред'являють для впізнання, впізнаючий;

г) особа, яку пред'являють для впізнання; поняті; впізнаючий; статисти.

15. Чи попереджається впізнаючий, який має процесуальний статус потерпілого, про кримінальну відповідальність перед проведенням пред'явлення для впізнання:

- а) так, за ст. 384 КК України;
- б) так, за статтями 384 і 385 КК України;
- в) так, за ст. 385 КК України;
- г) ні, не попереджається.

16. Що повинен зробити слідчий, коли впізнаючий під час проведення пред'явлення для впізнання особи вкаже на статиста:

- а) провести слідчу дію повторно;
- б) припинити проведення слідчої дії та викликати прокурора;
- в) продовжити проведення слідчої дії, а після її закінчення допитати цього статиста;
- г) провести після пред'явлення для впізнання очну ставку між статистом і тим, хто його впізнав.

17. Чи можливе пред'явлення для впізнання живої особи, коли перед цим її пред'являли для впізнання за фотознімком:

- а) ні;
- б) так, але лише за наявності на це дозволу суду;
- в) так, але лише в тому разі, коли її під час такого пред'явлення для впізнання не впізнали;
- г) так, можливо.

18. Що є основним способом фіксації перебігу і результатів проведення пред'явлення для впізнання:

- а) постанова;
- б) додаток;
- в) протокол;
- г) акт.

19. Чи можливе проведення фото- або відеозапису під час пред'явлення об'єкта для впізнання:

- а) на розсуд слідчого;
- б) ні, потрібен дозвіл учасників;
- в) так, але потрібно повідомити про це учасників;
- г) так, якщо цього вимагає впізнаючий.

20. Де повинен знаходитися захисник особи, яка пред'являється поза його візуальним спостереженням:

- а) там, де знаходиться впізнаючий;
- б) там, де знаходиться особа, яку впізнають;
- в) там, де знаходяться поняті;
- г) там, де знаходиться слідчий.

21. Чи можуть між собою бачитися статисти до проведення пред'явлення для впізнання живої особи:

- а) ні, КПК це забороняє;
- б) тільки в окремих, визначених КПК випадках;
- в) можуть, з огляду на тактичні міркування слідчого;
- г) можуть.

22. Що з переліченого не належить до розуміння «різких відмінностей»:

- а) зріст;
- б) вік;
- в) зовнішність;
- г) одяг.

23. Чи можливе повторне пред'явлення особи для впізнання:

- а) можливе в будь-яких випадках;
- б) повторне пред'явлення особи для впізнання законом забороняється;
- в) можливе, якщо раніше проводилось пред'явлення для впізнання за матеріалами відеозапису;
- г) можливе якщо особа померла.

24. Що з наведеного не належить до тактичних прийомів (рекомендацій), які можуть бути використані під час пред'явлення для впізнання:

- а) залучення понять до розстановки статистів;
- б) нагадування впізнаючому з процесуальним статусом свідка чи потерпілого про кримінальну відповідальність;
- в) пред'явлення для впізнання тій особі, яка, на думку слідчого точно нікого не впізнає;
- г) визначити черговість покидання кабінету.

25. Чи має право слідчий долучити до протоколу пред'явлення для впізнання додатки:

- а) має;
- б) має, якщо про це клопоче впізнаючий або опізнаний;

в) має, якщо про застосування НТЗ були повідомлені учасники слідчої (розшукової) дії;

г) не має.

26. Що повинен зробити слідчий, коли під час пред'явлення для впізнання впізнаючий нікого не впізнав:

а) негайно припинити слідчу (р) дію та допитати впізнаючого в чому причина;

б) завершити пред'явлення для впізнання у звичайному порядку;

в) поміняти осіб, які пред'являються для впізнання, місцями та попросити впізнаючого ще раз уважно їх роздивитися;

г) задати впізнаючому навідне запитання.

27. Яка слідча (р) дія обов'язково передує пред'явленню для впізнання:

а) огляд місця події;

б) обшук;

в) допит;

г) слідчий експеримент.

28. Яку вимогу повинен брати до уваги слідчий під час організації пред'явлення для впізнання особи за голосом:

а) його потрібно здійснювати в одному приміщенні з двома різними входами;

б) його потрібно здійснювати з обов'язковою фіксацією на ТКЗ;

в) його потрібно здійснювати з обов'язковою участю не менш як двох понять;

г) його потрібно здійснювати поза візуальним контактом.

Тема 2.5

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Обшук – це обґрунтована доказами, що є в матеріалах кримінального провадження, слідча (р) дія, суть якої полягає у примусовому обстеженні приміщень та споруд, ділянок місцевості, інших об'єктів та окремих громадян, що там перебувають, з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукання та вилучення знарядь кримінального правопорушення або майна (речей і цінностей), яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

Вимоги до проведення обшуку визначені у ст.ст. 234–236 КПК. Від інших слідчих (р) дій обшук відрізняється насамперед своїм примусовим та пошуковим характером.

Примусовий характер полягає в тому, що обшук може бути здійснено і без згоди обшукуваної особи. Під час обшуку слідчий має право відкривати зачинені приміщення і сховища, якщо власник відмовляється зробити це сам. Здійснення обшуку пов'язане з вторгненням до сфери особистих інтересів особи, а також з обмеженням конституційних прав громадян на недоторканість особи та житла і тому потребує строгого дотримання регламентованого законом порядку проведення цієї слідчої (р) дії.

Пошуковий характер полягає в тому, що насамперед ця слідча (р) дія спрямована на відшукання матеріалізованої інформації, яка стосується події кримінального правопорушення та має значення для повного, всебічного та об'єктивного кримінального провадження. Особливість

у тому, що слідчий не має вичерпної інформації про об'єкт пошуку та його місцезнаходження. Зазвичай об'єкт пошуку конкретно слідчому невідомий. Слідчий має про нього загальне уявлення, однак, місцезнаходження об'єкта відоме приблизно.

Підставою для ухвалення слідчим рішення про проведення обшуку є **наявність достатніх даних**, які дають йому можливість вважати, що у певному місці або у певної особи знаходиться певна річ, яка має значення для розслідування, або переховується особа, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Достатні дані – це відомості, що містяться у показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, у протоколах інших слідчих (р) дій, заявах і повідомленнях громадян, а також отримані у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Відповідно до положень чинного законодавства процесуальною підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді, що виноситься на підставі клопотання слідчого, погодженого з прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законності під час проведення досудового розслідування.

Основними завданнями обшуку є:

1) відшукати та вилучити предмети, що були знаряддям чи засобом вчинення кримінального правопорушення;

2) відшукати та вилучити предмети, що мають доказове значення (наприклад, підроблені документи та гроші);

3) виявити особу, яка переховується від слідства та суду або втекла з-під варти, а також матеріали, що характеризують особу і полегшують її розшук (наприклад, фотознімки, листи, щоденники тощо);

4) виявити майно, що забезпечить відшкодування шкоди чи можливу конфіскацію;

5) виявити та вилучити майно, що перебуває у незаконному обігу або зберігається з порушеннями встановлених вимог (наприклад, наркотичні засоби, вогнепальна зброя, радіоактивні речовини тощо);

- б) виявити трупи чи їх частини;
- 7) виявити тварин, які були засобом для вчинення кримінального правопорушення;
- 8) перевірити зібрані у справі докази та отримати нові;
- 9) виявити особу, яку незаконно позбавили волі (викрали).

Основною підставою для класифікації обшуків є його об'єкт. Об'єкт обшуку – це те, що підлягає примусовому дослідженню для виявлення матеріалізованої інформації щодо події кримінального правопорушення та інших обставин, що стосуються цього.

У криміналістиці розрізняють такі **види обшуків**:

- 1) обшук жилих і нежилых приміщень (квартири, будинки, сховища, службові кабінети, гаражі, підсобні приміщення тощо);
- 2) обшук ділянок місцевості (подвір'я, садові ділянки, підсобні господарства, території установи);
- 3) обшук особи;
- 4) обшук транспортного засобу.

Крім того, розрізняють такі види обшуків, як первинні та повторні, одиночні (різночасні) та групові (одночасні).

Різночасні обшуки – це звичайні обшуки, які проводяться в різний час у тієї ж чи в різних осіб.

Одночасні обшуки зазвичай проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених групою осіб і особливо – організованими злочинними угрупованнями. Такі обшуки – це декілька обшуків, які проводяться за єдиним планом, в один і той же час, але в різних осіб у межах одного кримінального провадження.

Обшук, як і будь-яка слідча (р) дія, складається з трьох етапів – підготовчого, робочого та завершального.

Ефективність обшуку залежить від підготовки до його проведення. **Основними елементами підготовки до обшуку є:** 1) вивчення матеріалів кримінального провадження; 2) збір орієнтувальної інформації; 3) визначення

складу учасників обшуку; 4) визначення часу проведення обшуку; 5) підготовка необхідних техніко-криміналістичних засобів (зокрема й використання службово-розшукових собак); 6) планування обшуку; 7) проведення інструктивної наради серед учасників обшуку (особливо під час одночасних обшуків).

До процесу збору орієнтувальної інформації належить встановлення: а) точної адреси місця проведення обшуку; б) характеру споруди, приміщення чи ділянки місцевості, їх особливості та призначення, наявності інших предметів і рослинності; в) підступів, можливих шляхів проникнення в приміщення і виходів з нього; г) внутрішнього планування; д) точної межі території, що буде охоплена обшуком; е) наявності меблів, механізмів та інших предметів обстановки; є) кількості осіб, які проживають чи працюють на об'єкті; ж) режиму роботи об'єкта чи розпорядку дня осіб, що там проживають.

З огляду на роль, яка виконується під час проведення обшуку, його учасники поділяються на дві групи: ті, які проводять обшук, і ті, які присутні під час його проведення. До першої групи належать слідчий і працівники міліції, які допомагають йому проводити обшук, а також спеціалісти. Допомога спеціалістів під час обшуку полягає у застосуванні спеціальних пошукових пристроїв і засобів; виконанні доручень, що потребують спеціальних знань та навичок; консультації з питань дотримання заходів безпеки під час обшуку; рекомендаціях про перевірку місць можливого зберігання предметів; рекомендаціях щодо вилучення окремих об'єктів, поводження з ними та упаковки.

До осіб, які присутні під час проведення обшуку, належать: поняті; особа, у житлі якої проводиться обшук (або повнолітній член її сім'ї); представник ЖЕКу (чи ОСББ); представник установи чи організації, якщо обшук проводиться у службовому приміщенні тощо.

Всю підготовчу роботу потрібно виконати так, щоб не були розголошені наміри слідчого і обшук був раптовим. Раптовість обшуку є одним із найважливіших організаційних і тактичних принципів. Зважаючи на це визначається

час проведення обшуку. Тому бажано обирати такий день і годину, коли найбільш вірогідна наявність у місці обшуку об'єктів, що розшукуються; найсприятливіші умови для обшуку; важко протидіяти обшуку зі сторони зацікавлених осіб. Таким моментом, як свідчить практика, найчастіше буває ранок, оскільки слідчий має достатньо часу для проведення обшуку і має усі переваги денного часу.

Раптовість обшуку доцільна в таких ситуаціях:

– на початку розслідування, коли факт початку кримінального провадження відомий обмеженому колу осіб;

– коли підозрюваний або зацікавлені особи здогадуються, що правоохоронні органи мають інформацію про їх причетність до кримінального правопорушення;

– до повідомлення особі про підозру або ж одразу після цього;

– коли особа затримана безпосередньо на місці вчинення кримінального правопорушення чи зразу ж після нього;

– через деякий час після проведення першого обшуку, який не дав позитивних результатів.

У робочому етапі проведення обшуку розрізняють три стадії, що послідовно змінюють одна одну: попередня стадія, загальний огляд об'єкта обшуку, детальний огляд і пошук.

Попередня стадія обшуку пов'язана із прибуттям до місця проведення обшуку та безпосереднім входом у приміщення. На цій стадії можна застосувати такі тактичні прийоми:

1) транспортні засоби, на яких прибули особи, які проводять обшук, потрібно залишити на певній відстані від місця обшуку;

2) скупчення біля місця обшуку значної кількості людей повинно відбуватися поступово і без зайвого шуму;

3) за наявності в будинку ліфта слід підніматися на декілька поверхів вище, а потім пішки спускатися на потрібний поверх. Рекомендується частині учасників підніматися ліфтом, а частині – йти сходами;

4) через дверне вічко має бути видима лише одна людина з числа тих, хто прийшов, бажано, щоб це була особа, яка знайома обшукуваному;

5) якщо обшук проводиться у комунальній квартирі, слід дзвонити сусідам обшукуваного, а не самому обшукуваному;

6) за вікнами і другим виходом (якщо він є) та входом слід встановити спостереження;

7) для уникнення інцидентів, що заздалегідь підготовлені обшукуваними (імітація непритомності, серцевого нападу, хвороби тощо), слід заздалегідь подбати про понятих і до місця обшуку приходити вже з ними;

8) необхідно провести попередній інструктаж осіб, які беруть участь в обшуку, про правила поведінки у приміщенні, де буде проводитися обшук.

Проникнувши в приміщення, слідчий називає себе, пред'являє посвідчення, оголошує обшукуваній особі про мету прибуття та пред'являє ухвалу про проведення обшуку (обшукуваній особі повинна бути надана копія такої ухвали. Якщо у житлі відсутня особа, то копію ухвали варто залишити на видному місці – столі, вікні тощо).

Після цього з'ясовується особа обшукуваного, їй роз'яснюють права і обов'язки (про що робиться відмітка у протоколі), також роз'яснюють право слідчого примусово відкривати закриті приміщення чи сховища. У цей час один із працівників міліції разом із понятим оглядає приміщення та прилеглу територію і докладає зусиль, щоб уникнути можливих спроб подати сигнал, зателефонувати, сховати, викинути чи знищити якісь предмети, що можуть зацікавити слідчого.

Роз'яснивши присутнім їхні права і обов'язки, слідчий повідомляє обшукуваному, для виявлення якого роду предметів проводиться обшук, та пропонує добровільно видати розшукуване. Також слідчому рекомендується акцентувати увагу на значенні добровільної видачі розшукуваних об'єктів.

Якщо названі слідчим об'єкти особа видає добровільно, то проведення обшуку може продовжуватись тільки

у тих випадках, коли слідчий має підстави вважати, що обшукуваний видав не всі речі, які розшуковуються.

На стадії загального огляду рекомендується обійти і оглянути всі приміщення, що підлягають обшуку, з метою встановлення приблизного обсягу пошукових дій, висунення пошукових версій, визначення найвірогідніших місць зберігання об'єктів чи облаштування тайника, розподілу ділянок обшуку між членами групи. Під час оглядової стадії слідчий з'ясовує, які приміщення належать особисто обшукуваному і членам його сім'ї, з'ясовує наявність ключів від дверей. На цій стадії встановлюються можливі зв'язки між характером об'єкта пошуку і можливостями його приховання в конкретних умовах, водночас частина предметів обґрунтовано може бути вилучена з пошуку (або робиться припущення, що вони скоріше за все перебувають у розібраному вигляді).

На стадії детального огляду і пошуку слідчому доцільно дотримуватися послідовності у пошукових діях. Місце обшуку умовно поділяється на ділянки, встановлюється черговість їх обстеження. Насамперед оглядають місця загального користування і місце, куди передбачається розміщувати вже оглянуті чи вилучені речі. Потім проводиться огляд ділянок, де потрібно здійснити значні роботи (розкопування, розбирання підлоги, стіни тощо). Такі пошукові роботи проводять лише за наявності достатніх підстав, отриманих на основі оперативно-розшукових даних чи за результатами застосування техніко-криміналістичних засобів.

Залежно від кількості учасників застосовуються методи одиночного чи групового пошуку. Якщо для проведення пошуку визначено одну особу, то ним повинен бути сам слідчий, оскільки це найбільш відповідальна робота. Якщо учасників пошуку декілька, то обшук можна проводити разом чи окремо. Під час обшуку разом більш досвідчений працівник проводить пошукові роботи, а інші виконують технічні, допоміжні операції. Під час обшуку окремо слід обрати напрям переміщення – паралельний чи зустрічний. Перший спосіб переміщення зручний в тому разі, коли обшукується велике за площею приміщення

чи територія. Він полягає у русі осіб, які здійснюють обшук, паралельно один до одного, поступово наближуючись до центра обшукуваної території. В іншому випадку необхідно застосовувати зустрічний пошук – особи, які проводять обшук, рухаються на зустріч один одному (один з лівого, а інший з правого боку від входу). Зустрічне обстеження доцільно проводити у приміщеннях, в яких знаходиться велика кількість меблів та інших предметів.

За характером дій, що можуть здійснюватися з обшукуваними предметами, розрізняють обслідування без порушення їх цілісності і обслідування, пов'язане з руйнуванням їх частин. Щодо другого випадку, то тут необхідно мати достатні підстави вважати, що там може щось знаходитись, або на таких об'єктах виявлено демаскувальні ознаки.

Можна назвати такі **демаскувальні ознаки** місць переховування:

1) відсутність пилу і бруду в пазах між дошками в підлозі чи між паркетними елементами;

2) кріплення новими гвинтами, гвіздками чи свіжопофарбовані окремі частини підлоги;

3) увігнутості чи опуклості окремих частин стін;

4) різна люмінесценція окремих частин стіни тощо.

Під час проведення обшуку заборонені репліки з боку тих, хто обшукує. Весь обмін інформації повинен проходити за допомогою умовних знаків або ж тихої розмови.

На детальній стадії вирішують питання, про належність до справи результатів обшуку. Найпростіше це питання вирішити в тому разі, коли точно відомі прикмети розшукуваної речі (наприклад, мобільний телефон певної марки, серії та номера). У таких випадках достатньо лише переконатися, що знайдена річ має вже відомі ідентифікаційні ознаки. Коли шукається якась визначена річ, однак слідчому відомі лише її родові ознаки, – вилученню підлягають усі виявлені предмети, що мають такі ознаки (наприклад, під час пошуку викрадених ювелірних виробів вилучаються будь-які виявлені в місці обшуку ювелірні вироби).

Необхідність вилучити під час обшуку деякі предмети може залежати і від проведення самого обшуку (на-

приклад, під час обшуку особа починає себе підозріло вести щодо якогось конкретного предмета, невпевнено пояснює щось стосовно нього, виявлено підозріле компонування предметів на місці обшуку, знайдено предмет, котрий не відповідає особі обшукуваного, певна річ незвичним чином зберігається тощо).

Проведення обшуку може характеризуватися конфліктністю і безконфліктністю ситуації. Специфіка обшуку характеризується необхідністю визначення таких двох систем тактичних прийомів:

1) тактичні прийоми, спрямовані на спілкування з обшукуваним;

2) тактичні прийоми, спрямовані на здійснення пошукових дій.

Система тактичних прийомів спілкування з обшукуваним містить такі тактичні комбінації, що спрямовані на:

– усунення перешкод і протидії обшукуваного;

– стимулювання обшукуваного до спілкування зі слідчим;

– встановлення комунікативного контакту з обшукуваним та отримання від нього потрібної інформації.

До цієї групи тактичних прийомів належать:

1) залучення до обшуку підозрюваного та спостереження за його поведінкою (це насамперед дає можливість помітити, які дії пошукової групи викликають у особи відповідну реакцію. Таке спостереження доцільно спеціально доручити комусь із членів групи обшуку, вести одразу ж після прибуття постійно та приховано);

2) видалення певних осіб з місця проведення обшуку (застосовується для того, щоб в подальшому використати необізнаність такої особи про результати обшуку під час проведення наступних допитів);

3) використання рефлексії обшукуваних осіб (заснований на тому, щоб після створення відповідних умов, змусити особу діяти і спостерігати за ним для виявлення прихованих об'єктів). Наприклад, коли обшукувана особа заходить у приміщення, що обшукується, то вона спрямовує свій погляд у бік (місце) або стає в те місце, де знаходиться шуканий об'єкт);

4) «словесна розвідка» (полягає у тому, що слідчий під час обшуку називає вголос об'єкти, які будуть обшукані наступними, та спостерігає за реакцією обшукуваної особи. В такому разі потрібно звертатися не до обшукуваного, а до інших учасників обшуку з певними вказівками та пропозиціями. Це дає можливість слідчому діагностувати ставлення обшукуваного до того, що відбувається, спонукати його до спілкування);

5) «витік інформації» (може застосовуватись особливо під час проведення одночасних обшуків для того, щоб спонукати обшукуваного видати шукані речі);

6) постановка обшукуваному запитань (це дає можливість «втягнути» особу в бесіду, налагодити комунікативний контакт, встановити поінформованість обшукуваного, усунути певні протиріччя. Під час цього доцільно ставити низку запитань, які мають конкретизуючий, уточнюючий чи контрольний характер);

7) зіставлення інформації, яка міститься у відповідях обшукуваного;

8) роз'яснення неправильно зайнятої обшукуваним позиції та необхідності надання правоохоронним органам допомоги;

9) постійний обмін інформацією між членами групи про перебіг і результати обшуку.

Для здійснення пошукових дій можуть бути запропоновані такі тактичні комбінації:

– пошук об'єктів, що зберігаються без спеціального маскування;

– пошук видозмінених або знищених об'єктів;

– пошук об'єктів, що зберігаються у спеціальних схованках або інших суб'єктивно недоступних місцях.

У такому випадку доцільно застосовувати такі тактичні прийоми:

1) повне і часткове обстеження певного об'єкта;

2) одиночне або групове обстеження об'єкта;

3) суцільний або вибірковий пошук;

4) паралельне та зустрічне обстеження;

5) обстеження з порушенням та без порушення цілісності досліджуваних об'єктів;

- б) облік негативних обставин (демаскуючих ознак);
- 7) порівняння однорідних об'єктів та розмірів;
- 8) облік пошукових дій та методичність обшуку;
- 9) застосування техніко-криміналістичних засобів.

Під час проведення обшуку приміщень детальному огляду підлягає не тільки її внутрішня обстановка, але й зовнішня частина будинку. Оглядаються стіни, сходи, балкони тощо. Значну увагу слід приділити не тільки викраденим предметам і знаряддям вчинення кримінального правопорушення, а й ретельному огляду документів. У записних книжках, блокнотах, щоденниках, листах можна знайти записи, копії чи оригінали окремих документів, фотознімки, в яких може міститися інформація про зв'язки та знайомства правопорушника тощо.

Певні особливості має обшук у місцях загального користування або у приміщеннях, у яких правопорушник проживав раніше, а на момент обшуку у них мешкають інші люди. У такому разі слідчий обов'язково повинен вжити заходів до того, щоб не були розголошені виявлені під час цього обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у такому приміщенні.

У разі виявлення під час обшуку речі, що має значення для кримінального провадження, слідчий повинен:

1) не торкаючись речі зосередити увагу понять на факт її виявлення. Слід акцентувати на ознаках, прикметах, особливостях, місці і способі зберігання або приховування;

2) дати вказівку спеціалісту-криміналісту провести вузлову, а потім детальну фотозйомку (чи відеозапис);

3) запитати у особи, в приміщенні та в присутності якої проводять обшук, що це за річ, кому вона належить, звідки взялася (відповідь особи записують в протокол).

Усі виявлені під час обшуку речі необхідно зосереджувати в одному місці і залишати під постійним наглядом.

Під час проведення обшуку слідчий може прийняти рішення провести **обшук осіб**, які перебувають у обшукуваному житлі чи іншому володінні особи. Це можливо в

тому випадку, коли він вважає, що такі особи переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. У загальному тактика обшуку особи виглядає таким чином: 1) слідчий пропонує викласти на стіл (чи інше місце) всі речі, що має при собі особа; 2) слідчий особисто (чи доручає комусь з оперативних працівників) перевіряє вміст кишень та одягу особи; 3) проводять обшук тіла особи – волосся, пахових западин, природних отворів. Обшук особи може проводити лише особа тієї ж статі. Ця вимога стосується і понятих. Обшук доцільно проводити зверху до низу, від загального до окремого. Перш ніж розпочати примусове обстеження, слід переконати особу, яку обшуковують, добровільно видати розшукувані предмети.

Обшук на відкритій місцевості – це примусове обстеження ділянок місцевості, які належать або знаходяться у користуванні підозрюваних чи інших осіб, з метою виявлення предметів, що закопані у землю або приховані іншим способом. Обшук місцевості проводиться за такими ж правилами, як і обшук приміщень. Однак особливості такого обшуку зумовлюються значними площами території, що створює певні труднощі в їх проведенні. В цьому разі територію, що підлягає обшуку, необхідно спочатку оточити, а потім оглядати. Перед початком обшуку місцевість поділяють на ділянки довжиною не більше 50 метрів, орієнтирами яких будуть дерева, кущі, що дозволяє керівнику пошукової групи спостерігати за діями учасників обшуку. Ділянки обшукуваної місцевості рекомендується оглядати по черзі, якщо кількість членів пошукової групи невелика.

На завершальному етапі проведення обшуку слідчий складає протокол, в якому описує перебіг та результати його проведення (ст. 104 КПК). Також йому варто переконатися у тому, що всю обшукувану територію оглянуто та всі виявлені об'єкти належним чином сфотографовано. У разі необхідності рекомендується окремі деталі обстановки дослідити ще раз. На цьому етапі проводиться упакування предметів, які були виявлені.

Протокол обшуку є джерелом доказів тільки тоді, коли він складений із дотриманням вимог закону. Щодо кожного об'єкта, що підлягає вилученню, повинно бути зазначено, у якому саме місці і за яких обставин його виявлено. У протоколі необхідно зазначити загальні та окремі ознаки виявлених об'єктів (назва, розмір, вага, колір, маркування, позначки, номери, пошкодження тощо). Завдання слідчого полягає в тому, що він повинен охарактеризувати та індивідуалізувати вилучений об'єкт, зафіксувати прикмети та особливості, що дають змогу відрізнити його від інших подібних, унеможливити підміну. Під час опису вилучених об'єктів не варто вказувати ті ознаки, які можуть виявитися несправжніми. Протокол підписують слідчий, особа, в якій проводився обшук, поняті та інші запрошені учасники слідчої (р) дії.

Якщо з місця обшуку вилучають значну кількість речей або документів і огляд на місці проведення обшуку неможливий, їх запаковують та опечатують без огляду та детального опису в протоколі. В таких випадках огляд вилучених речей і документів здійснюється в кабінеті слідчого з дотриманням вимог ст. 237 КПК.

Додаткові способи фіксації: проведення вимірювань; фото-, відеозйомка; звукозапис; складання плану чи схеми; креслень (графічних зображень). У разі складання плану чи схеми стрілочками вказуються місця, де були виявлені об'єкти. Загальним завданням фотозйомки під час проведення обшуку є фіксація:

- а) місця обшуку;
- б) місць перебування шуканих об'єктів, зокрема й схованок;
- в) виявлених предметів, документів, трупів тощо.

Перевагою використання відеозапису в цьому разі є можливість одночасно зафіксувати зорову і звукову інформацію.

Фотознімки, відеокасети, схеми, плани та малюнки є додатком до протоколу. В протоколі обов'язково зазначають всі заяви, зауваження і уточнення присутніх під час обшуку осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слідчого.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття та завдання обшуку.
2. Розкрийте зміст примусового та пошукового характеру обшуку.
3. Види обшуків.
4. Підготовчий етап до проведення обшуку.
5. Рекомендації щодо прибуття до об'єкту, де буде проводитись обшук.
6. Робочий етап проведення обшуку.
7. Тактичні прийоми проведення обшуку.
8. Поняття демаскуючої ознаки та її види.
9. Дії слідчого в разі виявлення шуканого предмету.
10. Тактика проведення особистого обшуку.
11. Особливості проведення обшуку на відкритій місцевості.
12. Завершальний етап проведення обшуку.

Тест-контроль до теми**1. У чому полягає примусовий характер проведення обшуку:**

- а) обшук може бути здійснено без відповідної згоди на це прокурора;
- б) обшук може бути здійснено без відповідної згоди на це суду;
- в) обшук може бути здійснено без згоди на це обшукуваної особи;
- г) обшук може бути здійснено з незначними порушенням порядку, визначеного кримінально-процесуальним законом.

2. У чому полягає пошуковий характер проведення обшуку:

- а) слідчий точно знає, що потрібно шукати;
- б) слідчий не має вичерпної інформації про об'єкт пошуку та його місцезнаходження;
- в) слідчий має вичерпну інформацію про місце знаходження об'єкта;
- г) слідчий повинен обов'язково щось знайти під час обшуку.

3. Про що свідчить той факт, що обшук може бути проведений без згоди на те обшукуваної особи:

- а) про законність обшуку;
- б) про правомірність обшуку;
- в) про примусовість обшуку;
- г) про правильність обшуку.

4. Про що свідчить той факт, що слідчий під час обшуку не має вичерпної інформації про індивідуальні ознаки шуканого об'єкта:

- а) про пошуковий характер слідчої дії;
- б) про те, що слідчий неякісно проводить розслідування;
- в) про складність слідчої ситуації;
- г) про потребу обшукати всіх присутніх, що знаходяться в приміщенні, де проводиться обшук.

5. Чи обов'язково під час обшуку слідчий повинен знайти об'єкти, що мають доказове значення:

- а) обов'язково повинен щось виявити;
- б) обов'язково, оскільки цього вимагає постанова суду;
- в) це не має значення;
- г) не обов'язково.

6. Що є підставою для прийняття слідчим рішення про потребу провести обшук у конкретному місці чи конкретної особи:

- а) вказівка прокурора;
- б) достатні дані;
- в) переконання слідчого;
- г) постанова суду про проведення обшуку.

7. Що не вважається достатніми даними для проведення обшуку:

- а) відомості, що містяться у показаннях свідків;
- б) відомості, що містяться у показаннях потерпілих;
- в) відомості, що містяться в протоколах слідчих дій;
- г) відомості, що були отримані із засобів масової інформації.

8. Що не належить до завдань, які вирішуються під час проведення обшуку:

- а) відшукати та вилучити предмети, що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

б) виявити правопорушника, який переховується від слідства та суду;

в) виявити цікаву для слідчого інформацію;

г) виявити предмети, що перебувають у незаконному обігу.

9. Що не належить до завдань, які вирішуються під час проведення обшуку:

а) відшукати і вилучити предмети, що мають історичну цінність;

б) виявити предмети, які зберігаються з порушенням встановлених вимог;

в) відшукати і вилучити предмети чи документи, що мають доказове значення;

г) відшукати і вилучити предмети, що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення.

10. Що є завданням, яке вирішується під час проведення обшуку:

а) встановити час вчинення кримінального правопорушення;

б) виявити особу, яку незаконно позбавили волі;

в) виявити свідків вчинення кримінального правопорушення;

г) з'ясувати хто проживає у місці, де буде проводитися обшук.

11. Як називається обшук, який проводиться у межах одного кримінального провадження, в один і той же час у різних осіб і в різних місцях:

а) масовий;

б) одноособовий;

в) груповий;

г) запланований.

12. Який обшук слід провести, коли слідчий отримав інформацію, що в місці, де вже проводився обшук, є невиявлене сховище:

а) первинний;

б) комплексний;

в) додатковий;

г) повторний.

13. Чим відрізняється обшук від огляду місця події:

- а) оформленням слідчої (р) дії протоколом;
- б) залученням понять;
- в) примусовим характером обстеження об'єктів, які цікавлять слідство;
- г) отриманням доказової інформації.

14. Що не належить до підготовчого етапу до проведення обшуку:

- а) планування обшуку;
- б) вивчення матеріалів кримінального провадження;
- в) пошук речових доказів;
- г) визначення учасників обшуку.

15. Чи має право слідчий під час проведення обшуку відкривати приміщення, зламувати зачинені сховища:

- а) так;
- б) ні;
- в) за наявності постанови прокурора;
- г) за згодою всі учасників обшуку.

16. Яка з названих стадій не належить до робочого етапу проведення обшуку:

- а) підготовча;
- б) попередня;
- в) загальний огляд;
- г) детальний огляд і пошук.

17. У скількох екземплярах протоколу відображаються перебіг та результати проведення обшуку:

- а) складається протокол у одному примірнику;
- б) складається протокол у двох примірниках;
- в) складається протокол у трьох примірниках;
- г) достатньо по одному примірнику протоколу і ухвали слідчого судді.

18. Що не належить до завдань фотозйомки під час проведення обшуку:

- а) фіксація виявлених предметів;
- б) фіксація місця обшуку;
- в) фіксація місць зберігання виявлених предметів;
- г) фіксація учасників слідчої (р) дії.

19. Що повинен зробити слідчий, коли точно знає, що в місці проведення обшуку є тяжко хвора людина:

- а) отримати дозвіл з лікарні на проведення обшуку;
- б) залучити до проведення обшуку прокурора;
- в) залучити до проведення обшуку лікаря;
- г) залучити до проведення обшуку спеціаліста-криміналіста.

20. Як називається обшук, який проводиться у тому випадку, коли є інформація, що розшукувані об'єкти, які раніше були відсутні на місці проведення первинного обшуку, туди доставлені зараз:

- а) первинний;
- б) повторний;
- в) додатковий;
- г) одночасний.

21. Що не є основним елементом підготовки до проведення обшуку:

- а) підготування необхідних техніко-криміналістичних засобів;
- б) планування розслідування;
- в) визначення учасників обшуку;
- г) вивчення матеріалів кримінального провадження.

22. Який із напрямів не належить до збору орієнтовної інформації під час підготовки до проведення обшуку:

- а) збір інформації про особу обшукуваного;
- б) збір інформації про особу потерпілого;
- в) збір інформації про шуканий об'єкт;
- г) збір інформації про місце, де буде проводитися обшук.

23. Чи доцільно під час проведення обшуку застосовуватися фото- чи відеознімання:

- а) доцільно;
- б) доцільно, але у наявності дозволу слідчого судді;
- в) доцільно, але з дозволу обшукуваного;
- г) не доцільно.

24. Що рекомендується зробити слідчому для уникнення інцидентів, що заздалегідь підготовлені обшукуваним:

- а) до місця проведення обшуку приїхати з прокурором;
- б) до місця проведення обшуку приїхати з понятими;

в) до місця проведення обшуку приїхати з представниками ЗМІ;

г) до місця події приїхати з дільничним інспектором міліції.

25. Які напрями переміщення під час обшуку доцільно обрати особам, які проводять обшук вдвох:

а) суцільний чи вибірковий;

б) концентричний чи ексцентричний;

в) діагональний чи по спіралі;

г) паралельний чи зустрічний.

26. У яких випадках не доцільна раптовість проведення обшуку:

а) на початку розслідування, коли про факт початку кримінального провадження відомо обмеженому колу осіб;

б) коли підозрюваний заявляє, що сам видасть знаряддя вчинення злочину;

в) до повідомлення особі про підозру або ж негайно після цього;

г) коли особа затримана на місці вчинення кримінального правопорушення.

27. Про що свідчить виявлення під час обшуку демаскуючої ознаки:

а) про виникнення конфлікту між слідчим і обшукуваним;

б) про завершення проведення обшуку;

в) про можливу наявність в місці виявленої демаскуючої ознаки тайника;

г) про успіх у проведенні всього обшуку.

28. Який із наведених тактичних прийомів не належить до групи тактичних прийомів, спрямованих на спілкування з обшукуваним:

а) «словесна розвідка»;

б) «витік інформації»;

в) постановка запитань;

г) зіставлення розмірів однорідних об'єктів.

Тема 2.6

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У загальному під експериментом, яке походить від лат. слова *experimentum*, розуміють штучну систематичну зміну умов явища, що спостерігається, і його зв'язків із іншими явищами. Основними відмінностями експерименту від простого спостереження є: 1) можливість неодноразово повторити явище у будь-яких умовах; 2) вивчення явища, яке у звичайних умовах проходить дуже швидко або дуже повільно, що перешкоджає їх спостереженню у природі; 3) вивчення у чистому вигляді таких явищ, процесів, які в ізолюваному вигляді не можуть спостерігатися у природі; 4) виокремлення у процесі вивчення лише окремих сторін явища, окремих ознак об'єкта.

Слідчий експеримент – це слідча (р) дія, яка проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробовувань з метою перевірки і уточнення відомостей, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент у певній мірі схожий з науковим експериментом і його суттю є виконання дослідів чи випробовувань, пов'язаних із перевіркою або встановленням певного факту, явища, що пов'язані з подією кримінального правопорушення. Слідчий експеримент передбачає використання експериментального методу, ефективність якого зумовлюється дотриманням таких загальних положень:

– у експерименті необхідно використовувати реальний об'єкт або його модель;

– для здійснення експерименту необхідно відтворити такі зовнішні умови, які максимально наближені до умов, що існували на момент досліджуваного факту;

– змінювати зовнішні умови дозволяється залежно від мети дослідження;

– дослідні дії необхідно повторювати кілька разів.

Процесуальний порядок проведення слідчого експерименту регламентовано у ст. 240 КПК. З її змісту можна зробити висновок, що цю слідчу (р) дію можна проводити у формах: 1) відтворення дій, обстановки та обставин події; 2) проведення дослідів чи випробовувань. На практиці ці дві форми досить часто поєднуються.

Слід зазначити, що термін «відтворити» дослівно означає «знову отримати той же факт (об'єкт), знову викликати до життя те ж явище». Однак з криміналістичної точки зору це не цілком вірно з таких причин. По-перше, двох тотожних явищ не може бути. Тому слідчий експеримент полягатиме не у відтворенні якогось явища чи факту, а у здійсненні дій, лише певним чином схожих з досліджуваним, а також у схожій обстановці. По-друге, у результаті відтворення в окремих випадках може бути спростована реальність існування певного факту чи явища, що говоритиме про об'єктивну неможливість «відтворити» неіснуюче явище.

Термін «дослід» означає відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах з метою його вивчення, дослідження. Термін «випробовувати» – перевіряти на ділі якості, властивості чого-небудь, здатність до здійснення, виконання чогось.

Основними завданнями слідчого експерименту є:

1) перевірка, уточнення та ілюстрація зібраних доказів;

2) встановлення об'єктивної можливості існування якогось факту, явища саме в цій конкретній обстановці;

3) перевірка та встановлення висунутих слідчих версій;

4) встановлення зв'язків між діями та наслідками;

5) отримання нових доказів.

Залежно від мети проведення слідчі експерименти доцільно **класифікувати так:**

1) слідчий експеримент зі встановлення можливості спостерігати, сприймати будь-який факт, явище, подію (наприклад, для перевірки можливості бачити, чути чи зафіксувати що-небудь);

2) слідчий експеримент зі встановлення можливості здійснити будь-яку дію, зокрема конкретною особою, в певних умовах, за допомогою певного предмету і за певний проміжок часу (наприклад, перевірити можливість особи проникнути через певний отвір, винести через отвір викрадені речі тощо);

3) слідчий експеримент зі встановлення можливості існування будь-якого явища (наприклад, чи може предмет впасти таким чином, чи саме в це місце);

4) слідчий експеримент зі встановлення окремих елементів, деталей механізму події, послідовності її розвитку (наприклад, з'ясування перебігу події саме так, як розказує особа);

5) слідчий експеримент зі встановлення процесу утворення слідів події, виявлених під час розслідування (наприклад, яким чином виникли сліди, що були виявлені під час іншої слідчої (р) дії).

Варто зазначити, що проведення слідчого експерименту може мати якусь одну мету, а може й декілька одночасно.

Також слідчі експерименти можна класифікувати залежно від потреби залучати якусь певну особу (наприклад, підозрюваного, потерпілого чи свідка) та потребою проводити його у якомусь певному місці (наприклад, там де сталася крадіжка чи вбивство).

Слідчий експеримент можна проводити не у всіх випадках. Неприпустиме проведення експериментів, які:

1) створюють небезпеку для життя і здоров'я учасників експерименту чи оточуючих;

2) принижують честь і гідність особи;

3) загрожують майну або можуть привести до значних матеріальних збитків;

4) можуть призвести до втечі підозрюваної особи.

Окрім того, слідчий експеримент не можливо провести у тому разі, коли особа, участь якої у проведенні цієї слідчої (р) дії обов'язкова, відмовляється від участі.

Усі слідчі експерименти можна умовно розділити на дві великі групи: 1) ті, що проводяться у спеціально обладнаному приміщенні; 2) ті, що проводяться з виходом у якесь певне місце (в основному туди, де за словами особи відбувалася якась подія).

Проведення слідчого експерименту, як і будь-якої іншої слідчої (р) дії складається з трьох етапів – підготовчого, робочого та завершального.

Однією з головних умов результативного та ефективного проведення слідчого експерименту є ретельна підготовка до його проведення. До **етапу підготовки** проведення слідчого експерименту **належить**:

1) вивчення матеріалів кримінального провадження;
2) визначення мети проведення;
3) визначення найсприятливіших часу, місця та умов здійснення;

4) отримання добровільної згоди особи на участь в експерименті чи ухвали слідчого судді;

5) добір необхідних учасників (спеціаліста, понятих тощо);

6) визначення послідовності виконання дослідницьких чи випробувальних дій (наприклад, у тому разі, коли декілька осіб виявили бажання продемонструвати як саме відбувалася подія);

7) створення необхідних умов для проведення (насамперед це стосується питання того, що потрібно зробити для реконструкції обстановки, де проводитиметься слідчий експеримент, та виготовлення необхідних копій з предметів, використання оригіналів яких може призвести до негативних наслідків);

8) визначення необхідних технічних засобів фіксації перебігу та результатів;

9) складання плану проведення слідчого експерименту.

Зупинимося на роз'ясненні окремих пунктів, які стосуються підготовчого етапу.

Щодо визначення часу та місця проведення слідчого експерименту, то слід пам'ятати, що експерименти з визначення можливості сприйняти якийсь факт, як правило, проводяться на тому ж місці, де і відбувалася подія, приблизно у той же час. Інколи місце проведення експерименту не має принципового значення (наприклад, перевірити вміння підробити документ можна у будь-якому зручному місці). Якщо експеримент планується провести на території підприємства, установи чи організації, а також на об'єктах приватної власності, слідчому рекомендується погодити це питання з відповідним керівництвом чи власником.

Для участі у слідчому експерименті повинні залучатися лише необхідні особи. Необхідно мати на увазі, що велика кількість учасників ускладнює проведення експерименту, ставить під загрозу збереження в таємниці її результатів.

На місці проведення слідчого експерименту, до його початку, слідчому рекомендується діяти за таким алгоритмом:

1) з'ясувати, що потрібно зробити для реконструкції необхідної обстановки;

2) сфотографувати обстановку в місці проведення експерименту до її реконструкції (у подальшому фотографується реконструйована обстановка, окремі етапи експерименту);

3) встановити сигнали та способи зв'язку між учасниками експерименту;

4) роз'яснити учасникам експерименту, де вони повинні знаходитись і що, та за яким сигналом робити.

До основних тактичних умов проведення слідчого експерименту належать:

– проведення експерименту у тому ж місці, де відбувалася подія (він використовується тоді, коли необхідно досягнути максимальної подібності умов експерименту з умовами події);

– проведення експерименту в той же час доби, під час схожих кліматичних умовах (цей тактичним прийом

потрібно застосовувати у тих випадках, коли час має суттєве значення для отримання достовірних результатів експерименту);

- проведення дослідів в таких же умовах штучного освітлення, яке було під час події, що перевіряється (цей тактичний прийом забезпечує схожі умови видимості, сприйняття);

- використання під час експериментів оригіналів об'єктів чи схожих копій (не можна використовувати в дослідних діях оригінали холодної, вогнепальної зброї, вибухових і отруйних речовин. У таких випадках використовуються моделі та манекени);

- подібність темпу проведення експерименту з темпом події (суть цього тактичного прийому полягає в тому, що експериментальна подія повинна відбуватися з тією ж швидкістю, що і подія насправді);

- подібність звукових умов, характеру шуму та його сили тощо;

- зважання на зміни, що не піддаються реконструкції (наприклад, потрібно встановити швидкість згоряння якогось предмету, але саме його у нас немає, оскільки він вже згорів).

Повторюючи досліди чи випробовування, важливо змінювати умови їх здійснення (зміна умов може зумовлюватись їх ускладненням чи спрощенням, погіршенням чи покращенням). Неодноразовість виконання дослідних дій і стабільність отримуваних результатів є умовою достовірності результатів здійсненого експерименту. Позитивний результат експерименту дає змогу будувати тільки ймовірну версію стосовно події. Негативний результат експерименту свідчить, що подія, яку перевіряли, за таких умов не існувала.

Загальну схему робочого етапу проведення слідчого експерименту можна описати таким чином. У приміщення запрошують понятих та інших учасників слідчого експерименту та слідчий пропонує їм зайняти визначені місця. За сигналом слідчого учасники експерименту вчиняють обумовлені дії. Після цього експериментальний

дослід чи випробовування повторюється декілька разів. Отримані результати слідчий фіксує у процесі дослідів і після їх закінчення. Схожа схема підготовки та проведення може застосовуватися і у разі виходу учасників слідчого експерименту на якесь конкретне місце.

Необхідно вказати, що проводити дослідні дії не рекомендується безпосередньо слідчому та понятим. Вони повинні спостерігати за проведенням дослідів зі сторони. У такому разі, коли немає можливості залучити до проведення експериментальних дій саму особу (наприклад, підозрюваний переховується від слідства та суду, відмовляється співпрацювати зі слідством тощо), можуть бути підібрані інші особи (статисти), які схожі за своїми анатомічними та функціональними ознаками.

Коли проведення слідчого експерименту, пов'язане з виходом у якесь конкретне місце (наприклад, місце вчинення кримінального правопорушення або на місце, де переховувалися викрадені речі чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення тощо), він проводиться таким чином.

Фактично у цьому випадку насамперед перевіряється зв'язок подій (дій), описаних у показаннях особи, з місцем, де вони відбувалися. Такий зв'язок може бути різноманітним. Саме за їх характером можна виділити найтипівіші випадки, коли доцільно проводити такий вид слідчого експерименту:

1) у показаннях допитуваної особи названі місця чи маршрут, що мають важливе значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. У результаті проведення цієї слідчої (р) дії зазвичай з'ясовується поінформованість особи, показання якої перевіряються: чи знає вона, де відбувалася подія; чи відомий їй маршрут, який веде до цього місця;

2) у показаннях особи містяться відомості щодо місцезнаходження яких-небудь слідів кримінального правопорушення чи предметів, що можуть бути речовими доказами. Проведення цієї слідчої (р) дії з такою особою дозволяє швидше їх виявити;

3) у матеріалах кримінального провадження є показання двох чи більше осіб стосовно подій, що відбулися в певному місці. Проведення цієї слідчої (р) дії дає можливість зіставити в деталях показання осіб. У випадку їх збігу можна зробити припущення, що особи повідомили правдиву інформацію про подію. Також її проведення рекомендоване у випадках, коли одночасний допит таких осіб не дав позитивного результату;

4) у показаннях допитаної особи містяться відомості про обстановку на місці, де сталася подія кримінального правопорушення. У таких випадках завдяки проведенню цієї слідчої (р) дії вдається відновити цю обстановку і перевірити поінформованість допитуваної особи щодо обставин події кримінального правопорушення.

У цьому випадку під час проведення слідчого експерименту у слідчого з'являється інформація (пояснення особи), яку він порівнює з реальною обстановкою на місці. Необхідність у застосуванні цієї слідчої (р) дії виникає у випадках, коли іншим шляхом, окрім зіставлення показань із тим, що є в дійсності на місці події, неможливо переконатися в їх достовірності.

Сенс відтворення дій, обставин і обстановки певної події в тому, що слідчий пропонує особі, яка була раніше допитана, вказати місце вчинення кримінального правопорушення, розповісти про обстановку на цьому місці та про саму подію, демонструючи свої дії чи дій інших осіб. Таке відтворення зазвичай проводиться у присутності понять.

Перед початком відтворення у тому разі, якщо під час огляду обстановку місця події було зафіксовано неповно, слідчому необхідно здійснити повторний або додатковий огляд, під час якого доцільно визначити можливі точки фото-, відеозйомки та перевірити, чи не зазнала обстановка місця події суттєвих змін, чи не потребує вона реконструкції. У будь-якому випадку слідчому рекомендується за можливості попередньо відвідати місце (місцевість), де буде відбуватися ця слідча (р) дія.

Крім зазначених заходів на підготовчому етапі, слідчому необхідно:

1) додатково допитати особу, показання якої відтворюється, з метою уточнення або деталізації фактів, що цікавлять слідчого (у процесі підготовки може виникнути необхідність допитати й інших осіб);

2) визначити місце, з якого розпочинати відтворення (зазвичай це кабінет слідчого, пункт прийому громадян ДІМ тощо).

Якщо відтворення дій, обстановки, обставин події не має невідкладного характеру, то її рекомендується починати зранку, оскільки на її проведення та оформлення отриманих результатів зазвичай витрачається досить багато часу.

Закінчивши підготовку та прибувши з учасниками слідчої (р) дії до місця, з якого намічено початок відтворення, слідчий у присутності понятих пропонує особі, показання якої відтворюються, вказати шлях до місця події, після чого всі учасники починають рух за описаним цією особою маршрутом.

Необхідно, щоб така особа йшла попереду групи та самостійно вказувала шлях слідування, звертаючи увагу інших учасників на орієнтири місцевості, а також місця, пов'язані з обставинами події, що відтворюється. Після прибуття на місце події допитаний вказує його загальні межі, коментує зміни в обстановці. Під час перевірки показань слідчий може ставити особі запитання стосовно окремих деталей обстановки на місці, конкретних предметів та їх зв'язку з обставинами розслідуваного кримінального правопорушення. Усі пояснення та дії особи, показання якої відтворюються, заносяться до протоколу. Крім того, якщо особа вказує на якість місця, предмети, чи демонструє вчинювані нею дії, їх необхідно зафіксувати, використовуючи фотозйомку чи відеозапис.

Може статися так, що особа, яка на допиті дала достатньо повні і розгорнуті показання, під час «виходу на місце» або відмовляється повідомляти що-небудь із відомих їй фактів, або повідомляє про них лише фрагментарні відомості, які не можуть задовольнити слідчого. Однією з причин такої поведінки може бути сором'язливість. На допиті особа знаходиться віч-на-віч зі слідчим. Така об-

становка її не бентежить і вона говорить легко, а під час відтворення присутні інші люди. Це впливає на поведінку особи, здатність говорити, показувати, демонструвати. Щоб розрядити обстановку, в таких ситуаціях не потрібно поспішати з'ясувати основні моменти, заради яких проводиться слідча (р) дія.

З'ясування рекомендується починати з незначних епізодів, дати можливість роз'яснити другорядні питання, що дає можливість особі оговтатись, адаптуватися.

Нерідко особа стверджує, що не може згадати обставини і деталі, які цікавлять слідство, оскільки не обирала для себе мети їх запам'ятати. Людина щиро переконана в цьому. Їй здається, що як вона не буде старатися, їй не вдасться згадати те, що запитує слідчий. Основною перевагою відтворення дій, обстановки, обставин певної події є те, що особа, показання якої відтворюються, потрапляє в обстановку, де раніше відбувалася подія кримінального правопорушення, і за зоровими асоціаціями може пригадати набагато більше фактів, ніж у кабінеті слідчого.

Слідчому рекомендується застосовувати ще один тактичний прийом для отримання додаткової інформації, який ґрунтується на психології про залежність спогадів від діяльності людини. Суть його в тому, що особа на пропозицію слідчого відтворює на місці тільки те, що запам'ятала. Під час такого відтворення нерідко вдається настільки активізувати пам'ять особи, що слідчий отримує дуже детальні відомості про, здавалося б, зовсім забуті факти. Водночас особа не тільки пригадує певні факти, але й коригує їх, відкидаючи все те, що не погоджується з реальною обстановкою, уточнює окремі відомості і обґрунтовує те, що повідомляла під час допиту.

Якщо необхідно відтворити дії кількох осіб на одному місці, такі перевірки здійснюються окремо з кожною особою. Групове відтворення за одночасною участю двох або більше допитаних осіб неприпустиме.

Під час відтворення дій, обстановки та обставин певної події необхідно ретельно стежити за тим, щоб дії допитаної особи були самостійними, а підказувань та навід-

них запитань з боку інших учасників слідчої (р) дії повністю уникати.

Серед тактичних прийомів, які може використати слідчий під час проведення слідчого експерименту у формі відтворення дій, обстановки та обставин події можна назвати такі:

- 1) спостереження за особою, чиї показання відтворюються;
- 2) оптимальне розміщення учасників слідчого експерименту;
- 3) проведення пошукових, перевірочних дій;
- 4) постановка запитань, аналіз відповідей з уже відомою інформацією;
- 5) зіставлення інформації, яку повідомляє особа, з реальною обстановкою;
- 6) надання особі можливості пояснити розбіжності між показаннями та даними місця, де проводиться слідчий експеримент.

Варто наголосити на такій тактичній рекомендації: слідчий не повинен поспішати з негативними висновками щодо невідповідності пояснень допитаного на місці і раніше отриманих від нього показань щодо реальної обстановки на місці, бо ця невідповідність може бути наслідком не тільки неправдивих свідчень, а й неповноти сприйняття місцевості особою, поганою пам'яттю чи іншими причинами.

Якщо попередні показання допитуваного не узгоджуються з реальною обстановкою та його поясненнями на місці, слідчий звертає його увагу на це і пропонує пояснити причини такої розбіжності. Коли допитуваний наполягає на своїх показаннях, то перевірку необхідно продовжити, а якщо заявить, що його попередні показання неправдиві, і відмовиться від них, то перевірку необхідно припинити і провести повторний допит з оформленням відповідного протоколу. У протоколі в такому разі вказується, що допитаний не зміг вказати місце та обстановку події, що відтворюється, та відмовився від показань, які давав раніше.

Якщо допитаний вказує на нову ділянку місцевості або приміщення, де можуть бути ті чи інші сліди криміна-

льного правопорушення, про які раніше він не повідомляв, необхідно припинити відтворення на місці, провести огляд місця події, а згодом знову провести слідчий експеримент.

Основним способом фіксації результатів слідчого експерименту є складання протоколу цієї слідчої (р) дії, який складається з трьох основних частин – вступної, описової і завершальної.

Певні особливості має описова частина такого протоколу, що відображає перебіг і зміст проведеної слідчої (р) дії. Опис починається з того моменту, коли учасники слідчої (р) дії зібралися та перебувають у вихідній точці. Після цього відображають маршрут руху до місця, де відбуватиметься відтворення, а потім все те, що відбувалося на місці події. У протоколі фіксується не тільки обстановка, під час відтворення, але й відомості стосовно внесених у неї змін. Протокол пишеться від третьої особи і потрібно слідкувати щоб він не перетворювався у простий опис події, як це робиться під час допиту.

Під час слідчого експерименту, що проводиться у формі відтворення дій, обстановки та обставин певної події можуть бути виявлені об'єкти, що можуть мати значення речових доказів. У такому разі в протоколі потрібно описати обставини виявлення об'єкта, зробити запис, що дозволяє його надалі ідентифікувати, а також вказати яким чином вона упакована. Також доцільно сфотографувати місце його виявлення та вигляд об'єкта.

У завершальній частині протоколу повинно бути таке:

1) перелік усіх речей, що вилучені слідчим під час проведення слідчого експерименту;

2) відомості про використання технічних засобів, складання планів і схем, виготовлення відбитків;

3) в разі необхідності попередження учасників слідчої (р) дії про необхідність зберігати в таємниці обставини, що стали їм відомі у зв'язку із проведенням слідчого експерименту;

4) заяви і зауваження учасників відтворення щодо перебігу слідчої (р) дії та поведінки її учасників.

Додатковими способами фіксації результатів слідчого експерименту є вимірювання, складання планів і схем, використання фото- і відеозйомки, які надалі оформляються як додаток. За допомогою цих засобів здійснюється наочна фіксація процесу та результатів слідчого експерименту.

За допомогою фотозйомки можна зафіксувати:

- загальний вигляд місця, де проходив слідчий експеримент;
- окремі об'єкти, на які під час проведення слідчого експерименту вказала особа, показання якої відтворюються;
- окремі пункти (місця), де були виявлені сліди і речові докази;
- окремі елементи дій чи пози, які продемонструвала особа під час слідчого експерименту.

Відеозйомка дає хороші результати тоді, коли необхідно зафіксувати низку дій у динаміці та їх послідовність. Вона повинна проводитися таким чином, щоб під час перегляду було зрозуміло: який транспортний засіб використовувався; де знаходилася особа, показання якої відтворюються; чи добре видно з цього місця маршрут; де в цей час перебували поняті, слідчий та інші учасники слідчої (р) дії; обстановку на місці тощо. Також застосування відеозапису є ефективним у тому разі, коли на місці, де проводиться слідчий експеримент, раніше проводилася фотозйомка. У цих випадках учасники судового розгляду можуть порівняти дані, що отримані з різних джерел, і дати їм відповідну оцінку.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Поняття слідчого експерименту та його завдання.
2. Класифікація (види) слідчих експериментів.
3. Випадки, коли проведення слідчого експерименту недопустиме.
4. Підготовчий етап до проведення слідчого експерименту.
5. Основні тактичні умови проведення слідчого експерименту.

6. Робочий етап слідчого експерименту, що проводиться без виходу на місцевість.

7. Робочий етап слідчого експерименту, що проводиться з виходом на певну місцевість.

8. Тактичні прийоми, що можуть бути використані слідчим під час проведення слідчого експерименту.

9. Завершальний етап проведення слідчого експерименту та фіксація його результатів.

Тест-контроль до теми

1. Яку слідчу (р) дію слідчий проводить шляхом проведення необхідних дослідів чи випробовувань:

- а) обшук;
- б) допит;
- в) слідчий експеримент;
- г) судову експертизу.

2. Від якого з названих положень не залежить ефективність проведення слідчого експерименту:

- а) дослідні дії необхідно повторювати кілька раз;
- б) залежно від мети експерименту можуть змінюватися зовнішні умови проведення експерименту;
- в) для експерименту необхідно відтворити умови, максимально наближені до умов реальної події;
- г) до проведення слідчого експерименту слід обов'язково залучити понятих.

3. Що не є основним завданням проведення слідчого експерименту:

- а) встановлення особи підозрюваного;
- б) встановлення зв'язків між діями та наслідками;
- в) встановлення об'єктивної можливості існування якогось факту чи явища;
- г) перевірка і уточнення зібраних доказів.

4. Слідчі експерименти класифікують залежно від мети їх проведення. Який із запропонованих варіантів не належить до такої класифікації:

- а) слідчий експеримент зі встановлення можливості спостерігати, сприймати який-небудь факт;
- б) слідчий експеримент зі встановлення можливості існування будь-якого явища;

в) слідчий експеримент зі встановлення потреби залучати до розслідування певного спеціаліста;

г) слідчий експеримент зі встановлення процесу утворення слідів, виявлених під час розслідування.

5. У якому разі можна проводити слідчий експеримент:

а) коли він принижує гідність особи;

б) коли він викриває особу у вчиненні кримінального правопорушення;

в) коли він загрожує життю або здоров'ю учасників експерименту;

г) коли він може привести до значних матеріальних збитків.

6. Що не належить до етапу підготовки проведення слідчого експерименту:

а) складання планування розслідування кримінального правопорушення;

б) визначення мети проведення слідчого експерименту;

в) добір необхідних учасників;

г) немає правильної відповіді.

7. Що належить до етапу підготовки проведення слідчого експерименту:

а) визначення послідовності виконання дослідницьких чи випробувальних дій;

б) створення необхідних умов для проведення слідчого експерименту;

в) визначення необхідних технічних засобів фіксації слідчого експерименту;

г) усі відповіді правильні.

8. Що не належить до основних тактичних умов проведення слідчого експерименту:

а) подібність темпу проведення слідчого експерименту з темпом події;

б) подібність звукових умов, характеру шуму;

в) проведення необхідних випробувань слідчим у вільний від роботи час;

г) обмежена кількість учасників.

9. Що належить до основних тактичних умов проведення слідчого експерименту:

а) проведення експерименту у тому ж місці, де відбувала-ся подія;

- б) врахування змін, що не піддаються реконструкції;
- в) використання під час слідчого експерименту оригіналів об'єктів чи схожих копій;
- г) усі відповіді правильні.

10. Чи може слідчий провести слідчий експеримент стосовно перевірки та уточнення відомостей з особою, яка раніше не допитувалася з приводу обставин кримінального правопорушення:

- а) так, може в будь-якому разі;
- б) так, може, оскільки він в такому разі зразу допитає його на місці події;
- в) ні, не може.

11. Про що свідчить отримання стабільних результатів під час неодноразового проведення дослідних дій:

- а) про складність проведеного слідчого експерименту;
- б) про те, що подія не могла відбуватися таким чином;
- в) про те, що подія справді могла відбуватися таким чином;
- г) про те, що слідчий правильно визначив коло учасників експерименту.

12. Що не належить до загальної схеми (алгоритму) робочого етапу проведення слідчого експерименту:

- а) вчинення обумовлених дій за сигналом слідчого;
- б) повторення дослідів чи випробувань декілька разів;
- в) фіксація слідчим результатів експериментальних дій у процесі дослідів і після їх закінчення;
- г) усі відповіді правильні.

13. Чи повинні брати слідчий чи поняті безпосередню участь у проведенні дослідів чи випробувань:

- а) так повинні;
- б) повинні, якщо на цьому наполягає прокурор;
- в) повинні, якщо на цьому наполягає захисник;
- г) не повинні.

14. Чи можна залучати статистів до проведення слідчого експерименту:

- а) в окремих випадках можна;
- б) неможна взагалі;
- в) неможна, оскільки в КПК про це нічого не вказано.

15. У якому випадку доцільно проводити слідчий експеримент у формі відтворення дій, обстановки, обставин певної події:

а) коли допитувана особа назвала місце чи маршрут, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

б) коли допитувана особа дала показання про обставини кримінального правопорушення, але в подальшому від них відмовилась;

в) коли в матеріалах кримінального провадження є показання кількох осіб, у яких є розбіжності, і одночасний допит між ними не дав позитивного результату;

г) у показаннях особи є відомості про обстановку на місці події, де сталося кримінальне правопорушення, але ця обстановка була змінена до початку проведення огляду місця події.

16. Підозрювані, які проходять у одному кримінальному провадженню, зізнались у здійсненні кримінального правопорушення і виявили бажання показати це на місці події. Чи можна проводити перевірку їх показань на місці події одночасно:

а) так;

б) ні;

в) на розсуд слідчого;

г) тільки в разі забезпечення безпечних умов проведення слідчої (р) дії.

17. Що повинен зробити слідчий, коли показання допитуваної особи не узгоджуються з реальною обстановкою та його поясненнями на місці події під час відтворення:

а) звертає увагу особи на це і пропонує пояснити причини такої розбіжності;

б) закінчити проведення відтворення обстановки і обставин події;

в) перервати проведення відтворення та додатково допитати особу;

г) звертає увагу понятих на цей факт і робить про це запис в протоколі.

18. Що не належить до тактичних прийомів, які можуть бути використанні під час проведення слідчого експерименту у формі відтворення дій особи:

а) облік використаних тактичних прийомів та рекомендацій;

- б) оптимальне розміщення учасників;
- в) спостереження за особою, чії показання перевіряються;
- г) усі відповіді правильні.

19. Що є додатковим способом фіксації перебігу та результатів слідчого експерименту:

- а) складання планів;
- б) використання фотозйомки;
- в) проведення вимірювань;
- г) складання протоколу.

20. Що повинен зробити слідчий, коли під час слідчого експерименту будуть виявлені окремі об'єкти, що можуть мати значення речових доказів:

- а) описати обставини виявлення цього об'єкту та залишити його на місці виявлення;
- б) сфотографувати (чи зафіксувати на відеокамеру) об'єкт та вилучити;
- в) описати в протоколі обставини виявлення об'єкта, вказати його індивідуальні ознаки, сфотографувати та вилучити;
- г) не брати до уваги цей об'єкт, а запланувати після слідчого експерименту проведення обшуку в цьому місці.

Тема 2.7

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ

З точки зору криміналістичної науки, передусім важливо означити основні форми спеціальних знань у кримінальному провадженні: безпосередньо застосування спеціальних знань особою, уповноваженою здійснювати кримінальне провадження (йдеться про застосування спеціальної термінології під час оформлення процесуальних документів, ознайомлення із певними технологіями діяльності (виробництва) тощо); отримання довідок, консультацій, пояснень у спеціаліста, які можуть бути долучені до протоколів слідчих (р) дій у формі додатків; використання інноваційних технологій та пошукових систем криміналістичної реєстрації; залучення спеціаліста до участі в слідчій (р) дії (огляд, обшук, допит у режимі відеоконференції, зняття інформації з телекомунікаційних мереж тощо); проведення ревізії; проведення експертизи.

Найбільш вдала класифікація форм застосування спеціальних знань, яку запропонував І. Когутич, відображає багатоманітність критеріїв для типології, тож з огляду на чинне кримінальне процесуальне законодавство поділимо їх на такі групи:

1) залежно від доказового значення результатів застосування спеціальних знань:

– процесуальні форми (використання спеціалістів у проведенні слідчих (р) чи судових дій, використання спеціалістів у межах проведення судових експертиз, використання слідчим наявних у нього спеціальних техніко-криміналістичних знань);

– непроцесуальні форми (виконання попереднього дослідження об'єктів, консультативна діяльність фахівців, складання спеціалістом суб'єктивних портретів розшукуваних осіб, застосування криміналістичних обліків, виконання різноманітних доручень слідчого технічного характеру – роздрук фотографій, розшифрування стереофотометричних зображень, виготовлення фототаблиць, макетів і моделей для проведення слідчих дій тощо, участь спеціалістів у оперативно-розшукових заходах, спільне вивчення матеріалів кримінального провадження із метою вжиття заходів щодо ефективного застосування слідів та інших речових доказів);

2) залежно від джерела регламентації застосування спеціальних знань:

- форми, безпосередньо передбачені законом;
- форми, про які є лише згадки у кримінальному процесуальному законодавстві;
- форми, що не передбачені КПК;

3) залежно від підстав застосування спеціальних знань:

– форми обов'язкового застосування спеціальних знань під час проведення відповідних слідчих (р) дій, зокрема випадки обов'язкової участі спеціаліста – судово-медичного експерта чи лікаря в огляді трупа, перекладача під час допиту тощо, особи, яка не володіє мовою судочинства і т. д.);

– форми факультативного застосування, тобто винятково за оглядом особи, яка здійснює кримінальне провадження;

4) залежно від характеру дій, під час проведення яких застосовуються спеціальні знання:

- форми застосування спеціальних знань під час проведення слідчих (р) дій;
- форми застосування під час проведення інших процесуальних і непроцесуальних дій;

5) залежно від суб'єкта застосування спеціальних знань:

- форми, що застосовує слідчий;

- форми, що застосовує прокурор, суддя;
- форми, що застосовує спеціаліст, експерт чи інші учасники (адвокат, оперативний працівник).

б) залежно від характеру застосування спеціальних знань суб'єктом доказування, який застосовує в доказуванні пізнання:

- форми безпосереднього застосування суб'єктами доказування спеціальних знань, коли сам суб'єкт застосовує такі знання, насамперед криміналістичні;
- форми опосередкованого застосування, коли залучають фахівців¹.

Важливим є питання класифікації судових експертиз. Класифікувати експертизи можна також за різними критеріями. У процесі проведення класифікації судових експертиз зазвичай визначають: клас, рід, вид та підвид експертиз. Крім того, кримінальне процесуальне значення мають такі класифікації: за послідовністю проведення експертизи – первинні та повторні; за обсягом дослідження – основні та додаткові; за кількістю експертів – одноособові та комісійні; за характером знань, які застосовуються, – однорідні та комплексні².

Основна експертиза проводиться вперше та вирішує низку питань, які вважаються вичерпними на момент розслідування.

Додаткова експертиза призначається у випадках, коли необхідно встановити факти (обставини) щодо нових джерел інформації, які ще не досліджувалися.

Повторна експертиза проводиться у випадках, коли: а) висновок експерта суперечить основним матеріалам справи, які здобуті іншими засобами доказування; б) у дослідженні застосовувалися методи, які не відпові-

¹ Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. – К.: Атіка, 2008. – 888 с.

² Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

дають досягненням сучасної науки; г) у експерта відсутні спеціальні знання для дослідження представлених об'єктів (некомпетентність).

Комісійна експертиза – це дослідження об'єктів групою спеціалістів однієї галузі знань. Наприклад, дослідження потерпілих у авіакатастрофі комісією судово-медичних експертів. Комісією експертів, як правило, призначає керівник експертної установи для швидкого проведення дослідження великої кількості об'єктів (документів слідів пальців рук тощо).

Комплексна експертиза призначається у разі, коли для вирішення питання (питань), що поставив слідчий, дослідження джерела інформації повинні проводити різними методами та засобами спеціалісти різних галузей знань.

Криміналістична тактика проведення експертиз поділяється на кілька етапів. Судова експертиза має бути ретельно підготовлена. Процес підготовки експертизи має такі основні елементи¹.

Збирання необхідних матеріалів. Такими матеріалами насамперед є досліджувані об'єкти (речові докази, жива особа, труп або його частини тощо), щодо яких слідчий (прокурор, суд) повинен з'ясувати певні питання. Досліджувані об'єкти збираються під час проведення слідчих (р) дій (оглядів, обшуків та ін.) відповідно до встановлених законом правил.

У деяких випадках експерту необхідно надавати так звані зразки порівняльного матеріалу. **Зразки для експертного дослідження – це матеріальні об'єкти, що надаються експерту для порівняння з об'єктами, які ідентифікуються або діагностуються.** Це можуть бути зразки почерку, відбитки пальців рук, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини, зразки шрифту друкарської машинки, які використовуються в процесі проведення експертиз як порівняльні матеріали під час дослідження рукописів,

¹ Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – К.: Ін Юре, 2003.

предметів з відбитками рук, ніг, зубів, паперів та інших об'єктів, що надаються експерту для дослідження.

Слідчий збирає зразки в процесі таких слідчих (р) дій, як огляд, обшук або шляхом безпосереднього відібрання їх у підозрюваного, свідка або потерпілого. Проте чинний КПК розширив права й інших учасників кримінального провадження щодо отримання зразків. Відтак відповідно до ст. 245 КПК у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи їх відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи (тобто і слідчий зі сторони обвинувачення, і підозрюваний зі сторони захисту або потерпілий) або за клопотанням якої експертизу призначив слідчий суддя. У разі, якщо проведення експертизи доручив суд, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст.

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про *тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160–166 КПК)*. Отже, в основі процесуальної регламентації процедури відібрання зразків є такі положення:

1) сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду в судовому провадженні з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 КПК (речі та документи, до яких заборонено доступ). Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором. Зміст такого клопотання визначено ч. 2 ст. 160 КПК;

2) після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів у порядку, визначеному ст. 163 КПК;

3) слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів (зміст ухвали передбачено ст. 164 КПК), якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

а) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

б) самі або сукупно з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

в) не становлять собою або не охоплюють речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

4) виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів передбачено ст. 165 КПК, згідно з якою особа, зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду. Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію, а також залишити володільцю речей і документів опис речей і документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду та залишити копію цих вилучених документів на вимогу володільця;

5) у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів.

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому ст.ст. 160–166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було по-

дано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

На відміну від речових доказів, зразки для порівняльного дослідження не пов'язані з розслідуваною подією і, безсумнівно, походять від конкретного об'єкта.

Порівняльні зразки, зазначає І. І. Когутич, мають відповідати певним вимогам, а саме:

– бути достовірними, тобто не може бути жодного сумніву щодо їх походження не від об'єктів, які підлягають перевірці;

– бути репрезентативними – достатніми за кількістю та якістю відображуваних загальних і окремих ознак та властивостей ідентифікованого чи діагностованого об'єкта;

– допустимими – отриманими і збереженими з дотриманням вимог закону;

– відповідати ознаці науковості, тобто під час їх отримання, фіксації, зберігання та використання застосувалися сучасні науково-технічні засоби, науково обґрунтовані рекомендації та допомога фахівців;

– стабільними – відображення їхніх ознак і властивостей є незмінними упродовж тривалого часу¹.

За способом отримання зразки поділяються на три групи: вільні, умовно вільні та експериментальні.

Вільні зразки – унеможливають будь-яке умисне викривлення ознак досліджуваного об'єкта. Це зразки, створені або отримані поза зв'язком з розслідуваним кримінальним провадженням і, як правило, до його початку (наприклад, особисте листування особи, у якій відбираються зразки, її щоденники та інші рукописні документи, виконані до кримінальної справи).

Умовно вільні – це зразки, отримані після початку кримінального провадження, але не у зв'язку з судовою експертизою. Це можуть бути відмітки, підписи у протоколах слідчих (р) дій про роз'яснення прав та обов'язків,

¹ Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. – К.: Атіка, 2008. – 888 с.

про відсутність зауважень та доповнень до процесуального документа тощо.

Експериментальні зразки – це зразки, що спеціально отримані для проведення конкретної експертизи. Для кожного виду зразків існує певна методика їх отримання, яка передбачає формування об'єкта, який підлягатиме ідентифікаційному дослідженню. Для отримання біологічного зразка молекули ДНК достатньо ватним тампоном взяти пробу слини чи крові, для отримання зразків для порівняльних балістичних досліджень нарізів каналу ствола вогнепальної зброї необхідно виконати у певних умовах певну кількість експериментальних пострілів.

Однією із новел чинного кримінального процесуального законодавства є надання можливості органу досудового розслідування негласно отримати зразки для ідентифікаційних експертиз. Відтак у ст. 274 КПК передбачено процесуальний порядок проведення негласної слідчої (р) дії, яка полягає у негласному отриманні зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Зокрема, згідно з положеннями цієї статті негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у разі, якщо їх отримання відповідно до ст. 245 КПК неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження. Правовою підставою негласного отримання зразків є ухвала слідчого судді, постановлена за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором у порядку, передбаченому статтями 246, 248 і 249 КПК. У клопотанні слідчого, прокурора про надання дозволу на негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, та в ухвалі слідчого судді додатково зазначаються відомості про конкретні зразки, які планується отримати. Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами КПК, якщо немає необхідності зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно.

Вибір моменту призначення експертизи. За загальним правилом судова експертиза повинна бути призначена своєчасно. Своєчасність призначення експертизи за-

безпечується плануванням цієї слідчої (р) дії. Визначаючи момент призначення експертизи, необхідно зважати на:

- 1) властивості та стан об'єктів експертного дослідження;
- 2) необхідність та можливість отримання порівняльних зразків;
- 3) особливості експертного дослідження (складність, наявність відповідних методик, час проведення тощо);
- 4) слідчу ситуацію.

Вибір моменту призначення експертизи передбачає визначення її місця у системі інших слідчих (р) дій. Визначення часу експертизи пов'язано з особливостями розслідуваного кримінального правопорушення, слідчою ситуацією, наявністю або відсутністю необхідних матеріалів для проведення експертизи. Зазвичай, призначення експертизи відносять до слідчих (р) дій, які проводяться на початковому етапі розслідування.

Визначення предмета судової експертизи. Предмет експертизи – це ті обставини, які можуть бути з'ясовані в процесі експертного дослідження, та фактичні дані, що встановлюються на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів справи. Предмет експертизи визначають питання, що стоять перед екпертом, слідчим або судом.

Формулювання питань експерту. Відповідно до закону перед екпертом можуть стояти лише такі питання, для вирішення яких необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Існують типові переліки питань щодо різних видів експертиз під час розслідування тих або інших категорій злочинів. Однак такі переліки є орієнтувальними.

Питання експерту повинні відповідати таким основним вимогам:

- 1) не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру;
- 2) бути визначеними, конкретними та короткими;
- 3) мати логічну послідовність;
- 4) бути повними та мати комплексний характер.

Вибір експертної установи або експерта. Вибір експертної установи здійснюється з огляду на вид експер-

тизи, об'єкти дослідження та характер питань, які підлягають вирішенню. В Україні існує система судово-експертних установ, в яких проводяться судові експертизи. У разі проведення експертизи поза експертною установою в процесуальному рішенні вказується конкретний спеціаліст, якому доручається проведення експертизи.

Судові експертизи проводять в спеціальних установах, а також за їх межами спеціалісти, яких відбирає слідчий, прокурор. У підпорядкуванні Міністерства юстиції України п'ять науково-дослідних інститутів, які мають філіали:

- **Київський науково-дослідний інститут судових експертиз** (КНДІСЕ) – Вінницька, Житомирська, Київська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Київ. Тернопільський філіал КНДІСЕ – Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області.

- **Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз** (ЛНДІСЕ) – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Чернівецька області.

- **Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз** (ХНДІСЕ) – Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Сумська, Харківська області. Дніпропетровський філіал ХНДІСЕ – Дніпропетровська область. Кримський філіал ХНДІСЕ – Автономна Республіка Крим.

- **Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз** (ДНДІСЕ) – Донецька, Луганська області.

- **Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз** (ОНДІСЕ) – Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Херсонська області, Миколаївський філіал ОНДІСЕ – Миколаївська область.

Вказані інститути і філіали проводять криміналістичні, судово-хімічні, біологічні, судово-автотехнічні, матеріалів і речовин, ґрунтознавчі та деякі інші експертизи.

МВС України має свою мережу експертних установ (в центрі і в кожній області). У МВС України існують науково-дослідні експертно-криміналістичні центри, головне завдання яких – надати допомогу органам досудового розслідування під час збирання, дослідження та оцінки доказів.

Економічні експертизи проводяться в обласних бюро бухгалтерських експертиз. Судово-медичні – в Головному бюро судових експертиз та обласних бюро, які, як правило, працюють на базі кафедр судової медицини медичних університетів та інститутів. Товарознавчі експертизи проводяться в бюро товарних експертиз. Психіатричні експертизи проводяться амбулаторно в лікувальних установах і стаціонарно в спеціальних психіатричних лікарнях.

Висновок експерта повинен відповідати певним вимогам:

- він не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими;

- він надається у письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку;

- якщо для проведення експертизи залучають кілька експертів, вони мають право скласти один висновок або окремі висновки;

- експерт передає його стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

Особливим є нормативно-правове положення стосовно висновку судово-психіатричної експертизи: експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що усуває відповідальність за кримінальне правопорушення.

Висновки експерта можна класифікувати за різними критеріями на певні види (за І. І. Когутичем):

1) за визначеністю:

- категоричні;
- ймовірні;

2) залежно від ставлення до встановлюваного факту:

- позитивні (стверджувальні);
- негативні (заперечні);

3) залежно від характеру зв'язків між слідством та його підставами:

- умовні висновки (звучить за схемою: «...якщо цей факт існує за одних умов, тоді можна зробити такий висновок..., а якщо за інших умов, – тоді висновок такий...»);

- безумовні висновки, тобто без жодних умовних позицій, майже категоричні;

4) залежно від вибору однієї із двох (чи кількох) взаємозаперечних можливостей:

- багатоваріантні (альтернативні), тобто за таких висновків існує категоричне припущення про існування певного з декількох перелічених взаємозаперечних фактів (а вибір потрібно зробити слідчому);

- одноваріантні (безальтернативні, роздільні);

5) залежно від обсягу:

- висновок про окремий (одиничний) факт;

- висновки про множину фактів.

Досліджуючи аргументаційні властивості висновку експерта та шляхи підвищення його доказового значення, доцільно розрізняти такі групи аргументаційних засобів:

- **контекстні** (судовий експерт цілеспрямовано формує контекст ідентифікаційного, діагностичного чи ситуалогічного дослідження, охоплює відповідний стиль, оформлення посилань на нормативні, довідкові й методичні джерела тощо);

- **логічні** (логічність як характеристика тексту робить висновок експерта доступним для перевірки слідчим (судом) засобами логіки);

- **оцінні** (судовий експерт здійснює процес оцінки об'єктів дослідження на предмет установлення їх конкретних властивостей та ознак відповідно до уявлень, які сформувались у нього раніше в результаті спеціальної підготовки та професійної діяльності. Під час дослідження він визначає цінність об'єкта, вивчаючи певні його ознаки та властивості, які сукупно відповідають чи не відповідають визначеному еталону);

- **ілюстративні** (мета ілюстрацій (фотознімків, креслень, діаграм, графіків, малюнків) – це підтвердження ре-

зультатів досліджень, щоб такими специфічними наочними знаками аргументувати висновки за експертизою);

– **модальні** (застосування експертом емоційно забарвлених висловлень, що можуть вплинути на почуття процесуальної особи, яка ознайомлюється з висновком експертизи)¹.

Кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку, однак показання експерта не можуть замінити висновок, їх отримують лише з метою роз'яснення або уточнення наданого ним висновку і поза ним самостійного доказового значення вони не мають².

Важливим для вивчення питання оцінки висновку експерта є дослідження, проведене В. Юрчишиним. Зокрема, вчений вважає доцільним розмежувати оцінку, перевірку та дослідження доказів відповідно до мети їх застосування в процесі доказування.

Мета оцінки висновку експерта – це визначення фактів, обставин, з метою встановлення яких за допомогою спеціальних знань і була призначена та проведена судова експертиза. Метою перевірки висновку – це порівняння отриманих експертом даних, проміжних і остаточних висновків з іншими доказами у кримінальній справі. Крім того, за словами вказаного дослідника, доцільно визначити дві сторони оцінки висновку експерта, які взаємопов'язані та взаємообумовлені між собою: логіко-процесуальну; спеціальну³.

¹ Моїсєєв О. М. Аргументаційні властивості висновку експерта і шляхи підвищення його доказового значення / О. М. Моїсєєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pchdu/2012_1/020.pdf

² Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

³ Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. Д. Юрчишин. – К., 2006. – 20 с.

Процесуальна значущість висновку експерта залежить і від форми встановлених результатів: категоричні результати експертних досліджень чи ймовірні. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, який здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі.

Розглядаючи оцінку повноти висновку експерта, С. М. Сівочек, з посиланням на наукові дослідження провідних учених-процесуалістів (Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, І. Л. Петрухіна), зазначає, що така **оцінка передбачає:**

а) повноту використання матеріалів, наданих експерту;

б) застосування різноманітних методів дослідження, що доповнюють один одного, які необхідні для достовірної відповіді на поставлені запитання;

г) повноту опису у висновках виконаної експертом роботи¹.

Під час аналізу умов і методів дослідження слідчий аналізує:

1) компетентність експерта, який проводив експертизу;

2) повноту дослідження об'єктів експертизи;

3) достатність наданих експерту порівняльних зразків;

4) обґрунтованість вихідних наукових положень, прийнятих експертом;

5) наявність суперечності у висновках експерта;

6) форму висновків експерта, відповідність форми результатам дослідження².

У порівнянні висновків експерта із зібраними у справі доказами застосовуються методи логічного аналізу, способи групування, зіставлення та порівняння висно-

¹ Сівочек С. М. Оцінка джерел доказів у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук / С. М. Сівочек. – К., 2003. – 17 с.

² Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

вку експерта з іншими доказами. У разі встановлення суперечності призначають додаткову, повторну або комплексну експертизу.

Отже, можемо сформулювати такі висновки: по-перше, застосування спеціальних знань у сфері кримінального судочинства є неодмінним компонентом сучасної правозастосовної практики, яке повинно забезпечити всебічність, повноту, об'єктивність та достовірність дослідження обставин, які мають значення для кримінального провадження, а в умовах технічного, інформаційно-технологічного прогресу його роль тільки зростатиме; по-друге, розглянуті у контексті висвітлення питань плану класифікація форм застосування спеціальних знань, класифікація судових експертиз, класифікація висновків експертиз та інших теоретичних положень дають змогу стверджувати про значну варіативність та великі потенційні можливості застосування у пізнавальній діяльності органів досудового розслідування спеціальних знань; по-третє, досягнення позитивного результату дослідження, визнання конкретного висновку експерта джерелом доказів можливе тільки у разі суворого дотримання процедури підготовки, проведення та оформлення результатів цієї слідчої (р) дії, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством.

В. В. Семенов констатує, що у законодавстві, експертній та слідчій практиці, науках кримінального процесу й криміналістики щодо питання застосування спеціальних знань у кримінальному процесі існує багато дискурсивних положень. Серед них можна назвати відомчу належність експертних підрозділів, питання про вибір експертного закладу, про повторну, комплексну та комісійну експертизу, правила добору зразків для експертного дослідження, оцінку експертного висновку, про створення єдиної самостійної галузі наукового знання – судової експертології¹.

¹ Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Семенов. – К., 2006. – 18 с.

Результати досліджень вказаного вченого дозволяють констатувати низький показник залучення спеціалістів до участі в слідчих (р) діях, що пояснюється насамперед недостатньою їх кількістю, недовірою до їхньої кваліфікації і переоцінкою своїх можливостей. Наслідком цього є формулювання, що трапляється у протоколах огляду місць події: «нічого не виявлено і не вилучено» за розбійними нападами у 65% випадків, за грабежами – 44% випадків, за крадіжками – 42% випадків. Крім того, В. В. Семенов зауважує на недостатнє застосування можливостей комплексних і комісійних експертиз. Наприклад, під час розслідування розбійних нападів комплексні експертизи проводилися лише у 5% кримінальних справ, а комісійні не призначалися взагалі. Такий підхід пояснюється труднощами: в організації комплексних експертиз; з'ясування сутності цього виду експертиз слідчим. Варто зазначити, що в деяких випадках (розслідування авіакатастроф, кримінальних вибухів) без призначення комплексних експертиз неможливо з'ясувати обставини події, що розслідується.

Аналіз нормативної бази, літературних джерел, а також практичної діяльності слідчих та експертних підрозділів дозволяє визначити у межах наукових досліджень основні напрями підвищення ефективності використання спеціальних знань:

- законодавче забезпечення застосування спеціальних знань відповідно до потреб практики розслідування злочинів (на це вказали 96% опитаних слідчих ОВС, експертів та викладачів);

- науково-методичне забезпечення застосування спеціальних знань слідчих та експертних підрозділів – 89,8% респондентів;

- забезпечення експертних підрозділів фахівцями високої кваліфікації – 93,2% респондентів;

- підвищення рівня техніко-криміналістичної підготовки й оснащення слідчих і співробітників експертно-криміналістичних підрозділів – 77,4% респондентів;

- створення слідчо-оперативних груп, за участю спеціаліста, якого долучають до подальшої роботи з ро-

зслідування конкретного злочину – 77,8% респондентів;

– інформування слідчих щодо можливостей традиційних і нових видів досліджень – 75,6% респондентів;

– організацію чіткої взаємодії між спеціалістами-криміналістами і слідчим під час виконання слідчих дій – 86,3% респондентів¹.

Очевидно, кожен із вказаних напрямів може стати предметом окремих наукових пошуків та дискусій, які можуть мати вагоме значення для розвитку криміналістичної науки та вдосконалення криміналістичної практики.

Перелік контрольних запитань до теми

1. Форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень.

2. Класифікація експертиз.

3. Тактичні особливості проведення комплексної, комісійної, додаткової та повторної експертизи.

4. Етапи проведення експертизи.

5. Класифікація зразків для порівняльних досліджень.

6. Порядок і тактичні особливості відібрання зразків для експертних досліджень.

7. Правила формулювання питань експертизи.

8. Система експертних установ України.

9. Класифікація висновків експерта.

10. Оцінка висновків експерта та можливості їх використання у процесі доказування.

Тест-контроль до теми

1. Що належить до непроцесуальної форми використання спеціальних знань:

а) залучення спеціаліста до проведення слідчої (розшукової) дії;

б) залучення експерта для проведення експертизи;

¹ Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Семенов. – К., 2006. – 18 с.

- в) консультативна діяльність фахівців;
- г) правильна відповідь відсутня.

2. Як називається експертиза, у якій беруть участь кілька спеціалістів різних галузей:

- а) змішана;
- б) комплексна;
- в) спеціальна;
- г) повторна.

3. Вкажіть вид експертизи, яка проводиться вперше та вирішує низку питань, які вважаються вичерпними на момент розслідування:

- а) основна;
- б) комплексна;
- в) комісійна;
- г) повторна.

4. Вкажіть вид експертизи, яка призначається у випадках, коли необхідно встановити факти (обставини) щодо нових джерел інформації, які ще не досліджувалися:

- а) повторна;
- б) додаткова;
- в) комісійна;
- г) основна.

5. Вкажіть вид експертизи, яка призначається у випадках, коли в експерта, який проводив основну експертизу, відсутні спеціальні знання для дослідження представлених об'єктів (некомпетентність):

- а) первинна;
- б) додаткова;
- в) комісійна;
- г) повторна.

6. Вкажіть вид експертизи, яка призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження об'єктів групою спеціалістів однієї галузі знань:

- а) комплексна;
- б) додаткова;
- в) комісійна;
- г) повторна.

7. Зразки для експертного дослідження, які створені або отримані поза зв'язком з розслідуваним кримінальним провадженням і, як правило, до його початку, називаються:

- а) умовно вільними;
- б) вільними;
- в) експериментальними;
- г) умовно експериментальними.

8. Зразки для експертного дослідження, які отримані після початку кримінального провадження, але не у зв'язку з судовою експертизою, називаються:

- а) умовно вільними;
- б) вільними;
- в) експериментальними;
- г) умовно експериментальними.

9. Зразки для експертного дослідження, які спеціально отримані для проведення конкретної експертизи, називаються:

- а) умовно вільними;
- б) вільними;
- в) експериментальними;
- г) умовно експериментальними.

10. Вкажіть що не є вимогою до зразків для експертних досліджень:

- а) достовірність;
- б) репрезентативність;
- в) допустимість;
- г) прогнозованість.

11. Що належить до підготовчих дій призначення експертизи:

- а) вибір експертної установи або експерта;
- б) вибір моменту призначення експертизи;
- в) формулювання питань експерту;
- г) усі відповіді правильні.

12. Яким вимогам повинні відповідати питання експерту:

- а) не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру;
- б) бути визначеними, конкретними та короткими;

в) мати логічну послідовність, повноту та комплексний характер;

г) усі відповіді правильні.

13. За ступенем визначеності висновки експерта класифікують на:

а) категоричні та ймовірні;

б) позитивні та негативні;

в) контекстні та оцінні;

г) ілюстративні та модальні.

14. Залежно від ставлення до встановлюваного факту висновки експерта класифікують на:

а) категоричні та ймовірні;

б) позитивні та негативні;

в) контекстні та оцінні;

г) ілюстративні та модальні.

15. Оцінка висновку експерта передбачає:

а) перевірку повноти використання матеріалів, наданих експерту;

б) попередження експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок;

в) визначення відповідності висновку експерта питанням, які поставив слідчий експерту;

г) повноту опису у висновках виконаної експертом роботи.

Розділ 3

ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

ПРОТОКОЛ огляду місця події

с. Грядя Жовківського р-ну
Львівської обл.

12 серпня 2013 року

Огляд почато о «20» год «45» хв
Огляд закінчено о «22» год «50» хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, на підставі згоди гр. Онищенко П.І.*, яка внесена до протоколу прийняття усної заяви про вчинене кримінальне правопорушення, відповідно до ст.ст. 104, 105, 106, 223, 233 і 237 КПК України:

У присутності понятих:

1) Зеленського Вадима Олеговича, 23.04.1976 р. н., с. Грядя, Жовківського р-ну, вул. І. Франка, 23;

2) Прус Оксани Василівни, 14.05.1985 р. н., с. Грядя, Жовківського р-ну, вул. Львівська, 3, яким відповідно до ст.ст. 11, 13, 15 і 223 КПК України роз'яснено їхні права і обов'язки.

За участю підозрюваного: Онищенко Валерія Петровича, 08.08.1987 р. н., якому відповідно до ч.ч. 3, 5, 6 і 7 ст. 42 КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

За участю спеціаліста-криміналіста Ярошевського Андрія Васильовича, якому відповідно до ч. 3, 4, 5 ст. 69; ч. 4, 5 ст. 71 КПК України роз'яснено його права і обов'язки.

Перед початком огляду переліченим особам роз'яснено їхнє право бути присутніми під час усіх дій, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу.

Особам, які беруть участь у проведенні огляду також роз'яснено про вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України, про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: цифровий фотоапарат марки «Canon M1» FD1345DSA1567777 на цифровий носій micro SD с.н. 125555F111.

* Таке трактування в протоколі подано на підставі Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

Проведеним оглядом встановлено: місцем події є одноповерховий будинок з червоної цегли, який має прямокутну форму розміром 6х8 м та розташований на вул. Зелена, 11 у с. Гряда Жовківського району Львівської області. Цей будинок розміщений на земельній ділянці, розміром 60х10 м. Вхід у будинок представлений дерев'яними одноствулковими дверима, які відкриваються назовні, з одним врізним замком. На момент огляду двері відчинені, замок без видимих ознак пошкодження. Будинок складається з коридору та кімнати.

Прямо від входу у будинок розташований коридор прямокутної форми розміром 2х6 м. У приміщенні коридору загальна обстановка не порушена, з правої сторони біля стіни хаотично розміщена пара кросівок сірого кольору, із написом латинськими літерами «Nike», у дальшому лівому куті коридору розміщено дерев'яний вішак, опорою якого до підлоги слугує тринога. На ньому висить чоловіча куртка із матеріалу синього кольору без видимих ознак пошкодження. У лівій стіні коридору, на відстані 2 м від входу в будинок, розміщений вхід у житлову кімнату, представлений дерев'яним обрамленням. Житлова кімната має квадратну форму розміром 6х6 м.

У приміщенні кімнати загальна обстановка частково порушена. З лівої сторони від входу у кімнату, на відстані 1 м від підлоги, у стіні знаходиться дерев'яне одинарне вікно, розміром 157х90 см, яке на момент огляду відчинене та немає видимих ознак пошкодження. Біля стіни, навпроти входу у житлову кімнату, починаючи зліва на право, розміщені такі об'єкти: дерев'яна тумба з телевизором, дерев'яний стіл, дерев'яне ліжко. У лівому дальньому куті біля стіни знаходиться дерев'яна тумба, розміром 80х90 см, яка має три шухляди, верхня з яких відчинена та у якій знаходяться особисті речі, а саме: книга під назвою «Операция «Время», інструкція користувача до телевізора марки «Sony» та зарядний пристрій до мобільного телефону марки «Nokia». Дві інші шухляди на момент огляду були зачинені та всередині них нічого не виявлено. Зверху на тумбі знаходиться телевізор марки «Sony», серійний номер SA 4452980HJ66601, з діагоналлю 32 дюйми. Телевізор на момент огляду вимкнений та без видимих ознак пошкодження. З правого боку біля стіни, на відстані 30 см від тумби стоїть дерев'яний стіл, розміром 150х90 см, на якому знаходиться відкрита металева бляшанка з етикеткою де написано «Чорноморська кілька в томатному соусі» та виделка. З правого боку, на відстані 50 см від столу

розташоване дерев'яне односпальне ліжко, яке знаходиться в розстеленому вигляді та на якому виявлено 12 плям неправильно форми від речовини бурого кольору. Навпроти ліжка, на відстані 120 см біля стіни у правому ближньому куті кімнати розташований дерев'яний двоспальний диван, який перебуває у розстеленому вигляді та на якому в хаотичному порядку знаходиться постільна білизна. Між ліжком та диваном біля стіни розташована дерев'яна тумба сірого кольору без шухляд, на якій знаходиться пульт дистанційного управління сірого кольору із написом латинськими літерами «Sony». На підлозі, на відстані 46 см від тумби, виявлено пляму від речовини бурого кольору, неправильної форми, діаметром 6 см, на відстані від якої виявлено таку ж пляму діаметром 8,4 см. На відстані 20 см від дивана та 14 см від лівої стіни у кімнаті виявлено кухонний ніж, довжиною 235 мм, який складається з клинка та рукоятки. Клинок ножа плоский виготовлений з металу сірого кольору, довжиною 142 мм, має одне лезо з односторонньою заточкою. Рукоятка ножа пряма, складається з двох дерев'яних накладок, які кріпляться до клинка за допомогою клейкою стрічною коричневого кольору, довжина рукоятки 95 мм. На ножі виявлено залишки речовини булого кольору.

Огляд проводився в темну пору доби за штучного освітлення. Місце події фотографувалося цифровим фотоапаратом «Canon M1» на цифровий носій micro SD.

Місце події оброблялося дактилоскопічними порошками «Малахіт» і «Рубін». Відбитків пальців рук, придатних для ідентифікації, не виявлено.

3 місця події вилучено:

1) кухонний ніж, довжиною 235 мм, який було поміщено у поліетиленовий пакет встановленого зразка № 0193319. Пакет підписаний слідчим, понятими та спеціалістом, а також вказана дата вилучення і зроблено запис «Ніж із залишками речовини бурого кольору, виявлений під час огляду місця події від 12.08.2013 р. за адресою с. Гряда Жовківського р-ну Львівської області, вул. Зелений, 11»;

2) змиви речовини червоно-бурого кольору, що були виявленні на підлозі, ватні тампони з якими було поміщено у скляну пробірку. Вона поміщена у поліетиленовий пакет встановленого зразка № 0193320. Пакет був підписаний слідчим, понятими та спеціалістом, а також вказана дата вилучення і зроблено запис «Речовина червоно-бурого кольору, виявлена під час огляду місця

події від 12.08.2013 р. за адресою с.Грядя Жовківського р-ну Львівської області, вул. Зелений, 11».

Протокол прочитаний слідчим вголос, зауважень від учасників слідчої дії не надходило. Скарг, заяв, зауважень немає.

Учасники:

1. Затриманий:	Онищенко В. П.	(підпис)
2. Спеціаліст-криміналіст:	Ярошевський А. В.	(підпис)

Поняті:

1. Зеленський В. О.	(підпис)	2. Прус О. В.	(підпис)

Огляд провів:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПАМ'ЯТКА про процесуальні права та обов'язки потерпілого

Онищенко Петра Івановича

Потерпілим у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ст. 55 КПК України).

Упродовж кримінального провадження потерпілий має право (ст. 56 КПК):

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК;

2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

4) заявляти відводи та клопотання;

5) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;

6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;

7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК;

8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно, за рахунок держави, користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК, зокрема й після відкриття матеріа-

лів згідно зі ст. 290 КПК, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;

12) застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

13) отримувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК;

14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК.

Зокрема, на всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право **примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення**. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК України випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Під час досудового розслідування потерпілий має право:

1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;

2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;

4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних з його участю;

5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь в судовому провадженні;

3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;

4) підтримувати обвинувачення в суді у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;

5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку під час вирішення питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;

7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК.

Потерпілий зобов'язаний (ст. 57 КПК):

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а у разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Пам'ятку отримав:

13.08.2013 р.

(підпис)

П. І. Онищенко

Пам'ятку вручив:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ допиту потерпілого

м. Жовква

13 серпня 2013 року

Допит розпочато о «10» год «00» хв

Допит закінчено о «11» год «10» хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 01-2345 від «13» серпня 2012 року у приміщенні Жовківської ЦРЛ, з дотриманням вимог статей 55, 56, 95, 104, 106, 223, 224 КПК України, допитав як потерпілого:

1. Прізвище, ім'я та по батькові	Онищенко Петро Іванович
2. Дата та місце народження	10.04.1961 р. н., м. Жовква,
Львівської обл.
3. Національність	українець
4. Громадянство	України
5. Освіта	середня-спеціальна
6. Місце роботи (навчання)	ТЗОВ «Кран»
7. Рід заняття та посада	вантажник
8. Місце проживання (реєстрації)	Львівська обл.,
Жовківський р-н,
с. Грядя, вул. Зелена, 11
9. Судимість	зі слів раніше не судимий
10. Чи є депутатом (якої Ради)	ні
11. Відомості про паспорт
або інший документ,
що засвідчує особу	паспорт серії KB 231456,
виданий Залізничним
РВ ЛМУ ГУВСУ
у Львівській області

Потерпілому роз'яснено, що його викликано для дачі показань у кримінальному провадженні про замах на вбивство.

Потерпілому Онищенко П. І. роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом. (підпис)

Потерпілому Онищенко П. І. роз'яснено зміст ст. 18 КПК України про свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів чи членів сім'ї. (підпис)

Потерпілому Онищенко П. І. роз'яснено порядок проведення допиту, його права, передбачені ст. 56 КПК України, та обов'язки, передбачені ст. 57 КПК України. (підпис)

Потерпілого Онищенко П. І. попереджено про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 384 КК України (Завідомо неправдиве показання). (підпис)

Ознайомившись із своїми правами, потерпілий заявив, що бажає давати показання українською мовою та викладати їх під запис.
(вказати мову) (під запис або власноручно)

Послуг перекладача не потребує. Потерпілий Онищенко П. І. (підпис)

По суті заданих запитань потерпілий Онищенко П. І. дав такі показання:

За вказаною адресою я проживаю разом із сином Онищенко Валерієм Петровичем, який на цей час ніде не працює, а час-від-часу підпрацьовує на будівництві.

Запитання: Розкажіть детально про події, які відбулися 12.08.2013 року між Вами та сином Онищенко В. П.?

Відповідь: 12.08.2013 року упродовж цілого дня я працював у себе на господарстві та разом з сином Валерієм допомагав сусіду Раку І. І. «різати» свиню. Під час цього ми випивали горілку. Близько 20.30 год я разом з сином Валерієм повернулися до себе додому. Перебуваючи в себе на господарці я пішов в будинок, де ліг спати. Валерій залишився на подвір'ї будинку. Спершу заснути я не міг, оскільки думав, де Валерій і що робить, але з будинку не виходив і за ним не дивився. Приблизно через пів години я заснув. Яка саме була година не пригадую, коли я спав на ліжку, то крізь сон почув у кімнаті, де я знаходився, якийсь сторонній шум. Прокинувшись, я побачив, що мій син Онищенко В. П., який, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, щось шукає, але в нього все падає з рук, що спричиняє шум. Тоді я встав з ліжка і спитав Валерія для чого він так «напився», і чого не лягає спати. На це він мені сказав, у нецензурній формі, що це мене не стосується і щоб я до нього не чіплявся.

Така відповідь сина мене обурила і я правою рукою штовхнув Валерія в ліве плече. Внаслідок поштовху Валерій впав на диван, який стоїть навпроти мого ліжка. Мій поштовх був не сильний, і я навіть не думав, що Валерій впаде, але він впав, мабуть, через те, що перебував в стані алкогольного сп'яніння. Тоді Валерій відразу встав, зробив крок до дерев'яної тумби, яка знаходиться між диваном та ліжком, схопив правою рукою ніж, який там знаходився, і наніс мені два удари лезом ножа в праву ділянку живота (в ділянку

печінки). Від отриманих двох ударів я відразу присів і через кілька секунд приліг на ліжко спиною, моє самопочуття погіршувалося та йшла кров. Побачивши, що мені погано, син Валерій сказав, що він йде кликати когось на допомогу, після чого кудись пішов. Під час цього ніж Валерій з рук не випускав і пішов з ножом. Через кілька хвилин Валерій знову повернувся з ножом, який кинув на підлогу. За сином у кімнату відразу прийшов сусід Рак Іван, якому я показав рани на животі. Після цього через деякий час прийшов лікар і мене на кареті швидкої допомоги доставлено в Жовківську ЦРЛ, де мені було проведено операцію.

Запитання: Чи бачили Ви ніж в руках Валерія?

Відповідь: Після того, як Валерій підвівся з дивану, я бачив, як він взяв з тумби кухонний ніж, який я використовував у господарських цілях. Але нічого не встиг зробити чи сказати, оскільки все відбулось дуже швидко. Цей ніж саморобний, загальною довжиною приблизно 20 см, загострений з однієї сторони, ручка дерев'яна, перемотана прозорою клейкою стрічкою.

Запитання: Скільки ударів Вам завдав Валерій вказаним ножом?

Відповідь: Валерій завдав мені дуже швидко два удари лезом ножа в праву ділянку живота, від яких я почув різкий біль у вказаній ділянці, мені почало ставати погано (запаморочення) і почала текти кров.

Запитання: Чи говорив Вам щось Валерій, коли завдавав удари лезом ножа?

Відповідь: Я не знаю, можливо, говорив.

Запитання: Чи була кров на одязі Валерія?

Відповідь: Я не знаю, можливо, була.

Запитання: Чи були у Валерія рани, які кровоточили?

Відповідь: Ні. Ран, які б кровоточили, у Валерія не було.

Запитання: Чи говорив щось Валерій, коли виходив з будинку?

Відповідь: Валерій сказав, що йде і покличе когось на допомогу.

Запитання: Чи завдавали Ви Валерію тілесні ушкодження?

Відповідь: Валерію тілесних ушкоджень я не завдавав, тільки один раз легко його штовхнув, від чого Валерій упав на диван.

Запитання: Чи отримали Ви ще якісь тілесні ушкодження від сина?

Відповідь: Окрім двох ударів лезом ножа в ділянку живота, більше ніяких тілесних ушкоджень 12.08.2012 року я не отримав.

Запитання: Чи були Ви та син в стані алкогольного сп'яніння під час вчинення стосовно Вас злочину?

Відповідь: Особисто я в стані алкогольного сп'яніння був, оскільки випив близько 300 грам горілки, мій син Валерій також був в стані алкогольного сп'яніння, він випив близько 400 грам горілки. До злочину я випивав горілку з сином Валерієм.

Більше нічого по суті поставлених мені запитань повідомити не можу, мої покази є правдиві та я наполягаю на них.

Показання зафіксовані на носії інформації технічні засоби не застосовувалися, які додаються до цього протоколу.

За результатами фіксування допиту технічними засобами від учасників процесуальної дії клопотання про внесення тексту показань до протоколу допиту не надходили.

(надходили, не надходили)

Учасникам процесуальної дії повідомлено про спосіб ознайомлення із змістом протоколу, а саме надання копії протоколу.

Протокол допиту з моїх слів записаний вірно, мною прочитаний. Скарг, заяв і зауважень немає.

Потерпілий

Онищенко П. І.

(підпис)

Допитав:

слідчий СУ ГУМВС України

у Львівській області

майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПОВІДОМЛЕННЯ про підозру

м. Львів

13 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року, за ознаками злочину передбаченого ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, та встановивши наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, відповідно до ст.ст. 42, 276, 277 і 278 КПК України, –

ПОВІДОМИВ:

Онищенкові Валерію Петровичу,
нар. 08 серпня 1987 р.
у м. Жовква Львівської області,
прож. с. Гряда вул. Зелена, 11,
Жовківського р-ну Львівської обл.,
громадянин України

про те, що він підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України.

Досудовим розслідуванням встановлено, що 12 серпня 2012 р., приблизно о 22 год 30 хв, за адресою с. Гряда вул. Зелена, 11, Жовківського району Львівської області, Онищенко Валерій Петрович, 08 серпня 1987 р. н., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, під час сварки, на ґрунті особистих неприязних стосунків, маючи умисел позбавити життя, умисно наніс два удари кухонним ножом в ділянку черевної порожнини гр. Онищенку Петру Івановичу.

**Слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції**

А. А. Шпак

«ПОГОДЖЕНО»

Прокурор Львівської області
старший радник юстиції
_____ В. В. Гуцулів

13.08.2013

Про підозру мені повідомлено, повідомлення про підозру та пам'ятка про процесуальні права та обов'язки вручені, права підозрюваного оголошені та роз'яснені.

Підозрюваний

(підпис)

В. П. Онищенко

«12» год «40» хв

13.08.2013 р.

Повідомлення про підозру вручив:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ допиту свідка

м. Львів

14 серпня 2013 року

Допит розпочато о «10» год «00» хв
Допит закінчено о «10» год «30» хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року у приміщенні службового кабінету № 12 ГУМВС України у Львівській області, з дотриманням вимог статей 65, 66, 95, 104, 106, 223 і 224 КПК України, допитав як свідка:

1. Прізвище, ім'я, по батькові	Рак Іван Іванович
2. Дата народження	22.02.1949 р. н.
3. Місце народження	м. Жовква Львівської обл.
4. Національність	українець
5. Громадянство	України
6. Освіта	середня
7. Місце праці, посада	пенсіонер
8. Судимість	зі слів не судимий
9. Місце проживання	Львівська обл.,
Жовківський р-н,
с. Грядя, вул. Зелена, 12
10. Документ	паспорт СА № 121219, виданий
11.09.12001 р. Жовківським РВ
ГУМВС України у Львівській області
11. Чи є депутатом	ні

Свідку роз'яснено, що його викликано для дачі показань у кримінальному провадженні про замах на вбивство гр. Онищенко П. І.

Свідкові Раку І. І. роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальність за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом. (підпис)

Свідкові Раку І. І. роз'яснено зміст ст. 18 КПК України про свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів чи членів сім'ї. (підпис)

Свідкові Раку І. І. роз'яснено порядок проведення допиту та його права та обов'язки, передбачені ст. 66 КПК України, згідно якої:

1. Свідок має право:

1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України, а саме: 1) *свідочством про право на зайняття адвокатською діяльністю*; 2) *ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги*);

3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями статті 65 цього Кодексу не підлягають розголошенню (*а саме – не можуть бути допитані як свідки: 1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; 2) адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю; 3) нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю; 4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю; 5) священнослужителі – про відомості, отримані ними на сповіді віруючих; 6) журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; 7) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали; 8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення; 9) особи, до яких застосовані*

заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи; 10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних. Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки (та мають право відмовитися давати показання) особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи);

4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

5) користуватися нотатками і документами під час давання показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

6) на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;

7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

9) заявляти відвід перекладачу.

2. Свідок зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

Крім того, згідно з частиною 7 статті 224 Кримінального процесуального кодексу України, за бажанням допитуваної особи, вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Свідка Рака І. І. відповідно до ст. 67 КПК України попереджено про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 384 КК України (*Завідомо неправдиве показання*) та ст. 385 КК України (*Відмова свідка від давання показань*). (підпис)

Ознайомившись зі своїми правами, свідок заявив, що бажає давати показання українською мовою та викладати їх під запис.
(вказати мову) (під запис або власноручно)

Послуг перекладача не потребує.
(потребує, не потребує)

Під час давання показань користуватися правовою допомогою адвоката не бажає.

По суті заданих запитань свідок Рак І. І. дав такі показання.

За вказаною адресою я проживаю упродовж тривалого часу один. Зараз я не працюю, оскільки знаходжусь на пенсії.

У сусідстві зі мною проживає сім'я Онищенко, а саме Онищенко Петро Іванович та його син Онищенко Валерій Петрович. Про останніх можу сказати, що вони обоє останніх кілька років зловживають алкогольними напоями. Чи були у них між собою конфлікти я не знаю, такого ніколи не бачив.

12.08.2013 року я перебував вдома та порався по господарству. В цьому мені допомагали сусіди, а саме Онищенко Петро та його син Валерій, які прийшли до мене приблизно о 15 год. Ми обробляли город та «закололи» свиню, після чого спожили пляшку горілки «Львівська», ємністю 0,7 л. Приблизно о 20.00 год. Онищенко П. та Онищенко В. пішли додому. Близько 23.00 год коли я знаходився у місці свого проживання, що за вказаною адресою, то до мене прибіг Онищенко Валерій, який мені повідомив, що він за місцем свого проживання підрізав батька Онищенко Петра і потрібно швидко йти йому на допомогу, щоб той не стік кров'ю. Під час цього Онищенко В. був дуже схвильований, говорив на підвищених тонах, з жалістю, перебував в стані алкогольного сп'яніння, це було видно з розмови та запаху алкоголю з рота. Спочатку я не надав цьому уваги, але коли побачив у правій руці Валерія кухонний ніж, то відразу зрозумів, що треба йти на допомогу Онищенку П. Ніж на вигляд господарський, довжиною приблизно 20 см, більш детально описати ножа я не можу. Крові на ножі я не бачив, оскільки було темно. Тоді я сказав, що зараз одінусь і прийду. Після цього Онищенко В. кудись пішов. Приблизно через 5 хв коли я прийшов до будинку Онищенко, то в кімнаті побачив, що Онищенко П. лежить на ліжку спиною, рукою він тримав ганчірку на правій ділянці живота, а в цей час Онищенко В., схилившись над батьком, сидів на колінах та промовляв: «Навіщо я це зробив!». Коли я

спитав в Онищенко П., що сталося, то останній, нічого не сказавши, забрав рукою ганчірку і я побачив дві різані рани на животі з правої сторони, з яких йшла кров. Тоді я викликав карету швидкої медичної допомоги. Перебуваючи в кімнаті будинку, де лежав Онищенко Петро я ножа не бачив, можливо він там і був, але я не зауважив, оскільки переживав за стан здоров'я Онищенко П. Я зателефонував до швидкої медичної допомоги за телефоном «103» та повідомив про інцидент. Приблизно через 10 хв приїхала карета швидкої медичної допомоги, після неї приїхали працівники міліції.

Запитання: Чи була кров на одязі Онищенко Валерія?

Відповідь: Крові на одязі Онищенко В. я не бачив, можливо кров була.

Запитання: Чи відомо Вам у якому положенні знаходився Онищенко П. у відношенні до Онищенко В., коли останній наносив удари лезом ножа своєму батькові?

Відповідь: Про це мені нічого не відомо. Лише можу точно сказати, що вони під час вказаних подій знаходились тільки двоє в будинку, більше нікого не було.

Більше нічого по суті поставлених мені запитань повідомити не можу, мої покази є правдиві та я наполягаю на них.

Показання зафіксовані на носії інформації не фіксувалися, які додаються до цього протоколу.

Учасникам процесуальної дії повідомлено про спосіб ознайомлення зі змістом протоколу, а саме надання письмового протоколу.

Ознайомившись із текстом протоколу допиту від учасників процесуальної дії клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень не надходили.

(не надходили; якщо надійшли, вказати, що саме)

Свідок

Рак І. І.

(підпис)

Допитав:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО

м. Львів

13 серпня 2013 року

Допит розпочато о «14» год «00» хв

Допит закінчено о «15» год «05» хв

Слідчий СУ ГУСВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року у приміщенні службового кабінету № 12 СУ ГУМВС України у Львівській області, в присутності осіб, яким роз'яснені вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а саме:

захисника Гурського В. С., який засвідчив свої повноваження свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю КВ 7722 від 16.01.2012 року та ордера № 199 від 13.08.2013 року, яким заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

не використовувалися

з дотриманням вимог статей 42, 95, 104, 106, 223 і 224 КПК України, допитав як підозрюваного:

1. Прізвище, ім'я та по батькові	Онищенко Валерій Петрович
2. Дата та місце народження	08.08.1987 р. в м. Жовква
Львівської обл.
3. Національність	українець
4. Громадянство	України
5. Освіта	середня
6. Місце роботи (навчання)	тимчасово непрацює
7. Рід заняття та посада	–
8. Місце проживання (реєстрації)	с. Гряда, Жовківського р-ну,
Львівської обл., вул. Зелена, 11
9. Судимість	раніше не судимий
10. Чи є депутатом (якої Ради)	ні
11. Відомості про паспорт або інший документ, що засвідчує особу	паспорт серії КВ № 234567,
виданий Жовківським РВ ГУМВС
України у Львівській області
03.06.2003 року

Підозрюваному роз'яснено, що його викликано для дачі показань у кримінальному провадженні № 01-2345 у зв'язку із вчиненням ним кримінального правопорушення закінченому замаху на умисне вбивство гр-на Онищенко П. І.

Підозрюваному Онищенко В. П. роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом. (підпис)

Підозрюваному Онищенко В. П. роз'яснено зміст ст. 18 КПК України про свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів чи членів сім'ї, а також ст. 20 КПК України про право на захист. (підпис)

Підозрюваному Онищенко В. П. роз'яснено порядок проведення допиту, його права та обов'язки, передбачені ст. 42 КПК України, а також вручена Пам'ятка про процесуальні права та обов'язки. (підпис)

Права та обов'язки, а також порядок проведення допиту мені роз'яснені та зрозумілі.

Пам'ятка про процесуальні права та обов'язки підозрюваного мені вручена 13.08.2013 року.

Підозрюваний Онищенко В. П. (підпис)

Ознайомившись із своїми правами, підозрюваний заявив, що давати показання та відповідати на показання він погоджується.
(погоджується, відмовляється)

Під час проведення допиту виявив бажання на участь захисника за призначенням _____.

(виявив, не виявив) (прізвище, ім'я, по батькові)

Показання бажає давати українською мовою та викладати їх під запис.
(вказати мову) (під запис або власноручно)

Послуг перекладача не потребує.
(потребує, не потребує)

Підозрюваний Онищенко В. П. (підпис)

По суті заданих запитань підозрюваний Онищенко В. П. дав такі показання:

Я на цей час проживаю у с. Гряда Жовківського району Львівської області. У 2004 році закінчив середню загальноосвітню школу с. Гряда, де здобув середню освіту. Після цього працював вантажником на ТзОВ «Кран», що у м. Жовква. Сьогодні ніде не

працюю, проте час-від-часу підпрацьовую на будівництві. На обліках у психоневрологічному та наркологічному диспансері я не перебуваю.

За вказаною адресою я проживаю разом із своїм батьком Онищенком Петром Івановичем, він є власником будинку.

12.08.2013 року впродовж усього дня я працював в себе на господарстві та разом із батьком допомагав сусіду Раку І. І. у господарстві, а саме «різати» свиню. Під час цього ми випивали горілку, скільки саме не пам'ятаю. Приблизно о 20.30 год я разом із батьком повернулися додому та вжили там ще приблизно по 300 грам горілки кожен. Потім батько приліг на ліжко, що знаходиться у дальньому правому куті кімнати біля стіни, а я спати не хотів та, взявши зі столу недопиту пляшку пива, вийшов на вулицю, присів на ганку, пив пиво та грав на мобільному телефоні. Приблизно через 2 год я увійшов до кімнати, де спав мій батько, та, підійшовши до тумби, що розміщена між ліжком та диваном, шукав свій зарядний пристрій до мобільного телефону. Відчиняючи шухляду тумби, вона впала, та з нею вилетіли речі, що там знаходилися. Від шуму, який я учинив, прокинувся батько і зробив мені зауваження у нецензурній формі, на що я також відповів йому нецензурно, підійшовши до ліжка, на якому він сидів. Моя поведінка його дуже обурила та він встав із ліжка та своєю правою рукою штовхнув мене у ліве плече, від чого я впав на диван, що був розташований позаду мене. В цей час я, перебуваючи в стані сп'яніння, подумав помститися батькові за поштовх та підвівшись, побачив на тумбі, що стояла між ліжком та диваном, кухонний ніж довжиною біля 20 см та дерев'яною ручкою, коричневого кольору, довжиною біля 7 см. Взявши вказаний ніж у свою праву руку, я наніс батькові ним два удари в область нижньої частини живота з правої сторони. Від нанесених мною ударів батько, схопившись за бік, з якого почала текти кров, приліг на ліжко і я почав просити вибачення у батька. Приблизно через 2 хв я вибіг на вулицю та забіг до будинку свого сусіда Рак Івана, який проживає у нашому селі на вул. Зелений, 12. Увійшовши до будинку Івана, я тримав у правій руці кухонний ніж, яким наніс удари батькові. В коридорі будинку стояв Іван і я швидко сказав йому, що «підрізав» батька та разом із ним ми вибігли на вулицю та увійшли до нашого будинку, де у кімнаті на ліжку лежав батько і тримався за поранений бік. Іван підійшов до батька та щось запитував його, а я впав на коліна та кричав «навіщо я це зробив», під час цього кинув ніж на підлогу, куди саме

ПРОТОКОЛ одночасного допиту осіб

м. Львів

13 серпня 2013 року

Допит розпочато о 16 год 00 хв

Допит закінчено о 17 год 10 хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року у приміщенні службового кабінету № 12 ГУМВС України у Львівській області, з дотриманням вимог статей 104, 106, 223, 224 КПК України, в присутності захисника підозрюваного – адвоката Гурського В. С. провів одночасний допит між:

- 1) підозрюваним Онищенком Валерієм Петровичем;
- 2) свідком Рак Іваном Івановичем.

Учасникам заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: не застосовувалися, та роз'яснені вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

_____ (підписи)

Учасникам слідчої дії роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом.

_____ (підписи)

Про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 384 КК України («Завідомо неправдиве показання»), попереджений (підпис) Рак І. І.

Про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 385 КК України («Відмова свідка від давання показань»), попереджений (підпис) Рак І. І.

Особам, викликаним на одночасний допит, роз'яснено їхнє право після його закінчення, з дозволу слідчого, ставити однію запитання та вимагати доповнення протоколу і внесення до нього поправок.

Під час одночасного допиту показали:

Запитання до обох учасників одночасного допиту: чи знаєте Ви один одного та в яких стосунках перебуваєте?

Відповідь Рака І. І.: чоловіка який сидить навпроти мене я знаю, це мій сусід Онищенко Валерій. Перебуваю з ним у нормальних стосунках.

Відповідь Онищенка В. П.: чоловіка який сидить навпроти мене я знаю, це мій сусід Рак Іван. Перебуваю з ним у нормальних стосунках.

Запитання до Рака І. І.: розкажіть про обставини, за яких Ви бачилися з Онищенко В. П. 12 серпня 2013 р.?

Відповідь Рака І. І.: 12 серпня 2013 р. Онищенко В. П. разом зі своїм батьком Онищенко П. І. прийшли до мене додому приблизно о 15 год та допомагали «різати» свиню. Потім десь о 20 год вони вдвох пішли до себе додому. Цього ж дня Онищенко Валерій приблизно о 23 год знову прийшов до мене та повідомив, що підрізав свого батька Онищенка Петра і потрібно йти йому на допомогу. Я побачив у правій руці Онищенка В. кухонний ніж. Чи була кров на ножі та на одязі Онищенка В. не можу точно сказати, оскільки на подвір'ї було темно. Тоді я відповів, що зараз одягнуся і прийду. Після цього Онищенко В. кудись пішов. Приблизно через 5 хв коли я прийшов до будинку Онищенків, то в кімнаті побачив, що Онищенко П. лежить на ліжку спиною, рукою він тримав ганчірку на правій ділянці живота, Онищенка Валерія поблизу не було.

Запитання до Онищенка В. П.: Ви почули запитання до Рака І. І. та прослухали його відповідь, що можете сказати з цього приводу?

Відповідь Онищенка В. П.: із показаннями Рака Івана я згідний майже повністю за винятком однієї деталі. Хочу сказати, що після того як я повідомив Раку І. про те, що підрізав батька, то я зразу пішов до себе додому. Коли Рак І. прийшов до нас, то я був біля свого батька та плакав.

Запитання до Рака І. І.: Ви чули відповідь Онищенка В.П., що можете сказати з цього приводу?

Відповідь Рака І. І.: так, тепер я пригадав. Дійсно Онищенко В. був біля свого батька та ще й казав фразу «Навіщо я це зробив».

Учасникам було запропоновано задати питання один одному.

Запитання захисника Гурського В. С. до Рака І. І.: скажіть в якому стані перебував Онищенко В. П. під час того, коли повідомляв вам про те, що підрізав свого батька?

Відповідь Рака І. І.: Онищенко В. П. був дуже схвильований, переживав, хотів, щоб я скоріше пішов допомогти його батьку.

Після цього учасники одночасного допиту заявили, що питань один до одного не мають.

Учасникам одночасного допиту було запропоновано ознайомитися з протоколом. Після особистого ознайомлення з текстом протоколу від них заяв, зауважень та доповнень не надійшло.

Свідок

(підпис)

Рак І. І.

Підозрюваний

(підпис)

Онищенко В. П.

Захисник

(підпис)

Гурський В. С.

Одночасний допит провів:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

Слідчому судді місцевого суду
Жовківського району Львівської
області Морозу Б. Б.

КЛОПОТАННЯ про проведення обшуку

м. Львів

13 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВСУ у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року, за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 К України, вчиненого Онищенком В. П., –

ВСТАНОВИВ:

12.08.2013 р., приблизно о 22 год 30 хв, Онищенко В. П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння і знаходячись в приміщенні власного житлового будинку, що на вул. Зелений, 11 у с. Гряда, Жовківського району, Львівської області, під час сварки, на ґрунті особистих неприязних стосунків зі своїм батьком Онищенко П. І., з метою протиправного позбавлення життя, умисно наніс останньому два удари кухонним ножем в ділянку черевної порожнини. Вказаний умисел на позбавлення життя Онищенка П. І., Онищенком В. П., не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі останнього, оскільки Онищенка В. П., невідкладно було доставлено в медичний заклад, де він отримав кваліфіковану допомогу, що забезпечило збереження його життя.

13 серпня 2013 року, за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, вчиненого Онищенком В. П. розпочато кримінальне провадження № 01-2345 слідчим СВ ГУМВСУ у Львівській області майором міліції Шпаком А. А.

Із метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення злочину доцільно провести обшук у житлі та іншому володінні Онищенка Валерія Петровича 08.08.1987 р. н. за адресою:

Львівська область, Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11,
де планується відшукати верхній одяг у якому був одягнений Онищенко В. П. під час вчинення злочину.

Враховуючи викладене, відповідно до ст. 234 КПК України, –

ПРОШУ:

Задовольнити клопотання і винести ухвалу про дозвіл на проведення обшуку в будинку № 11 на вул. Зеленій в с. Гряда, Жовківського р-ну, Львівської області, що належить гр-ну Онищенко Петру Івановичу 10.04.1961 р. н. із метою відшукування і вилучення верхнього одягу у якому був одягнений Онищенко В. П. під час вчинення злочину.

- Додатки:**
1. Протокол огляду місця події від 12.08.2013 р., протоколи допиту підозрюваного Онищенка В. П. від 13.08.2013 р. і свідка Рака І. І. від 14.08.2013 р. на 5 арк.
 2. Витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року.

**Слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції**

(підпис)

А. А. Шпак

«ПОГОДЖЕНО»

Прокурор Львівської області
ст. радник юстиції

_____ В. В. Гуцулів

15.08.2013

ПРОТОКОЛ ОБШУКУ

с. Гряда Жовківського р-ну
Львівської обл.

13 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВСУ у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року, на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду Жовківського району Львівської області Мороза Б. Б. від 13 серпня 2013 року з 16 год 00 хв до 17 год 30 хв провів обшук у житлі та іншому володінні Онищенко Петра Івановича 10.04.1961 р. н. за адресою:

Львівська область, Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11.

За участю підозрюваного:

Онищенко Валерія Петровича 08.08.1987 р. н., проживає с. Гряда, Жовківського р-ну Львівської обл., якому відповідно до ч. 3, 5, 6 і 7 ст. 42 КПК України роз'яснені його права і обов'язки. (підпис)

За участю захисника:

Гурського Володимира Степановича, 17.06.1958 р. н., проживає м. Львів, вул. Зелена, 34, кв. 17, якому відповідно до ст.ст. 46 і 47 КПК України роз'яснені його права і обов'язки. (підпис)

За участю спеціаліста-криміналіста:

Смулова Ігора Йосиповича, 13.06.1967 р. н., проживає м. Львів, вул. Наукова, 17, кв. 53, якому відповідно до ч. 3, 4, 5 ст. 69; ч. 4, 5 ст. 71 КПК України роз'яснено його права і обов'язки. (підпис)

З участю інших осіб: голови Грядівської сільської ради Жовківського району Львівської області Цупа А. А., якому відповідно до ст. 236 КПК України роз'яснені його права і обов'язки. (підпис)

У присутності понять:

1) Короткової Жанни Петрівни, 01.01.1960 р. н., проживає вул. Зелена, 9, с. Гряда, Жовківського р-ну, Львівської області;

2) Панкова Ігора Петровича, 12.09.1967 р. н., проживає вул. Зелена, 10, с. Гряда, Жовківського р-ну, Львівської області, яким відповідно до ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки 1) (підпис) Короткова Ж. П.; 2) (підпис) Панков І. П.

Особам, які беруть участь у проведенні обшуку, роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати

відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: з допомогою відеокамери, яка застосовувалась експертом Смуловим І. Й. під час проведення обшуку.

1) (підпис) Онищенко В. П.	2) (підпис) Гурський В. С.
3) (підпис) Короткова Ж. П.	4) (підпис) Панков І. П.
5) (підпис) Смулов І. Й.	6) (підпис) Цуп А. А.

Пред'явив гр-ну Онищенко В. П., який займає приміщення, що обшукується, ухвалу слідчого судді про проведення обшуку.

Копію ухвали слідчого судді про проведення обшуку, у зв'язку з лікуванням потерпілого Онищенко П. І. та затриманням підозрюваного Онищенко В. П. у житлі залишено на видному місці – столі кімнати. Копію вручено голові сільської ради Цупу А. А. (підпис)

Запропонував видати зазначену в ухвалі джинсову куртку чорного кольору Онищенкові В. П., на що він заявив, що не пам'ятає, де вона.

У зв'язку з відмовою видати куртку, дотримуючись вимог статей 223, 233, 234 і 236 КПК України провів обшук в житлі Онищенко П. І. за адресою: Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11.

Під час проведення обшуку виявлено:

У житловій кімнаті знаходиться двоспальний диван з матрацом. Під матрацом була виявлена джинсова куртка чорного кольору. Як пояснив Онищенко В. П., це його куртка, у якій він був одягнений, коли заподіяв удари ножом батькові. Яким чином він заховав куртку та коли, пригадати не може. Якщо б пам'ятав, то видав би.

На джинсовій куртці були виявлені: на грудях зліва плями бурого кольору неправильної округлої форм розмірами 25x20 мм; 40x45 мм.

Під час обшуку приміщення за адресою: Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11 обшук особи не проводився.

Виявлена джинсова куртка чорного кольору, на якій виявлені плями бурого кольору, пред'явлена понятим й іншим учасникам присутнім під час обшуку, після чого її було поміщено у поліетиленовий пакет встановленого зразка № 0193321, на якому зроблено запис «Джинсова куртка чорного кольору, вилучена під час обшуку 13.08.2013 р. за адресою ...» та поставлені підписи всіх присутніх під час обшуку.

Перелічене в протоколі обшуку майно вилучене для проведення експертизи та зберігається з матеріалами кримінального провадження № 01-2345 від 13.08.2013 р.

Протокол прочитаний вголос. Заяв, зауважень та доповнень від учасників обшуку і понятих не поступило.

Поняті: 1) (підпис) Короткова Ж. П.; 2) (підпис) Панков І. П.

Учасники обшуку:	(підпис)	Гурський В. С.
	(підпис)	Смулов І. Й.
	(підпис)	Цуп А. А.
	(підпис)	Онищенко В. П.

Обшук провів:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ огляду речей

м. Львів

13 серпня 2013 року

Огляд почато о 21 год 30 хв

Огляд закінчено о 21 год 55 хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович у приміщенні службового кабінету № 12 СУ ГУМВС України у Львівській області у кримінальному провадженні, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року, за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, відповідно до вимог статей 104, 105, 106, 107, 223 та 237 КПК України в присутності понять:

1) Угруна Івана Федоровича, 28.02.1970 р. н., проживає у м. Львів, вул. Дж. Вашингтона, 71, кв. 15;

2) Іванчука Василя Михайловича, 21.01.1981 р. н., проживає у м. Львів, вул. Дж. Вашингтона, 71, кв. 4,
яким відповідно до ст.ст. 11, 13, 15 та 223 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки;

з участю потерпілого Онищенка Петра Івановича,
провів огляд предметів: майки білого кольору та спортивних штанів сірого кольору, у яких потерпілий був одягнутий 12 серпня 2013 року під час вчинення щодо нього кримінального правопорушення.

Перед початком огляду переліченим особам роз'яснено їхнє право бути присутніми під час усіх дій, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу.

Особам, які беруть участь у проведенні огляду також роз'яснено про вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: цифровий фотоапарат «Nikon» 121211FG11 на цифровий носій картку пам'яті Micro SD 131455HH6k.

1) (підпис) Угрин І. Ф.

2) (підпис) Іванчук В. М.

3) (підпис) Онищенко П. І.

Під час огляду предмету виявлено:

1) майка натільна білого кольору з ознаками зношеності, на передній частині майки є пляма округлої форми речовини бурого кольору діаметром 350 мм. У центрі плями наявні два отвори довжиною 30 мм кожен.

2) штани спортивні сірого кольору з ознаками зношеності, без будь-яких вставок та написів, на яких є плями речовини бурого кольору, локалізовані у верхній передній частині штанів. Будь-яких пошкоджень не виявлено.

Виявлене під час огляду вилучено: оглянута чоловіча майка білого кольору та сірі спортивні штани, поміщені у поліетиленовий пакет встановленого зразка № 0193322. На ньому зроблено напис: «особисті речі потерпілого Онищенко П. І., 13 серпня 2013 року, кримінальне провадження № 01-2345, поняті: 1) Угрин І.Ф. (підпис); 2) Іванчук В. М. (підпис); слідчий Шпак А. А. (підпис)».

Під час огляду застосовані технічні засоби: цифровий фотоапарат «Nikon» 121211FG11 та цифровий носій картку пам'яті Micro SD 131455HH6k. Зроблено чотири фотознімки: два вузлових (вигляд майки та штанів з передньої сторони) та два детальних (вигляд плям з отворами на майці та штанах).

Огляд проводився у приміщенні службового кабінету № 12 СУ ГУМВС України у Львівській області в ясну погоду за штучного освітлення.

Протокол прочитаний, записано вірно. Скарг, заяв та зауважень від учасників не надійшло.

Учасники:

1. Онищенко П. І. (підпис)

Поняті:

1. Угрин І. Ф. (підпис) 2. Іванчук В. М. (підпис)

Огляд провів:

слідчий СУ ГУМВС

України у Львівській області

майор міліції

підпис

А. А. Шпак

Фототаблиця

до протоколу огляду речей від 13 серпня 2013 року
кримінального провадження № 01-2345

Фото № 1
<i>Пояснювальний напис</i>
Фото № 2
<i>Пояснювальний напис</i>
Фото № 3
<i>Пояснювальний напис</i>
Фото № 4
<i>Пояснювальний напис</i>

Фототаблицю склав:

слідчий СУ ГУМВС
України у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ пред'явлення речей для впізнання

м. Львів

15 серпня 2013 року

Впізнання почато о «16» год «00» хв

Впізнання закінчено о «16» год «50» хв

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович у приміщенні службового кабінету № 12 СУ ГУМВС України у Львівській області у кримінальному провадженні, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 року, за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, за штучного освітлення з дотриманням вимог статей 40, 104, 223, 229 і 231 КПК України в присутності осіб, яким роз'яснені вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії:

1) Онищенко Петра Івановича, 10.04.1961 р. н., проживає Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11 (підпис);

2) Осередчука Кирила Вікторовича, 17.11.1989 р. н., проживає м. Львів, вул. Тершаківців, буд. 8, кв. 2. (підпис);

3) Пророчука Віктора Петровича, 4.01.1988 р. н., проживає м. Львів, вул. Караджича, буд. 16, кв. 9. (підпис).

Їм також заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання: цифровий фотоапарат «Nikon» 121211FG11 та цифровий носій картку пам'яті Micro SD 131455HH6k

Онищенко П. І. (підпис)

Осередчук К. В. (підпис)

Пророчук В. П. (підпис)

у присутності понять:

1) Осередчука Кирила Вікторовича, 17.11.1989 р. н., проживає м. Львів, вул. Тершаківців, буд. 8, кв. 2.;

2) Пророчука Віктора Петровича, 4.01.1988 р. н., проживає м. Львів, вул. Караджича, буд. 16, кв. 9,

яким відповідно до ст.ст. 11, 13, 15, 66 і 223 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки, провів пред'явлення для впізнання речей – кухонних ножів.

Перед пред'явленням речей для впізнання слідчий у потерпілого Онищенка Петра Івановича попередньо з'ясував чи може він впізнати кухонний ніж, опитав про його ознаки, а також про обставини, за яких він його бачив.

На запитання слідчого потерпілий Онищенко П. І. відповів, що зможе впізнати ніж, яким йому було завдано тілесних ушкоджень 12.08.2013 р. його сином Онищенком В. П., за такими ознаками: на дерев'яній рукоятці має місце тріщина, а також за формою та довжиною клинка. (підпис)

У відсутності особи, що впізнає, речі, що пред'являються для впізнання, були розміщені в такому порядку зліва направо:

1) кухонний ніж, довжиною 215 мм, який складається з клинка з металу сірого кольору та дерев'яної рукоятки коричневого кольору, перемотаної клейкою стрічкою коричневого кольору;

2) кухонний ніж, довжиною 235 мм, який складається з клинка з металу сірого кольору та дерев'яної рукоятки коричневого кольору, перемотаної клейкою стрічкою коричневого кольору;

3) кухонний ніж, довжиною 235 мм, який складається з клинка з металу сірого кольору та дерев'яної рукоятки коричневого кольору, перемотаної прозорою клейкою стрічкою;

4) кухонний ніж, довжиною 205 мм, який складається з клинка з металу сірого кольору та дерев'яної рукоятки чорного кольору, перемотаної клейкою стрічкою коричневого кольору.

Понятим роз'яснено, що кухонний ніж під № 2, який пред'являють для впізнання, був вилучений під час проведення огляду місця події 12.08.2013 року у приміщенні помешкання Онищенків за адресою: село Гряда, Жовківського району, Львівської області, вулиця Зелена, 11.

Після цього в кімнату для впізнання була запрошена особа, що впізнає.

Потерпілий Онищенко П. І. попереджений про кримінальну відповідальність, що передбачена ст. 384 КК України (Дача завідомо неправдивих показань). (підпис)

На запитання слідчого, чи впізнає він серед пред'явлених речей кухонний ніж, яким 12.08.2013 р. йому були завдані тілесні ушкодження, потерпілий Онищенко П. І. уважно оглянув кухонні ножі та вказав на кухонний ніж під № 2, що знаходиться другим зліва, та заявив, що саме ним його син Онищенко В. П. 12.08.2013 р. наніс йому два удари у черевну порожнину.

На запитання за якими ознаками він впізнає цей ніж, потерпілий Онищенко П. І. повідомив, що впізнає його за формою та довжиною клинка, кольором та матеріалом рукоятки, а також тріщиною на боці рукоятки.

Під час огляду застосовані технічні засоби: цифровим фотоапаратом «Nikon» 121211FG11 на цифровий носій картку пам'яті Micro SD 131455HH6k. Зроблено три фотознімки: один вузловий (загальний вигляд кухонних ножів, що пред'являються) та два детальних (вигляд кухонного ножа, який був опізнаний та вигляд тріщини на рукоятці).

З протоколом ознайомлені: шляхом особистого прочитання. Скарг, зауважень і доповнень немає.

Особа, яка впізнавала

1. Онищенко П. І. (підпис)

Поняті:

1. Осередчук К. В. (підпис) 2. Пророчук В. П. (підпис)

Впізнання провів:

Слідчий СУ ГУМВС

України у Львівській області

майор міліції

підпис

А. А. Шпак

Фототаблиця
до протоколу пред'явлення речей для впізнання
від 15 серпня 2013 року
кримінального провадження № 01-2345

Фото № 1

*Загальний вигляд кухонних ножів,
що пред'являються для впізнання*

Фото № 2

Вигляд кухонного ножа, який опізнав Онищенко П. І.

Фото № 3

*Детальний вигляд тріщини
на стороні рукоятки кухонного ножа*

Фототаблицю склав:

слідчий СУ ГУМВС
України у Львівській області
майор міліції

(підпис)

А. А. Шпак

Слідчому судді місцевого суду
Жовківського району Львівської
області Морозу Б. Б.

КЛОПОТАННЯ про проведення слідчого експерименту

м. Львів

14 серпня 2013 року

Слідчий СВ ГУМВСУ у Львівській області майор міліції Шпак А. А., розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13 серпня 2013 р., за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, –

ВСТАНОВИВ:

12 серпня 2013 р., приблизно в 22 год 30 хв, Онищенко В. П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння і знаходячись у житловому будинку, що на вул. Зелена, 11 у с. Гряда Жовківського р-ну Львівської обл., під час сварки, на ґрунті особистих неприязних стосунків зі своїм батьком Онищенко П. І., з метою позбавлення життя, умисно наніс останньому два удари кухонним ножом в ділянку черевної порожнини. Вказаний умисел на позбавлення життя Онищенко П. І., Онищенко В. П. не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі останнього, оскільки Онищенко П. І. було доставлено в медичний заклад, де він отримав кваліфіковану медичну допомогу, що забезпечила збереження життя.

13 серпня 2013 р., за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, слідчим СВ ГУМВСУ у Львівській обл. Шпаком А. А. було розпочато кримінальне провадження № 01-2345.

Із метою перевірки і уточнення відомостей про обстановку та обставини вчинення кримінального правопорушення виникла необхідність провести слідчий експеримент у житлі та іншому володінні Онищенко Петра Івановича, 10.04.1961 р. н., за адресою Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, 11.

Беручи до уваги викладене, відповідно до ч. 5 ст. 240 КПК України, –

ПРОШУ:

Задовольнити клопотання і винести ухвалу про дозвіл на проведення слідчого експерименту за адресою Львівська обл., Жовківський р-н, с. Гряда, вул. Зелена, будинок № 11, що належить гр-ну Онищенко Петру Івановичу.

Додатки: протокол огляду місця події від 12.08.2013 р., протокол обшуку від 13.08.2013 р., протокол допиту підозрюваного Онищенко В. П. від 13.08.2013 р., протоколи допиту свідка Рака І. І. від 14.08.2013 р.

**Слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції**

(підпис)

А. А. Шпак

«ПОГОДЖЕНО»

Прокурор Львівської області
ст. радник юстиції

_____ В. В. Гуцулів
14.08.2013

ПРОТОКОЛ проведення слідчого експерименту

м. Жовква
Розпочато о «09» год «10» хв
Закінчено о «13» год «25» хв

15 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак Андрій Андрійович, розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 12.08.2013 р.,

за участю підозрюваного Онищенка Валерія Петровича, 08.08.1987 р. н., якому відповідно до ч.ч. 3, 4, 5, 6 і 7 ст. 42 КПК України роз'яснено його права і обов'язки; (підпис)

за участю захисника Гурського Володимира Степановича, якому відповідно до ст. 46, 47 КПК України роз'яснено його права і обов'язки; (підпис)

за участю спеціаліста-криміналіста Ярошевського Андрія Васильовича, якому відповідно до ч.ч. 4 і 5 ст. 71 КПК України роз'яснено його права і обов'язки; (підпис)

у присутності понять:

1) Стручко Івана Івановича, 11.12.1975 р. н., який проживає за адресою м. Жовква, вул. Симоненка, 40;

2) Мутко Миколи Петровича, 12.09.1980 р. н., який проживає за адресою м. Жовква, вул. Пулюя, 68, кв. 1,

яким відповідно до ст.ст. 11,13,15 і 223 КПК України роз'яснено їхні права і обов'язки. 1) (підпис, П.І.Б.) 2) (підпис, П.І.Б.)

Особам, які беруть участь у проведенні слідчого експерименту, задалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації цифровий фотоапарат Canon M1 (с.н. 134BB322A) з цифровим носієм мікро SD (с.н. 12222GF) та умови і порядок їх використання.

Також роз'яснено вимоги ч.3 ст.66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.

підпис (Стручко І. І.) підпис (Мутко М. П.) підпис (Ярошевський А. В.) з дотриманням вимог ст.ст. 104, 223, 240 КПК України, провів слідчий експеримент, з метою перевірки і уточнення відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення.

Перед проведенням слідчого експерименту, слідчий пред'явив гр-ну Онищенко Валерію Петровичу ухвалу слідчого судді про проведення слідчого експерименту від 14.08.2013 р.

Копію ухвали слідчого судді про проведення слідчого експерименту тримав.

(підпис)

Онищенко В. П.

Слідчим експериментом встановлено:

у службовому кабінеті № 12 ГУМВС України у Львівській області слідчий Шпак А. А. у присутності понятих запропонував підозрюваному Онищенко В. П. розказати та показати обставини кримінального правопорушення, що відбулося 12 серпня 2013 р. На цю пропозицію Онищенко В. П. погодився та повідомив, що для цього необхідно поїхати у с. Гряда Жовківського району Львівської області.

Після цього учасники слідчого експерименту вийшли з службового кабінету № 12, а потім з приміщення РВВС, та сіли в службовий автомобіль марки ВАЗ 2111 (д.н.з. 123-45 ТВ), водій якого Мартун С. П.

Водій за вказівкою Онищенко В. П. від'їхав від РВВС та вулицями (Шевченка-Центральна) спочатку виїхав з м. Жовква та трасою доїхав до с. Гряда. У с. Гряда Онищенко В. П. попросив водія зупинитися на вул. Зеленої біля будинку № 11 та вийти з автомобіля учасників слідчої дії. Своє прохання підозрюваний пояснив тим, що саме в цьому будинку він проживає разом зі своїм батьком Онищенко Петром Івановичем і саме тут сталися події 12 серпня 2013 р. Водій Мартун С. П. залишився в автомобілі.

Після цього учасники слідчої (р) дії за підозрюваним прослідували до будинку та зайшли у середину. На момент проведення слідчої (р) дії двері будинку були закриті і підозрюваний відкрив їх ключем. Спочатку присутні зайшли в коридор будинку, а потім через двері, що знаходилися ліворуч по коридору, потрапили у кімнату.

У середині будинку слідчий Шпак А. А. запитав підозрюваного: чи змінилася обстановка з моменту вчинення кримінального правопорушення?

Відповідь: Обстановка в будинку не змінилася.

Після цього Онищенко В. П. повідомив присутнім, що 12 серпня 2013 р. він разом із батьком повернулися додому близько 20 год 30 хв. Батько зайшов у будинок і ліг спати на ліжко, а він залишився на подвір'ї, сидів на ганку і грав у ігри на мобільному

телефоні. Підозрюваний вказав присутнім місце на ґанку, де він сидів. Вказане місце було сфотографоване.

Потім Онищенко В. П. повідомив учасникам слідчого експерименту, що приблизно через дві години він зайшов у будинок та підійшов у кімнаті до тумби між ліжком та диваном, щоб взяти зарядний пристрій до телефону. Шухляда, у якій лежав зарядний пристрій впала на підлогу. Від шуму прокинувся батько, який лежав на ліжку, та зробив зауваження у нецензурній формі. На це зауваження підозрюваний Онищенко В. П. теж відповів у нецензурній формі. Після цього його батько встав із ліжка та штовхнув правою рукою Онищенка В. П. в ліве плече, від чого останній впав на диван. Онищенко В. П. показав присутнім де стоїть шухляда, з якої він намагався взяти зарядний пристрій, і ліжко, на якому спав батько. Потім Онищенко В. П. показав місце на дивані, куди він впав. Шухляда, ліжко та диван були сфотографовані.

Після цього Онищенко В. П. повідомив присутнім, що дії батька його обурили і він, підвівшись з дивану, схопив ніж, який лежав на тумбі, яка стояла між ліжком та диваном, та наніс батькові два удари в нижню частину живота. Онищенко В. П. підійшов до тумби та вказав присутнім місце, де лежав ніж. Вказане ним місце було сфотографоване.

Запитання слідчого Онищенку В. П.: скажіть як саме Ви взяли ніж і куди саме наносили удари?

Відповідь: я взяв ніж у праву руку та вдарив батька два рази в праву нижню частину живота.

Також Онищенко В. П. продемонстрував за допомогою виготовленого із картону макету ножа як саме він його тримав та куди наносив удари батьку. Вказане ним було сфотографовано.

Далі Онищенко В. П. повідомив учасникам, що після нанесених ударів батько присів на ліжко, з живота сильно йшла кров. Підозрюваний продемонстрував куди та як саме присів батько і це було сфотографовано. Онищенко В. П. акцентував увагу присутніх на те, що він зразу ж почав просити вибачення у батька, а потім вибіг на вулицю та пішов до сусіда Рака Івана, якому розповів, що «підрізав» батька. Після цього він разом з Раком Іваном повернулися в будинок до батька. Через 10 хв. до їхнього будинку приїхали працівники швидкої, а потім працівники міліції, які доставили підозрюваного у Жовківський РВ.

Запитання слідчого Онищенку В. П.: Скажіть, де подівся ніж, яким Ви наносили батькові удари?

Відповідь: Спочатку я тримав ніж у своїй правій руці і навіть пішов із ним до сусіда. А вже потім, коли разом із сусідом Іваном Раком я повернувся в будинок, кинув ніж кудись на підлогу в кімнаті. Куди саме я точно не пам'ятаю, оскільки був дуже схвильований.

Після цього проведення слідчого експерименту було закінчене і учасники слідчої (р) дії залишилися у будинку для закінчення складання протоколу та ознайомлення із його змістом.

Під час слідчого експерименту: проводилось фотографування, плани і схеми не складалися.

Протокол слідчої (р) дії учасникам зачитаний слідчим вголос. Скарг, заяв та зауважень не надійшло.

Учасники: спеціаліст-криміналіст (підпис) Ярошевський А. В.
(підпис) Онищенко В. П.

Поняті: 1) (підпис) Стручко І. І.; 2) (підпис) Мутко М. П.

Захисник (підпис) Гурський В. С.

Слідчий експеримент провів:

слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції

(підпис) А. А. Шпак

ПОСТАНОВА

про призначення судово-медичної експертизи

м. Львів

14 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області Шпак А. А., розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 12.08.2013 року, за ознаками ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, –

ВСТАНОВИВ:

12.08.2013 р., приблизно о 22 год 30 хв, Онищенко Валерій Петрович, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння і знаходячись у приміщенні власного житлового будинку, що на вул. Зелений, 11 у с. Грядя Жовківського району Львівської області, під час сварки, на ґрунті особистих неприязних стосунків зі своїм батьком Онищенко Петром Івановичем, з метою протиправного позбавлення життя, умисно наніс останньому два удари кухонним ножом в ділянку черевної порожнини. Вказаний умисел на позбавлення життя Онищенко П. І., Онищенко В. П., не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі останнього, оскільки Онищенко П. І., невідкладно було доставлено в медичний заклад, де він отримав кваліфіковану допомогу, що забезпечило збереження його життя.

Беручи до уваги, що для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, відповідно до ст.ст. 110, 242 та 243 КПК України, –

ПОСТАНОВИВ:

1) призначити судово-медичну експертизу, проведення якої доручити експертам ЛОБСМЕ;

2) на вирішення експертизи поставити такі запитання:

– які тілесні ушкодження виявлені у Онищенко В. П.?

– яка локалізація цих ушкоджень, їх кількість, механізм утворення та час настання?

– у результаті якого виду травматичної дії предмету могли бути спричинені виявлені ушкодження?

– яка ступінь тяжкості тілесних ушкоджень виявлених у Онищенко В. П.?

3) для дослідження експертам спрямувати: Онищенко Валерія Петровича 08.08.1987 р. н.;

4) для ознайомлення експертам надати: за необхідності матеріали кримінального провадження;

5) копію постанови направити експертам ЛОБСМЕ.

**Слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції**

(підпис)

А. А. Шпак

ПОСТАНОВА

про відібрання зразків для проведення експертизи

м. Львів

14 серпня 2013 року

Слідчий СУ ГУМВС України у Львівській області майор міліції Шпак А. А., розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 від 13.08.2013 р., за ознаками ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, –

ВСТАНОВИВ:

12.08.2013 р., приблизно о 22 год 30 хв, Онищенко Валерій Петрович, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння і знаходячись в приміщенні власного житлового будинку, що на вул. Зелений, 11 у с. Грядя Жовківського р-ну Львівської обл., під час сварки, на ґрунті особистих неприязних стосунків зі своїм батьком Онищенко Петром Івановичем, з метою протиправного позбавлення життя, умисно наніс останньому два удари кухонним ножом в ділянку черевної порожнини. Вказаний умисел на позбавлення життя Онищенка П. І., Онищенко В. П., не був доведений до кінця з причин, що не залежали від волі останнього, оскільки Онищенка П. І., невідкладно було доставлено в медичний заклад, де він отримав кваліфіковану допомогу, що забезпечило збереження його життя.

Беручи до уваги, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, відповідно до ст.ст. 110, 242, 243, 245 КПК України, –

ПОСТАНОВИВ:

1) вилучити (відібрати) для експертного дослідження зразки венозної крові у 2 пробірці по 5 мл. у гр. Онищенка Валерія Петровича, 08.08.1987 р. н.;

2) копію постанови спрямувати прокурору району.

**Слідчий СУ ГУМВС України
у Львівській області
майор міліції**

(підпис)

А. А. Шпак

ПРОТОКОЛ вiдiбрання зразкiв для проведення експертизи

м. Львiв

14 серпня 2013 року

Слiдчий СУ ГУМВС України у Львiвськiй облaстi майор мiлицiї Шпак Андрiй Андрiйович, розглянувши матерiали досудового розслiдування, внесеного до ЄРДР за № 01-2345 вiд 13.08.2013 р., за ознаками ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, на пiдставi постанови про вiдiбрання зразкiв для проведення експертизи, у пiдозрюваного Онищенка В. П., у примiщеннi Львiвськoї клiнiчної лiкарнi невидккладної допомоги № 43, за денного освiтлення з дотриманням вимог статей 40, 104, 223, 242 i 245 КПК України,

за участю спецiалiста – старшої медичної сестри Львiвськoї клiнiчної лiкарнi невидккладної допомоги № 43 Савко Ольги Вiкторiвни, 10.11.1975 р. н., проживає: м. Львiв, вул. Кулiша, 16, кв. 3,

у присутностi понятих: 1) Гапоненко Свiтлани Iванiвни, 18.02.1970 р. н., проживає: м. Львiв, вул. Червоної Калини, 24 (ос); 2) Комарницького Михайла Степановича, 13.08.1975 р. н., проживає: м. Львiв, вул. Комарова, 91 (ос.);

вiдiбрав у пiдозрюваного гр. Онищенка Вiктора Петровича, 07.08.1987 р. н. зразки венозної кровi у 2 пробiрки по 5 мл кожна, шляхом пункцiї вени в дiлянцi лiктьового згину.

Пробiрки пронумерованi «№ 1» i «№ 2» та помiщенi у полiетиленовий пакет встановленого зразка № 2324144. На пакетi зроблено напис «Зразки венозної кровi Онищенка В. П. вiдiбранi 14.08.2013 р» i поставлено пiдписи всiх учасникiв слiдчої (р) дiї, а саме: понятих – Гапоненко С. I. i Комарницького М. С., спецiалiста – Савко О. В. та слiдчого СУ ГУМВС України у Львiвськiй облaстi майора мiлицiї Шпака А. А.

Протокол учасникам слiдчої (р) дiї зачитаний слiдчим уголов. Заяв, зауважень та доповнень не поступило.

Спецiалiст – старша медична сестра Львiвськoї клiнiчної лiкарнi невидккладної допомоги № 43 (пiдпис) Савко О. В.

Понятi: 1) (пiдпис) Гапоненко С. I.
2) (пiдпис) Комарницький М. С.

Зразки венозної кровi надав Онищенко В. П. (пiдпис)

Протокол вiдiбрання зразкiв склав:

слiдчий СУ ГУМВС України
у Львiвськiй облaстi
майор мiлицiї

(пiдпис)

А. А. Шпак

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.
7. Аверьянова Т. В. Криміналістика: учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. Р. С. Белкина. – М.: Норма, 2000. – 990 с.
8. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2007. – 512 с.
9. Бедняков И. Л. Обыск: проблемы эффективности и доказательственного значения: монография / И. Л. Бедняков. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 176 с.
10. Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р. С. Белкин. – М.: Юрид. лит., 1964. – 224 с.
11. Драпкин Л. Я. Теория и практика проверки и уточнения показаний на месте: науч.-метод. пособие / Л. Я. Драпкин, А. А. Андреев. – Екатеринбург: УрЮИ МВД России, 2003. – 76 с.
12. Ищенко Е. П. Криміналістика: учебник / Е. П. Ищенко, А. А. Топорков. – М.: Инфра-М, 2006. – 748 с.
13. Карлов В. Я. Участие специалиста-криминалиста в осмотре места происшествия: учеб.-практ. пособие / В. Я. Карлов. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 208 с.
14. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник / Є. Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.

15. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами під час проведення слідчих дій: монографія / В. В. Коваленко. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 248 с.

16. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. – К.: Атіка, 2009. – 888 с.

17. Когутич І. І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики та методики під час розгляду кримінальних справ у суді: монографія / І. І. Когутич. – Львів: Тріада плюс, 2009. – 448 с.

18. Комиссаров В. И. Криминалистическая тактика: история, современное состояние и перспективы развития: монография / В. И. Комиссаров. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 192 с.

19. Комягина Ю. С. Следственные действия: сущность, классификация, принципы: монография / Ю. С. Комягина, С. В. Лаврухин. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 248 с.

20. Кочнева И. П. Технично-криминалистическое обеспечение производства следственных действий: монография / И. П. Кочнева. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 176 с.

21. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

22. Криміналістика: навчальний посібник / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 496 с.

23. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

24. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К.: ЦУЛ, 2013. – 544 с.

25. Курдюков В. В. Теоретичні засади та критерії обов'язкового призначення судових експертиз в кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. В. Курдюков. – К., 2009. – 17 с.

26. Маркусь В. О. Криміналістика: навч. посібник / В. О. Маркусь. – К.: Кондор, 2007. – 558 с.

27. Меркулова М. В. Тактика перевірки показаний на місці події: монографія / под ред. В. П. Лаврова. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 168 с.

28. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – К.: ІнЮре, 2008.

29. Осмотр места происшествия: практ. пособие / под ред. В. М. Логвина. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 376 с.

30. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: навч. посібник / О. О. Андреев, Д. Д. Заєць, В. В. Колесніков та ін.; за заг. ред. Д. Д. Зайця. – Х.: ХНУВС, 2011. – 184 с.

31. Печерський В. В. Типовые программы допроса: пособие / В. В. Печерский. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 160 с.

32. Позий В. С. Психология следственной деятельности: учеб. пособие / В. С. Позий, И. В. Романовская. – Симферополь: Эльиньо, 2007. – 224 с.

33. Полстовалов О. П. Современные проблемы криминалистической тактики: монография / под науч. ред. В. И. Комисарова. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 376 с.

34. Порубов Н. И. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты: монография / Н. И. Порубов, А. Н. Порубов. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 304 с.

35. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. М. Ревака. – Х., 2006. – 20 с.

36. Рыжаков А. П. Следственные действия (понятия, виды, порядок производства) / А. П. Рыжаков. – М.: Контракт; Инфра-М, 2001. – 137 с.

37. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Б. В. Романюк. – К., 2002. – 20 с.

38. Семенов В. В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Семенов. – К., 2006. – 18 с.

39. Сівочек С. М. Оцінка джерел доказів у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / С. М. Сівочек. – К., 2003. – 17 с.

40. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник / М. І. Скригонюк. – К.: Атіка, 2005. – 496 с.

41. Слідча тактика: навч. посібник / Є. В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 116 с.

42. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: наук.-практ. посібник / С. М. Стахівський. – К.: Атіка, 2009. – 64 с.

43. Татаров О. Ю. Досудове розслідування в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монография / О. Ю. Татаров. – Донецьк: Промінь, 2012. – 640 с.

44. Фунікова О. В. Теоретичні основи класифікації запитань у криміналістиці: монография / О. В. Фунікова; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2008. – 144 с.

45. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монография / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

46. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія / В. Ю. Шепітько. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 432 с.

47. Шеремет А. П. Криміналістика: навч. посібник / А. П. Шеремет. – К.: ЦНЛ, 2005. – 472 с.

48. Щербаковский М. Г. Криминалистическая тактика: учеб. пособие / М. Г. Щербаковский, Э. А. Разумов, А. Э. Волкова. – Сумы: Мрія-1, 2008. – 256 с.

49. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / В. Д. Юрчишин. – К., 2006. – 20 с.

Навчальне видання

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

Навчальний посібник

Коректор
І. Б. Попик

Макетування
А. М. Радченко

Друк
Н. Я. Ганущак

Підписано до друку 17.12.2013 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 24,18.
Тираж 200 прим. Зам. № 137-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.